FL. VEGETII RENATI VIRI ILLUSTRIS DE RE MILITARI LIBRI QUATUOR...

Flavius Vegetius Renatus,
Aelianus : Tacticus, ...

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

FL. VEGETII RENATI VIRI

illuſtris de re Militari libri quatuor.

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS de Strategematis libri totidem.

AELIANI de inſtruendis Aciebus liber vnus.

MODESTI de vocabulis rei Militaris liber vnus.

Item picturæ bellicæ cxx paſſim Vegetio adiectæ. Collata ſunt omnia ad antiquos codices, maximè BVDAEI, quod teſtabitur Aelianus.

PARISIIS.
Sub ſcuto Baſilienſi ex officina Chriſtiani Wecheli.
M.D.XXXV.

1879
Digitized by Google

VEGETIVS DE
RE MILITARI.

RERVM ET VERBORVM IN VE-
getio contentorum index, in quo prior numerus capita, alter libros ſupputat.

ACies, capite xiiii, libro, iii.
Accenſi xix, ii, & xiiii, iii.
Alæ equitum i, ii.
Annibal rei militaris peritus in procemio lib. iii.
Anſer xxvi, iiii.
Aphricani iaculatores xv, i.
Aquila xiii, ii.
Aquiliferi vii, ii.
Armaturæ ibidem.
Aſſer xlvi, iiii.
Auguſtales vii, ii.
Auxiliares ii, ii.
Balearibus fundæ primo repertæ xvi, i.
Barrhitus xviii, iii.
Bebræ xx, i.
Beneficiarii vii, ii.
Bipennis xlvi, iiii.
Buccina v, iii.
Buccinatores vii, ii.
Burgus x, iiii.
Calones vi, iii.
Campigeni vii, ii.
Campus martius x, i.
Candidati vii, ii.
Capaneus xxi, iiii.
Caput contubernii viii, iii.
Caput porcinum xix, iii.
Caſtella viii, iii.
Cateruæ ii, ii.
Cato rei militaris ſcriptor iii, ii.
Catonis ſententia xiii, i.
Centenarii viii, ii.
Centurio primili ibidem.
Circitores viii, iii.
Claſſium duo genera i, ii.
Claudii iaculatores xv, i.
Cohortes xxiii, i.
Colligere campũ xxv, iii.
Colores lung xli, iiii
Cornu v, iii.
Cornicines vii, ii.
Cuneus xix, iii.
Decumana porta xxiii, i.
Decani viii, ii. & xiii, ii.
Decurio xiiii, ii.
Digmata xviii, ii.
Dracones xiii, ii. & xiii, i.
Drumi xvi, iii.
Ducenarius viii, ii.
Equites legionarii i, ii.
Exercitus i, ii. & i, iii.
Falarica xviii, iiii.
Falx xlvi, iiii.
Ferẽtarii xx, i. & xiiii, iii.
Flauiales vii, ii.
Forfex xix, iii.
Frons xiiiii, iii.
Fundibulatores ibidem.
Fũditores xv. ii. & xiiii, iii
Fuſtibalus xiiii, iii.
Galearii x, i.
Globus xix, iii.
Harpagones xxv, ii.
Haſtatus xiiii, iii.
Haſtatus primus viii, iii
Haſtatus ſecũdus ibidem.
Imaginarii vii, ii.
Lacedæmoniorum circa bellum cura in procemio, iii.
Legio i, & ii, ii.
Leuis armatura xiiii, iii.
Liberarii vii, ii.
Loricula xviii, iiii.
Malleoli xviii, iiii
Manipulus xiii, ii.
Marii diligentia v, i. & x, iii.
Martiobarbuli xvii, i.
Menſores vii, ii.
Metatores ibidem.
Metelli diligentia x, iii.
Militiæ ſacramentum v, ii.
Minotauri ſignum vi, iii.
Mulierũ Ro. crines ix. iiii.
Munifices vii, ii. & xix, ii.
Murus pedeſtris exercitus xx, i.
Nauarchi xxxii. iiii.
Ordinarii vii, ii.
Optiones vii, ii.
Pannonici xx, iii.
Papilones xxiii, i.
Peditum duo genera i, ii.
Perſarũ mos in foſſis ducendis x, iii.
Phalanges ii, ii.
Phalarica xviii, iiii.
Pherentarii xv, ii
Pila xx, i.
Pilum xv, ii.
Pompeii exercitium ix, i.
Prætoria porta xxiii, i.
Prencipes xxv, ii.
Principes primæ cohortis viii, ii.
Principia vii, ii.
Primæ centuriæ xxiii, i.
Primus haſtatus viii, ii.
Promuſcis xxvi, iii,
Pyrrhus elephantos primus in Italiã duxit ibid.
Quibus dux moueat exercitũ ad pugnã xii, iii.
Quintiꝰ cincinnatus iii, i.
Remedium in formidine militum xii, iii.

Rhodiorũ aſtutia xx, iiii.
Sariſſæ xxiiii, iii.
Scipionis Aphrica. in exercendo milite cura x, iii.
Scipionis ſentẽtia xxi, iii.
Scriptores rei militaris viii, i.
Scutati xv, ii.
Serra xix, iii.
Semiſpathæ xv, ii.
Signa vocalia v, iii.
Signa ſemiuocalia ibid.
Signa muta ibidem.
Signiferi vii, ii.
Spatha xv, ii.
Spiculum ibidem.
Taleæ viii, iiii.
Teſſera quid & teſſeratii
Torquati ibid. (vii, ii.
Tragularii xv, ii.
Tribulus xxiiii, iii.
Tribunus vii, ii.
Triarii xx, i. & xiiii, iii.
Triarius Prior viii, ii.
Tubicines vii, ii.
Turma xiiii, ii.
Tutmales ibidem.
Tydeus v, i.
Valli quid viii, iii.
Velites expediti xvi, iii. & Verriculũ xv, ii. (xxvi, iii.
Veterũ conſuetudo xiii, i.
Vexillationes i, ii.
Xantippus rei militaris peritus in procœmio iii.

FINIS.

INDEX IN SEXTVM IVLIVM FRONTINUM complectens illuſtrium virorum nomina cum exemplis eorum à Frontino adductis.

Abydeni ccxv.
Acilius Glabrio ccxxxv. ccxxxix. ccxli.
Adathantes ccxi. (ccvi.
Aegyptii ccviii. clxxxiiii.
Aemilius Paul. clxxxvi.
Aetoli ccxvi. (clxxxvii.
Afranius ccxix.
Afri ccviii.
Agathocles cxcviii.
Agrigẽtini ccxxi. ccxxvi.
Ageſilaus clxxxvi. cxciiii cxcv. cxcvi. cxcvii. ccxiiii. ccxxvii.
Alexãder Mace. clxxxvi. clxxxviii. cxciii. cxcvii. ccv. ccviii. ccix. ccxviii. ccxxii. ccxxiiii. ccxxxv. ccxxxvi. ccxxxviii.
Alcetas ccxl.
Alcibiades ccxiii. ccxv. ccxxi. ccxxiii. ccxxv.
Alicius ccxviii. (ccxxvii.
Amilcar clxxxiiii. ccxxix
Ambiorix ccxxx.
Amphipolis ccxxix.
Annibal cxcii. cxciii. cci. cciii. cciiii. ccix. ccx. ccxiiii. ccxv. ccxx. ccxxii. ccxxvi. ccxxviii. ccxxix. ccxxxv. ccxxxix. ccxli.
Anaxibius ccxiii.
Antigonus ccxiiii.
Antiochus ccxxi. ccxxii. ccxxv. ccxxxii.
Antipater ccxviii.
Antonius cxciii. cciiii. ccxiii, ccxix. ccxxxiiii
Appius Claudius ccxxxii. ccxxxiiii.
Apollonides ccxxii.
Aquirius ccxxxiiii.
Arabes ccix.
Arcades ccxx.
Archelaus cciiii.
Archidamus cxcvi.
Ategua ccxxviii.
Ariouiſtus ccxxxvii.
Ariſtippus ccxxi.
Ariſtides ccxxxv.
Armenii ccxvii.
Arpi ccxxiiii.
Ariſtomus ccxxxviii.
Arminius dux German.
Artaxerxes cciii. (ccxvii.
Aſdrubal clxxxvii. cxci. ccxl.
Aſculani ccxxx.
Atheas rex Scyth. ccvii.
Athenienſes clxxxvii. ccxxxiii. ccxxxv. ccxxxix
Attalus ccxix.
Attilius ccxvi.
Attilius Regul. ccxxxiii. c cxxxv.
Auguſtus Germanicus ccviii.
Autofradates Perſes clxxxviiii.
Aurelius Cotta ccxxxiii.
Barca ccxxvi.
Bateus Nolanus ccxxix.
Boii cxcii.
Braſidas cxci.
Brutus ccxxxv.
Byſãtii clxxxvii. ccxxvii.
Caducei ccxxiiii.
Cæditius cxc.
Cæſar clxxxiiii. clxxxvi. cxc. cxciiii. cxcv. cxcvi. cxcvii. cc. cci. ccv. ccxii. ccxiiii. ccxvi. ccxxiiii. ccxxx. ccxxxvi. ccxxxvii. ccxxxix. ccxli.

C.Caſſius ccxii.
C.Lælius clxxxiiii.
Calphurnius cxc.
Camillus ccvii.ccxxxvi.
Campani ccxxii.ccxxvii.
Cato ccxxvi.ccxli.
Cato Porcius clxxxiiii.
M.Cato clxxxiiii.clxxxvi
ccxvi.ccxx.ccxxxii.
ccxxxiii.ccxxxv.
Carthaginen. clxxxvi.
eorum duces cxciii.
Cælius primipi. ccxxxix.
Catii ccv.
Catinenſes ccxviii.
Caſilinum ccxxviii.
ccxxxviii.
Cauſenſes ccxviii.
Caſſius ccxxxv.ccxl.
Caſtronius cciii.
Celtiberi ccviii.
Cimon ccxx.
Cizycũ ccxxv.cxxxviii.
Chabrias clxxxix.cxcviii
Chares ccxxvi.
Calcid. ccxxvi.ccxxvii.
Ciminia ſylua clxxxvi.
Claudius clxxxviii.ccxix
Clearchus ccxxii.ccxxxii
Cleandridas cciii.
Cleomenes cci.
Cleonymus ccxxiii.
Chliſtenes Sciyo.ccxxiiii.
Cõminius Atrabas ccxix.
Conon ccxliii.
Corneli. Naſica ccxxxiii.
Cornelius Coſſus ccxvi.
Cornelius Ruffin. ccxxiii
Coriolanus cxciii.
L.Cornelius coſ. ccxxv.
Corinthus ccxxvii.
Cotta coſ.ccxxx.ccxxxiii
Craſſus ccxii.
P.Craſſus ccxxxviii.
ccxliii
Craterus ccxxiii.
Criſpinus ccxl.ccxlii.
Criſci ccxxiiii.
Crœſus clxxxix.ccvii.
Crotona oppid. ccxxiii.
Curius cxciii.cci.ccxxxvi
Curio coſ. ccxxxiiii.
Q.Curtius ccxxii.
Cyaneæ aguſtiæ clxxxix.
Cyrieſtes clxxxiiii.
Cymbri ccxv.
Cyrus rex Perſarũ cxcvii.
ccxxi.ccxxiiii.ccxxv.
Dareius cxcii.
Daci ccvi.
Datames ccxv.
Delminũ oppid. ccxxiii.
Decius cxc.ccxxxvii.
ccxxxviii.
Decimus Iunius ccxxxiii.
Didius cxciii.ccxvii.
Dyoniſius cxciiii. ccxxii.
Diodorus ccxxix.
Domitiꝰ Corbulo ccxvii.
ccxxxiii.ccxxxv.ccxxxix
Domitius Caluinus ccxx.
Domitianus Auguſtus
clxxxv.clxxxvii. ccxxx.
Duillius clxxxix.ccvi.
Eginé.ccxxxviii(ccxx.
Eoneus Tarentin. ccxxii.
Epaminundas Thebanus
cxcvi.cxcvii.cxcviii.ccii.
ccx.ccxxi.ccxxvii.
Epheſii cccxxii.(ccxxxv.
Ephialtes Trachinius ccii
Epidaurii ccxviii.
Epirotæ ccviii.
Equi populi ccxvi.
Erythrei ccix.
Ennienes ccxli.
Entidas cxcvi.
Eufrates fluuius ccxxiiii.
Fabius Max. clxxxvi.
clxxxvii.cxciii.cxcvii.cc
ccvii.ccxxii.ccxxiiii.
ccxxxiiii.
M.Fabius cxcv.
Fabius cæſo clxxxvi.
Q.Fab.cxcvi. ccxxxviii.
Fabius Rutilius Maximus
ccvi.ccxxxiiii.
Fabritiꝰ ccxxxv.ccxxxvi
Fidenates ccvii.
Flaminius ccx.
Flamma cxc.
Flauius fimbria ccxxx.
Fonteius cxc.ccxxxvii.
Fuluius nobil.cxcii.cxcv
Fuluius coſ. ccxxxiiii.
Fuluius Imperator ccviii.
Faluiꝰ Flaccus ccxxxiii.
ccxli.
Furius Agrippa ccxvi.
Furius Camillus ccxvi.
Q.Furius ccxvi.
L.Furius clxxxv.cxc.
Gabii ccxxi.
Galli ccvi.ccxiiii.ccxix.
Gelo tyrannus cxcvii.
Germani ccxxxvii.
Græci ccxxxv.
Haliatis ccxxix.
Halys fluuius clxxxix.
Hamilcar clxxxiiii.
Hanno Carthaginenſis
cxciii. ccxxix.
Harridas rex Moloſſorũ
ccix.
Hetruſci ccvii.
Hernici ccxvi.
Herculeius cxc
Hemocrates Siracuſan.
ccxvii.

Himeræi ccxxii.
Himera ciuit. ccxxvi.
Himilco carthag. ccxxvi.
Hircius ccxxviii.
Hiſpani ccvii. ccxxxviii.
Hiſpaniæ ciuitates clxxxiiii.
Horatius Cocles ccxix.
Iapiges ccx.
Iberi ccii.
Illyrii ccviii.ccxiii.
Indas vel inides aruſpex cxcvii.
Iphicrates clxxviii. cxci. cxcii.cxcix.cc.ccxiii. ccxix.ccxxvii.ccxl.
Iuba rex ccxiii.
Iugurtha cc.ccvii.
Laberius cxc.
Labienus ccxc.ccxii. ccxvi.
Lacedæmonii clxxxviii. cc.ccii. ccxxvii.
Lacetani ccxxvi.
Lælius ccxi.ccxxxviii.
Lartha dux Pœn.ccxxvi.
Leonidas ccxxxvii.
Leptenes Syracuſa.ccviii.
Leucadia ccxxii.
Liburni ccxiii.
Licinius clxxxv.ccvi.
Ligures ccxxxiiii.ccxxx.
Lilybæi ccxxvi.(cxcii.
Lyſimachus ccxxii.
Litana ſylua cxcii.
Liuius dux ccxxii.
Liuius Salinator cciii.
Locri ccxli.
Luca oppidum ccxx.
Luceius ccxviii.
LuctatiusCatul.clxxxix.
Lucullus cc.cci.ccxv. ccxxvii.
Luſitani ccxxii.
Lyſander cxc.cci. ccxxxii.
Mago dux Carth. ccx. ccxxiii.ccxli.
Magnetes ccxxiiii.
Maharbal ccviii.
Mandron ccxxii.
Marcus Liuius ccxl.
Marcus Porcius clxxxiiii.ccxxxix.
Marcellus ccvii. ccxxi. ccxxix.ccxxxvii.
Marius C. clxxxvi.cxcvi cci. ccvi.ccxv. ccxvi. ccxxiiii.ccxxxii.ccxxxv. ccxxxix.
L.Martius ccxiiii.
Martius T. eques ccxvii.
Mantinia ccxxvii.
Manlius A. Coſ. cxciiii.
Manlius imperioſus ccxxxiii.
Cn.Mãlius cxcv.ccxiiii.
Maſiniſſa ccxxiii. ccxxvi.
Maurus interrex ccxxviii
Megarenſes ccxliii.
Melanthus ccxiii.
Memnon Rhodius ccix.ccxiii.
Meſſenii ccxx.
Metellus Pius clxxxv. cxcix.ccviii.
Q.Metellus cxciiii. ccxxxi.ccxxxii.ccxxxiii.
Milites quando primo iureiurando facti. ccxxxi.
Minutius Coſ. cxci.
Milciades ccxlii.
Minutius Ruffus ccvi,
Mithridates clxxxiiii.
Mummius ccxxvi.
Myronides Athenienſis ccvii. ccxl.
Naſica ccxxxii.
Necii ccxviii.
Nero clxxx.
Cl.Nero ccxvii.
Neuius Centurio ccxli.
Nicoſtratus clxxxvii.
Nolani ccxxix.
Numantini ccxxx. ccxxxviii.
Numidæ ccxxiii.
Octauius C.ccxxxvii.
Otacilius ccxxix. ccxxxiii.
Pachorus rexclxxxiiii
Panſa Coſ. ccxiii.
Papyrius Curſor ccvi. cxxxiiii.ccxxi.
Parthi ccxii.
Parmenes Thebi. ccii. ccxxxvii.ccxxxix.
Paulus ccv.
Peloponenſes ccxxv.
Pelopidas Theb.clxxxix. ccxxiiii.ccxli.
Pericles Athen. clxxxvii. cxc.cxcvi.cxcviii. ccxxv.ccxl.
Petilius ccxxxiiii.
Petreius cc.
Petilini ccxxxviii.
Perſæ ccxxxvii.
Phaliſci ccvii.ccvii. ccxvi ccxxvi.
Phalaris ccxxii.
Phares dux Athen.ccxix.
Pruſias ccxxxix.
Pharnaſtanis parthi ccxii.
Philippus clxxxix.cc. ccxvi.ccxix.ccxxii. ccxxiiii.ccxxv.ccxxxi. ccxlii.

Philippus Macedon. rex ccxxxi.ccxxxix.ccxl.
clxxxviii.ccii.
Pinarius ccxl.
L.Piſo ccxxxiii.
Pyrrhus ccv.ccvii.ccxiiii.
ccxxiii.ccxxxi.ccxxxii.
Phormio ccxxvi.
Pœni ccvii.ccxix.
Pompeius clxxxiiii.
clxxxviii.clxxxix.cxciiii.
cc.cci.cciii.ccv.ccxii.
cxviii.ccxxx.ccxxxvi.
Pópilius Lenas ccxxx.
Porſenna ccxix.
Poſthumius cxcvi.cxcix.
ccxxxvi.
Pótius Cómius ccxxvii.
Pręneſte occiſorú capita. ccxxxix.
Ptolomęus ccxl.(ccxvii.
Quintinus Capitolinus
ccxv.ccxvi.
Quintius coſ.ccxviii.ccxx.
Quintus Max. ccxlii.
Rhegini ccxxii
Rhodii ccxxv.
Romulus ccvii.
Romani ccxxvii.ccxxviii.
ccxxx.ccxxxi.ccxxxii.
ccxli.corú legati cxciiii.
Rutilius ccxxxii.
Sabini ccxvi.
Sabora ccxiii.
Saguntini ccxxvi.
Salinator ccxxxiiii.
Saluius Pelignus ccxvi.
Scaurus.ccxxxvi.ccxxxii.
Scipio clxxxvii.cxcvii.
ccii.cciii.ccxv.ccxvi.
ccxxiii.ccxxv.
Scipio Aemilia.ccxxxvi.
Scipio Africanus clxxxv.
cxciiii.ccxi.ccxviii.
P.Scipio cxcix.cciii.
ccxxiii: cclii.cccxxxi.
L.Scipio ccxxvi.
C.Scip.ccxxxv.ccxxxix.
Scythæ ccxvi.
Scorylo cxcv.
Scordiſci ccvi.ccxxvi.
Segobrienſes ccxxvii.
Semproniu ccxli.
Sempronius Tuditanus
ccxxxvii.
Sempronius Gracchus
cxcvii.ccviii.ccxli
Sempronius Longus ccx.
Semiramis ccxxiiii.
Sertórius clxxxix.cxcv.
cxcvi.cxcvii cciii.ccxi.
ccxv.ccxviii.ccxix.
Seruius Tullius ccxvi.
P.Seruilius ccxxiiii.
Sextus Tarquin.ccxxi.
Sicyonii ccxxi.ccxxv.
Sinilius Priſcus ccxvi.
Soſiſtratus ccxxi.
Sorobrigenſes ccxxvi.
Spartacus cxci.
Statorius clxxxiiii.
Statilius ccxlii.
Sutrini ccvii.
Sulpitius Petreius ccvi.
Sylla cxci.cxciiii.cxcvi.
cxcvii.cciiii.ccxiiii.ccxvi
xcviii.ccxxxiii.cclxi.
Syphax ccxi.
Syphacis legati ccxiiii.
Syracuſani ccxxi.
Tarentini ccxxi.
Tarquinius rex ccxvi.
Tarquin.Sup.clxxxiiiii.
Tarqniéſes ccvii.(ccxx
Tamiris aut Tomiris
Tegea ccxxi.(ccviii.
Theutoni ccxv.
Thebani ccxxi.ccxxxv.
Thermopylę ccvi.ccxl.
Themiſtocles clxxxv.
clxxxvii.ccii.ccxiiii.
Thraces ccxviii.ccxix.
ccxxii.ccxxix.
Triphon ccxix.
Tiſaphernes cxciiii.
Tiberius Cæſar cc.
Tiberius Gracchus ccix.
Tigracus ccxl.(ccxxiii.
Thimotheus Athenienſis
cxcviii.ccxiii.
Titurius Sabin. ccxxx.
Torquatus ccxxiii.
Thraſybulus ccxxv.
Triballi ccvii.(ccxxix.
Trinaſſon caſtell.ccxxiiii.
Trœzenii ccxxiii.
Tullus Hoſtilius ccxiiii.
Tymarch.Aetolus ccxxi.
Tygranes cci.
Tygranocerta ccvii.
Valerius Leuinus
ccvii.ccxxxix.
P. Valer.ccxviii.ccxxxiii.
Varro ccxxxvii.
Veientes ccvii.
Velius ccxxx.
Ventidius clxxxiiii.cci.
Verginius cc.(ccxii.
Veſpaſianus cci.ccxxxix.
Viriatus ccxxvi.ccxxvii.
ccviii.ccxix.
Vmbri clxxxvi.
Volſci ccxvi.ccxviii.
Volturnus flu.cci.(ccxlii
Xenophon cxviii.
Xerx.ccxxxvi(ccxxxviii.
Xantippus ccii.cciii.
Zopyrus ccxxi.

FINIS.

VEGETIVS DE
RE MILITARI.

FLAVII VEGETII
VIRI ILLVSTRIS, AD VALENtinianum Auguſtum Epitoma inſtitutorum rei militaris,ex Commentariis Catonis,Celſi,Traiani,Hadriani, & Frontini.

Libri primi

PROLOGVS.

ANtiquis temporibus mos fuit, bonarum artium ſtudia mandare literis, atque in libros redacta offerre principibus. Quia neque rectè aliquid inchoatur, niſi poſt deum fauerit Imperator, oportet neque quemquam magis † decet vel meliora ſcire, vel plura quàm principem, cuius doctrina omnibus poteſt prodeſſe ſubiectis. Quod Octauium Auguſtum,ac bonos dehinc principes libenter habuiſſe, frequentibus declaratur exemplis. Sic regnantium teſtimoniis creuit eloquentia, dum non culpatur audacia. Hac ego imitatione compulſus,dum conſidero clementiam veſtram, auſibus literarum magis ignoſcere poſſe,quàm cæteros,tanto inferiorem me antiquis ſcriptoribus eſſe vix ſenſi,licet in hoc opuſculo, nec verborum concinnitas ſit neceſſaria,nec acumen ingenii, ſed labor diligens ac fidelis: vt ea quæ ad diuerſos hiſtoricos,vel armorum diſciplinam docentes,diſperſa & inuoluta celantur,pro vtilitate Romana proferantur in medium. De delectu igitur atq; exercitatione tyronum,per quoſdá gradus & titulos antiquam conſuetudinem conamur oſtendere. Non quò tibi, Imperator inuicte,iſta videantur incognita, ſed vt quæ ſponte pro reip. ſalute diſponis,agnoſcas olim cuſtodiſſe Romani imperii códitores:& in hoc paruo libello,quicquid de maximis rebus,ſempq; neceſſariis requirédú credis, inuenias.

ROMANOS, OMNES GENTES SOLA Armorum exercitatione viciſſe.

CAPVT PRIMVM.

IN omni autem prælio non tam multitudo & virtus indocta, quàm ars & exercitum ſolent præſtare victoriam. Nulla enim alia re videmus populum Romanum ſibi orbem † ſubegiſſe terrarum, niſi armorum exercitio,diſciplina caſtrorum, vſûque militiæ. Quid enim aduerſus Gallorum multitudinem, paucitas Romana valuiſſet? Quid aduerſus Germanorú proceritaté, breuitas potuiſſet audere? Hiſpanos quidem non tantùm numero ſed etiá viribus corporú,noſtris præſtitiſſe,manifeſtú eſt. Aphrorú dolis atq; diuitiis ſemper impares fuimus. Græcorum artibus prudentiáque nos vinci, nemo vnquàm dubitauit. Sed aduerſus omnia profuit tyroné ſolertem eligere,ius (vt ita dixerim) armorum docere, diſciplinam quotidiano exercitio roborare,quæcunq; euenire in acie atque in præliis poſſent,omnia in campeſtri meditatione prænoſcere,ſeuerê in deſides † vindicare. Sciétia enim rei bel

subiecisse

vindicando

 licæ

licæ,dimicādi nutrit audaciam.Nemo facere metuit,quod ſe bene didiciſſe cō fidit.Etenim in certamine bellorum,exercitata paucitas ad victoriam propti- or eſt:† rudis & indocta multitudo,expoſita ſemper ad cædem.

quàm rudis

Ex quibus regionibus tyro eligendus. Cap. II.

RErum ordo depoſcit,vt ex quibus ꝓuinciis vel regionibus tyrones legen- di ſint prima parte tractetur.Conſtat enim,in omnibus locis & ignauos & ſtrenuos naſci. Sed tamen, quia gens gentem præcedit in bello, & plaga cœli non ad robur corporum tantùm,ſed etiam animorum plurimùm valet,quo lo- co ea quæ à doctiſſimis hominibus comprobata ſunt,nō omittam. Omnes na- tiones,quæ vicinæ ſunt ſoli,nimio calore ſiccatas, amplius quidem ſapere, ſed minus habere ſanguinis dicunt:ac propterea conſtantiam ac fiduciā†cominus non habere pugnandi,quia metuunt vulnera,qui ſe exiguum ſanguinem habe re nouerint.Contrà,Septentrionales populi,remoti à ſolis ardoribus,inconſul- tiores quidem, ſed tamē largo ſanguine redundantes,ſunt ad bella promptiſſi mi.Tyrones igitur de temperatioribus legēdi ſunt plagis,quibus & copia ſan- guinis ſuppetat ad vulnerū mortiſq́ contemptū, & non poſſit deeſſe pruden- tia†quę & modeſtiā ſeruat in caſtris,& non parū ꝓdeſt in dimicatione,cōſiliis.

eo minus habere. *quæ rei.*

Vtrum ex agris an ex vrbibus vtiliores ſint tyrones. Cap. III.

SEquitur, vtrum ex agris, an de vrbibus vtilior tyro ſit,requiramus.De qua parte nunquam credo potuiſſe dubitari, aptiorem armis ruſticam plebem, quæ ſub diuo & in labore nutritur ,ſolis patiens,vmbræ negligens, balnearum neſcia,deliciarum ignara,ſimplicis animi,paruo cōtenta,duratis ad omnem la- borum tolerantiam membris:cui geſtare ferrum , foſſam ducere,onus ferre,cō- ſuetudo de rure eſt . Interdum tamen neceſſitas exigit,etiam vrbanos ad arma compelli:qui vbi nomē dedere militiæ,primùm laborare,decurrere, portare pō dus,& ſolem puluerēq́ ferre condiſcant:parco victu vtantur & ruſtico,interdū ſub diuo , interdum ſub papilionibus , commorentur. Tunc demum ad vſum erudiantur armorum:& ſi lōgior expeditio emergit, in angariis plurimùm de- tinendi ſunt , proculq́ habendi à ciuitatis illecebris:vt eo modo,& corporibus eorum robur accedat,& animis.Nec inficiandum eſt,poſt vrbem cōditam, Ro- manos ex ciuitate profectos ad bellū ſemper:ſed tunc nullis voluptatibus,nul- lis delitiis frangebantur.Sudorē curſu & campeſtri exercitio collectū natās iu- uētus abluebat in Tyberi.Idē bellator,idē agricola,genera tātū mutabat armo- rū.Quod vſq; adeò verū eſt,vt aranti Quintio Cincinnato viro optimo dicta- turā cōſtet oblatā. Ex agris ergo ſupplendū robur præcipuè videtur exercitus. Neſcio enim quomodo minus timet mortē , qui minus deliciarū nouit in vita.

Quintius Cincinnatus dictator.

Cuius ætatis tyrones probandi ſint. Cap. IIII.

NVnc, qua ætate milites legi conueniat,exploremus.Et quidem,ſi antiqua conſuetudo ſeruāda eſt, incipientem pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat.Nō enim tantùm celerius, ſed etiam perfectius†imbibūtur,quę diſcūtur à pueris.Deinde militaris†alacritatis ſaltus & curſus antè tētādus eſt, quàm

imbuũtur. alacritas

quàm corpus ætate pigreſcat. Velocitas enim eſt, quæ percepto exercitio ſtrenuum efficit bellatorem. Adoleſcentes legendi ſunt ſicut ait Saluſtius. Nam primùm iuuentus,ſimul ac belli patiens erat,in caſtris per laboris vſum militiam diſcebat. Melius enim eſt vt exercitatus iuuenis cauſetur ætatẽ nondũ aduenifſe pugnandi,quàm doleat præteriiſſe. Habeat etiam ſpacium vniuerſa diſcendi. Neq; enim parua aut leuis ars videtur armorum,ſiue equitem,ſiue peditem ſagittarium velis imbuere, ſiue ſcutatum armaturæ numeros omneſq; geſtus docere,ne locũ deſerat,ne ordines turbet,vt miſſile & deſtinato ictu & magnis viribus iaciat,vt foſſam ducere,ſudes ſcienter figere norit,tractare ſcutum & obliquis ictibus venientia tela deflectere, plagam prudenter vitare,audacter inferre. Huic taliter inſtituto tyroni,pugnare aduerſum quoſlibet hoſtes in acie formido non erit,ſed voluptas. Saluſti. in Catilinar.

Qua ſtatura tyrones ſint probandi. Cap. V.

PRoceritatẽ tyronũ,à Mario cõſule ad victoriã ſcio ſemp exactã,ita vt ſenos pedes,vel certe,quinos & denas vncias habẽtes inter alares equites,vel in primis legionũ cohortibus probarẽtur. Sed tunc erat amplior multitudo:& plures militiam ſequebãtur armatam. Necdum enim ciuilis pars florentiorem adduxerat iuuentutem. Si ergo neceſſitas exegerit,non tam ſtaturæ rationem conuenit habere,quàm virium. Et ipſo Homero teſte non fallimur,qui Tydeum minorem quidem corpore,ſed fortiorem † animis fuiſſe ſignificat. Marij diligentia. Tydeus. armis.

Ex vultu & corporis poſitione agnoſci in eligẽdo, qui meliores poſſint eſſe tyrones. Cap. VI.

SEd qui delectum acturus eſt,vehementer intendat vt ex vultu,ex oculis, ex omni comfirmatione membrorum eos eligat,qui implere valeant officium bellatoris. Nanq; non tantùm in homininibus,ſed etiã in equis & canibus virtus multis declaratur indiciis, ſicut doctiſsimorum hominum diſciplina cõprehenditur:qood etiam in apibus Mantuanus autor dicit eſſe ſeruandum.

Nam duo ſunt genera:hic melior,inſignis & ore
Et rutulis clarus ſqammis:ille horridus,alter
Deſidia,latamq; trahens inglorius aluum. Ex Vergilij iiij. Georgico.

Sit ergo adoleſcens Martio operi deputandus,vigilantibus oculis,erecta ceruice,lato pectore,humeris muſculoſis,valẽtibus digitis,longioribus brachiis,ventre modicus,exilior cruribus,ſuris & pedibus non ſuperflua carne diſtentis,ſed neruorum duritia collectis. Cùm hæc ſigna in tyrone deprehenderis,proceritatem non magnopere deſideres. Vtilius eſt enim fortes milites eſſe,q̃ grandes,

Cuius artis tyrones vel elegendi ſint vel reſpuendi. Cap. VII.

SEquitur,vt cuius artis tyrones vel eligendi vel penitus reſpuendi ſint,indagemus. Piſcatores,aucupes,dulciarios,lintheones,omneſq; qui aliquid tractaſſe videntur ad genæcea pertinens, longè arbitror pellẽdos à caſtris. Fabros ferrarios,carpentarios,macellarios, & ceruorum aprorũmque venatores, con

A ii uenit

ueniſ ſocietate militiæ. Et hoc eſt in [illegible] reipub. ſalus vertitur, vt tyrones non tantũ corporibus, ſed [illegible]is prẽſtantiſſimi deligantur. Vires regni & Romani nominis f[illegible]entum in prima † delectorum examinatione conſiſtunt. Nec leue putetur hoc officium, aut paſſim quibuſcunq; mandãdũ, quod apud veteres inter tam varia genera virtutum, in Sertorio præcipuè cõſtat eſſe laudatum. Iuuentus enim, cui defenſio prouinciarum, cui committenda bellorum fortuna, & genere, ſi copia ſuppetat, & moribus debet excellere. Honeſtas enim idoneum militem reddit. Verecundia dum prohibet fugere, facit eſſe victorem. Quid enim prodeſt ſi exerceatur ignauus? ſi pluribus ſtipendiis moretur in caſtris? Nunq̃ exercitus profecit tempore belli, cuius in probãdis tyronibus claudicarit † elector. Et quantum vſu experimentiſq; cognouimus, hinc tot vbiq; ab hoſtibus illatæ ſunt clades, dum longa pax militem negligẽtius incurioſiuſq; legit, dum honeſtiores quiq; ciuilia ſectãtur officia, dũ poſſeſſoribus addicti tyrones, per gratiam aut diſſimulationẽ probantur, taleſq; ſociantur armis, quales domini habere faſtidiũt. A magnis ergo viris magna diligentia idoneos eligi conuenit iuniores.

† electus · *† electio* · *addicti*

Quando tyrones ſignandi ſint. Cap. VIII.

SEd non ſtatim punctis ſignorum inſcribendus eſt tyro delectus: verùm antè exercitio prætentandus, vt vtrum verè tanto operi aptus ſit poſſit cognoſci. Et velocitas in illo requirenda videtur & robur, & vtrum armorum diſciplinam ediſcere valeat, vtrum habeat confidentiam militarem. Plerique enim quàmuis in ſpecie non improbabiles videantur, tamen experimentis comprobantur indigni. Repudiandi ergo minus vtiles, & in locum eorum ſtrenuiſſimi ſubrogandi ſunt. In omni enim conflictu non tam prodeſt multitudo, q̃ virtus. Signatis itaq; tyronibus per quotidiana exercitia, armorum eſt demonſtranda doctrina. Sed huius rei vſum diſſimulatio longæ ſecuritatis aboleuit. Quem inuenias qui docere poſſit quod ipſe non didicit? De hiſtoriis ergo vel libris nobis antiqua conſuetudo repetenda eſt. Sed illi res geſtas & euentus tantum ſcripſere bellorum, iſta, quæ nunc quærimus, tanquàm nota linquentes. Lacedæmonii quietem, & Athenienſes, aliiq; Græcorum in libros retulere complura, quę τακτικά vocantur. Sed nos diſciplinam militarem populi Romani debemus inquirere, qui ex paruis finibus imperium ſuum penè ſolis regionibus, & mundi ipſius fine diſtendit. Hæc neceſſitas compulit euolutis autoribus, ea me in hoc opuſculo fideliſſimè dicere, quæ Cato ille Cenſorius de diſciplina militari ſcripſit, quæ Cornelius Celſus, quæ Frontinus perſtringẽda duxerũt, quę Paternus diligentiſſimus iuris militaris aſſertor in libros redegit, quæ Auguſti & Traiani Adrianiq; conſtitutionibus cauta ſunt. Nihil enim mihi autoritatis aſſumo, ſed horum quos, ſupra retuli, ea quę diſperſa ſunt, velut in ordinem & abbreuiationes, quæ epitomata dicuntur, conſcribo.

Scriptores rei militaris.

Ad gradum

Ad gradum militarem & curſum & ſaltum exercendos tyrones. Cap. IX.

PRimis ergo meditationum auſpiciis, tyrones militarem edocendi ſunt gradum. Nihil enim magis in itinere vel in acie cuſtodiẽdum eſt, quàm vt omnes milites incedendi ordinẽ ſeruẽt. Quod aliter fieri non poteſt, niſi vt aſſiduo exercitio ambulare celeriter & æqualiter diſcant. Periculum enim ſæpe ab hoſtibus grauiſſimum ſuſtinet diuiſus & inordinatus exercitus. Militari ergo gradu, viginti milia paſſuum, horis quinq; duntaxat æſtiuis conficienda ſunt. Pleno autem gradu, qui citatior eſt, totidem horis viginti quatuor milia peragenda ſunt. Quicquid addideris iam curſus eſt, cuius ſpacium non poteſt diffiniri. Sed ad curſum præcipuè aſſuefaciendi ſunt iuniores, vt maiore impetu in hoſtes procurrant, vt loca opportuna celeriter, cùm vſus aduenerit, occupent: vel aduerſariis idem facere volentibus, præoccupent: vt ad explorandum alacriter pergant, alacrius redeant, vt fugientium terga facilius comprehendant. Ad ſaltum etiam quo vel foſſæ tranſiliuntur, vel impediens aliqua altitudo ſuperatur, exercendus eſt miles: vt cùm eiuſmodi difficultates euenerint, poſſint ſine labore tranſire. Prẹterea in ipſo conflictu ac dimicatione telorum bellator cum curſu ſaltuq; veniens, aduerſarii perſtringit oculos, mentemq; deterret, priúſque plagam infligit, quàm ille ad cauendum vel ad reſiſtendum ſe præparet. De exercitio Pompei magni Saluſtius hoc memorat, cum alacribus ſaltu, cum veloci- *Pompeij exercitium.* bus curſu, cum validis vecte certabat. Neque enim ille aliter potuiſſet par eſſe Sertorio, niſi ſe & milites frequentibus exercitiis præparaſſet ad prælia.

Ad vſum natandi exercendos tyrones. Cap X.

NAtandi vſum æſtiuis menſibus omnis æqualiter debet tyro condiſcere, non enim ſemper flumina pontibus tranſeuntur, ſed & cedens & inſequens natare cogitur frequenter exercitus. Sæpe repentinis hymbribus vel niuibus ſolent exundare torrentes. Et ignorantia non ſolùm ab hoſte, ſed etiam ab ipſis aquis diſcimen incurrit: ideóque Romani veteres, quos tot bella & continua pericula, ad omnem rei militaris erudierãt artem, campum Martium vicinum *Campus Martius.* Tyberi delegerunt: in quo iuuentus poſt exercitium armorum, ſudorem, puluerémque dilueret, ac laſſitudinem curſúſque laborem natando deponeret. Non ſolùm autem pedites, ſed & equites ipſóſque equos vel lixas (quos galearios vo- *Galearij.* cant) ad natandum exercere percommodum eſt, ne quid imperitis, cum neceſſitas imminebit, eueniat.

Quemadmodum ad ſcuta viminea vel ad palos antiqui exercebant tyrones. Cap. XI.

ANtiqui (ſicut inuenitur in libris) hoc genere exercuere tyrones. Scuta de vimine in modum cratiũ corrotundata texebant: ita vt duplum pondus cratis haberet. quàm ſcutum publicum habere conſueuit.

Iidemq́ clauas ligneas, duplicis æque ponderis, pro gladiis tyronibus dabant. Eóque modo non tantum mane,ſed etiam poſt meridiem exercebantur ad palos. Palorum enim vſus non ſolum militibus,ſed etiã gladiatoribus plurimum prodeſt. Nec vnquàm aut harena,aut campus inuictum armis virum probauit, niſi qui diligẽter exercitatus docebatur ad palum. A ſingulis autem tyronibus ſinguli pali defigebãtur in terram,ita vt mutare nõ poſſent,& ſex pedibus eminerent. Contra illum palum, tãquàm contra aduerſarium, tyro cum crate illa & claua,velut cum gladio ſe exercebat & ſcuto:vt nunc quaſi caput aut faciem peteret,nunc à lateribus minaretur, interdũ contenderet poplites & crura ſuccidere,recederet,aſſultaret, inſiliret,& quaſi præſentẽ aduerſariũ,ſic palũ omni impetu,omni bellandi arte tẽtaret. In qua meditatione ſeruabatur illa cautela vt ita tyro ad inferẽdũ vulnus inſurgeret,ne qua ex parte pateret ipſe ad plagã.

Palorum uſus.

Non cæſim ſed punctim ferire docendos tyrones. Cap. XII.

PRæterea non cæſim, ſed punctim ferire diſcebant. Nam cæſim pugnantes non ſolum facile vicere,ſed etiam deriſere Romani. Cæſa enim quouis impetu veniat, non frequenter interficit:cum & armis vitalia defendantur,& oſſibus. At cõtra puncta,duas vncias adacta,mortalis eſt. Neceſſe eſt enim vt vitalia penetret,quicquid immergitur. Deinde dũ cæſa infertur, brachium dextrũ latusq́ nudatur. Puncta autẽ tecto corpore infertur, & aduerſariũ ſauciat antẽ quàm videatur. Ideoq́ ad dimicandum hoc præcipuẽ genere vſos eſſe conſtat Romanos:duplicis autem põderis illa cratis & claua ideo dabantur, vt cum vera & leuiora arma tyro ſumpſiſſet, velut grauiore põdere liberatus,ſecurior alacriorq́ pugnaret.

Armaturam docendos tyrones. Cap. XIII.

PRæterea illo exercitii genere,quod armaturam vocant, & à campi doctoribus traditur, imbuendus eſt tyro. Qui vſus vel ex parte ſeruatur. Conſtat enim & nunc in omnibus præliis armaturã melius pugnare,quàm cæteros. Ex quo intelligi debet,quantum exercitatus miles inexercitato ſit melior:cum armatura vtcunq́ eruditi,reliquos contubernales ſuos bellandi arte præcedãt. Ita autem ſeuerẽ apud maiores exercitii diſciplina ſeruata eſt,vt & doctores armorũ duplicibus remunerarentur annonis:& milites,qui parum in illa præluſione ꝑfecerant,pro frumento ordeũ cogerentur accipere:nec antẽ eis in tritico redderetur annona,quàm ſub præſentia præfecti,tribunorum, vel principũ experimentis datis,oſtendiſſent ſe omnia,quæ erant in militari arte,compleſſe. Nihil enim neq́ firmius,neque felicius,neq́ laudabilius eſt, rep. in qua abundant milites eruditi. Non enim veſtium nitor, vel auri vel argenti gemmarumq́ copiæ hoſtes aut ad reuerentiam noſtram, aut ad gratiam inclinant, ſed ſolo terrore ſubiguntur armorum. Deinde in aliis rebus(ſicut ait Cato)ſi quid erratum eſt, poteſt poſtmodum corrigi, Præliorum delicta emendationem nõ recipiũt, cùm ſtatim pœna ſequatur errorem. Aut enim confeſtim pereunt, qui ignauẽ imperitéque pugnauerunt:aut in fugam verſi, victoribus vltrà pares eſſe non audẽt.

Veterũ cõſuetudo.

Catonis ſententia.

Ad miſſi

Ad miſſilia iacienda tyro exercendus. Cap. XIIII.

SEd ad inceptum reuertor. Tyro, qui cum claua exercetur ad palum, haſtilia quoq; põderis grauioris, quàm vera futura ſunt iacula, aduerſus illũ pálũ, tã quàm aduerſus hominem iactare compellitur. In qua re armorum doctor attẽdit, vt magnis viribus haſtile contorqueat, vt deſtinato ictu vel in palum vel iuxta dirigat miſſile. Eo enim exercitio & lacertis robur accreſcit, & iaculandi vſus atque peritia acquiritur.

Sagittis tyronem imbuendum diligenter. Cap. XV.

SEd propè tertia, vel quarta pars iuniorum, quæ aptior potuerit reperiri, arcubus ligneis, ſagittiſq; luſoriis, ad illos ipſos ſemp exercenda palos. At doctores ad hãc rẽ & artifices eligẽdi: & maior adhibẽda ſolertia, vt arcũ diligẽter ac ſciẽter teneãt, vt fortiter impleãt, vt ſiniſtra fixa ſit, vt dextera cũ ratione ducatur, vt ad illud ꝙ feriẽdũ eſt, oculus pariter ac animus cõſentiãt, vt ſiue in equo ſiue in terra, rectè ſagittare doceãt. Quã artẽ & diſci opus eſt diligẽter, & quotidiano vſu exercitioq; ſeruari. Quantum autẽ vtilitatis boni ſagittarii in prœliis habeãt, & Cato in libris de diſciplina militari euidẽter oſtẽdit, & Claudius pluribus iaculatoribus antè inſtitutis atq; perdoctis, hoſtẽ, cui prius impar fuerat, ſuperauit. Aphricanus quidẽ Scipio, cùm aduerſũ Numantinos, qui exercitum populi Romani ſub iugum miſerant, eſſet acie certaturus, aliter ſuperiorẽ ſe futurum eſſe non credidit, niſi in omnibus cẽturiis lectos ſagittarios miſcuiſſet.

Claudij iaculatores.
Aphricani iaculatores

Ad iactandos lapides fundis vel manu exercendos tyrones. Gap. XVI.

AD lapides verò, vel manibus vel fundis iaciendos, exerceri diligenter conuenit iuniores. Fundarum autem vſum primi Balearium inſularum habitatores & inueniſſe, & ita peritè exercuiſſe dicuntur, vt matres paruos filios nullum cibũ contingere ſinerent, niſi quem ex funda deſtinato lapide percuſſiſſent. Sæpe enim aduerſũ bellatores caſſidibus, cataphractis, loriciſq; munitos, teretes lapides de funda vel fuſtibalo deſtinati, ſagittis ſunt omnibus grauiores: cum mẽbris integris, lætale tamen vulnus importent: & ſine inuidia ſanguinis, hoſtis lapidis ictu intereat. In omnibus autem veterum præliis funditores militaſſe nullus ignorat. Quæ res ideo ab vniuerſis tyronibus frequẽti exercitio diſcenda eſt, quia fundã portare nullus eſt labor. Et interdũ euenit, vt in lapidoſis locis conflictus habeatur, vt aut mons ſit aliquis defendẽdus aut collis, & ab oppugnatione caſtellorũ ſiue ciuitatũ, lapidibus barbari fundiſq; ſunt pellẽdi.

Balearibus fũdæ primo reperte.

De exercitio plumbatarum Caput XVII.

PLumbatarum quoq; exercitatio (quas Martiobarbulos vocant) eſt tradẽda iunioribus. Nam in Illyrico dudum duæ legiones fuerunt, quæ ſena milia militũ habuerunt: quę, quòd his telis ſcienter vtebantur & fortiter, Martiobarbuli vocabantur. Per hos longo tempore ſtrenuiſſimè conſtat omnia bella confecta: vſq; eo, vt dum Diocletianus & Maximianus ad imperium veniſſent, pro merito virtutis hos Martiobarbulos, Iouiarios, atque Herculianos cẽſuerint appellandos, eoſq; cũctis legionibus prætuliſſe doceantur. Quinos autem Martio

Martiobarbuli.

barbulos inſertos ſcutis portare cõſueuerunt:quos ſi opportunè milites iacerẽt propè ſagittariorum ſcutati † imitari videntur officium . Nam hoſtes equóſque mutuati conſauciant , priuſquàm non modò manu ad manum, ſed ad ictum miſſilium potuerit perueniri.

Quemadmodum ad aſcendendos equos tyrones exercendi ſint. Cap. XVIII.

NOn tantùm autem à tyronibus,ſed etiam à ſtipendiariis militibus ſalitio equorum diſtrictè eſt ſemper exacta.Quem vſum vſq; ad hanc ætatem,licet iam cum diſſimulatione, perueniſſe manifeſtum eſt.Equi lignei hyeme ſub tecto,æſtate ponebantur in campo:ſuper hos iuniores primò inermes,dum conſuetudine proficerẽt, deinde armati cogebantur aſcendere.Tantáque cura erat vt non ſolùm à dextris,ſed etiam à ſiniſtris partibus & inſilire & deſilire cõdiſcerent,euaginatos etiam gladios vel contos tenentes. Hoc enim continua meditatione faciebant , ſcilicet vt in tumultu prælii ſine mora aſcenderent, qui tã ſtudioſe exercebantur in pace.

Ad portandum pondus exercendos tyrones. Cap. XIX.

POndus quoque baiulare vſque ad LX libras , & iter facere gradu militari, frequentiſſimè cogendi ſunt iuniores, quibus in arduis expeditionibus neceſſitas imminet annonã pariter ac arma portandi. Nec hoc credatur eſſe difficele,ſi vſus acceſſerit:nihil enim eſt quod non aſſidua meditatio facillimũ reddat.Quã rem antiquos milites factitauiſſe, Verg.ipſo teſte poteſt cognoſci,q ait,

Non ſecus ac patriis acer Romanis in armis
Iniuſto ſub faſce viam cùm carpit,& hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.

Quo armorum genere vſi ſint antiqui. Cap.XX.

LOcus exigit , vt quo maiorum genere,vel inſtruendi , vel muniendi ſint tyrones,referre tentemus . Sed in hac parte antiqua penitus conſuetudo deleta eſt:nam licet exemplo Gotthorum & Alanorum Hunnorumq; equitum arma profecerint, pedites tamen conſtat eſſe nudatos.Ab vrbe enim condita vſq; ad tempus diui Gratiani,& cataphractis & galeis muniebatur pedeſtris exercitus.Sed cùm campeſtris exercitatio, interueniente negligẽtia deſidiaq; ceſſaret, grauia videri arma cœperunt,quæ raró milites induebant.Itaque ab Imperatore poſtulabant primò cataphractas,deinde caſſides deponere:ſic detectis pectoribus & capitibus,congreſſi contra Gotthos milites noſtri,multitudine ſagittariorum ſæpe deleti ſunt:nec poſt tot clades, quæ vſque ad tãtarum vrbium excidia peruenerũt,cuiquã curæ fuit,vel cataphractas vel galeas pedeſtribus reddere.Ita fit vt non de pugna, ſed de fuga cogitent qui nudi in acie exponuntur ad vulnera.Quid enim pedes ſagittarius ſine cataphracta , ſine galea,q cũ arcu ſcutum tenere non poteſt, faciẽt? Quid ipſi draconarii atq; ſigniferi,qui ſiniſtra manu haſtas gubernant,in prælio facient, quorum & capita nuda eſſe cõſtat & pectora? Sed grauis pediti lorica videtur,& galea fortaſſe raró meditanti, & arma

Digitized by Google

ma tractanti. Cæterùm quotidianus vſus non laborat, etiam ſi onerosa geſtaue
rit. Sed illi qui laborem in portandis veteribus munimentis armorū ferre non
poſſunt, detectis † corporibus & vulnera ſuſtinere coguntur & mortes: & (quod *capitibus*
eſt grauius & turpius) aut capi, aut certè fuga rempub. perdere. Sic dum exerci-
tium laboremq́ declinant, cum maximo dedecore trucidantur, vt pecudes. Vn-
de apud antiquos † Murus non dicebatur pedeſtris exercitus: niſi quòd pilatæ *mirus*
legiones præter ſcuta etiā cataphractis galeiſq́ fulgebant: vſq́ eo, vt ſagittarii ſi- *Murus pedeſtris exercitus.*
niſtra brachia manicis munirentur. Pedites autem ſcutati, præter cataphractas
& galeas etiam ferreas ocreas in dextris cruribus cogerentur accipere. Sic erāt
armati illi qui in prima acie pugnantes principes, in ſecunda haſtati, in tertia
Triarii vocabantur. Sed triarii genibus flexis ſolebant intra ſcuta ſubſidere, ne *Triarij.*
ſtantes vulnerarentur, venientibus telis: & cùm neceſſitas poſtulaſſet, tanq̄ re-
quieti vehementius inuaderēt hoſtes, à quibus cōſtat ſæpe factam eſſe victoriā,
cùm haſtati illi & qui priores ſteterant, interiiſſent. Erant autem apud veteres
inter pedites, qui dicebantur leuis armaturæ funditores, & ferentarii: qui præci
puè in cornibus locabantur, & à quibus pugnandi ſumebatur exordium: ſed
hi & velociſſimi & exercitatiſſimi legebantur. Nec erant admodum multi, qa
cedentes (ſi prælii neceſſitas compuliſſet) inter principia legionum recipi ſole
bant, ita vt acies immota conſiſteret. Vſq́ ad præſentem propè ætatem conſue-
tudo permanſit, vt omnes milites pileis, quos pannonicos vocabant, ex pellibus
vterentur, quod properea ſeruabatur, ne grauis galea videretut homini in præ-
lio, qui geſtabat aliquid ſemper in capite. Miſſilia autem quibus vtebantur pe-
deſtris exercitus, pila vocabantur, ferro ſubtili trigono præfixa, vnciarū nouem *Pila,*
ſiue pedali, quæ in ſcuto fixa non poſſent abſcindi: & loricā ſcienter ac fortiter
directa, facilè perrumpunt, cuius generis apud nos iam rara ſunt tela. Barbari
autem ſcutati, pedites his præcipuè vtuntur, quas bebras vocant, & binas etiam *Bebræ.*
ac ternas in præliis portant. Sciendum præterea quòd cùm miſſilibus agitur, ſi-
niſtros pedes in antè milites habere debere: ita enim vibrandis ſpiculis vehemē
tior ictus eſt. Sed cùm ad pilam (vt appellant) venitur, & manu ad manum gla-
diis pugnatur, tunc dextros pedes in antè milites habere debent: vt & latera eo
rum ſubducantur ab hoſtibus, ne poſſint vulnus accipere, & proximior dextra
ſit, quæ plagam poſſit inferre. Inſtruendos igitur ac protegendos omni arte pu
gnandi, & quocunq́ genere armorum conſtat eſſe tyrones. Neceſſe eſt enim, vt
dimicandi acriorem ſumat audaciā, qui munito capite vel pectore non timet
vulnus.

De munitione caſtrorum. Cap. XXI.

Caſtrorum quoq́ munitionem debet tyro condiſcere: nihil enim tam ſalu-
tare, neq́ tam neceſſarium inuenitur in bello: quippe ſi rectè conſtituta ſūt
caſtra, ita intra vallum ſecuri milites dies noctesq́ peragunt, etiam ſi hoſtis ob-
ſideat, quaſi muratā ciuitatem vedeantur ſecum vbiq́ portare. Sed huius rei ſci
entia prorſus intercidit: nemo enim iam diu deductis foſſis, præfixiſq́ ſudibus
caſtra conſtituit. Sic diurno vel nocturno ſuperuētu equitū barbarorū, multos
exercitus

exercitus ſcimus frequẽter afflictos. Non ſolũ autẽ confidentes ſine caſtris iſta patiuntur, ſed cùm in acie caſu aliquo cœperint cedere, munimenta caſtrorum, quò ſe recipiant, non habent, & more animalium multi cadunt. Nec prius moriendi finis fit, quàm hoſtibus defuerit voluntas perſequẽdi.

In quibus locis conſtituenda ſint caſtra. Cap. XXII.

CAſtra autem præſertim hoſte vicino, tuto ſemper facienda ſunt loco: vbi & lignorum & pabuli & aquæ ſuppetat copia. Et ſi diutius commorandum ſit, loci ſalubritas eligetur. Cauẽdum etiam ne mons ſit vicinus altior, qui ab aduerſariis captus poſſit officere. Conſiderandum etiam ne torrentibus inundari conſueuerit campus, & hoc caſu vim patiatur exercitus. Pro numero autẽ militum vel impedimẽtorum munienda ſunt caſtra, ne maior multitudo conſtipetur in paruis, neue paucitas in latioribus vltrà quàm oportet cogatur extẽdi.

Quali ſpecie deliniãda ſint caſtra. Cap. XXIII.

INterdum autem quadrata, interdum trigona, interdum ſemirotũda, prout loci qualitas aut neceſſitas poſtulauerit, caſtra facienda ſunt. Porta autẽ quę appellatur prætoria, aut orientem ſpectare debet, aut illum locũ qui ad hoſtem reſpicit: aut ſi iter agitur, illã partem debet attendere, ad quam eſt profecturus exercitus, intra quam primæ centuriæ, hoc eſt, cohortes, papiliones tendunt & dracones & ſigna conſtituunt. Dĕcumana autẽ porta, quæ appellatur, poſt prætoriam eſt: per quam delinquentes milites educuntur ad pœnam.

Prætoria porta. *Decumana porta.*

Quo genere munienda ſint caſtra. Cap. XXIIII.

CAſtrorum autem diuerſa triplexq; munitio eſt. Nam ſi nimia neceſſitas nõ premit, ceſpites circunciduntur è terra, & ex illis velut murus inſtruitur, altus tribus pedibus ſuper terram, ita vt antè ſit foſſa, de qua leuati ſint ceſpites: deinde tumultuaria foſſa fit lata pedes nouem, & alta pedes ſeptem. Sed vbi vis acrior imminet hoſtium, tunc latiſſima foſſa ambitum conuenit munire caſtrorum, ita vt xii. pedes lata ſit, & alta ſub linea (ſicut appellant) pedes nouẽ. Suprà autem ſæpibus hincinde factis, quæ de foſſa † leuata fuerit terra congeritur, & creſcit in altum quatuor pedes. Sic fit vt ſit alta tredecim pedes, duodecim lata: ſupra quam ſudes de lignis fortiſſimis, quas milites portare conſueuerãt, prefiguntur. Ad quod opus ligones, raſtra, qualos, aliaq; vtenſilium genera habere conuenit ſemper in promptu.

egeſta.

Quemadmodũ munienda ſint caſtra cum hoſtis imminẽat. Cap. XXV.

SEd facile eſt abſentibus hoſtibus caſtra munire, verùm ſi aduerſarius incumbat, tunc omnes equites, & media pars peditum, ad propulſandum hoſtium impetum, ordinantur in acie, reliqui poſt ipſos ductis foſſis muniunt caſtra: & per præconẽ indicatur, quæ centuria prima, quæ ſecunda, quę tertia, quæ quarta donec opus omne cõpleuerit. Poſt hæc à centurionibus foſſa inſpicitur, ac mẽſuratur, & vindicatur in eos, qui negligẽtius fuerint operati. Ad hunc ergo vſũ

inſtituendus

Digitized by Google

†inſtituendus eſt tyro,vt cùm neceſſitas poſtulauerit,ſine perturbatione celeriter poſſit caſtra munire. *conſtituendus.*

Quemadmodum exerceantur tyrones,vt in acie ordinem & interualla cuſtodiant. Cap. XXVI.

NIhil magis prodeſſe cōſtat in pugna, quàm vt aſſiduo exercitio milites in acie diſpoſitos ordines indeſinenter obſeruent,nec vltrà magis q̄ expedit, aut cōglobent agmē,aut laxēt. Nam etiam conſtipati perdunt ſpacia pugnandi,& ſibi inuicem impedimento ſunt:& rariores atq; interlucentes aditus perrumpendi hoſtibus præſtant. Neceſſe eſt autem ſtatim metu vniuerſa cōfundi, ſi interciſa acie ad† dimicantium terga hoſtis acceſſerit. Producendi ergo tyro *dimicandū* nes ſunt ſemper ad campū, & ſecundum matriculæ ordinē in aciem dirigēdi, *in terra ho* ita vt primò ſimplex extenſa ſit acies,ne quos ſinus,ne quas habeat curuaturas: *ſtis.* vt æquali ligitimoq; ſpacio miles diſtet à milite. Tūc pręcipiēdū,vt ſubitò duplicēt aciē,ita vt in ipſo impetu,ad quē ipſi reſpōdere ſolēt,ordo ſeruetur. Tertiò præcipiendū eſt, vt quadratam aciem repente conſtituant:quo facto in trigonum(quem cuneum vocant)acies ipſa mutāda eſt. Quæ ordinatio plurimū prodeſſe conſueuit in bello. Iubetur etiam vt inſtruant orbes,quo genere cùm vis hoſtium interrupit aciē, reſiſti ab exercitatis militibus conſueuit,ne omnis multitudo fundatur in fugam, & graue diſcrimen immineat. Hæc ſi iuniores aſſidua meditatione perceperint,facilius in ipſa dimicatione ſeruabunt.

Quantum ſpacium ire vel redire debeant,vel quoties in menſe exerceri,cùm educuntur milites ambulatum. Cap.XXVII.

PRæterea & vetus couſuetudo permanſit, & diui Auguſti atq; Hadriani cōſtitutionibus præcauetur,vt ter in menſe, tam equites quàm pedites educātur ambulatum:hoc enim verbo,hoc†exercēdi genus nomināt. Decē milia paſ *exercitij* ſuū armati inſtructiq; omnibus telis pedites,militari gradu ire ac redire iubebātur in caſtra,ita vt aliquam itineris partem curſu alacriore conficerent, Equites quoque diuiſi per turmas armatiq;, ſimiliter tantum itineris peragebant, ita vt ad equeſtrem meditationem interdum ſequerentur, interdū cederent,& recurſu quodam impetus repararēt. Non ſolùm autē in campis, ſed etiam in cliuoſis & arduis locis & aſcēdere & deſcendere vtraq; acies cogebatur,vt nulla res vel caſus prorſus pugnātibus poſſet accidere, quàm non antè boni milites aſſidua exercitatione didiciſſent.

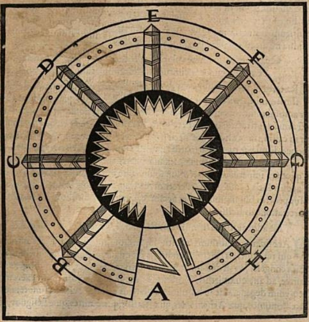
De adhortatione rei militaris Romanæq; virtutis. Cap.XXVIII.

HAec fidei ac deuotionis intuitu, Imperator inuicte,de vniuerſis autoribus, qui rei militaris diſciplinam literis mandauerunt, in hunc libellum enucleata congeſſi, vt in delectu atq; exercitatione tyronum, ſi quis diligens velit exiſtere, ad antiquæ virtutis imitationem facile corroborare poſſit exercitum. Neq; enim degenerauit in hominibus Martius calor,nec effœtæ ſunt terræ quę Lacedæmonios,quæ Athenienſes,quæ Marſos,quæ Sānites,quæ Pelignos, quæ ipſos

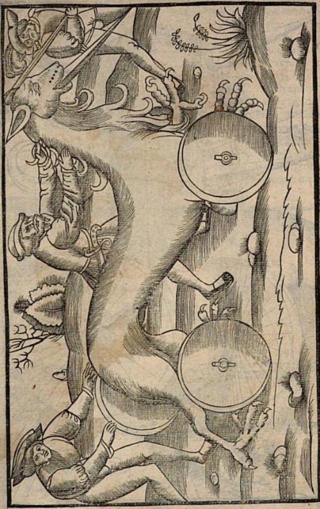
ipſos progenuere Romanos. Nonne Epirotæ armis plurimùm aliquando valuerunt? Nonne Macedones ac Theſſali, ſuperatis Perſis, vſque ad Indiam bellãdo penetrarunt? Dacos autem & Mœdos ac Thraces, intantùm bellicoſos ſemper fuiſſe manifeſtum eſt, vt ipſum Martem fabulæ apud eos natum eſſe confirment. Longum eſt, ſi vniuerſarum prouinciarum vires enumerare contendam, cùm omnes in Romani imperii ditione conſiſtãt. Sed longæ ſecuritas pacis homines partim ad delectationem ocii, partim ad ciuilia traduxit officia. Ita cura exercitii militaris primò negligentius agi, poſtea diſſimulari, ad poſtremum olim in obliuioné pducta cognoſcitur: nec aliquis hoc ſuperiore ætate accidiſſe

ex excurſu annorum.

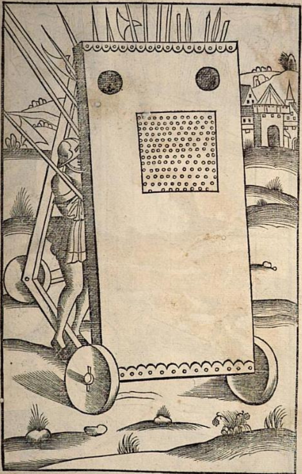
miretur, cum poſt primum punicũ bellũ ꝑ vigintiquatuor circulis excurſis annorum, pax ita Romanos illos vbiq; victores ocio & armorũ deſuetudine eneruauerit, vt ſecundo bello punico Hannibali pares eſſe non poſſent. Tot itaq; conſulibus, tot ducibus, tot exercitibus amiſſis, tunc demũ ad victoriam peruenerunt, cùm vſum exercitiumq; militare condiſcere potuerunt. Semper ergo legẽdi & exercendi ſunt iuniores. Vilius enim cõſtat erudire armis ſuos, quàm alienos mercede conducere.

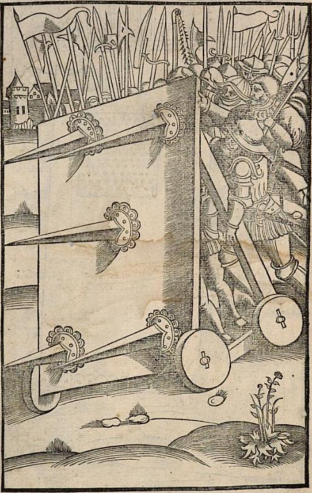

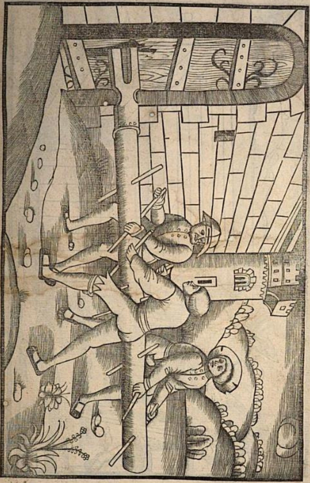

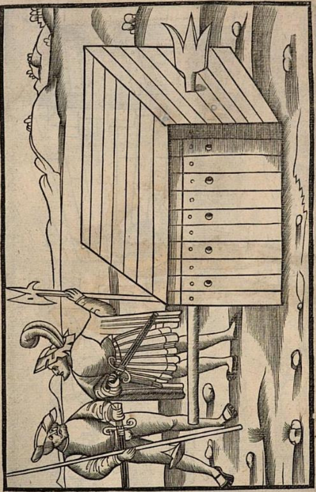
Digitized by Google

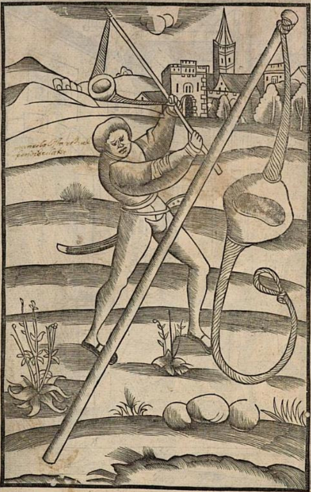
Digitized by Google

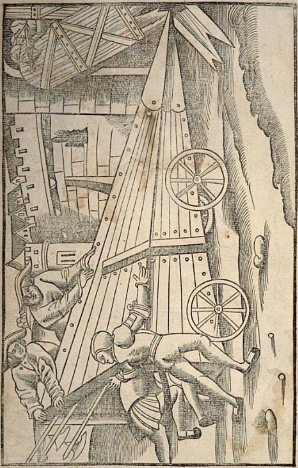

Digitized by Google

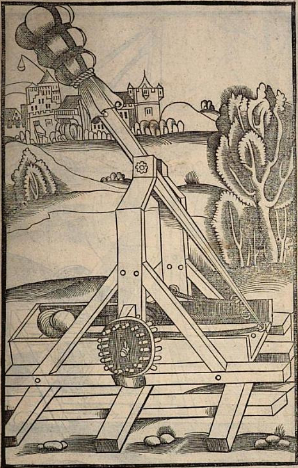
Digitized by Google

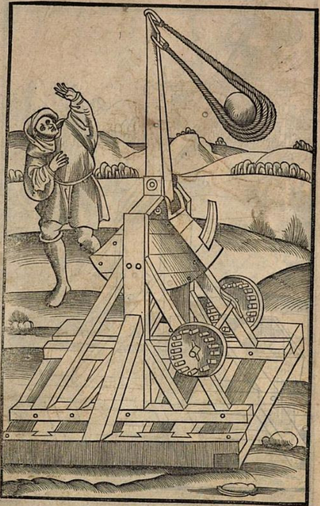

Digitized by Google

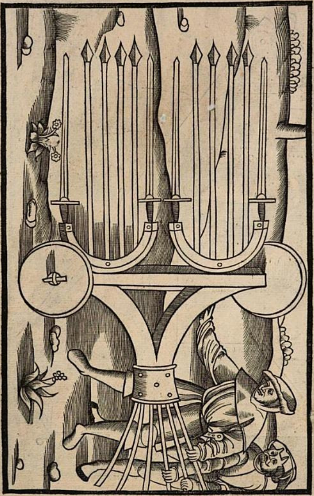
Digitized by Google

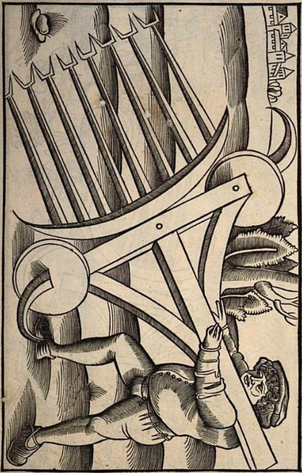

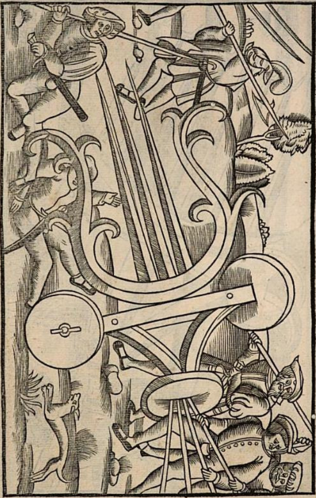
Digitized by Google

Digitized by Google

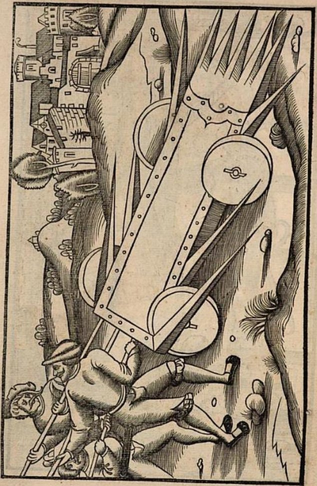

Digitized by Google

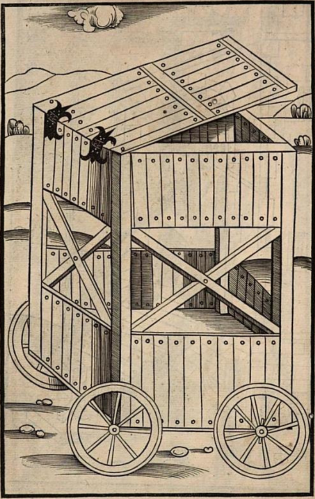

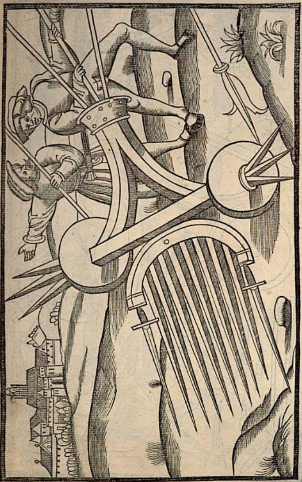
Digitized by Google

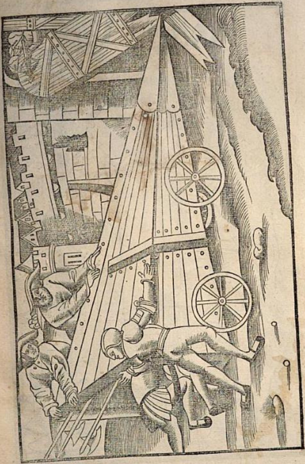
Digitized by Google

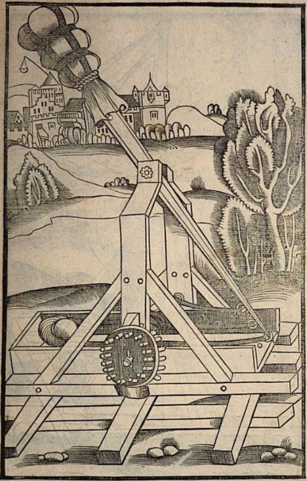
Digitized by Google

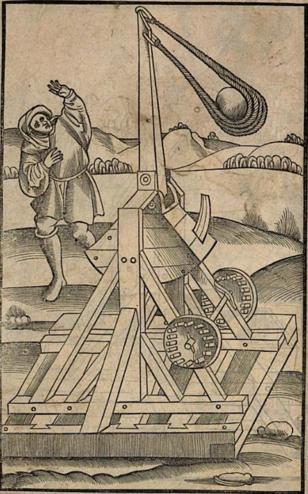
Digitized by Google

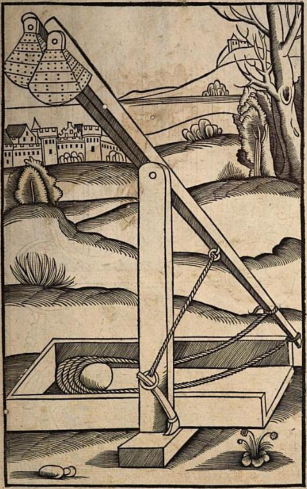

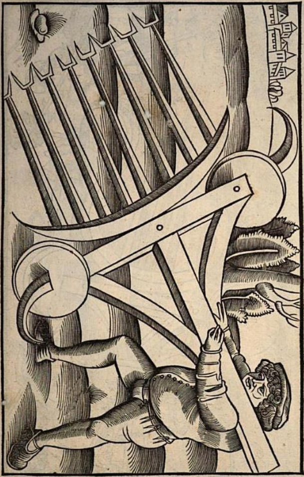
Digitized by Google

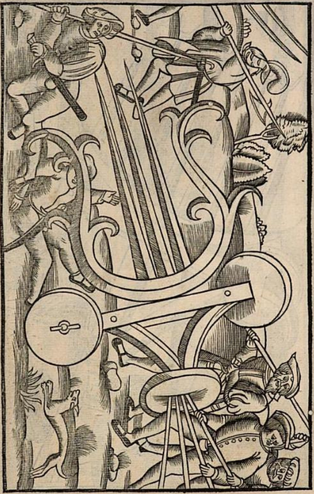
Digitized by Google

Digitized by Google

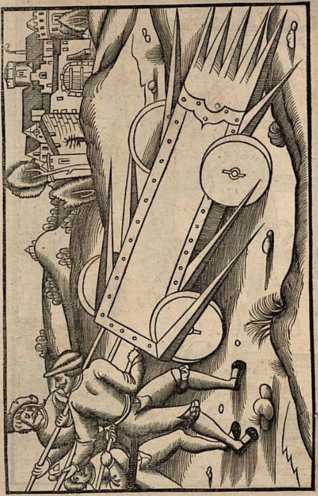

Digitized by Google

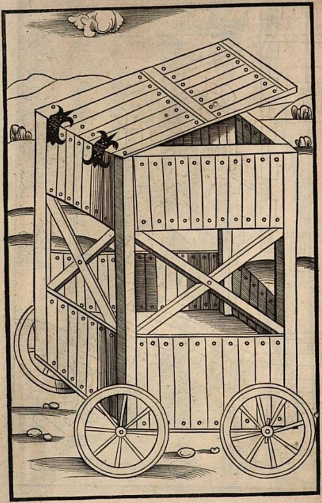

Digitized by Google

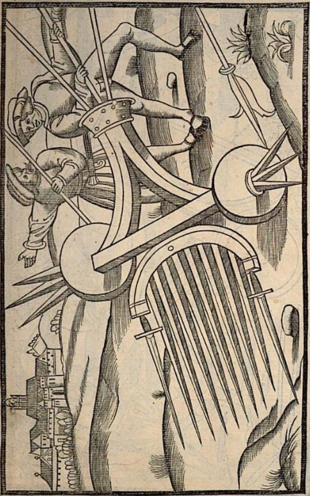

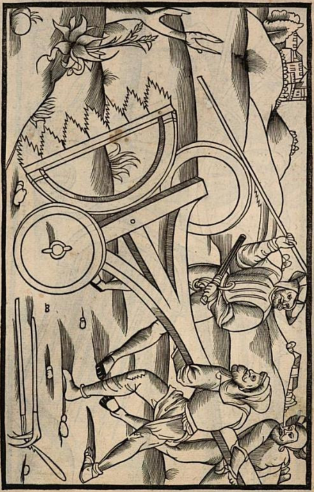
Digitized by Google

Digitized by Google

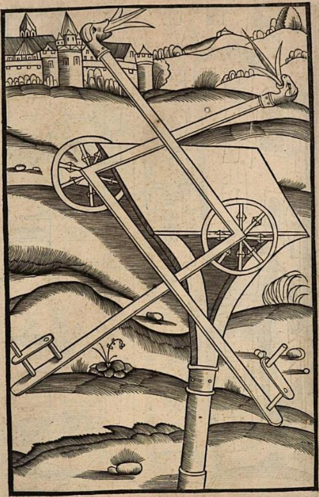

Digitized by Google

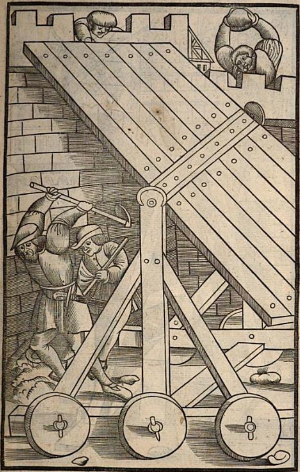

B

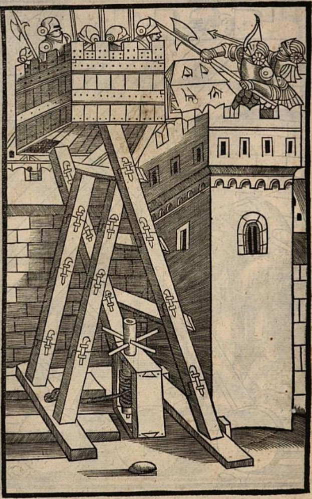
Digitized by Google

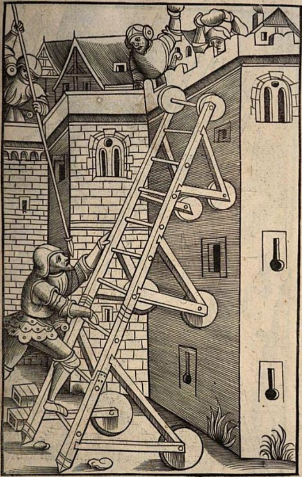
Digitized by Google

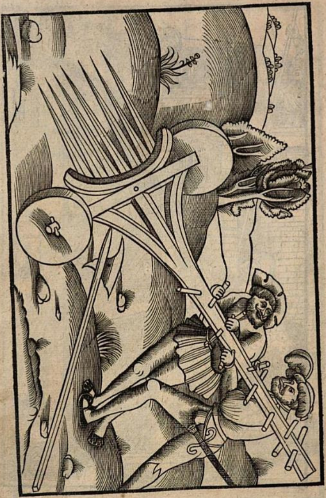

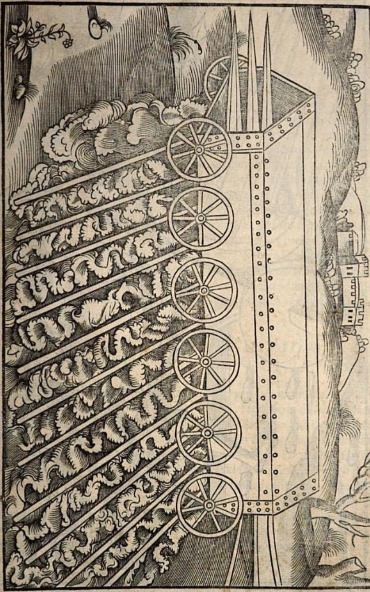
Digitized by Google

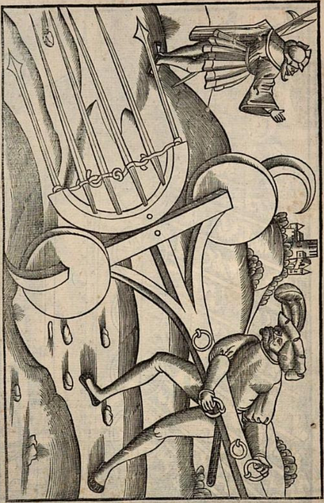

Digitized by Google

FLAVII VEGETII RENATI DE RE MILITARI

Libri ſecundi prologus.

INteſtina maiorum artis armaturæ, præcipuè clementiam ve-
ſtram peritiſſiméque retinere, continuis declaratur victoriis
ac triumphis. Siquidem indubitata approbatio artis † eſt, re- *ſit*
rum ſemper effectus. Verùm tranquillitas tua, Imperator inui-
cte, altiori conſilio, quàm mens poterat terrena concipere, ex li-
bris antiqua deſiderat, cùm ipſam antiquitatem factis recenti-
bus antecedat. Cùm igitur hæc literis breuiter comprehẽdere, maieſtati veſtræ
non tam diſcenda quàm recognoſcenda præciperer, certauit ſæpius deuotio
cum pudore. Quid enim audacius, quàm domino ac principi generis humani,
domitori omnium gentium barbararum, de vſu ac diſciplina inſinuare bello-
rum? niſi forte iuſſiſſes fieri quod ipſe geſſiſſes. Et rurſum tanti Imperatoris *timore.*
non obedire mandatis, plenum ſacrilegii videbatur atque periculi. Miro itaq; †
modo in parendo audax factus ſum, dum metuo videri audacior, ſi negaſſem.
Ad quam temeritatem, pręcedens me indulgentiæ veſtræ perennitas animauit.
Nam libellum de delectu atque exercitatione tyronum, dudum tãquam famu-
lus obtuli: nec tamẽ culpatus abſceſſi. Nec formido † iuſſus aggredi opus, quod *iuſſum*
ſpontaneum † ceſſit impunè. *geſſi*

IN QVOT GENERA DIVIDA- tur res militaris. Cap. I.

REs igitur militaris (ſicut Latinorum egregius autor, carminis ſui te-
ſtatur exordio) armis conſtat & viris. Hęc in tres diuiditur partes,
Equites, Pedites, Claſſes. Equitum † alę dicuntur, ab eo ꝙ ad ſimili- *alij ala-*
tudinem alarum, ab vtraq; parte protegãt acies: quę nunc vexillatio- *res.*
nes vocantur à velo, quia velis, hoc eſt, flammulis vtuntur. Eſt aliud genus equi *Vexillatio nes.*
tum, qui legionarii vocantur, propterea ꝙ cõnexi ſunt legioni: ad quorũ exem- *Equites le-*
plum, ocreati equites ſunt inſtituti. Claſſium item duo genera ſunt. Vnũ libur- *gionarij.*
narum, aliud luſoriarum. Equitibus cãpi, claſſibus maria & flumina, peditibus *Claſſium duo gene-*
colles, vrbes, plana, & abrupta, ſeruãtur. Ex quo intelligitur magis reip. neceſ- *ra.*
ſarios pedites: qui poſſunt vbiq; prodeſſe. Et maior numerus peditum, ſumptu
& expenſa minore nutritur. Exercitus ex re ipſa atque opere exercitii, nomen *Exercitus.*
accepit, vt ei nunq̃ liceret obliuiſci, quod vocabatur. Verũ ipſi pedites, in duas *Peditũ duo*
diuiſi ſunt partes, hoc eſt, in auxilia & legiones. Auxilia à ſociis, vel fœdera- *genera.*
tis gentibus mittebantur. Romana autem virtus, pręcipuè in legionum ordi-
natione prępollet. Legio autem ab eligendo appellata eſt: quod vocabulum eo *Legio*
rum

eorum deſiderat fidem atque diligentiam, quibus milites probãtur. In auxiliis minor, in legionibus longè amplior conſueuit numerus militum aſcribi.

Quid inter legiones & auxilia interſit. Cap. II.

Phalanges Catervæ. Deniq; Macedones, Græci, Dardani, phalanges habuerunt, vt in vna Phalãge armatorum octo milia cenſerentur. Galli atque Celtiberi, pluréſq; barbaricæ nationes, cateruis vtebantur in prælio, in quibus erant ſena milia armatorum. Romani legiones habent, in quibus ſingulis ſena milia, interdum amplius, militare conſueuerunt. Quid autem inter legiones & auxilia intereſſe videatur, expediam. Auxiliares conducuntur ad prœlium, ex diuerſis locis, ex diuerſis muneribus venientes: nec diſciplina inter ſe, nec notitia, nec affectione conſentiunt. Alia inſtituta, alius inter eos eſt vſus armorum. Neceſſe eſt autem tardius ad victoriam peruenire, qui diſcrepant antequam dimicent. Denique cùm in expeditionibus plurimùm proſit, omnes milites vnius præcepti ſignificatione conuerti, non poſſunt æqualiter iuſſa cõplere, qui antè pariter non fuerunt. Tamen hæc ipſa ſi ſolennibus diuerſiſq; exercitiis propè quotidie roborentur, non mediocriter iuuant. Nam legionibus ſemper auxilia, tanquam leuis armatura in acie iungebãtur, vt in his prœliandi magis adminiculum eſſet, quàm principale ſubſidium. Legio autem propriis cohortibus plena, cùm grauem armaturam, hoc eſt, principes haſtarios, triarios, anteſignanos: item leuem armaturam, hoc eſt, ferentarios, ſagittarios, funditores, baliſtarios, cum proprios & ſibi impoſitos equites legionarios, iiſdẽ matriculis teneat: cùm vno animo pariq; conſenſu caſtra muniat, aciem inſtruat, prœlium gerat, ex omni parte perfecta nullóque extrinſecus indigens adiumento, quamtamlibet hoſtiũ multitudinem ſuperare conſueuerat. Documentum eſt magnitudo Romana, quæ ſemper cum legionibus dimicans, tantum hoſtium vicit, quantum vel ipſa voluit, vel rerum natura permiſit.

Legio. Auxiliares. Legio. Leuis armatura.

Quæ cauſa exhauriri, fecerit legiones. Cap. III.

Legionũ nomen in exercitu permanet hodie, ſed per negligentiam ſuperiorũ temporũ, robur infractũ eſt: cum virtutis præmia occuparet ambitio, & per gratiam promouerentur milites, qui promoueri conſueuerant per laborem. Deinde contubernalibus, completis ſtipendiis, per teſtimoniales ex more dimiſſis, non ſunt alii ſubſtituti. Præterea neceſſe eſt, morbo aliquantos debilitari atque dimitti: aliquãtos militiam deſerere, vel diuerſis caſibus interire: vt niſi ãnis ſingulis, imo ſingulis pene menſibus in recedẽtium locum iuniorum turba ſuccedat, quãuis copioſus exhauriatur exercitus. Eſt & alia cauſa, cur attenuatæ ſint legiones. Magnus in illis labor eſt militandi, grauiora arma, ſera munera, ſeuerior diſciplina. Quod vitãtes plerique, in auxiliis ſæpe feſtinant militiæ ſacramenta percipere, vbi & minor ſudor & maturiora ſunt præmia. Cato ille maior, cùm & armis inuictus eſſet, & conſul exercitũ ſæpe duxiſſet, plus ſe reip. credidit profuturum, ſi diſciplinam militarem conferret in literas. Nam vnius ætatis ſunt res, quæ fortiter fiunt, quæ verò pro vtilitate reip. ſcribuntur æterna ſunt

Nam cum. Cato maior rei militaris ſcriptor.

ſunt. Idem fecerunt alii complures, ſed præcipuè Frótinus ſcribés diuo Traia-
no ob eiuſmodi com pbatur induſtriá. Horú inſtituta, horum præcepta, inquá-
tum valeo ſtrictim fideliterq́ ſignabo. Nam cùm eaſdem expenſas faciat & di-
ligenter & negligenter exercitus ordinatus, non ſolùm præſentibus, ſed etiam
futuris ſæculis proficiet: ſi prouiſione maieſtatis tuæ, imperator Auguſte, & for
tiſſima diſpoſitio reparetur armorum, emendetur diſſimulatio præcedentium.

Quotenas legiones antiqui ad bellum duxerunt. Cap. IIII.

IN omnibus autoribus inuenitur, ſingulos conſules, aduerſus hoſtes copioſiſſi
mos, non amplius quàm binas duxiſſe legiones, additis auxiliis ſociorú. Tan
ta in illis erat exercitatio, tanta fiducia, vt cuiuis bello duæ legiones crederétur
poſſe ſufficere. Quapropter ordinationem legionis antiquæ ſecundú normam
militaris iuris exponam. Quæ deſcriptio ſi obſcurior aut impolitior videbitur,
non mihi, ſed difficultati ipſius rei conuenit imputari. Attento itaq́ animo ſæ
pius relegenda ſunt, vt memoria intelligentiaq́ valeant comprehendi. Neceſſe
eſt enim inuictam eſſe rempub. cuius imperator militari arte percepta, quantos
voluerit faciat exercitus bellicoſos.

Quemadmodum legio conſtituatur. Cap. V.

DIligenter igitur lectis iunioribus, animis corporibusq́ præſtantibus, addi-
tis etiá exercitiis quotidianis, quatuor vel eo amplius menſium, iuſſu auſpi
ciisq́ inuictiſſimi principis legio formatur. Nam †púcturis in cute †punctis mi- *pictis*
lites ſcripti & matriculis inſerti iurare ſolent. Et ideo militiæ ſacramenta dicú *puniceis*
tur. Iurát autem per deum chriſtum & ſpiritum ſanctum, & per maieſtatem im- *Militiæ ſa-*
peratoris, quæ ſecundum deum generi hnmano diligenda eſt & colenda. Nam *cramenta.*
imperatori, cùm Auguſti nomen accepit, tanquam præſenti & corporali deo fi
delis eſt præſtanda deuotio, & impendendus peruigil famulatus. Deo enim vel
priuatus, vel militans ſeruit, cùm fideliter eum diligit, qui deo regnat autore. Iu
rant autem milites omnia ſe ſtrenuè facturos, quę præceperit imperator, nunq̄
deſerturos militiam, nec mortem recuſaturos pro Romana rep.

Quot cohortes inſint vna legione, item quot milites in vna cohorte. Cap. VI.

SCiendum eſt autem in vna legione decem cohortes eſſe debere. Sed prima co
hors reliquas, & numero militum, & dignitate præcedit. Nam genere & inſti
tutione literarum viros electiſſimos quærit. Hæc enim ſuſcipit aquilá, quod prę
cipuum ſignum in Romano eſt ſemper exercitu, & totius legionis inſigne. Hæc *hæc etiam*
imagines imperatorum, †hoc eſt diuina & præſentia ſigna veneratur. Habet pe-
dites mille centum quinque. Equites loricatos centum triginta duos: & appella
tur cohors miliaria. Hæc caput eſt totius legionis, ab hac, cùm pugnandú eſt, pri
ma acies incipit ordinari. Secúda cohors habet pedites. 555. Eqtes loricatos. 66. &
appellatur cohors quingétaria. Tertia cohors ſimiliter habet pedites. 555. Equi
tes. 66. ſed in hac cohorte tertia, validiores probari moris eſt, quia in media acie
conſiſtit.

Digitized by Google

conſiſtit.Cohors quarta habet pedites quingentos quinquaginta quinq;. Equites 66.Cohors quinta habet totidẽ.Sed & ipſa ſtrenuos deſiderat milites:quia ſicut prima in dextro, ita quinta in ſiniſtro ponitur cornu . Hæ quinq; cohortes in prima acie ordinantur.Sexta cohors habet pedites .555 · Equites.66 . In ipſa quoq; enucleati aſſcribendi ſunt iuniores:quia in ſecunda acie poſt Aquilam & Imagines cohors ſexta conſiſtit.Cohors ſeptima habet pedites.555. Equites.66. Cohors octaua habet pedites . 555.Equites.66 .Sed & ipſa animoſos deſiderat viros:quia in ſecunda acie conſiſtit media.Cohors nona habet pedites.555. Equites.66.Cohors deima habet pedites 555.Equites 66 .& ipſa bonos accipere cõſueuit bellatores:quia in ſecunda acie ſiniſtrum poſſidet cornu.His decem cohortibus legio plena fundatur,quæ habet pedites ſex milia centum,equites ſeptingẽtos viginti ſex.Minor itaq; numerus armatorum in vna legione eſſe non debet. Maior autem interdum eſſe conſueuit,ſi non tantum vnam cohortem ,ſed etiã alias miliarias fuerit iuſſa ſuſcipere.

Legio plena.

Nomina & gradus principiorum legionum. Cap. VII.

Principia. ANtiqua ordinatione legionis expoſita,principalium militum , &(vt proprio vtar vocabulo)principiorum nomina & dignitates ſecundum præſentes matriculas indicabo. *Tribunus.* Tribunus maior per epiſtolam ſacram imperatoris iudicio deſtinatur.Minor tribunus prouenit ex labore. Tribunus autem vocatur à tribu,tribuendoq; iure:quia præeſt militibus quos ex tribu primus Romulus legit. *Ordinarij.* Ordinarii dicuntur qui in prælio præſunt ,& primos ordines ducunt. *Auguſtales.* Auguſtales appellantur,qui ab Auguſto ordinariis iuncti ſunt . *Flauiales.* Flauiales item tanquam ſecundi auguſtales,à diuo Veſpaſiano ſunt legionibus additi. *Aquiliferi.* Aquiliferi qui aquilam portant. *Imaginarij.* Imaginarii,vel imaginiferi qui imperatorũ imagines portant. *Optiones.* Optiones ab optando appellati,quòd antecedentibus ægritudine præpeditis,hi tanquam adoptati eorum,atq; vicarii ſolent vniuerſa curare. *Signiferi.* Signiferi qui ſigna portant:quos nunc draconarios vocant. *Teſſerarij.* Teſſerarii,qui teſſeram per contubernia militum nunciant. *Teſſera qd.* Teſſera autem dicitur præceptũ ducis,quo vel ad aliquod opus,vel ad bellũ mouetur exercitus. *Campigeni.* Campigeni,hoc eſt, anteſignani,ideo ſic nominati,quia eorum opera atq; virtute exercitii genus creſcit in cãpo. *Metatores.* Metatores qui præcedentes,locum eligunt caſtris. *Beneficiarij.* Beneficiarii,ab eo appellati,quod promouentur beneficio tribunorum. *Librarij.* Librarii,ab eo quòd in libros referant rationes ad milites pertinẽtes. *Tubicines. Cornicines. Buccinatores.* Tubicines, Cornicines, & Buccinatores qui tuba vel æreo cornu,vel buccina committere prælium ſolent. *Armaturæ.* Armaturæ duplares,quæ binas conſequuntur annonas.Simplares,quæ ſingulas . *Menſores.* Menſores , qui in caſtris ad podiſmum dimetiuntur loca,in quibus milites tentoria figant, vel hoſpitia in ciuitatibus pręſtant. *Torquati.* Torquati duplares,Torquati ſimplares,quibus torques aureus ſolidus virtutis præmium fuit,quem qui meruiſſet, præter laudem interdum duplas conſequebatur annonas:duplares duas,ſimplares vnam. *Candidati.* Erant & ſecundum annonam candidati duplares,candidati ſimplares. Hi ſunt milites principales,qui priuilegiis muniuntur. *Munifices.* Reliqui munifices appellantur, quia munia facere coguntur.

Nomina

Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant Cap. VIII.

VEtus autem conſuetudo tenuit,vt ex primo principe legionis,promoueretur Centurio primipili:qui non ſolum aquilæ præerat,verumetiã quatuor cẽturias,hoc eſt,quadringẽtos milites,in prima acie gubernabat.Hic tanquàm caput totius legionis merita conſequebatur & commoda.Item primus haſtatus duas centurias,id eſt,ducentos homines ducebat in acie ſecunda,quẽ nunc ducenarium vocant.Princeps autem primæ cohortis centuriã & ſemis, hoc eſt,cẽtum quinquaginta homines gubernabat.Ad quem propè omnia,quæ in legione ordinãda ſunt, pertinent.Item ſecundus haſtatus centuriam & ſemis,id eſt, centum quinquaginta milites gubernabat.Triarius prior, centum homines regebat:ſic decem centuriæ cohortis primo,à quinque ordinariis regebantur:quibus magnæ vtilitates & magnus honor eſt à veteribus conſtitutus:vt cæteri milites ex tota legione omni labore ac deuotione cõtenderent ad tãta præmia ꝑuenire.Erant etiam centuriones qui ſingulas centurias curabant:qui nunc centenarii nominãtur.Erant decani,denis militibus præpoſiti:qui nũc caput cõtubernii vocantur.Secunda cohors habebat centuriones quinque.Similiter tertia,quarta,quinta, vſque ad decimã cohortẽ: in tota autem legione erant centuriones quinquagintaquinq;.

Centurio primipili. Primus haſtatus. Ducenarius Princeps primæ cohortis. Haſtatus ſecundus. Triarius prior. Centuriones. Centenarij Decani, Caput contubernij

De officio præfecti legionis. Cap. IX.

SEd legati Imperatoris ex conſularibus ad exercitus mittebãtur, quibus legiones & auxilia vniuerſa obtemperabant in ordinatione pacis vel neceſſitate bellorum, in quorum locũ nunc illuſtres viros conſtat magiſtros militũ ſubſtitutos à quibus non tantum binæ legiones, ſed etiã plures numero gubernãtur. Proprius autem iudex erat præfectus legionis, habens communem primi ordinis dignitatem, qui abſente legato, tanquàm vicarius ipſius poteſtatem maximã retinebat. Tribuni vel centuriones,cæteriq; milites,eius præcepta ſeruabãt. Vigiliarum ſiue profectionis teſſera petebatur ab eodem . Si miles crimen aliquod admiſiſſet,autoritate præfecti legionis deputabatur à tribuno ad pœnam Arma omnium militum,item equi,veſtes,annona, ad curam ipſius pertinebãt. Diſciplinæ ius & ſeueritas & exercitatio,non ſolum peditum ſed etiam equitũ legionariorum,pręcepto eius quotidie curabatur.Ipſe autem cuſtos diligens & ſobrius,legionem ſibi creditam aſſiduis operibus ad omnem deuotionẽ,ad omnem afformabat induſtriam:ſciens ad pręfecti laudem ſubiectorum redundare virtutem.

Præfectus legionis.

De officio præfecti caſtrorum. Cap. X.

ERat etiam caſtrorũ præfectus, licet inferior dignitate,occupatus tamen nõ mediocribus cauſis:ad quem caſtrorum poſitio,valli & foſſæ deſtinatio pertinebat. Tabernacula vel caſæ militũ,cum impedimentis omnibus,nutu ipſius curabantur. Pręterea ęgri contubernales & medici à quibus curabantur,expenſę etiam ad eius induſtriã pertinebant. Vehicula, ſagittarii, necnon etiã ferra

menta

ſerratur menta quibus materies †ſecatur vel cæditur quibuſq; aperiuntur foſſæ circa ſitum valli & aquę ductus. Item ligna vel ſtramina, arietes, onagri, baliſtæ, cæteráque genera tormentorum, ne deeſſent aliquando procurabat. Is poſt longam ꝓbatámque militiá peritiſſimus omnium legebatur: vt rectè doceret alios quod ipſe cum laude feciſſet.

De officio præfecti fabrorum Cap. XI.

HAbet præterea legio fabros lignarios, inſtructores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliquóſque artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas, turres ligneas, cæteraq; quibus vel expugnātur aduerſariorum ciuitates, vel defenduntur propriæ præparatos. Qui arma, qui vehicula cæteraq; genera tormentorum vel noua facerent, vel quaſſata repararent. Habebant etiam fabricas ſcutarias, loricarias, arcuarias, in quibus ſagittæ, miſſilia, caſſides omniáque armorum genera formabantur. Hæc enim erat cura præcipua, vt quicquid exercitui neceſſarium videbatur, nunquam deeſſet in caſtris: vſq; eo, vt etiam cunicularios haberét, qui ad morem Beſſorum, ducto ſub terris cuniculo, muríſque intra fundamenta perfoſſis, improuiſi emergerent ad vrbes hoſtium capiēdas. Horum iudex erat proprius præfectus fabrorum.

De officio tribuni militum Cap. XII.

DEcē cohortes habere legionē diximus: ſed prima erat miliaria, in qua cēſu genere, literis, forma, virtute, pollentes milites mittebantur. Huic tribunus præerat armorum ſcientia, virtute corporis, morum honeſtate præcipuus. Reliquæ cohortes, ꝓut principi placuiſſet, à tribunis vel à prępoſitis regebātur. Tāta autem ſeruabatur exercendi milites cura, vt non ſolum tribuni vel præpoſiti contubernales ſibi creditos, ſub oculis ſuis iuberent quotidie meditari, ſed etiā *dimicationē* ipſi armorum arte perfecti, cęteros ad †imitationem proprio cohortarētur exēplo. Tribuni autem ſolicitudo per hanc laudatur induſtriam: cū miles veſte nitidus, armis bene munitus ac fulgēs, exercitii vſu & diſciplina eruditus incedit.

De centuriis atque vexillis peditum. Cap. XIII.

Aquila. PRimum ſignum totius legionis eſt Aquila, quam aquilifer portat. Draco-
Dracones. nes etiam per ſingulas cohortes à draconariis feruntur ad pręlium. Sed antiqui quia ſciebant in acie commiſſo bello celeriter ordines acieſq; turbari atq; confundi, ne hoc poſſet accidere, cohortes in centurias diuiſerūt, & ſingulis cē-
Vexilla. turiis ſingula vexilla, conſtituerunt: ita vt ex qua cohorte vel quota eſſet centuria in illo vexillo literis eſſet aſcriptū, quod intuentes vel legētes milites, in quā-
Centenarij touis tumultu, à contubernalibus ſuis aberrare non poſſent. Centuriones inſu-
tranſuerſis per, qui nunc centenarii vocantur, nimium bellicoſos loricatos, †trāſumptis caſſidum criſtis, vt facilius noſcerentur, ſingulas iuſſerunt gubernare centurias: quatenus nullus error exiſteret, cū centeni milites ſequerentur, non ſolū vexillū ſuum ſed etiā centurionem qui ſignum habebat in galea. Rurſus ipſę centurię in cōtubernia diuiſę ſunt: vt decem militibus ſub vno papilione degentibus vnus

quaſi

quaſi præeſſet decanus,qui caput contubernii nominatur. Contubernium au- *Decanus.*
tem manipulus vocabatur,ab eo quòd coniunctis manibus pariter dimicabãt. *Manipulus*

De turmis equitum legionariorum. Cap. XIIII.

QVemadmodum inter pedites centuria vel manipulus appellatur,ita inter
equites turma dicitur. Et habet vna turma equites 32. Huic qui præeſt, De *Turma*
curio nominatur. Cẽtum enim pedites ab vno centurione,ſub vno vexillo gu- *Decurio.*
bernantur: ſimiliter.32. equites ab vno decurione,ſub vno vexillo reguntur. Præ
terea ſicut centurio eligendus eſt magnis viribus,procera ſtatura, qui haſtas vel
miſſilia peritè iaculetur & fortiter, qui dimicari gladio,qui ſcutum rotare do-
ctiſſimè nouerit,qui omnem artem didicerit armaturæ,vigilans,ſobrius,agilis,
magis ad facienda quæ ei imperantur, quàm ad loquendum paratus. Cõtuber-
nales ſuos ad diſciplinam retineat,& ad armorum exercitium cogat,vt bene ve
ſtiti & calciati ſint,vt arma omnium defricentur ac ſplendeant. Similiter eligen
dus eſt decurio qui turmæ equitum præponatur,imprimis habili corpore: vt lo
ricatus & armis circundatus omnibus, cum ſumma admiratione equum poſſit
aſcendere,equitare fortiſſime,conto ſcienter vti,ſagittas doctiſſimè mittere,tur
males ſuos, id eſt, ſub cura ſua equites poſitos erudire ad omnia quæ equeſtris *Turmales.*
pugna depoſcit: eoſdem cogere loricas ſuas vel cataphractas,contos ſuos & caſ
ſides frequenter tergere & curare. Plurimũ enim terroris hoſtibus armorũ ſplẽ-
dor importat. Quis credat militem bellicoſum,cuius diſſimulatione ſitu ac ru-
bigine arma fœdantur? Nõ ſolum autem equites,ſed etiam ipſos equos aſſiduo
labore cõuenit edomari. Itaq; ad decurionem & ſanitatis & exercitationis tam
hominum quàm equorum pertinet cura.

Quemadmodum legionum acies inſtruantur. Cap. XV.

NVnc qualiter inſtruenda ſit acies, ſi pugna immineat, declaretur vnius le-
gionis exemplo: quòd ſi vſus exegerit, transferri poſſit ad plures legiones.
Equites locantur in cornibus. Acies peditum à prima cohorte incipit ordinari
in cornu dextro. Huic cohors ſecunda cõiungitur. Tertia cohors in media acie
collocatur. Huic annectitur quarta. Quinta verò cohors ſiniſtrum ſuſcipit cor-
nu: ſed ante ſigna,& citra ſigna. Nec non in prima acie dimicantes,principes vo *Principes.*
cabantur,hoc eſt,ordinarii,cæteriq; principales. Hæc erit grauis armatura, qui
habebant caſſides,cataphractas,ocreas,ſcuta,gladios maiores,quos ſpathas vo- *Spathæ.*
cant,& alios minores,quos ſemiſpathas nominant,plumbatas quinas poſitas in *Semiſpathæ*
ſcutis,quas primo impetu iaciunt. Item bina miſſilia,vnum maius,ferro trian-
gulo,vnciarum nouem,haſtili pedum quinque & ſemis,quod pilum vocabant, *Pilum.*
nunc ſpiculum dicitur,ad cuius ictum præcipuè exercebantur milites,quod ar- *Spiculum.*
te & virtute directum,& ſcutatos pedites,& loricatos equites ſępe trãſuerberat.
Aliud minus,ferro triangulo vnciarum quinque,haſtili trium pedum & ſemis,
quod tunc verriculum,nunc verutum dicitur. Prima acies principum. Secũda
haſtatorũ,armis talibus docetur inſtructa. Poſt hos erãt pherentarii & leuis ar- *Verriculũ.*
matura quos nũc auxiliatores & armaturas dicimus. Scutati qui plumbatis vel *Pherẽtarij.* *Scutati.*

Digitized by Google

gladiis & miſſilibus accincti, ſicut nunc omnes propè milites videntur, armati
Funditores erant. Item ſagittarii cũ caſſidibus, cataphractis, & gladiis, ſagittis, & arcubus.
Tragularij. Erant Funditores, qui ad fundas vel fuſtibalos lapides iaciebant. Erant tragularii, qui ad manubaliſtas vel arcubaliſtas dirigebant ſagittas. Secunda acies similiter armabatur: in qua conſiſtentes milites, haſtati vocabantur. Sed in ſecunda acie, dextro cornu, cohors ſexta ponebatur: cui iungebatur ſeptima. Octaua cohors mediam aciem tenebat, nona comitante. Decima cohors in ſecũda acie, ſiniſtrum ſemper obtinebat cornu.

Quemadmodum triarii vel centuriones armentur. Cap. XVI.

Triarij. POſt omnes autem acies, Triarii cum ſcutis, cataphractis & galeis ocreati cũ gladiis, ſemiſpathis, plumbatis & binis miſſilibus locabátur, qui genu poſito ſubſidebant, vt, ſi prima acies vinceretur, ab his quaſi de integro reparata pugna poſſet reparare victoriam. Omnes autem ſignarii vel ſigniferi, quàmuis, pedites, loricas minores accipiebãt: & galeas ad terrorem hoſtium, vrſinis pellibus tectans. Centuriones verò habebant cataphractas, ſcuta, & galeas ferreas: ſed tranſuerſis & argentatis criſtis, vt faciliùs agnoſcerentur à ſuis.

Commiſſa pugna grauem armaturam ſtare pro muro. Cap. XVII.

ILlud autem ſciendum eſt, & modis omnibus retinendum: cõmiſſo bello, prima ac ſecunda acies ſtabat immota. Triarii quoque reſidebant. Pherentarii autẽ armaturæ & ſcutatores, ſagittarii, funditores, hoc eſt, leuis armatura aduerſarios prouocabant ante aciẽ procedentes: ſi hoſtes fugare poterant, ſequebátur: ſi eorum virtute ac multitudine premebantur, reuertebantur ad ſuos & poſt eos ſtabant. Excipiebat autem prælium grauis armatura, & tanquàm murus (vt ita dicam) ferreus ſtabat: & non ſolũ miſſilibus, ſed etiam gladiis cominus dimicabant. Et ſi hoſtes fugaſſent, non ſequebatur grauis armatura, ne aciem ſuam ordinationemq; perturbaret & ad diſpſos recurrentes hoſtes, incompoſitos opprimerent: ſed leuis armatura cum funditoribus, ſagittariis, & equitibus, fugientes ſequebatur inimicos. Hac diſpoſitione atq; cautela ſine periculo legio vincebat,
quod aut ſupata ſeruabatur incolumis: †quia ius legionis eſt facilè nec fugere nec ſeq.

Nomina militum & gradus in ſcutis eorum aduerſis ſcribenda. Cap. XVIII.

SEd ne milites aliquando in tumultu prælii à ſuis contubernalibus aberrarẽt, diuerſis cohortibus diuerſa in ſcutis ſigna pingebant: quæ ipſi nominãt dig-
Digmata. mata, ſicut etiam nunc moris eſt fieri. Præterea in aduerſo ſcuto vniuſcuiuſque militis, literis erat nomẽ aſcriptum, addito ex qua eſſet cohorte, qua ve cẽturia. Ex his ergo apparet legionem bene†inſtitutã, quaſi munitiſſimam eſſe ciuita-
inſtructam tem, quæ omnia prælio neceſſaria ſecum vbique portaret, nec metueret, repenti num hoſtium ſuperuentum, quæ etiam in mediis campis ſubito foſſa ſe valloq; muniret, quæ omne genus militum contineret & armorũ. Si quis igitur pugna publica ſuperare Barbaros cupit, vt diuinitatis nutu, diſpoſitione Imperatoris inuicti

Digitized by Google

inuicti reparentur, ex tyronibus legiones votis omnibus petat. Intra breue autẽ temporis ſpacium, iuniores diligẽter electi & exercitati, quotidie, non ſolũ mane, ſed etiam poſt meridiem, omni armorum diſciplina vel arte bellandi, veteres illos milites, qui orbem terrarum integrum ſubegerũt, facilè coæquabunt. Nec moueatur, Cæſar, tua maieſtas, quòd olim conſuetudo eſt mutata, quæ † viguit: ſed huius prouiſionis ac felicitatis eſt perennitas tua, vt pro ſalute reip. & noua excogitet, & antiqua reſtituat. Omne opus difficile videtur anteq̃ tentes, cæterùm ſi exercitati & prudentes viri delectui præponantur, celeriter manus bellis apta poterit aggregari & diligẽter inſtitui. Quiduis enim efficit ſolertia, ſi competentes non denegentur expenſæ. *notuit*

Præter corporis robur, notarum & computandi artem in tyronibus eligendam. Cap. XIX

SEd quoniam in legionibus plures ſcholæ ſunt, quæ literatos milites quærunt ab his qui tyrones probant in omnibus quidem ſtaturæ magnitudinem, corporis robur, alacritatẽ animi, conuenit explorari. Sed in quibuſdam notarum peritia, calculandi computandiq́ʒ vſus exigitur. Totius enim legionis ratio, ſiue obſequiorum, ſiue militarium numerorum, ſiue pecuniæ quotidie aſſcribitur actis maiore propè diligentia, quàm res annonaria, vel ciuilis, politicis libris annotatur. Quotidianas etiam in pace vigilias. Item excubitum ſiue angarias, de omnibus centuriis & contuberniis, quę viciſſim milites faciunt, vt ne quis contra iuſticiam prægrauetur, aut alicui præſtetur immunitas. Nomina eorum qui vices ſuas fecerunt, breuibus inferuntur. Quando quis commeatum acceperit, vel quot dierum, annotatur in breuibus. Tunc enim difficilè commeatus dabatur, niſi cauſis iuſtiſſimis approbatis. Nec aliquibus milites inſtituti deputabantur obſequiis, nec priuata iiſdem negocia mandabantur. Siquidem incongruum videbatur, imperatoris militem, qui veſte & annona publica paſcebatur, vtilitatibus vacare priuatis. Ad obſequia tamen iudicum vel tribunorum, nec non etiã principalium deputabantur milites, qui vocabantur accenſi, hoc eſt, poſtea additi quàm fuiſſet legio cõpleta, quos nunc Supernumerarios vocant. Faſciculatia tamen, id eſt, lignũ, fœnũ, aquã, ſtramen, etiam legitimi milites in caſtra portabant. Munifices enim ab eo appellantur, quòd hæc omnia munia faciant. *Scholæ militares.* *Accenſi.* *Supernumerarij.*

Donatiui partem dimidiam debent apud ſigna ſequeſtrare milites ſeruandam. Cap. XX.

ILlud verò ab antiquis diuinitus inſtitutum eſt, vt ex donatiuo quod milites cõſequuntur, dimidia pars ſequeſtraretur apud ſigna, & ibidem ipſis militibus ſeruaretur, ne per luxum aut inanium rerum camparationẽ, à contubernalibus poſſit abſumi. Pleriq́ʒ enim homines & præcipuè pauperes tantũ erogant, quantum habere potuerint. Sepoſitio autem iſta pecuniæ, primùm ipſis contubernalibus docetur accommoda. (Nam cùm publica ſuſtententur annona, ex omni

bus donatiuis augetur eorum pro medietate caſtrenſe peculuim) Miles deinde qui ſumptus ſuos ſcit apud ſigna depoſitos,de deſerendo nihil cogitat,magis di ligit ſigna.Pro illis in acie fortiùs dimicat,more humani ingenii,vt pro illis habeat maximam curam,in quibus ſuam videt poſitam eſſe ſubſtantiam. Deniq; decem folles,hoc eſt,decē ſacci, per cohortes ſingulas exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam ſaccus vndecimus,in quem tota legio particulam aliquam cōferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſa,vt ſi quis ex contubernalibus defeciſſet,de illo vndecimo ſacco ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa.Hæc ratio apud ſigniferos(vt nunc dicunt)in cophino ſeruabatur. Et ideo ſigniferi non ſolùm fideles,ſed etiam literati homines eligebantur,qui & ſeruarent depoſita,& ſcirent ſingulis reddere rationem.

Depoſitarij ſigniferi.

In legione ita fieri promotiones,vt per omnes cohortes tranſeant qui promouentur. Cap. XXI.

NOn tantùm,humano conſilio,ſed etiam diuinitatis inſtinctu,legiones arbitror à Romanis conſtitutas.In quibus decē cohortes ita ſunt ordinatæ, vt omnium vnum corpus,vna videatur eſſe coniunctio. Nam quaſi in orbē quendā per diuerſas cohortes & diuerſas ſcholas milites promouētur,ita vt ex prima cohorte ad gradū quempiam promotus vadat ad decimā cohortē: & rurſus ab ea,creſcentibus ſtipendiis,cum maiore gradu per alias recurrat ad primā. Ideo primipili centurio,poſtq̄ in orbē omnes cohortes per diuerſas adminiſtrauerit ſcholas,in prima cohorte ad hanc peruenit palmam,in qua ex omni legione infinita commoda conſequitur. Sicut primicerius in officio præfectorū prætorio ad honeſtum quæſtuoſumq; militiæ peruenit gradū,ita legionarii equites cohortes ſuas contubernii affectione venerantur,cùm naturaliter equites à peditibus ſoleant diſcrepare. Per hanc ergo contextionem,in legionibus,& omniū cohortium equitum peditumq; ſeruabatur vna concordia.

Primipili centurio.

Primicerius

Quid inter tubicines & cornicines & claſſicum interſit. Cap. XXII.

HAbet præterea legio tubicines,cornicines, & buccinatores. Tubicines ad bellum vocant milites,& rurſum receptui canentes reuocant.Cornicines & buccinatores erant ornamentum totius legionis in ingreſſu conflictus & eius reditu.Hi quotiens canunt,non milites, ſed ſigna ad eorum obtemperant nutum. Ergo quotiens ad aliquod opus exituri ſunt ſoli milites,tubicines canunt,& ſoli milites ad ſigna eorum obtemperant.Quotiens mouenda ſunt ſigna, cornicines canunt.Quotiens autē pugnatur, & tubicines & cornicines pariter canunt. Claſſicū item appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt. Hoc inſigne videtur imperii,quia claſſicum canitur imperatore præſente, vel cùm in militē capitaliter animaduertitur:quia hoc ex imperatoris legibus fieri neceſſe eſt.Si verò ad vigilias vel angarias faciēdas,ſiue ad opus aliquod, vel ad decurſionē căpi exeūt milites,tubicine vocante operantur,& rurſus tubicine admonēte ceſſāt. Cùm autem mouētur ſigna,aut iam mota figēda ſunt,cornicines canunt. Quod ideo in omnibus exercitiis & ꝓceſſionibus cuſtoditur, vt in ipſa pugna faciliùs obtemperent

Cornicines, & buccinatores.

Claſſicum.

obtemperẽt milites,ſiue eos pugnare,ſiue ſtare, ſiue ſequi,vel redire præceperint duces.Siquidem ratio manifeſta ſit,ſemper in ocio debere fieri,quod neceſſariò faciendum videtur in prælio.

De exercitatione militum. Cap. XXIII.

LEgionis ordinatione digeſta, ad exercitium reuertamur: vnde (ſicut iam dictum eſt)exercitus nomẽ accepit.Iuniores quidem & noui milites, mane & poſt meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autẽ & eruditi ſine intermiſſione ſemel in die exercebantur in armis. Neq; enim longitudo ætatis,aut annorum numerus artem bellicam tradit, ſed cõtinua exercitationis meditatio:poſt quãta volueris ſtipendia,inexercitatus miles ſemp eſt tyro cũ ar matura quæ feſtis diebus exhibetur in exercitio.Idcirco nõ tantùm armaturam qui ſub campi doctore ſunt,ſed omnes æqualiter contubernales quotidiana meditatione diſcebant,& corporis velocitatem.Nam & velocitas vſu ipſo acquiritur coporis,& ſcientia feriendi hoſtem ſeq; protegendi,præſertim ſi gladiis cominus dimicetur.Illud verò maius eſt,vt ſeruare ordines diſcant,& vexillum ſuum in tantis permixtionibus in ipſa proluſione comitẽtur,nec inter doctos aliquis error exiſtat,quàmuis in multitudine ſit tãta confuſio. Ad palum quoque vel ſudes iuniores exerceri percommodũ eſt,cùm latera vel pedes aut caput petere punctim,cæſimq; condiſcant.Saltus quoq; & ictus facere pariter aſſueſcãt, inſurgere tripudiãtes in clypeum, rurſusq; ſubſidere,nunc geſtiendo prouolare cum ſaltu,nunc cedentes in terga reſilire.Miſſilibus etiam palos ipſos procul ferire meditentur,vt & ars dirigendi,& dextræ virtus poſſit accreſcere.Sagittarii verò vel funditores ſcopas,hoc eſt,fruticum vel ſtraminum faſces,pro ſigno ponebant,ita vt ſexcentis pedibus remouerentur à ſigno, vt ſagittis vel certè lapidibus ex fuſtibalo deſtinatis,ſignũ ſæpius tangerẽt. Propterea ſine trepidatione in acie faciebant, quod ludentes in cãpo fecerãt.Semper aſſueſcendũ eſt etiam, vt ſemel tantũ fũda circa caput rotetur,cùm ex ea emittitur ſaxũ.Sed & manu ſola omnes milites meditabantur libralia ſaxa iactare: qui vſus paratior creditur,quia non deſyderat fundam.Miſſilia quoq; vel plumbatas iugiter perpetuòq; exercitio dirigere cogebãtur vſq; adeò,vt tẽpore hyemis de tegulis vel ſcandulis,quæ ſi deeſſent certè de cannis, vlua vel culmo & porticus tegerentur ad equites,& quædam velut baſilicæ ad pedites:in quibus tẽpeſtate vel ventis aëre turbato,ſub tecto armis erudiebatur exercitus.Cæteris autem etiã hybernis diebus,ſi niues pluuiæq; ceſſarent,exerceri cogebantur in campo:ne intermiſſa cõſuetudine,animi militum debilitarẽtur & corpora,ſyluã cædere,portare onera, tranſilire foſſas,natare in mari ſiue fluminibus,gradu pleno ambulare,vel currere etiã armatos cũ ſarcinis ſuis frequentiſſimè cõuenit,vt quotidiani laboris vſus in pace, difficilis non videatur in bello.Siue ergo legio fuerit,ſiue auxilia exerceantur aſſiduè.Nam quemadmodum bene exercitatus miles prælium cupit,ita formidat indoctus.Poſtremò ſciendum eſt,in pugna vſum amplius prodeſſe quàm vires.Nam ſi doctrina ceſſet armorũ,nihil paganus diſtat à milite.

Ad palum exerceri.

Scopæ.

Digitized by Google

Exempla adhortationum,& exercitii militaris, de aliis artibus tracta. Cap. XXIIII.

ATHleta,venator, auriga,propter exiguã mercedẽ,vel certè plebis fauorem, cotidiana meditatione artes ſuas aut ſeruare,aut augere conſueſcunt. Militem(cuius eſt manibus ſeruãda reſpub.)ſtudioſiùs oportet ſcientiam dimicandi, vſúmque rei bellicæ iugibus exercitiis cuſtodire: cui contingit non tantùm glorioſa victoria, ſed etiam amplior præda:quémq; ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudicium conſueuit euehere. Artifices ſcænici ab exercitiis pro laude vulgi non recedunt. Miles ſacramento lectus,ab exercitiis armorum,vel nouellus vel iam vetuſtus ceſſare non debet,cui pugnandum eſt pro ſalute propria & libertate communi:præſertim cum antiqua ſit prudénſq; ſententia,Omnes artes in meditatione conſiſtere.

Enumeratio ferramentorum vel machinarum legionis. Cap. XXV.

LEgio autem non tantùm militũ numero, ſed etiam genere ferramentorum vincere conſueuit.Primùm omniũ inſtruitur iaculis,quæ nullæ loricæ,nulla poſſunt ſcuta ſufferre.Nam per ſingulas cẽturias ſingulas carrobaliſtas habere conſueuit, quibus muli ad trahendũ,& ſingula contubernia ad armandum vel dirigendum,hoc eſt,vndecim homines, deputãtur.Nam hæ quanto maiores fuerint,tanto longiùs ac fortiùs tela iaculantur.Non ſolùm autem caſtra defendunt, verũ etiam in campo poſt aciem grauis armaturæ ponuntur. Ad quarum impetũ,nec equites loricati,nec pedites ſcutati poſſunt obſtare.In vna autem legione quinquagintaquinque carrobaliſtæ eſſe ſolent:Item decem onagri, hoc eſt,ſinguli per ſingulas cohortes in carpentis bobus duobus portãtur armatis:vt ſi fortè hoſtes ad oppugnandum venerint vallum,ſagittis & ſaxis poſſint caſtra defendi.Scaphas quoq; de ſingulis trabibus excauatas, cum lõgiſſimis funibus,interdum etiã ferreis cathenis, ſecum legio portat:quatenus cõtextis eiſdem(ſicut dicunt)monoxylis,ſupertextis iniectiſq; tabulatis,flumina quæ ſine pontibus vadari nequeunt,tã à peditibus quàm ab equitatu ſine periculo tranſeantur.Habet ferreos harpagones, quos lupos vocant,& falces ferreas confixas longiſſimis contis.Item ad foſſarum opera facienda bidentes,ligones,palas,raſtra,alueos,cophinos quibus portetur terra.Habet quoq; dolobras,ſecures,aſcias, ſerras, quibus materia ac pali dolantur atq; ſecantur. Habet præterea artifices cum omnibus ferramentis, qui ad oppugnandas hoſtium ciuitates,teſtudines,muſculos,arietes, vineas (vt appellant)turres etiam ambulatorias faciant. Verùm ne ſingula enumerando plura dicantur,vniuerſa quæ in quoq; belli genere neceſſaria eſſe creduntur,ſecum legio debet vbique portare, vt in quouis loco fixerit caſtra,armatam faciat ciuitatem.

Harpagones. Lupi.

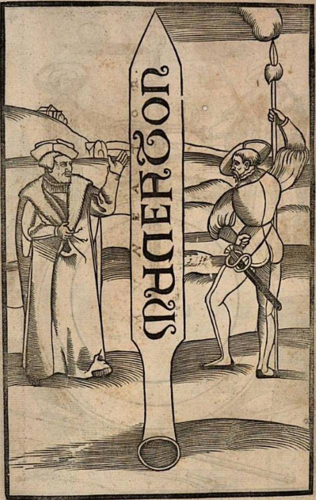
Digitized by Google

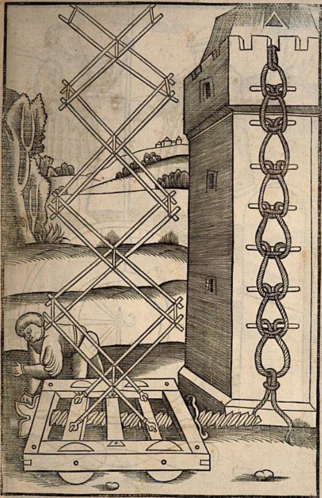

Digitized by Google

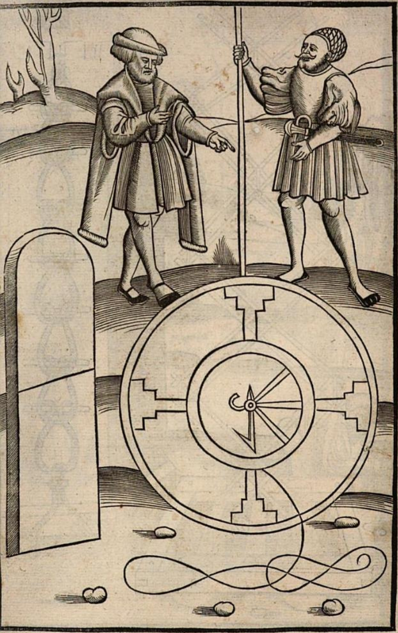

Digitized by Google

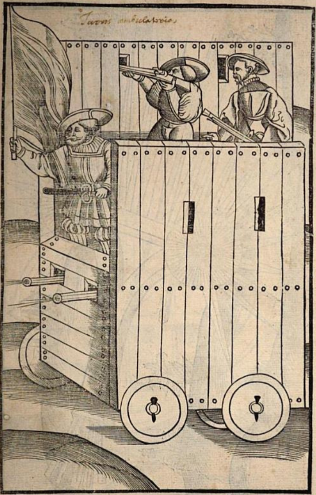

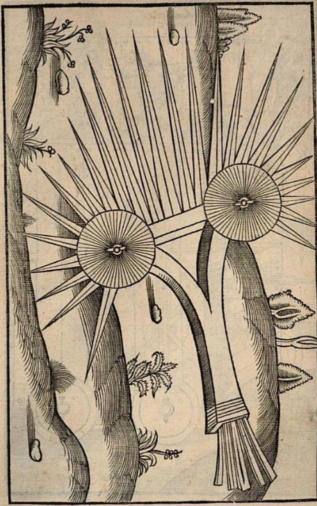
Digitized by Google

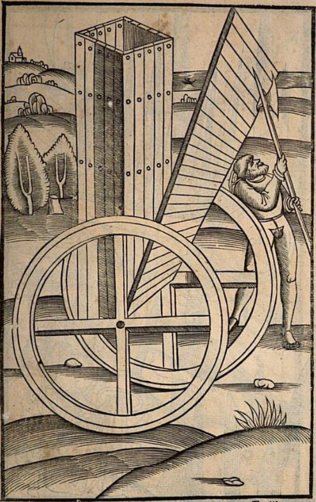

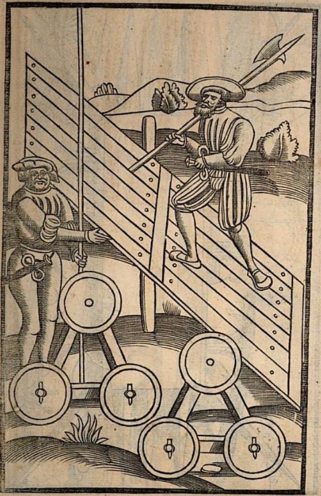

Digitized by Google

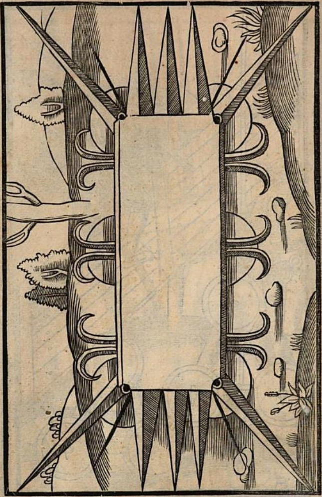

Digitized by Google

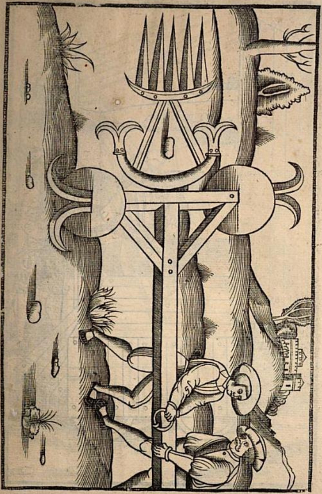

Digitized by Google

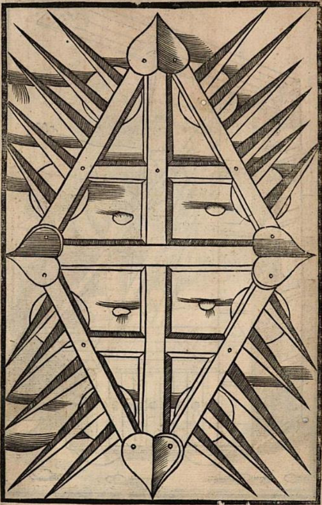
Digitized by Google

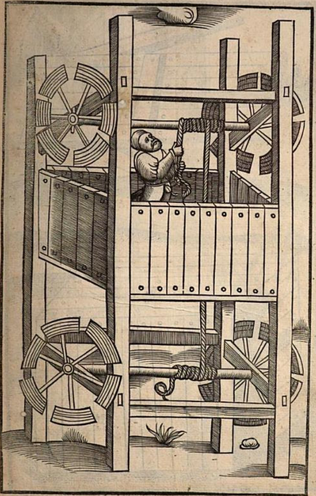
Digitized by Google

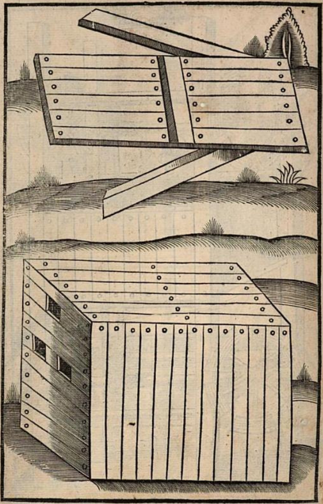

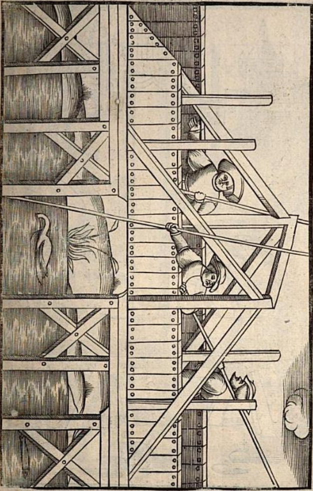
Digitized by Google

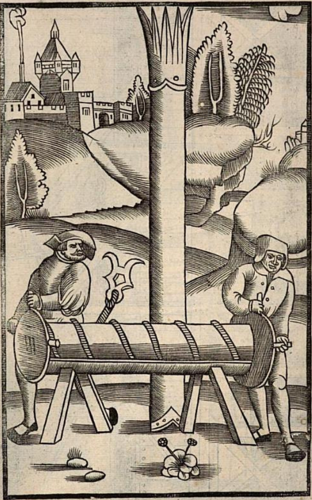

G

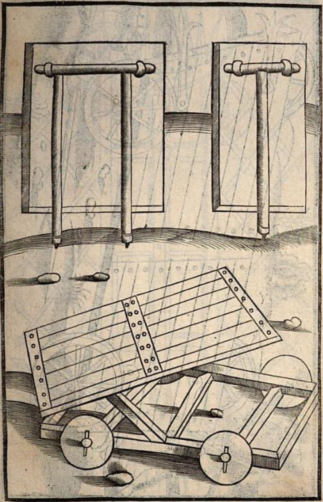

Digitized by Google

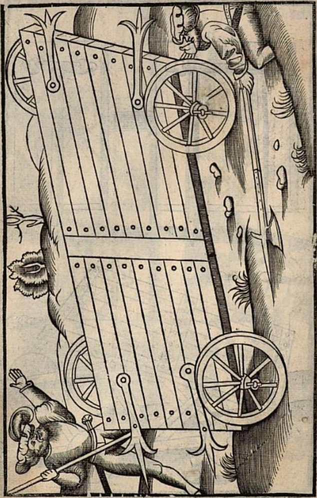

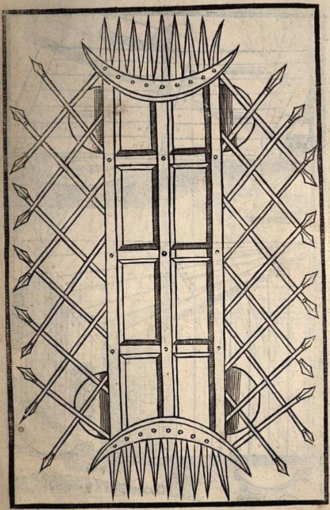
Digitized by Google

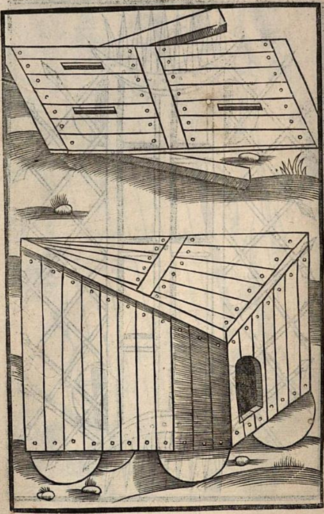

Digitized by Google

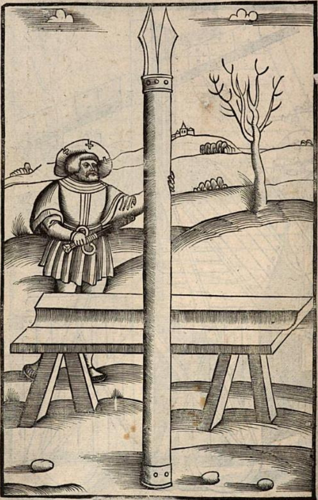
Digitized by Google

Digitized by Google

Finis Secundi libri.

Digitized by Google

FLAVII VEGETII
RENATI DE RE MILITARI

Libri Tertii prologus.

Athenienſes & Lacedæmonios ac Macedonas rerum potitos, priſci teſtantur annales. Verùm apud Athenienſes, non ſolùm rei bellicæ, ſed etiam diuerſarum artium viguit induſtria, Lacedæmoniis autem præcipua fuit cura bellorum. Primi nanque experimenta pugnarum de euentibus colligentes, artem præliorum ſcripſiſſe firmantnr vſque eò vt rem militarem, quæ virtute ſola, vel certè felicitate creditur contineri, ad diſciplinam peritiæq; ſtudia reuocarent: ac magiſtros armorum (quos τακτικοὺς appellauerũt) iuuentutem ſuam vſũ varietatemq; pugnãdi præciperent edocere. O viros ſumma admiratione laudandos, qui eam præcipuè artẽ ediſcere voluerunt, ſine qua aliæ artes eſſe non poſſunt. Horum ſequẽtes inſtituta Romani, Martii operis præcepta, & vſu retinuerunt, & literis prodiderunt. Quæ per diuerſos autores librosq; diſperſa, Imperator inuicte, mediocritatem meam abbreuiare iuſſiſti, ne vel faſtidium naſcerẽtur ex plurimis, vel plenitudo fidei deeſſet in paruis. Quantùm autẽ in præliis Lacedæmoniorum diſciplina ꝓfuerit (vt omittam cæteros) Xanthippi declaratur exemplo, qui Attilium Regulũ, Romanumq; exercitum, ſæpe victorẽ cum Carthaginenſibus, non virtute, ſed artis ſolo ferè auxilio, proſtratis exercitibus, cœpit ac domuit, vnoq; congreſſu triumphãs, bellum omne confecit. Nec minus Hannnibal petiturus Italiam Lacedæmonium doctorem quæſiuit armorum: cuius monitis tot conſules, tantásq; legiones, inferior numero ac viribus, interemit. Ergo qui deſiderat pacem pręparet bellũ. Qui victoriam cupit, militem imbuat diligenter. Qui ſecundos optat euentus, dimicet arte non caſu. Nemo prouocare, nemo audet offẽdere, quem intelligit ſuperiorem fore, ſi pugnet.

Lacedæmoniorum circa bellum cura.

Xãtippus rei militaris peritus.

Hãnibal rei militaris ſtudioſus.

Qui modus debeat eſſe exercitus. Cap. I.

Primus liber tyronum delectum exercitiúmq; deprompſit, ſequens legionis inſtitutionem diſciplinámq; edocuit militarem. Hic autẽ tertius claſſicum ſonat. Ideo enim illa præmiſſa ſunt, vt hæc, in quibus peritia certaminum & victoriæ ſumma cõſiſtit, diſciplinæ ordine cuſtodito, intelligerentur celerius, & amplius adiuuarent. Exercitus dicitur tam legionum, q̃ etiam auxiliorũ: nec non etiam equitum, ad gerendũ bellũ multitudo collecta. Huius modus à magiſtris quæritur armorũ. Nam cùm Xerxis & Darii & Mithridatis cęterorũq; regũ, qui innumerabiles armauerant populos exẽpla legũtur, euidẽter apparet nimium copioſos exercitus, magis ꝓpria multitudine, q̃ hoſtium virtute depreſſos. Nam pluribus caſibus ſubiacet amplior

Exercitus.

multitudo

Digitized by Google

multitudo. In itineribus pro mole ſua ſemper eſt tardior. In longiore autem agmine, etiam à paucis ſuperuentum aſſolet pati. In locis autē aſperis vel fluminibus tranſeundis, propter impedimentorum moras ſæpe decipitur. Præterea ingenti labore numeroſis animalibus equisq; pabula colligūtur. Rei quoq; frumētariæ difficultas, quæ in omni eſt expeditione vitanda, citò maiores fatigat exercitus. Nam quantolibet ſtudio præparetur annona, tanto maturius deſit, quāto pluribus erogatur. Ipſa quoq; aqua nimiæ multitudini aliquādo vix ſufficit. Quòd ſi caſu acies verterit tergum, neceſſe eſt multos cadere de multis, & illos qui effugerint, vt ſemel territos, poſtea formidare conflictum. Veteres autē, qui remedia difficultatū experimentis didicerant, non tam numeroſos, quàm eruditos armis habere exercitus voluerunt. Itaq; in leuioribus bellis vnam legionem, mixtis auxiliis, hoc eſt, decem milia peditum & duo milia equitum, crediderunt poſſe ſufficere, quam manum prætores velut minores duces, ad expeditionem ſæpe ducebant. Quòd ſi magnæ hoſtium copiæ dicerentur, conſularis poteſtas cum xx milibus peditū, & quatuor equitū, tanquā comes maior mittebatur. Quòd ſi infinita multitudo de gētibus fortiſſimis rebellaſſet, tunc nimia neceſſitate cogēte, duo duces & duo mittebātur exercitus, cum eiuſmodi præcepto, vt prouiderent ne quid reſpub. detrimēti capiat, conſules ambo. Deniq; cùm in diuerſis regionibus cōtra diuerſos hoſtes à Pop. Rom. annis pene omnibus pugnaretur, ideo ſufficiebant militum copiæ, quòd vtilius iudicabant non tam grandes exercitus habere, quàm armis inſtructos. Illa tamen ratione ſeruata, ne vnquam amplior multitudo ſociorum auxiliarium eſſet in caſtris, quàm ciuium Romanorum.

Exercitus romani.

Quemadmodum ſanitas gubernetur exercitus. Cap. II.

NVnc (quod vel maximè prouidendum eſt) quemadmodum ſanitas cuſtodiatur exercitus admonebo, hoc eſt, locis, aquis, †temperie, medicina, exercitio. Locis, ne in peſtilenti regione iuxta morboſas paludes, ne aridis & ſine opacitate arborum campis, aut collibus, ne ſine tentoriis æſtate milites commorentur: ne tardius egreſſi, & calore ſolis, & fatigatione itineris contrahant morbū, ſed potius in æſtate ante lucem ad loca, cœpto itinere deſtinata perueniant. Ne ſæua hyeme iter per niues ac pruinas noctibus faciant, aut lignorum patiantur inopiā, aut minor illis veſtium ſuppetat copia. Nec ſanitati enim, nec expeditioni idoneus miles eſt, qui algere cōpellitur. Nec pniciosis nec †paluſtribus aquis vtatur exercitus. Nam malæ aquæ potus, veneno ſimilis, peſtilentiā bibentibus generat. Iam verò vt hoc caſu ægri contubernales oportunis cibis reficiantur, ac medicorū arte curentur Principū Tribunorūq; & ipſius Comitis, qui maiorē ſuſtinet poteſtatem, iugis quæretur diligentia. Malè enim cum his agitur, quibus neceſſitas & belli incūbit & morbi. Sed rei militaris periti, plus quotidiana armorū exercitia ad ſanitatem militum putauerunt prodeſſe, q̄ medicos. Itaq; pedites ſine intermiſſione imbribus vel niuibus ſub tecto, reliquis diebus exerceri in campo voluerunt. Similiter equites non ſolùm in planis, ſed etiam in abruptis, & foſſarum hiatu difficillimis ſemitis ſeq; & equos ſuos aſſiduè exercere iuſſerunt, vt nihil iis in neceſſitate prælii accidere poſſet incognitum.

temperie

paludoſis.

Ex quo

Ex quo intelligitur, quanto ſtudioſius armorum artem docendus ſit ſemper exercitus, cùm ei & laboris conſuetudo in caſtris ſanitatem, & in conflictu poſſit præſtare victoriam. Si autumnali æſtiuóq; tempore diutius in iiſdem locis militum multitudo conſiſtat, ex contagione aquarum & odore ipſius fœditatis viti atis hauſtibus & aëre corrupto pernicioſiſſimus naſcitur morbus, qui prohiberi non poteſt aliter, niſi frequenti mutatione caſtrorum.

Quanta cura prouidenda ſint atq; ſeruanda pabula & frumenta Cap. III.

ORdo poſtulat, vt de commeatu pabuli frumentiq; dicatur. Sæpius enim penuria, quàm pugna cõſumit exercitũ, & ferro ſæuior fames eſt. Deinde reliquis caſibus poteſt in tempore ſubueniri, at pabulatio & annona in neceſſitate remedium non habent, niſi antè condantur. In omni expeditione vnum & maximũ cõſiliũ eſt, vt tibi ſufficiat victus, hoſtes frãgat inopia. Antè igitur quàm incohetur bellum, de copiis expenſiſq; ſolers debet eſſe tractatus, vt pabula, frumentũ, cæteræq; annonariæ ſpecies, quas à prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturiùs exigantur, & in opportunis ad rem gerendã ac munitiſſimis locis, amplior ſemper modus quàm ſufficit aggregetur. Quòd ſi tributa deficiunt, præro gato auro comparanda ſunt omnia. Neque enim diuitiarũ ſecura poſſeſſio eſt, niſi armorum defenſione ſeruetur. Frequenter autẽ neceſſitas geminatur, & obſidio ſæpe fit longior quàm putatur: cũ aduerſarii etiã ipſi eſurientes circũſidere non deſinant, quos fame ſperãt eſſe vincendos. Præterea quicquid in pecore, vel quacũq; fruge vinóq; hoſtis inferens bellũ ad victũ ſuũ poterit occupare, nõ ſolum admonitis per edicta poſſeſſoribus, ſed etiam coactis per electos perſcrutatores ad caſtella idonea & armatorũ firmata præſidiis, vel ad tutiſſimas conferẽdum eſt ciuitates, vrgendiq; prouinciales, vt ante irruptionem ſeq; & ſua mœnibus condant. Reparatio enim murorum tormentorũq; omnium, antè curanda eſt. Nã ſi ſemel hoſtes præueniunt occupatos, metu vniuerſa turbantur. Et quæ ex aliis vrbibus petenda ſunt, interclusis itineribus denegãtur. Sed fidelis ſeruatorum cuſtodia, & erogatio moderata, conſueuit ſufficere pro copia, maximè ſi ab initio procurentur. Cæterũ ſera parſimonia eſt, tum ſeruare cùm deficit. In arduis expeditionibus, per capita magis militũ quàm per dignitates ab antiqs præbebantur annonæ, ita vt poſt neceſſitatem eiſdẽ à rep. redderentur. Hyeme lignorũ & pabuli, æſtate aquarum vitanda eſt difficultas. Frumẽti verò, vini & aceti, nec nõ etiã ſalis omni tẽpore neceſſitas declinãda: ita vt vrbes atq; caſtella ab iis militibus, qui minus prõpti inueniũtur in acie, armis, ſagittis, fuſtibalis, fundis etiã & ſaxis, onagris, baliſtiſq; defẽdãtur. Præcipuèq; cauẽdũ videtur ne aduerſariorum dolo atq; piuriis decipiatur ꝓuincialiũ incauta ſimplicitas. Frequẽtiꝰ enim cõuentionũ paciſq; ſimulatio credulis q̃ arma nocuerũt. Qua ratione famẽ collecti patiũtur hoſtes, diſperſi verò crebris ſupuẽtibꝰ facile vincũtur.

Verum. Annonariæ ſpecies.

Quemadmodum oportęat prouidere ne milites ſedicionẽ faciant. Cap. IIII.

INterdũ mouet tumultũ, ex diuerſis locis collectus exercitus: & cũ pugnare nolit, iraſci ſe ſimulat, vt non ducatur ad bellũ: quod ii præcipuè faciunt qui in

H ſedibus ocio

bus ocioſè delicateq; vixerunt. Ná aſperitate inſoliti laboris offenſi, qué in expe
ditione neceſſe eſt ſuſtinere, præterea metuétes præliú, qui armorú exercitia de-
clinát, ad eiuſmodi præcipitantur audaciá. Cui vulneri multiplex medicina có
ſueuit opponi, vt dú adhuc ſeparati ſunt in ſedibus ſuis, tribunorú vel vicario-
rum, nec non etiam principum ad omnem diſciplinã arctiſſima ſeueritate tene
antur, nihilq; aliud, niſi deuotioné moderationéq; cuſtodiát, nullis cómeatibus
vacent. Ad nomen, ad ſigna obſeruare nó deſinant. Cápi curſioné (vt ipſi appel
lant) inſpectionéq; armorú aſſiduè faciant. Ad ſagittas iaciendas, ad miſſilia
dirigenda, ad iactandos lapides, vel funda, vel manu. Ad armaturæ geſtum, ad
trãſiliẽdas vectes iactádos: ꝓ ſimilitudine gladiorú, punctim cæſimq; feriendo, multo die
vſq; ad ſudoré ſunt frequentiſſimè detinẽdi. Curſu etiam & ſaltu ad †tranſmit-
tédas foſſas nihilominus imbuédi, ſi mare vel fluuius vicinus eſt ſedibus. Aeſti-
uo tépore ad natádum cogédi ſunt omnes. Prȩterea ſyluam cædere, iter per du
moſa & abrupta facere, materiem dolare, aperire foſſam, occupare aliqué locum
& ne à cótubernalibus detrudantur, in ſcutis inuicem obuiantibus niti. Ita ex-
ercitati atq; eruditi in ſedibus milites Rhomani, ſiue legionarii, ſiue auxiliares,
ſiue equites fuerint, cùm ad expeditioné ex diuerſis conuenerint locis, emulatio
ne virtutis, prælium magis neceſſe habeát optare ꝑ ociú. Nemo cogitat de tu-
multu, qui fiduciam de arte vel viribus gerit. Dux auté eſſe debet attétus, vt in
omnibus legionibus ſiue auxiliis, vel vexillationibus, à tribunis, vicariis, princi-
pibusq;, ſi qui turbulenti vel ſeditioſi fuerint milites, non pro inuidia ſuggeren
tium, ſed pro rerú veritate cognoſcat, eóſq; prudétiori conſilio ſegregatos à ca-
ſtris, ad agendú aliq́d quod ipſis propè videatur optabile: aut ad caſtella vrbéſ-
q; deputent muniendas atq; ſeruandas, tanta ſubtilitate, vt cùm abiiciuntur, vi-
deantur electi. Nunq̃ enim ad contumaciá parit conſenſu multitudo prorum-
pit, ſed incitantur à paucis qui vitiorú ſcelerúq; impunitate ſperát peccare cum
plurimis. Quòd ſi fieri medicinã neceſſitas extrema ꝑſuaſerit, rectiꝰ eſt more ma
iorú in autores criminú vindicari ad omnes metus, ad paucos pœna perueniat.
Laudabiliores tamen duces ſunt, quorú exercitus ad modeſtiá labor & vſus in-
ſtituit, quàm illi quorú milites ad obediétiam, ſuppliciorum formido cópellit.

Signa uocalia.

Signorum militarium quot ſint genera. Cap. V.

MVlta quidem ſunt ediſcenda atq; obſeruanda pugnantibus: ſi quid emnu-
la ſit negligentiæ venia, vbi de ſalute certatur. Sed inter reliqua nihil ma-
gis ad victoriá proficit, quàm monitis obtẽperare ſignorú. Nam cú voce ſoia in
ter præliorum tumultus regi multitudo nó poſſit, & cùm pro neceſſitate rerú
plura ex tempore iubenda atq; facienda ſint, antiquus omnium gétium vſus in-
uenit, quomodo quod ſolus dux vtile iudicaſſet, per ſigna totus agnoſceret & ſe
queretur exercitus. Tria itaq; genera conſtat eſſe ſignorum, vocalia, ſemiuoca-
lia, muta. Quorum vocalia & ſemiuocalia percipiuntur auribus. Muta verò re-
ferútur ad oculos. Vocalia dicuntur quæ voce humana pronúciantur, ſicut in
vigiliis vel in prælio ꝓ ſigno dicitur: vt puta, victoria, palma, virtus, deus nobiſ-
cum, triúphus Imperatoris, & alia quæcunque voluerint dare ii qui in exercitu
habent

habent maximam poteſtatem'.Sciendum tamẽ eſt, iſta vocabula quotidie debe- Teſſera mutanda
re variari,ne ex vſu hoſtes ſignum agnoſcant,& exploratores inter noſtros ver-
ſentur impunè.Semiuocalia ſunt,quæ per tubam,aut cornua,aut buccinã dan- Signa ſemiuocalia.
tur. Tuba quæ directa eſt,appellatur Buccina, quæ in ſemetipſam æreo circulo Tuba.
flectitur.Cornu quod ex vris agreſtibus,argento nexum,temperatum arte,& ſpi Buccina.
ritu,quem canentis flatus emittit,auditur.Nam indubitatis per hęc ſonis agno Cornu.
ſcit exercitus,vtrùm ſtare aut progredi,an certè regredi oporteat:vtrùm longè
ꝓſequi fugientes,an receptui canere.Muta ſigna ſunt aquilæ,dracones, vexilla, Signa muta
flammulæ rufæ,pinnæ. Quocunq; enim hæc ferri iuſſerit ductor, eò neceſſe eſt
ſignum ſuum comitantes milites pergant.Sunt & alia muta ſigna,quę dux belli
in equis,aut indumentis,& etiam in ipſis armis,vt dignoſcatur hoſtis,præcipit
cuſtodiri.Præterea manu aliquid, vel flagello more barbarico, vel certè mota
qua vtitur veſte ſignificat.Quæ omnia in ſedibus,itineribus,in omni exercita-
tìone caſtrẽſi,vniuerſi milites & ſequi & intelligere conſueſcãt.Cõtinuus enim
vſus neceſſarius videtur in pace eius rei, quæ in pręlii confuſione ſeruanda ſit.
Item mutũ & commune ſignum eſt,quotiens proficiſcente turba excitatus pul-
uis ad ſimilitudinem nubium ſurgit,hoſtiumq; prodit aduentum:ſimiliter ſi di
uiſę ſint copiæ,per noctem flammę, per diem fumus ſignificat ſociis quod ali-
ter nuuciari non poteſt.Aliquando in caſtellorum aut vrbium turribus appen
dunt trabes:quibus aliquando erectis, aliquãdo depoſitis indicãt quæ gerũtur.

Quanta ſit ſeruãda cautela,cùm vicinis hoſtibus mouetur exercitus. Cap. VI.

QVi rem militarẽ ſtudioſius didicerunt,aſſerunt plura in itineribus,quàm
in ipſa acie pericula ſolere contingere. Nam in conflictu armati ſunt om-
nes milites & hoſtem cominus vident,& ad oppugnandum animo veniunt pa-
rati.In itinere autem minus armatus minúſq; attentus eſt miles,& ſuperuentus
impetu vel fraude repentè turbatur.Ideo omni cura,omníq; diligentia prouide
re dux debet,ne proficiſcens patiatur incurſum,vel ſi non facile at ſine damno
repellat illatum.Primum itineraria omnium regionũ, in quibus bellũ geritur,
pleniſſimè debet habere perſcripta:ita vt locorum interualla,non ſolùm paſſu- Itineraia.
um numero,ſed etiam viarum qualitates perdiſcat:compendia,diuerticula,mõ
tes,flumina,ad fidem deſcripta conſideret:vſq; eo, vt ſolertiores duces, itine-
raria prouinciarum,in quibus neceſſitas geritur,non tantùm adnotata, ſed etiã
picta habuiſſe firmentur, vt non ſolùm conſilio mentis, verùm aſpectu oculo-
rum viam profecturis eligerent.Ad hæc à prudentioribus & honoratis loco-
rúmq; gnaris,ſeparatim debet vniuerſa perquirere,& veritatem colligere de plu
ribus.Præterea ſub pericnlo eligendarum viarum,duces idoneos,ſcięntéſq; per-
cipere,eóſq; cuſtodiæ mancipare,addita pœnæ conteſtatione vel præmii.Erunt
enim vtiles,cùm intelligent nec fugiendi ſibi copiam ſupereſſe, & fidei præmi-
um,perfidiæ parata ſupplicia.Prouidendum quoq; vt ſapientes exercitatíq; quę
rantur,ne duorũ aut triũ error diſcrimen pariat vniuerſis. Interdũ autẽ impe-
rita ruſticitas plura ꝓmittit,& credit ſe ſcire quæ neſcit.Sed cautelę caput eſt,vt
ad quæ loca vel quibus itineribus ſit ꝓfecturus exercitus ignoretur. Tutiſſimũ

nanq; in expeditionibus creditur facienda neſciri. Ob hoc veteres Minotauri ſignũ in legionibus habuerunt, vt quemadmodum ille in intimo & ſecretiſſimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis conſiliũ ſemper eſſet occultum. Securum iter agitur, quod agendum hoſtes minimè ſuſpicantur. Verùm, quia exploratores altrinſecus miſſi, profectionem ſuſpicionibus vel oculis deprehendunt, & interdum transfugæ proditoresq; non deſunt, quemadmodum occurri ingruẽtibus debeat, intimetur. Dux cum agmine exercitus profecturus, fideliſſimos, atq; aſtutiſſimosq; cum equis probatiſſimis mittat, qui loca, per quæ iter faciendũ eſt, in progreſſu & à tergo, dextra, leuaq; perluſtrent, ne aliquas aduerſarii moliantur inſidias. Tutiùs autem operantur exploratores noctibus quàm diebus. Nam quodammodo ipſe ſui proditor inuenitur, cuius ſpeculator fuerit ab aduerſariis deprehenſus. Primi ergo equites iter arripiant, inde pedites, impedimenta, ſagittarii, calones, vehiculaq; in medio collocentur, ita vt expedita, pars peditum & equitum ſubſequatur. Nam ambulantibus, interdum quidẽ à fronte, ſed frequentius à tergo ſuperuentus infertur. A lateribus quoq; pari armatorum manu impedimenta claudenda ſunt. Nam inſidiatores in alio loco impulſant, tranſuerſo frequenter incurſu. Illud quoq; præcipuè obſeruãdũ eſt, vt ea pars ad quam hoſtis venturus creditur, oppoſitis electiſſimis equitibus & leui armatura, nec non etiam peditibus ſagittariis muniatur. Quòd ſi vndiq; circunfundũtur inimici, vndiq; præparata debent eſſe ſubſidia. Ne verò repentinus tumultus amplius noceat, antè commonẽdi ſunt milites vt parati ſint animo, vt arma in manibus habeant. Nam in neceſſitate ſubita quæ conterrent, prouiſa non ſolent eſſe formidini. Antiqui diligentiſſimè præcauebant, ne à calonibus interdum vulneratis, interdum timentibus & ſagittariis clamore paueſactis, pugnantes milites turbarentur: ne diſperſi longius aut conglobati, amplius quàm expedit impedirent ſuos, hoſtibuſq; prodeſſent. Et ideo ad exemplum militum, etiam impedimenta ſub quibuſdam ſignis ordinanda duxerunt. Deni-

Calones Galearij que ex ipſis calonibus (quos galearios vocant) idoneos ac peritos vſu legebant, quos non amplius q̃ ducentis ſagiſarciariis pueriſq; præficerent. Hiſque vexilla dabant, vt ſcirent ad quæ ſigna deberent impedimenta colligere. Sed pugnatores ab impedimentis laxamento aliquo diuiduntur, ne conſtipati lædantur in prælio, ambulante exercitu: vt locorum varietas aduenerit, ita defenſionis ratio varietur. Nam in campis patentibus equites magis ſolent impugnare quàm pedites. At verò in locis ſylueſtribus vel montoſis, ſiue paluſtribus pedeſtres magis formidandæ ſunt copiæ. Illud quoque vitandum, ne per negligentiam aliis feſtinantibus, aliis tardius incedentibus, interrũpatur acies,

interpo- nẽdi aut forte tenuetur. Continuò enim hoſtes inter prolata peruadunt†. Præponendi ergo ſunt exercitatiſſimi campi doctores, vicarii, vel tribuni, qui alacriores tardent, & pigrius incedentes accelerare compellant. Nam qui multũ præceſſerint, ſuperuentu facto, non tam redire quàm fugere cupiunt. Qui verò extremi ſunt, deſerti à ſuis, vi hoſtium ac propria deſperatione ſuperantur. Sciendum eſt etiam, quòd aduerſarii in his locis quæ ſibi oportuna intel-

ſubſeſſæ gunt, ſubſeſſas occultius collocant, vel aperto Marte impetum faciunt.

Sed ne

Sed ne ſecreta noceant, ducis præſtat induſtria, † quę omnia prius cóuenit explorare. quem
Deprehēſa quoq; ſubſeſſa, ſi circumueniatur vtiliter, plus periculi ſuſtinet quàm parabat inferre. Aperta autem vis ſi præparetur in montibus, altiora loca præmiſſis ſunt pręſidiis occupanda, vt cùm hoſtis aduenerit reperiatur inferior, nec audeat obuiare, cùm tam à fronte q̄ ſupra caput ſuū cernat armatos. Quòd ſi anguſtæ ſint viæ, ſed tamen tutæ, melius eſt præcedere cum ſecuribus ac dolabris milites, & cum labore vias aperire, q̄ in optimo itinere periculum ſuſtinere. Præterea noſcere debemus hoſtium conſuetudinem: vtrum nocte, an incipiente die, an hora reficiendi laſſis ſuperuenire conſueuerint: & id vitare quod illos facturos ex more putamus. Iam verò vtrùm peditibus an equitibus, vtrùm funditoribus, vtrū cõtatis, an ſagittariis amplius valeant, vtrū numero hominū an armorū munitione præcellant, nos ſcire conuenit: & ordinare quod nobis vtile, illis docetur aduerſū. Tractare quoq;, per diem an per noctē iter expediat inchoare: quæ & quāta locorū interualla ſint, ad quę cupimus ꝑperare: ne æſtate aquę penuria obſit eūtibus, ne hyeme difficiles aut inuiæ occurrat paludes, maiores q; torrẽtes: & impedito itinere circūueniatur exercitus, priuſq̄ ad deſtinata perueniat. Vt noſtra commoditas eſt, iſta ſapiēter vitare, ita ſi aduerſariorū impitia vel diſſimulatio occaſionem nobis dederit, non oportet dimitti, ſed explorare ſolicitè proditores, ac transfugas inuitare, vt quid hoſtis moliatur, in præſenti vel in futurum poſſimus agnoſcere: paratiſq; equitibus ac leui armatura ambulantes eoſdem, vel pabula victumq; quærentes, improuiſo terrore decipere.

Quemadmodum flumina, quæ maiora ſunt, tranſeantur. Cap. VII.

IN tranſitu fluuiorum grauis moleſtia neglegentibns frequēter emergit. Nam ſi qua aqua violentior fuerit, aut alueus latior, impedimenta, pueros, & interdum ipſos ignauos ſolet mergere bellatores. Ergo explorato vado, duæ acies equitum, electis animalibus ordinantur, interuallis competentibus ſeparatæ, vt per medium pedites & impedimenta tranſeant. Nam acies ſuperior aquarum impetum frangit: inferior, qui rapti ſubmerſiq; fuerint, colligit atq; tranſponit. At cùm altior fluctus nec peditem nec equitem patiatur, ſi per plana decurrat, ductis multifariàm ſpargitur foſſis, diuiſuſq; facile tranſitur. Nauigio verò amnes, haſtilibus fixis, ac ſuperpoſitis tabulamentis peruii fiunt: vel certè tumultuario opere colligatis inanibus cuppis, additiſq; trabibus tranſitum prębent. Expediti verò eqtes faſces de cannis aridis vel vlua facere conſueuerūt, ſuper quos loricas & arma, ne inundētur imponūt: ipſi equiq; natando tranſeūt, † colligatiſ colligatoſ
que ſecū faſces ꝑtrahūt ſarcinis. Sed cõmodius repertū eſt, vt monoxylos, hoc ſecū faſ
eſt, paulò latiores ſcaphas, ex ſingulis trabibus excauatas, ꝑ genere ligni & ſub- pertrah
tilitate leuiſſimas, carpentis ſecum portet exercitus, tabulis pariter & clauis fer ad ſocio
reis præparatis. Ita abſq; mora conſtructus pons, & funibus (qui propterea habē- monoxyli
di ſunt) vinctus, lapidei arcus ſoliditatem pręſtat in tempore. Sed inſtant aduerſarii ad tranſitus fluminum, inſidiaſq; vel ſuperuentus facere conſueuerunt. Ob quam neceſſitatem in vtraque ripa collocantur armata præſidia ne alueo interueniente, diuiſi opprimantur ab hoſtibus. Cautius tamen eſt ſudes ex vtraque

 parte

parte prẹfigere ac ſine detrimento,ſi qua vis illata fuerit,ſuſtinere.Quòd ſi pons non tantùm ad tranſitum,ſed etiam recurſum & commeatum neceſſarius fuerit,tunc in vtroq; capite,percuſſis latioribus foſſis,aggereq; conſtructo,defenſores milites debet accipere,à quibus tam diu teneatur,quàmdiu neceſſitas locorum poſtulabit.

Quemadmodum caſtra debeant ordinari. Cap. VIII.

CONſequens videtur,itineris obſeruatione deſcripta, ad caſtrorum(in quibus manendum eſt) venire rationem.Non enim belli tẽpore ad ſtatiua vel ad mãſinoem murata ciuitas ſemper occurrit:& incautũ eſt plenũq; diſcriminis, exercitũ paſſim ſine aliqua munitione cõſidere:cum militibus ad capiendũ cibũ occupatis,aut munera faciẽda diſpſis,facilè nectãtur inſidię.Poſtremò noctis ob ſcuritas,neceſſitas ſomni,paſcentium equorum diſperſio, occaſionem ſuperuentibus præſtat.In metãdis caſtris non ſufficit bonũ locũ eligere,niſi talis ſit,vt alter eo non poſſit melior inueniri:ne vtilior prætermiſſus à nobis, & ab aduerſariis occupatus,apportet incõmodũ.Cauẽdũ quoq; ne per æſtatẽ aut aqua morbo ſa in ꝓximo,aut ſalubris aqua ſit lõgius.Hyeme,ne pabulatio deſit aut lignorũ copia, ne ſubitis tẽpeſtatibus cãpus,in quo manendũ eſt,ſoleat inũdari:ne ſit in abruptis ac deuiis,& circũſedẽtibus aduerſariis difficilis præſtetur egreſſus:ne ex ſuperioribus locis,miſſa ab hoſtibus,in eum tela ꝑueniãt.Quibus vt oportet cautè ſtudioſeq; prouiſis,pro neceſſitate loci vel quadrata,vel rotunda,vel trigona,vel oblonga caſtra conſtitues.Nec vtilitati præiudicat forma.Tamẽ pulchriora credũtur,quibus vltra latitudinis ſpaciũ tertia pars additur lõgitudini. Ita autem ab agri mẽſoribus podiſmũ menſuræ colligi oportet,vt ad quãtitatẽ concludatur exercitus.Nam propugnatores anguſta conſtipant, & vltrà quàm cõuenit latiora diffundũt.Tribus autem modis diffiniũt caſtra muniri poſſe.Primũ in vnius noctis tranſitum,& itineris occupationẽ leuiorẽ cùm ſublati ceſpites circũdantur,& aggerẽ faciũt,ſupra quẽ valli,hoc eſt, ſudes vel tribuli lignei

Ceſpes ſemis pedē

per ordinẽ digerũtur.Ceſpes autẽ circũciditur ferramentis, qui herbarũ radicibus continet terram:fit altus † ſemiſſem,latus pedem,longus pedẽ ſemis .Quòd ſi terra ſolutior fuerit,vt ad ſimilitudinẽ lateris ceſpes non poſſit abſcindi, tũc opere tumultuario foſſa producitur,lata pedes quinq;, alta tres : cuius intrinſecus agger exereſcit,vt ſine metu ſecurus quieſcat exercitus.Statiua autem caſtra

Statiua caſtra

æſtate vel hyeme,hoſte vicino,maiore labore ac cura firmantur. Nam ſingulæ centuriæ,diuidentibus campi doctoribus & principibus, accipiunt pedaturas, & ſcutis vel ſarcinis ſuis in orbem circa propria ſigna depoſitis, cincti gladio, foſſam aperiunt,latam aut nouẽ,aut vndecim aut tredecim pedibus:vel, ſi maior aduerſariorũ vis metuitur,pedibus decẽ & ſeptẽ(imparẽ enim numerũ obſeruari moris eſt) tũ ſepibus ductis vel interpoſitis ſtipitibus ramiſq; arborũ,ne facilè terra dilabatur,agger erigitur.Sup quẽ ad ſimilitudinẽ muri,pinnæ,& ꝓpugnacula cõponũtur.Opus verò cẽturiones decẽpedis metiũtur, ne qs minus foderit,aut errauerit alicuius ignauia.Id etiã tribuni circũeũt,nec antẽ diſcedũt qui ſtrenui ſunt,q̃ fuerint omnia perfecta.Ne tamẽ aliquis ſuperuentus laborãtibus

Digitized by Google

tibus fiat,omnes equites & pars peditũ,quæ non operatur,dignitatis priuilegio
ante foſſam in præcinctu armata conſiſtit,vt ingruentes repellat inimicos. Pri-
ma igitur ſigna locis ſuis intra caſtra ponũtur,quia nihil eſt venerabilius eorum
maieſtate militibus.Duci prætorium,eiuſq; comitibus præparatur. Tribunis ta
bernacula collocantur,quibus per contubernales ad munia deputatos, aqua ,li- *Prætorium*
gnum,&pabula miniſtrãtur. Tunc pro gradu legionibus & auxiliis, equitibus,
& peditibus,loca in quibus papiliones tendant,deputantur in caſtris: ac de ſin-
gulis centuriis quaterni equites & quaterni pedites,qui excubitum noctibus fa-
ciunt,eligũtur.Et quia impoſſibile videbatur in ſpeculis per totã noctem vigilã
tes ſingulos permanere,ideo in quatuor partes ad cleplydrã ſunt diuiſæ vigiliæ
vt non amplius quàm tribus horis nocturnis neceſſe ſit vigilare. A tubicine om
nes vigiliæ committuntur.Et finitis horis à cornicine reuocãtur.Idoneos tamẽ *Vigiliæ*
tribuni & probatiſſimos eligunt,qui vigilias circumeant, & renuncient, ſi qua
emerſerit culpa,quos circuitores appellant.Nunc militiæ factus eſt gradus, & *Circuitores,*
circitores appellãtur.Sciendũ tamen eſt equites extra vallum nocturnas excubi *Circitores*
as facere debere. Per diem autem caſtris poſitis,alii mane,alii poſt meridiẽ pro-
pter fatigationem hominm equorumq; angarias faciunt.Inter præcipua conue *Angariæ*
nit ducem prouidere ſiue in caſtris,ſiue in ciuitate conſiſtat,ut animaliũ paſcua,
ſubuectio frumenti,cæterarumq; ſpecierum,aquatio,lignatio,pabulatio, ſecura
ab hoſtium reddatur incurſu.Quod aliter non poteſt euenire,niſi per loca ido-
nea,qua noſtrorum ambulat commeatus, præſidia diſponantur,ſiue illæ ciuita-
tes ſint,ſiue caſtella munita.Quòd ſi non repitur antiqua munitio,oportunis lo
cis circumdata maioribus foſſis tumultuaria caſtella firmantur.Nam à caſtris
diminuto vocabulo ſunt nuncupata caſtella.Intra quæ in angariis aliquanti pe *Caſtellum à caſtris*
pedites,equitesq; degentes,tutum iter commeatibus præſtãt.Difficile enim ho
ſtis ad ea loca audet accedere,in quibus à & fronte & à tergo nouit aduerſarios *Angariæ*
commorari.

Quę & quanta conſyderanda ſint, vt intelligatur vtrùm ſuperuenti bus & inſidiis,an publico debeat marte confligi. Cap. IX.

QVisquis hos artis bellicæ commentarios,ex probatiſſimis autoribus breuiatos legere dignabitur,quamprimùm legem prelii,depugnandiq; cupit audire præcepta:ſed conflictus publicus duarum vel trium horarum certamine diminitur:poſtquam partis eius,quę ſuperata fuerit,ſpes omnis intercidit . Ideo omnia antè cogitanda ſunt,antè tentanda,antè facienda,quàm ad vltimum veniatur abruptum. Boni enim duces,non aperto Marte prælium in quo eſt commune periculum,ſed ex occulto ſemper attentant,vt integris ſuis,quantùm poſſint hoſtes interimant certè vel terreant:in qua parte quæ neceſſaria admodum ſunt,ab antiquis repta pſcribam. Prçcipua ars & vtilitas ducis eſt, vt adhibitis ex vniuerſo exercitu ſcientibus belli & ſapientibus viris,de ſuis & hoſtium copiis,ſæpius tractet:omni(quam plurimùm notet)adulatione ſummota, vtrùm maiorem numerũ pugnatorum ipſe an hoſtes habeant,vtrùm ipſius,an aduerſariorum homines magis armati ſint & muniti. Qui magis exercitati, qui ſint in

neceſſita

neceſſitatibus fortiores. Quęrendũ eſt etiam, vtra pars equites, vtra pedites habeat meliores. Sciendumq́; in peditibus maximè conſiſtere robur exercitus: & inter ipſos equites, qui contatis, qui ſagittariis antecedant. Qui plures loricas induerit, quis vtiliores equos adduxerit. Poſtremo ipſa loca in quibus pugnandũ eſt, vtrùm inimicis an nobis videantur accõmoda. Nam ſi equitatu gaudemus, campos optare debemus: ſi pedite, loca eligere anguſta, foſſis, paludibus, vel arboribus impedita, & aliquoties montoſa, cui magis victus abundet quàm deſit. Nam fames (vt dicitur) intrinſecus pugnat, & vincit ſæpius ſine ferro. Maximè autem tractandum eſt, vtrùm protrahi neceſſitatem expediat, an celerius dimicari: interdum enim ſperat aduerſarius expeditionem citò poſſe finiri: & ſi dilatus fuerit in longum, aut penuria exercitus maceratur, aut deſiderio ſuarũ reuocatur ad ꝓpria: aut nihil magnũ faciens, per deſperationem abire compellitur. Tunc fracti labore & tædio plurimi deſerunt, aliquanti produnt, aliquanti ſe tradunt. Quia aduerſis rebus rarior fides eſt, & nudari incipit qui copioſus aduenerat. Ad rem pertinet noſſe qualis ipſe aduerſarius vel eius comites optimateſq́; ſint: vtrum temerarii, an cauti, an audaces, an timidi, ſcientes artem bellicam, an ex vſu temere pugnantes: quæ gentes cum his fortes, quæ ignauæ pugnauerint: noſtra auxilia cuius fidei qualiũq́; ſint virĩu, quos illius animos copię, quos habeat noſter exercitus, quę pars ſibi magis victoriã repromittat. Eiuſmodi enim cogitationibus virtus augetur, aut frangitur. Deſperantibus autem creſcit audacia adhortatione ducis, & ſi nihil ipſe timere videatur, creſcit animus, ſi ex inſidiis vel occaſione aliquid fortiter fecerit, ſi hoſtibus aduerſæ res cœperint euenire, ſi vel infirmiores aut minùs armatos ex inimicis potuerit ſupare. Cauendum autem eſt ne dubitantem aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas. Intereſt vtrùm tyrones an veteres milites habeas, vtrùm ante breue tempus in expeditionibus fuerint, an annos aliquot in pace durarint. Nam pro tyronibus accipiendi ſunt, qui pugnare lõgo tempore deſierunt. Sed cùm legiones, auxilia, vel equites ex diuerſis aduenerint locis, dux optimus & ſeparatim ſingulos numeros per tribunos electos, quorum ſcitur induſtria, ad omnia genera exercere debet armorum: & pòſt in vnũ collectos, quaſi depugnaturos conflictu publico exercebit. Ipſe ſæpius tentabit quicquid artis poſſit habere, quid virium, quemadmodũ ſibi ipſi conſentiant, vtrùm ad tubarum monita, ad ſignorum indicia, ad præcepta vel nutum ſuum diligẽter obtemperent. Si errant in aliquibus, exerceantur atq́; doceantur quam diu poſſint eſſe perfecti. Si verò in campi curſione, in ſagittando, in iaculando, in ordinãda acie ad plenum fuerint eruditi, ne ſic quidem temerè occaſione captata, ad publicam deducẽdi ſunt pugnam, ſed antè minoribus prælijs imbuendi. Dux itaque vigilans, ſobrius, prudens, tanquàm de ciuili cauſa inter partes iudicaturus adhibito conſilio, de ſuis, & aduerſarii copiis iudicet. Et ſi multis rebus ſuperior inuenitur, opportunum ſibi differat inire conflictum. Si verò aduerſarium intelligit potiorem, certamem publicum vitet. Nam pauciores numero & inferiores viribus, ſuperuentus & inſidias facientes, ſub bonis ducibus reportauerunt ſæpe victoriam.

Quid

Digitized by Google

Quid oporteat fieri, ſi quis deſuetum à pugna habeat exercitum vel tyronem. Cap. X.

OMnes artes omniaq; opera quotidiano vſu & iugi exercitatione proficiūt. Quod ſi in paruis verum eſt, quanto magis decet in maximis cuſtodiri? Quis autem dubitat artem bellicam rebus omnibus eſſe potiorem, per quam libertas retinetur, & dignitas prouinciæ propagatur, & conſeruatur imperium? Hanc quondam relictis doctrinis omnibus Lacedæmonii, poſtea coluere Romani. Hanc ſolam hodie quoq; Barbari putant eſſe ſeruandam. Cætera autem in hac arte conſiſtere omnia, aut per hanc aſſequi ſe poſſe confidūt. Hæc dimicaturis eſt neceſſaria, per quam vitam retineant, & victoriam conſequantur. Dux ergo cui tantæ poteſtatis inſignia tribuūtur, cuius fidei atq; virtuti poſſeſſorum fortunæ, tutela vrbium, ſalus militum, reip. creditur gloria, non tantùm pro vniuerſo exercitu, ſed etiã pro ſingulis cōtubernalibus debet eſſe ſolicitus. Si quid enim illis eueniat in bello, & ipſius culpa & publica videtur iniuria. Ergo ſi tyronem, vel diu armis deſuetum ducit exercitum, ſingularum legionum ſiue auxiliorum, nec non etiã vexillationum vires, animos, conſuetudinem, diligenter exploret. Sciat etiam (ſi poteſt fieri) nominatim quis comes, quis tribunus, quis domeſticus, quis contubernalis, quantùm poſſit in bello, autoritatemq; maximā ſeueritate ſumat, omnes culpas militares legibus vindicet, nulli errantium credatur ignoſcere, in diuerſis locis ex diuerſis occaſionibus omnium experimenta præcipiat. His (vt oportet) ita curatis, cùm diſperſi ad prædandum ſecuri oberrant hoſtes, tunc probatos equites vel pedites cum tyronibus, aut inferioribus mittat, vt ex occaſione, fuſis inimicis, & illis peritia, & reliquis creſcat audacia. Ad tranſitus fluuiorum, ad præcipitia montium, ad ſyluarum anguſtias, ad paludum aut viarum difficultates, ſuperuentus nullo ſciente diſponat: atq; iter ſuum ita temperet, vt aut cibum capientes, aut dormientes, aut vacātes certè, ſecuros, inermes, diſcalciatos, diſtrictis equis, nihil ſuſpicantes ipſe paratus inuadat, quatenus in huiuſmodi certaminibus ſui fiduciam colligant. Nam qui ante lōgum tempus, aut omnino nunquam videre homines vulnerari vel occidi, cùm primùm aſpexerint perhorreſcunt: & pauore confuſi, de fuga magis quàm de cōflictu incipiunt cogitare. Præterea, ſi excurrant aduerſarii, longo itinere fatigatos aggrediatur, & vltimus aut certè inſperatus ſuperueniat. Eos etiam qui lōgè à ſuis aut pabuli aut prædæ gratia commorantur, ſubitò occupet cum delectis. Illa enim antè tentanda ſunt, quæ ſi malè ceſſerint, minus noceant: ſi bene, plurimùm proſint. Inter hoſtes diſcordiarum ſerere cauſas ſapientis eſt ducis. Nulla enim, quamuis ſit minima natio, citò poteſt ab aduerſariis deleri, niſi propriis ſimultatibus ſe ipſa conſumpſerit. Nam ſic ciuile odium ad inimicorum perniciem præceps eſt, ad vtilitatem ſuæ defenſionis incautum. Vnum illud in hoc opere prædicandū eſt, vt nemo deſperet fieri poſſe quæ facta ſunt. Dicat aliquis, Multi ſunt anni, quibus nullus foſſa, aggere, vallo, manſurū circūdat exercitū. Reſpondebitur, ſi fuiſſet iſta cautela, nihil nocturni aut diurni ſupuentus hoſti ũ nocere potuiſſēt. Perſæ imitantes Romanos, ductis foſſis caſtra conſtituunt: &
quia

Lacedæmonij

Perſarum mos in foſſis ducendis

quia arenoſa ſunt propè omnia,ſaccos,quos inanes portauerant,ex pulueruleu-
ta(quæ ibi effoditur)terra complent,eorúmq; cumulo aggerem faciunt. Omnes
barbari carris ſuis in orbem connexis ad ſimilitudinem caſtrorum,ſecuras à ſu-
peruenientibus exigunt noctes. Veremur ne diſcere nequeamus,quę à nobis alii
didicerunt? Hæc ex vſu libriſq; diſcenda,quæ antea ſeruabantur,ſed omiſſa diu
nemo quæſiuit:quia vigentibus pacis officiis,procul aberat bellorum neceſſitas.
Sed ne impoſſibile videatur armorum diſciplinam, cuius vſus intercidit, repa-
rari poſſe,doceamur exemplis. Apud veteres res militaris in obliuionem ſæpi-
us venit,ſed à libris repetita eſt,poſtea ducũ auctoritate firmata. Scipio Aphri-
canus ſub aliis imperatoribus Hiſpanienſes exercitus frequẽter victos accepit:
hos diſciplinæ regula cuſtodita,omni opere foſſiſq; faciendis ita diligenter ex-
ercuit,vt diceret fodientes luto inquinari debere,qui ſanguine hoſtium made-
re voluiſſent. Tum ipſe deniq; Numátinos ſic,capta ciuitate,† concremauit vt
Superauit nullus euaſerit. Metellus in Aphrica Albino imperante ſubiugatũ accepit exer
citũ,quem ita emendauit veteribus inſtitutis,& diſciplina maiorum, vt poſtea
eos,à quibus ſub iugũ miſſi fuerant,ſuperarent. Cymbri quoq; Cepionis & Ma-
nilii & Syllani legiones inter Gallias deleuerunt:quarũ reliquias cùm C.Mari-
us ſuſcepiſſet,ita erudiuit ſcientia & arte pugnandi,vt innumerabilẽ multitudi
Tigurinorum nẽ non ſolũ Cymbrorũ,ſed etiã Teutonum & † Vmbrorum publico Marte dele
ret. Facilius autẽ eſt ad virtutẽ inſtruere nouos milites quàm reuocare pterritos.

Quæ ipſo die procuranda ſint vel agantur,quo publica committitur pugna. Cap. XI.

PRæmiſſis leuioribus artibus belli, ad publici conflictus incertum & fatalem
diem nationibus ac populis,ratio diſciplinæ militaris inuitat. Nam in euen
tu aperti Martis victoriæ † plenitudo conſiſtit. Hoc ergo tempore tanto magis
magnitudo duces debent eſſe ſoliciti,quanto maior ſperatur diligẽtibus gloria,& maius pe
riculum comitatur ignauos:in quo momento peritiæ vſus,pugnãdi doctrina cõ
ſiliumq;,dominatur. Veteribus ſæculis mos fuit,parco cibo curatos milites ad
certamen educere,vt citatiores ſumpta redderet eſca, & longiore cõflictu non fa
tigarentur inedia. Præterea obſeruandum eſt præſẽtibus hoſtibus, ſiue ex caſtris
ſiue ex ciuitate producas ad prælium ne dum per anguſta portarum particula-
tim procedat exercitus,à collectis & præparatis debilitetur inimicis. Ideóque
prouidendum eſt,vt antè omnes milites egrediantur portas,& aciem prius con-
ſtruant,quàm hoſtis adueniat. Quòd ſi intra ciuitatem manentibus imparatis
aduenerint, aut differatur egreſſus aut certè diſſimuletur:vt quum aduerſarii
inſultare cœperint his quos non putant exituros, cùm ad prædam vel redeun-
dũ conuerterint animũ, cùm ordines ſoluerint,tunc illis ſtupentibus lectiſſimi
quiq; prorumpãt, & confeſtim aggrediãtur ignaros. Obſeruatur autem ne lon-
go ſpacio fatigentur milites, ne laſſos poſt curſum equos ad publicum prælium
cogas:multum virium labore itineris pugnaturus amittit. Quid faciet qui ad a-
ciem anhelus aduẽtat? Hoc & veteres declinarũt & ſuperiori noſtra ætate, cùm
Romani duces p impitiã non cauiſſẽt(ne qd amplius dicã)exercitus pdiderũt.

Impar

Impar enim conditio eſt, laſſum cum requieto, ſudantem cum alacri, currentem cum eo qui ſteterit inire conflictum.

Inueſtigandum quid ſentiant milites pugnaturi. Cap. XII.

Ipſa die qua certaturi ſunt miltes, quid ſentiant diligenter conuenit explorare. Nam formido vel fiducia ex vultu, verbis, inceſſu, motibus cernitur. Nec confidas ſatis, ſi tyro prælium cupit: inexpertis enim dulcis eſt pugna. Et noueris te oportere differre, ſi exercitati bellatores metuerint dimicare. Monitis tamen & oratione ducis exercitui virtus accreſcit & animus: præcipuè ſi futuri certaminis talem acceperint rationem, qua ſperent ſe facilè ad victoriam peruẽturos. Tunc inimicorum ignauia, vel error oſtendendus eſt: vel ſi antea à nobis ſuperati ſunt, commemorandum. Dicenda etiam quibus militum mentes odio aduerſariorum, in iram, & indignationem moueantur. Animis pene omnium hominum hoc naturaliter euenit, vt trepident cùm ad conflictum venerint. Sine dubio autem formidoloſiores ſunt, quorum mentes ipſe cõfundit aſpectus. Sed hoc remedio formido lenitur, ſi antequam dimices, frequenter exercitum tuum locis tutioribus ordines, vnde & videre hoſtem & agnoſcere cõſueſcant. Interdum audeant aliquid ex occaſione, aut fugent, aut interimant inimicos. Inimicorum mores, aduerſariorum arma & equos recognoſcant. Nam quæ ex vſu ſunt, non timentur.

Formido.

Quibus dux exercitũ moueat.

Remediũ in formidine militum

Quemadmodum idoneus locus eligatur ad pugnam. Cap. XIII.

Bonum ducem conuenit noſſe magnam partem victoriæ, ipſum locũ in quo dimicandum eſt poſſidere. Elabora ergo, vt conſerturus manum, primùm auxilium capias ex loco, qui tanto vtilior iudicatur, quanto ſuperior fuerit occupatus. In ſubiectos enim vehementiùs tela deſcendunt, & maiore impetu obnitẽtes, pars altior pellit. Qui aduerſo nititur cliuo, duplex ſubit, & cum loco & cũ hoſte certamẽ. Sed illa diſtantia eſt, quòd ſi de peditibus tuis victoriam ſperas contra equites hoſtium, loca aſpera, inæqualia, montoſa debes eligere. Si verò de equitibus tuis cõtra aduerſariorum pedites victoriam quæris, ſequi debes paulo quidem editiora loca, ſed plana atque patentia, neque ſyluis, neque paludibus impedita.

Quemadmodum acies debeat ordinari vt in conflictu reddatur inuicta, Cap. XIIII.

Ordinaturus aciem tria debet antè proſpicere, ſolem, puluerem, & ventum. Nam ſol ante faciem eripit viſum: ventus contrarius tua inflectit ac deprimit, hoſtium adiuuat tela. Puluis à fronte congeſtus oculos implet & claudit. Hæc momento eo quo acies ordinantur, etiã imperiti vitare ſolent: ſed duci prouido cauendum eſt in futurũ, ne poſt paululũ accedente die noceat ſolis mutata conuerſio, nec ventus aduerſus hora ſolita eo pugnante naſcatur. Ita ergo cõſtituantur ordines, vt hæc poſt occipitium noſtrum ſint, & (ſi poteſt fieri) aduerſariorũ impetant faciem. Acies dicitur exercitus inſtructus: frons quæ aduerſũ hoſtes

Digitized by Google

numerum volueris tendere, duo milia paſſuum cõprehendes. Sed melius eſt plures acies facere, quàm milites †ſpargere. Senos autem pedes à tergo inter ſingulas acies in latum diximus patere debere, & ipſi bellatores ſtantes ſingulos obtinẽt pedes. Ideoq; ſi ſex acies ordinaueris, quadraginta & duos pedes in latum, & mille paſſus in longum, 10000 hominum tenebit exercitus. Si autem in ternos ordinare volueris 21 pedes in latum, & duo milia paſſuum in longum, 10000 tenebit exercitus. Ad hanc rationem ſiue 20000, ſiue 30000 peditum fuerint iuxta menſuram podiſmi, ſine aliqua dubitatione difficultatis poterunt ordinari, nec dux fallitur cum ſciat qui locus quantos poſſit capere armatos. Deniq; ſi anguſtior locus ſit, vel multitudo ſufficiat, iam inde nouem vel amplius acies ordinari conuenit. Magis enim expedit vt conferti pugnent, quàm longius ſeperati à ſuis. Nam ſi nimium fuerit acies attenuata, citò ab aduerſariis facta impreſſione perrumpitur, & nullum poſtea poterit eſſe remedium. Qui autẽ numeri in dextro cornu, qui in ſiniſtro, qui, in medio debeant ordinari, vel iuxta dignitates eorum ſeruatur ex more, vel certe pro qualitate hoſtium commutatur.

† expandere

De equitibus ordinandis. Cap. XVI.

CONſtructa acie peditum, equites ponuntur in cornibus, ita vt loricati omnes, & contati iuncti ſint peditibus. Sagittarii autem, vel qui loricas non habẽt longius euagentur. A fortioribus nanq; equitibus, peditũ protegẽda ſunt latera: & à velocioribus atque expeditis, hoſtium cornua perſindenda ſunt atque turbanda. Scire dux debet contra quos grumos, hoc eſt, globos hoſtium, quos equites oporteat ponere. Nã neſcio qua occulta ratione, immo pene diuina, alii contra alios dimicant melius: & qui fortiores vicerant, ab inferioribus ſæpe vincuntur. Quòd ſi equites impares fuerint, more veterum velociſſimi cum ſcutis leuibus pedites, ad hoc ipſum exercitati iiſdẽ miſcendi ſunt, quos expeditos velites nominabãt. Quo facto quàmuis fortiſſimi hoſtium venerint equites, tamẽ aduerſus mixtum agmen pares eſſe non poſſunt. Vnum hoc remedium duces veteres inuenerũt, vt aſſuefacerent iuuenes currẽtes egregiè, & inter binos eqtes, ſingulos ex his pedites cõllocarẽt, cum leuioribus ſcutis, gladiis, atq; miſſilibus.

Grumi

Velites

De ſubſidiis quæ poſt aciem collocantur. Cap. XVII.

SEd optima ratio eſt, & ad victoriam plurimùm confert, vt lectiſſimos de peditibus, equitibus, cum vicariis, comitibus, tribuniſq; vacantibus, habeat dux poſt aciem præparatos: alios circa cornua, alios circa medium, vt ſicubi hoſtis vehementer inſiſtit, ne rumpatur acies prouolent ſubitò, & ſuppleãt loca: additáq; virtute, inimicorum audaciam frangant. Hoc primi Lacones inuenerunt, quos imitati ſunt Carthaginenſes, Romani poſtea vbique ſeruauerunt. Hac diſpoſitione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc ſolùm agere debet ſi poteſt, vt hoſtem repellat, aut fundat. Si cuneus agendus ſit, aut forfex, ſuperfluos habere debes poſt aciem, de quibus cuneum aut forficem facias: ſi ducenda ſit Serra, itẽ ex abundãtibus ducetur: nam ſi de loco ſuo ordinatum militem tranſferre cœperis, vniuerſa turbabis. Si globus hoſtium ſeparatus, aut alam tuã, aut

partem aliquam vrgere cœperit, niſi ſuperfluos habeas quos contra globos poſſis opponere,ſiue equites,ſiue pedites de acie tuleris,dum aliam vis defédere,aliam periculoſius denudabis. Quòd ſi bellatorum tibi copia nõ abundat,melius eſt aciem habere breuioré,dummodo in ſubſidiis colloces plurimos. Nam plures circa medias partes campi, ex peditibus bene armatis debes habere lectiſſimos,de quibus cuneum facias, & ſtatim aciem hoſtium rumpas. Circa cornua autem de contatis loricatisq́ equitibus ad hoc ſeruatis,& leui armatura peditũ, alas hoſtium circumuenire te conuenit.

In quo loco primus dux ſtare debeat,in quo ſecundus, in quo tertius. Cap. XVIII.

DVx qui pręcipuam ſuſtinet poteſtatem inter equites & pedites in parte dextra ſtare cõſueuit.Hic enim locus eſt in quo tota acies gubernatur,ex quo rectus eſt liberq́ procurſus.Ideo auté in vtroq́ conſiſtit,vt & conſilio regere,& autoritate tam equites quàm pedites ad pugnã poſſit hortari.Hic de equitibus ſupnumerariis,mixtis peditibus expeditis,aduerſariorũ ſiniſtrum cornu, quod contra ipſum ſtat,circuire & à tergo ſemp vrgere debet. Secũdus dux in media acie ponitur peditũ,qui eam ſuſtentet & firmet.Hic fortiſſimos pedites,& bene armatos de ſuperfluis ſecum habere debet, de quibus aut ipſe cuneum faciat & hoſtiũ aciem rumpat:aut ſi aduerſarii cuneum fecerint,ipſe forficẽ faciat,vt cu neo illi poſſit occurrere.In ſiniſtra parte exercitus, tertius dux eſſe debet, ſatis bellicoſus & prouidus,quia ſiniſtra pars difficilior eſt & velut manca in acie cõſiſtit. Hic bonos eqtes ſupernumerarios & velociſſimos pedites ſecũ habere debet,de quibus ſiniſtrum cornu ſemper extẽdat, ne circumueniatur ab hoſtibus. Clamor autem(quem quidam barritum vocant) prius nõ debet attolli, quàm acies vtraq́ ſe iunxerit.Imperitorum enim vel ignauorum eſt vociferari de lon. ge,cùm hoſtes magis terreãtur, ſi cum telorum ictu clamoris horror acceſſerit. Semper autem ſtudere debes,vt prior inſtruas aciem,quàm hoſtis, quia ex arbitrio tuo poteſt facere quod tibi vtile iudicas, cum nullus obſiſtat:deinde & tuis auges cõfidentiam, & aduerſariis fiduciam minuis,quia fortiores videntur qui prouocare non dubitant.Inimici autem incipiunt formidare, qui vident cõtra ſe acies ordinari.Huic additur maximum commodum, quia tu inſtructus paratusq́ †ordinãtem & trepidum aduerſarium præoccupas.Pars enim victoriæ eſt inimicum turbare antequam dimices. *inordinatũ*

Quibus remediis virtuti vel dolis hoſtium reſiſtatur in acie. Cap. XIX.

EXceptis ſuperuentibus vel incurſionibus repentinis ex occaſione,quam nũquàm dux exercitus amittit,iam in itineribus,fatigatis,in fluminũ trãſgreſſione diuiſis in paludibus occupatis, in iugis montiũ laborãtibus,in cãpis ſparſis,atq́ ſecuris in manſione dormientibus, oportunũ prælium ſemper infertur: cùm aliis negotiis occupatus hoſtis, prius interimatur quàm præparare ſe poſſit.Quòd ſi cauti ſunt aduerſarii,& inſidiarũ nulla ſit copia,tũc aduerſũ præſẽtes,ſcientes,vidẽtesq́,æqua cõditione pugnatur.Inde ars belli,nõ minus in hoc aperto conflictu, quàm in ocultis fraudibus adiuuat eruditos. Cauendum vel maximé,

maximè,ne ab ala,cornuq; ſiniſtro(quod ſæpius euenit) aut certè dextro(quod tamè raro contingit)circumueniantur tui à multitudine hoſtium,à vagantibus globis,quos grumos vocant.Quod ſi acciderit,vnum remedium eſt,vt alam cornuq; replices & rotundes:quatenus conuerſi tui,ſociorum terga defendant .Sed & in angulo ipſius extremitatis fortiſſimi collocentur,quia ibi impetus amplior fieri conſueuit.Item aduerſum cuneum hoſtium,certis reſiſtitur modis .Cuneus dicitur multitudo peditum,quæ iuncta cum acie primo anguſtior,deinde latior ꝓcedit,& aduerſariorum ordines rumpit : quia à pluribus in vnum locũ tela mittuntur.Quam rem milites nominãt caput porcinum .Contra quem ordinatio ponitur: quam forficem vocãt.Nam è lectiſſimis militibus confertis in V literam ordo componitur:& illum cuneum excipit,atq; ex vtraq; parte concludit,quo facto aciem non poteſt erumpere . Item ſerra dicitur, quæ à ſtrenuis directa,ante frontem opponitur hoſtibus,vt turbata acies reparetur .Globus autem dicitur,qui à ſua acie ſeparatus, vago ſupuentu incurſat inimicos, contra quem alter populoſior vel fortior immittitur globus . Obſeruandum quoq; eſt, ne ſub tempore,quo iam committitur pugna , velis ordines commutare,aut de locis ſuis aliquos numeros ad alia trãſferre. Statim enim naſcitur tumultus atq; confuſio & imparatis conturbatiſq; facilius hoſtis incumbit.

Cuneus. *Caput porcinum.* *Forfex.* *Serra.* *Globus.*

Quot generibus pugna publica committatur, & quomodo etiamqui inferior eſt numero & viribus,valeatvictoriã obtinere. Cap. XX.

DEpugnationum ſeptem ſunt genera,quum infeſta ex vtraq; parte ſigna cõfligũt.Vna depugnatio eſt fronte longa,quadrato exercitu,ſicut etiã nunc ꝓpè ſemper ſolet prælium fieri . Sed hoc genus depugnationis periti armorum non optimum iudicant, quia cùm in prolixo ſpacio tẽditur acies, non æqualis ſemꝑ campus occurrit,& hiat aliquãdo in medio ſinus aut curuatura fit,& ita in eo loco acies frequẽter irrũpitur.Præterea ſi multitudine aduerſarius antecedit,à lateribus aut dextrã aut ſiniſtrã alã circumuenit , in quo periculũ magnũ eſt,niſi ſupnumerarios habeas qui ſuſtineãt, hoſtẽq; repellãt . Hoc genere ſolus debet cõfligere,qui & plures & fortes habuerit bellatores,vt ex vtroq; cornu hoſtẽ circũueniat, & quaſi in ſinũ ſui concludat exercitus . Secũda depugnatio eſt publica,quæ plurimis melior. In qua ſi paucos ſtrenuos loco idoneo ordinaueris,etiam ſi multitudine hoſtiũ & virtute turberis,tamẽ poteris reportare victoriã.Huius talis eſt modus . Cùm inſtructæ acies ad congreſſũ veniũt, tunc tu ſiniſtrã alã tuã à dextra aduerſarii tui longius ſepabis,ne vel miſſilia ad eã vel ſagittæ pueniãt .Dextrã autẽ alã tuã ſiniſtræ alæ illius iunges,& ibi primũ inchoa præliũ :ita vt cum peditibus optimis,& ꝓbatiſtimis equitibus ſiniſtrã partẽ illius,ad quam te iunxeris,aggrediaris atq; circũeas, & detrudendo atq; ſupcurrendo ad hoſtiũ terga puenias.Quòd ſi ſemel aduerſarios exinde pellere cœperis,ac cedẽtibus tuis indubitatam victoriã cõſequeris , & pars exercitus tui, quam ab hoſte ſubmoueris,ſecura durabit. Ad ſimilitudinem autem A literæ vel libellæ fabrilis,acies in hoc dimicandi genere conſtituitur.Quòd ſi te prior aduerſarius fecerit, quos poſt aciem ſupernumerarios diximus debere poni , tam equites quàm pedites ad ſiniſtrum tuũm colliges cornu , & ſic aduerſario reſiſtes

I ii magnis

magnis viribus,ne arte pellaris. Tertia depugnatio eſt ſimilis ſecũdæ: ſed in hoc
deterior,quòd à ſiniſtro cornu tuo cum illius incipis dextro cõfligere. Nam qua
ſi mancus impetus eſt eorum,& aptè cum difficultate aggrediũtur hoſtes,qui in
ſiniſtro dimicant cornu .Quod aptius explanabo.Si quando alam tuá ſiniſtram
longè habueris meliorem,tunc & fortiſſimos equites pediteſq; coniũge,& in cõ
greſſu ipſam primam applica ad alam hoſtium dexteram,& quantum potes ad
uerſarii dextram partẽ pellere & circuire feſtina . Tu autem aliá exercitus partẽ
in qua deteriores bellatores habere te noſti,à ſiniſtra illius longẽ ſepa,ne vel gla-
diis inuadatur,vel ad eam tela ꝑueniant.In hoc genere cauendum eſt,ne inimi-
corum cuneis tranſuerſa tua acies elidatur. Hoc autem modo vno caſu vtiliter
pugnabitur,ſi aduerſarius infirmius dext rũ cornu habuerit,& tu lõgè fortius ſi
niſtrum.Quarta depugnatio talis eſt,Cùm ordinaueris aciẽ,ante quadringẽtos
vel quingentos paſſus,quàm ad hoſtem ꝑuenias , non ſperante eo, ſubitò ambas
alas tuas incitare te conuenit,vt ex vtroq; cornu improuiſos hoſtes vertas in fu-
gam, & celerius victoriam conſequaris.Sed hoc genus certaminis licet citò ſupe
ret,ſi exercitatos fortiſſimoſq; produxerit ,tamen periculoſum eſt ,quia mediá
aciem ſuá,qui ſic dimicat,denudare compellitur,& in duas partes exercitũ ſepa
rare.Et ſi primo impetu victus non fuerit inimicus,habet poſtea occaſionẽ,qua
inuadat & diuiſa cornua,& mediam aciem deſtitutam.Quinta depugnatio eſt
quartæ ſimilis.Sed hoc vnum amplius habet,quia leuem armaturá & ſagittari-
median os ante†primá aciem ponit,vt illis reſiſtentibus non poſſit acies irrũpi.Nam ſic
de dextro cornu ſuo,illius ſiniſtrum:& de ſiniſtro cornu ſuo,illius dextrum ag-
greditur.Quòd ſi fugare poterit,ſtatim vincit:ſin minus,media acies illius non
laborat,quia à leui armaura ſagittariiſq; defenditur.Sexta depugnatio optima
eſt,& ꝓpè ſimilis ſecundæ,qua vtũtur qui de numero ſuorũ & de virtute deſpe
rant.Et ſi bene ordinauerint,quãuis cum paucioribus,ſemper victoriam conſe
quuntur.Nam cùm inſtructa acies ad hoſtes accedit, dextrá alam tuá ſiniſtræ
alæ hoſtium iũge,& ibi per equites ꝓbatiſſimos & velociſſimos pedites incipe
præliari.Reliquam autem partem exercitus tui, longiſſimè à dextra parte illi-
us remoue,& directum porrige, quaſi veru .Nam ſi partem ſiniſtram illius & à
lateribùs & à tergo cœperis cædere, ſine dubio vertes in fugam . Aduerſarius
autem nec de dextra parte ſua,nec de media acie poteſt ſuis laborãtibus ſubue
nire,quia acies tua extenditur,& tota ſe porrigit ad ſimilitudinem l literæ,lon-
giſſimeq; recedit ab hoſtibus.Quo genere in itineribns ſæpe confligitur .Septi-
ma depugnatio eſt,quæ loci beneficio adiuuat dimicantẽ .In hac quoq; & cum
paucioribus,& cum minus fortibus poteris aduerſarium ſuſtinere,ſi montẽ ,aut
mare,aut flumen,aut lacum,aut ciuitatẽ,aut paludes,aut abrupta in parte vna
habeas,ex qua hoſtis non poſſit accedere , reliquum exercitum tuũ directa acie
ordines.Sed in illa ala quæ munitionẽ non habet , omnes equites & ferentari
os ponas.Tuuc ſecurius pro tuo arbitrio cum hoſte confliges,quia ab vna par-
te loci natura te munit, ab alia duplex propè ponitur equitatus . Illud ta
men obſeruandum eſt , quo nihil melius inuenitur , vt ſiue de dextero cornu
tuo cum illius ſiniſtro pugnare volueris, ibi fortiſſimos ponas :ſiue de ſini-
ſtro

ſtro cum illius dextro, ibi ſtrenuiſſimos colloces: ſiue in medio facere cuneos vo lueris, per quos hoſtium acies rumpas, in cuneo exercitatiſſimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri conſueuit. Tantum eſt vt electi à duce ſapientiſſimo, in his locis in quibus ratio & vtilitas poſtulat, ordinentur.

Viam abſcedendi ab hoſtibus dandam, vt deleantur facilius fugientes. Cap. XXI.

PLerique rei militaris ignari, pleniorem victoriam credũt, ſi aduerſarios aut locorum anguſtiis, aut armatorum multitudine circundederint, vt aditum non inueniant abſcedendi. Sed clauſis ex deſperatione creſcit audacia, & cùm ſpei nihil eſt, ſumit arma formido. Libenter cupit commori, qui ſine dubio ſcit ſe eſſe moriturum. Ideoq; Scipionis laudata ſententia eſt, qui dixit, viam hoſtibus qua fugerent, non eſſe muniendam. Nam cùm abſcedendi aditu patefacto, mentes omniũ ad præbenda terga cõſenſerint, multi more pecorũ trucidantur. Nec inſequentiũ vllũ periculũ eſt, cũ victi (quibus defẽdi poterãt) arma cõuerterint in fugam. Hoc genere quanto maior fuerit exercitus, tanto facilius multitudo proſternitur. Neq; enim ibi requirendus eſt numerus, vbi animus ſemel territus, non tam tela hoſtium cupit declinare, quàm vultum. Cæterum clauſi, licet exigui numero & infirmi viribus, hoc ipſo tamen ſunt hoſtibus pares, quia deſperãtes ſciunt aliud ſibi licere non poſſe. Nã vna ſalus victis, nullã ſperare ſalutẽ.

Quemadmodum ab hoſte recedatur, ſi conſiliũ pugnæ diſpliceat. Cap. XXII.

DIgeſtis omnibus quæ ratio militaris experimẽtis & arte ſeruauit, vnum ſupereſt docere, quemadmodum recedatur ab hoſtibus. Nam diſciplinæ bellicæ & exemplorum periti, nuſquam maius periculum imminere teſtantur. Qui enim ante cõgreſſum recedit ex acie, & ſuis fiduciam minuit & inimicis addit audaciam. Verùm quia hoc ſæpius neceſſe eſt euenire, quibus modis tutò poſſit fieri declarandum eſt. Primùm vt tui neſciãt ideo te recedere, quia declinas ire conflictum, ſed credant arte aliqua ſe ideo reuocari, vt ad oportuniorẽ locũ inuitetur hoſtis, vt facilius ſuperetur: aut certè inſequẽtibus aduerſariis ſecretiores collocentur inſidiæ. Nam neceſſe eſt ad fugã parati ſint, qui ducẽ ſuũ ſentiunt deſperare. Illud quoq; vitandũ eſt, ne hoſtes te recedere ſentiãt, & ſtatim irruant. Propterea plerique ante pedites, ſuos equites poſuerunt, vt diſcurrentes aduerſarios videre non ſinerent, quando pedites abſcedebant. Item articulatim incipientes à primis, ſingulas acies ſubducebant, retroq; reuocabãt, in gradu ſuo manentibus reliquis: quos ſenſim poſtea ceſſimq; ad illos iungebant, quos ſubduxerãt. Primùm aliquãtũ exploratis itineribus, noctu cum exercitu recedebãt: vt hoſtes die orto, cùm intellexiſſent, non poſſent comprehendere præcedẽtes. Præterea leuis armatura præmittebatur ad colles, à quo ſubitò tutò reuocaretur exercitus: & ſi hoſtes inſequi voluiſſent, à leui armatura, quæ antea occupauerat locum, additis equitibus fundebantur. Nihil enim perículoſius exiſtimatur, quàm, ſi incõſultè inſequẽtibus, ab his qui in ſubſeſſa fuerint, vel antẽ ſe parauerint, obuietur. Hoc tempus eſt quo oportunè collocantur inſidię, quia

aduerſum fugientes, maior audacia & minor cura eſt. Neceſſariò autem amplior ſecuritas grauius ſolet habere diſcrimen. Imparatis, cibum capientibus, in itinere laſſis, equos ſuos paſcentibus, ac nihil tale ſuſpicātibus ſuperuentus aſſolet fieri. Quod & nobis vitandū eſt, & hoſti in eiuſmodi occaſionibus pernicies inferenda. Hoc enim caſu oppreſſis, nec virtus poteſt, nec multitudo ꝓdeſſe: quia qui in acie publica vincitur pugna, licet & ibi ars plurimùm proſit, tamen ad defenſionem ſuam poteſt accuſare fortunam. Qui verò ſuperuentus & ſubſeſſas inſidias paſſus eſt, culpam ſuam non poteſt excuſare: quia hoc euitare potuit, & per ſpeculatores idoneos antè cognoſcere. Cùm receditur, talis fraus fieri cōſueuit. Recto itinere pauci equites conſequūtur, valida manus occultè ꝑ alia mittitur loca: vbi ad agmen inimicorum peruenerunt equites, tentant leuiter atq; diſcedunt. Ille credit quicquid inſidiarum fuerat præteriiſſe, & ſine cura reſoluitur in negligentiam. Tunc illa manus, quæ ſecreto itinere deſtinata fuerat, ſuperueniēs opprimit ignorantes. Multi cùm ab hoſte diſcedunt, ſi per ſyluas ituri ſunt, præmittunt qui abrupta vel anguſta occupent loca, ne ibidem ab aduerſariis patiantur inſidias. Et rurſus poſt ſe præciſis arboribus vias claudunt, quas compedes vocāt, vt aduerſariis facultatem adimant perſequendi, & pene vtriq; parti in itinere ad ſubſeſſas communis occaſio eſt. Nam qui præcedit, oportunis vallibus, vel ſyluoſis montibus, quaſi poſt ſe relinquit inſidias, in quas cum inciderit inimicus, recurrit ipſe & adiuuat ſuos. Qui vero ſequitur auerſis ſemitis, longè antè deſtinat expeditos, & præcedendo aduerſarium arcet à tranſitu, vt deceptum à tergo & à fronte concludat. Dormientibus noctu aduerſariis, & qui præceſſerit poteſt regredi, & qui ſequitur, quantumuis interſit, poteſt ſuperuenire per fraudem. In trāſfretatione fluuiorum, qui præcedit, illam partem tētat opprimere, quæ præmiſſa tranſierat, dum reliqui alueo ſeparantur. Qui autē feſtinato itinere ſequitur, illos qui non potuerunt trāſire, conturbat.

De camelis & cataphractis equitibus. Cap. XXIII.

CAmelos aliquantę nationes apud veteres in acie produxerunt, vt Vrciliani in Aphrica, Macetes hodie quoque producunt. Sed hoc genus animalium arenis & tolerandæ ſiti aptum, confuſas etiam in puluere vento vias abſq; errore dirigere memoratur. Cæterum præter nouitatem, ſi ab inſolitis dimoueatur inefficax bello eſt. Cataphracti equites propter munimina quæ gerūt, à vulneribus quidē tuti, ſed propter impedimentū & pōdus armorum, capi eos facile eſt: & laqueis frequenter obnoxii, cōtra diſperſos pedites, quàm contra equites in certamine meliores: tamen aut ante legiones poſiti, aut cum legionariis mixti, quando cominus (hoc eſt manu ad manū) pugnatur, acies hoſtiū ſæpe rūpunt.

Quomodo quadrigis falcatis, vel elephantis in acie poſſit obſiſti. Cap. XXIIII.

QVadrigas falcatas in bello rex Antiochus & Mithridates habuerūt. Quæ vt primùm magnum in acie intulere terrorem, ita poſtmodum fuere deriſui. Nam difficile currus falcatus planum ſemper inuenit agrum, & leui impedimento retinetur: vnoq; afflicto aut vulnerato equo decipitur. Sed maximè hac

Romano

Romanorũ militũ arte perierũt, Vbi ad pugnam ventum eſt, repente toto cãpo Romani tribulos abiecerũt, in quos currẽtes quadrigę cũ incidiſſent, deletę ſũt. Tribulus autẽ eſt quatuor palis confixũ ꝓpugnaculũ, quod quoquomodo abieceris, tribus radiis ſtat & erecto quarto infeſtus eſt. Elephãti in prælìis magnitudine corporũ, barrhitus horrore, formæ ipſius nouitate, homines equosq́; conturbãt. Hos cõtra Romanũ exercitũ prius in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Poſtea Hãnibal in Aphrica, Rex Antiochus in oriente, Iugurtha in Numidia copioſos habuerunt, aduerſus quos diuerſa reſiſtendi excogitarũt genera armorũ. Nam & Centurio in Lucania gladio manũ(quã promuſcidẽ vocant) vni abſcidit, & bini cataphracti equi iungebantur ad currũ, quibus inſidẽtes clibanarii, ſariſſas, hoc eſt, lõgiſſimos contos in elephãtos dirigebãt. Nam muniti ferro, nec à ſagittariis(quos vehebãt) beluæ lædebãtur, & earũ impetũ equorũ celeritate vitabãt. Alii contra elephãtos cataphractos milites immiſerũt: ita vt in brachiis eorũ, & in caſſidibus vel humeris, aculei ingentes ponerentur è ferro, ne manu ſua elephas bellatorẽ cõtra ſe venientem poſſet apprehendere. Præcipuè tamen velites antiqui aduerſum elephantos ordinarũt. Velites autem erant iuuenes, leui armatura, corpore alacri, q ex equis miſſilia optimè dirigebãt. Hi equis præcurrentibus ad latiores lãceas vel maiora ſpicula beluas occidebãt: ſed creſcente audacia, poſtea collecti, plures milites pariter pila, hoc eſt, miſſilia, in elephantos congerebant, eosq́; vulneribus elidebant. Illud tamen additum eſt, vt funditores cum fuſtibalis & fundis rotundis lapidibus deſtinatis, Indos (per quos regebantur elephanti) cum ipſis turribus affligerent atq́; mactarẽt, quo nihil tutius inuenitur. Præterea venientibus beluis, qua irrupiſſent aciem, ſpaciũ milites dabant. Quæ cùm in agmen medium perueniſſent, circumfuſis vndique armatorum globis, cum magiſtris abſq́; vulneribus capiebãtur illeſæ. Carrobaliſtas aliquãto maiores(hæ enim lõgius & vehemẽtius ſpicula dirigũt) ſuppoſitas curriculis, cũ binis equis aut mulis poſt aciẽ ordinari conuenit: & cùm ſub iactu teli acceſſerint, beſtiæ ſagittis baliſtariorũ tranſfigũtur. Latius tamen & firmius contra eas præfigitur ferrũ, cũ in magnis corporibus maiora ſint vulnera Aduerſum elephanthos plura exempla & machinamenta retulimus, vt ſi quando neceſſitas poſtulauerit, ſciatur quæ ſint tam immanibus beluis opponenda.

Tribulus. *Pyrrhus elephantos primus in Italiam duxit.* *Promuſcis.* *Sariſſæ.* *Velites.* *in bos* *Carrobaliſtæ.*

Quid fieri debeat, ſi vel pars vel totus exercitus fugerit. Cap. XXV.

Sciendum verò eſt, ſi pars exercitus vicerit & pars fugerit, minimè deſperandum, cũ in eiuſmodi neceſſitate, ducis cõſtantia totã ſibi poſſit vendicare victoriã. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & pro ſuperioribus ſunt habiti qui minimè deſperarunt. Nam in ſimili conditione fortior creditur, quem aduerſa non frangũt. Prior ergo de cæſis hoſtibus ſpolia capiat, & quod ipſi dicunt colligat campum, prior clamore ac buccinis exultare videatur. Hac fiducia perterrebit inimicos, ita ſuis fiduciã geminabit, quaſi victor ex omni parte diſceſſerit. Quòd ſi aliquo caſu omnis acie fundatur exercitus ꝑniciosa clade, tamẽ reparationis multis fortuna nõ defuit, & medicina quęrẽda eſt. Dux ergo ꝓuidus ſub ea cautelã publico debet Marte cõfligere, vt ſi qd ꝑ varietate bellorũ, vel cõditionis

Colligere campum.

humanæ ſecus acciderit, abſque graui detrimento liberet victos. Nam ſi vicini fuerint colles, ſi poſt terga munitio, ſi cæteris abſcedentibus fortiſſimi quiq; reſtiterint, ſe ſuoſq; ſeruabunt. Frequēter iam fuſa acies, diſperſos ac paſſim ſequē tes, reparatis viribus interemit. Nam nunquam exultantibus maius ſolet eſſe
exhibita diſcrimen, quàm cum † ex ſubita ferocia ſubitò in formidinem commutantur. Sed quicunque conuentus fuerit, colligendi ſunt ſuperſtites, bello erigendi adhortationibus congruis & armorum inſtauratione refouendi. Tunc noui delectus, noua quærūtur auxilia: & (quod amplius prodeſt) captatis occaſionibus in ipſos victores per occultas inſidias impetus faciendus eſt, ac ſic audacia reparanda. Nec oportunitas deerit, cùm pro felicitate ſuperbius & incautius mentes efferantur humanæ. Si quis hunc caſum vltimum putat, cogitet euentus omnium præliorū, inter initia contra illos magis fuiſſe, quibus victoria debebatur.

Regulæ bellorum generales. Cap. XXVI.

IN omnibus prœliis expeditionis cōditio talis eſt, vt quicquid tibi prodeſt, aduerſario noceat: quod illum adiuuat, tibi ſemper officiat. Nunquam igitur ad illius arbitrium aliquid facere, aut diſſimulare debemus, ſed id ſolùm agere, quod nobis vtile iudicamus. Contra te enim incipis eſſe, ſi imiteris quod fecit ille pro ſe: & rurſus quicquid pro tua parte tentaueris, contra illum erit, ſi volu erit imitari. In bello, qui plus in angariis vigilauerit, pluſq; in exercendo milite laborauerit, minus periculum ſuſtinebit. Nunquam miles in aciem producēdus eſt, cuius antea experimenta non ceperis. Aut inopia, aut ſuperuenientibus, aut terrore melius eſt hoſtem domare, quàm prælio: in quo amplius ſolet fortuna poteſtatis habere quàm virtus.

¶ Nulla cōſilia meliora ſūt, quàm illa quę ignorauerit aduerſarius anteq; facias.

¶ Occaſio in prælio amplius ſolet iuuare quàm virtus.

¶ In ſolicitandis ſuſcipiendiſq; hoſtibus, ſi cum fide veniant, magna fiducia eſt: quia aduerſarium amplius transfugæ frangunt quàm perempti.

¶ Melius eſt poſt aciem plura ſeruare præſidia, quàm latius militem ſpargere.

¶ Difficilè vincitur, qui vere poteſt de ſuis & de aduerſarii copiis iudicare.

¶ Amplius valet virtus, quàm multitudo.

¶ Paucos viros fortes natura ꝓcreat, bona inſtitutione plures reddit induſtria.

¶ Exercitus labore proficit, ocio conſeneſcit.

¶ Munquam ad certamen publicum produxeris militem, niſi cùm eum videris ſperare victoriam.

¶ Subita conterrent hoſtes, vſitata vileſcunt.

¶ Qui diſperſis ſuis incōſultè inſequitur, quam ipſe acceperat, aduerſario vult dare victoriam.

¶ Qui frumentum neceſſariumq; cōmeatum non præparat vincitur ſine ferro.

¶ Qui multitudine & virtute præcedit, quadrata dimicet frōte, qui primus eſt modus.

¶ Qui imparē ſe iudicat, dextro cornu ſuo ſiniſtrū cornu pellat inimici, q eſt ſecundus

cundus modus.

¶ Qui ſiniſtram alam fortiſſimam habere ſe nouerit, dextram alam hoſtis inuadat, qui eſt tertius modus.

¶ Qui habet exercitatiſſimos milites, iu vtroq; cornu pariter prælium debet incipere, qui eſt quartus modus.

¶ Qui leuem armaturam optimè regit, vtranq; alam hoſtis inuadat, ferentariis ante mediam aciem conſtitutis, qui eſt quintus modus.

¶ Qui nec numero militum, nec virtute confidit, ſi depugnaturus eſt, de dextra ſua ſiniſtram alam hoſtium pulſet, reliquis ſuis porrectis in ſimilitudinem veru, qui ſextus eſt modus.

¶ Qui pauciores infirmioreſq; habere ſe nouit, ſeptimo modo ex vno latere aut monte, aut ciuitatē, aut mare, aut fluuiū, aut aliquod debet habere ſubſidium.

¶ Qui confidit equitatu, altiora loca quærat equitibus, & rem magis per equites gerat.

¶ Qui confidit pedeſtribus copiis, altiora loca peditibus quærat: & rem magis per pedites gerat.

¶ Cùm explorator hoſtium latenter oberret in caſtris, omnes ad tētoria ſua per diem redire iubeantur, & ſtatim deprehenditur explorator.

¶ Cùm conſilium tuum cognoueris aduerſariis proditum, diſpoſitionem mutare te conuenit.

¶ Quid fieri debeat, tractato cum multis: quid verò facturus ſis, cum pauciſſimis ac fideliſſimis, vel potius ipſe tecum.

¶ Milites pœna & timor in ſedibus corrigunt, in expeditione ſpes & pręmia faciunt meliores.

¶ Boni duces publico certamine nunquam niſi ex occaſione aut nimia neceſſitate confligunt.

¶ Magna diſpoſitio eſt, hoſtem fame magis vrgere quàm ferro.

¶ De equitatu ſunt multa præcepta, ſed cùm hæc pars militiæ, vſu exercitii, armorum genere, & equorum nobilitate profecerit, ex libris nihil arbitror colligendum, cùm præſens doctrina ſufficiat.

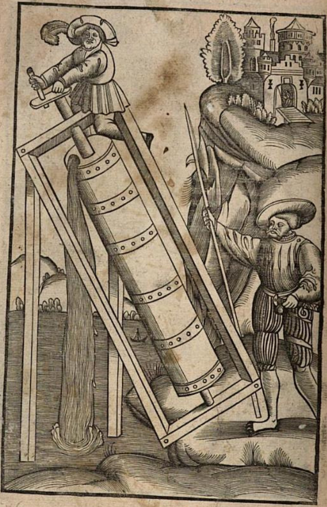
¶ Quo genere depugnaturus ſis neſciant hoſtes, ne aliquibus remediis reſiſtere moliantur.

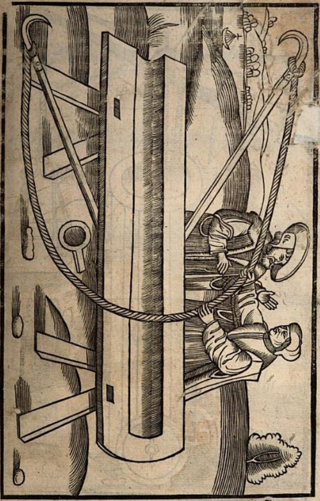
Digeſta ſunt Imperator inuicte, quæ nobiliſſimi autores, diuerſis probata tēporibus, per experimentorum fidem, memoriæ tradiderunt, vt ad ſagittādi peritiam, quam in ſerenitate tua Perſa miratur: ad equitandi ſcientiam vel decorem, quæ Hunnorum, Alanorumq; natio velit imitari, ſi poſſit: ad currendi velocitatem, quam Saracenus Induſq; non æquat: ad armaturæ exercitationem, cuius campi doctores vel pro parte exempla intellexiſſe ſe gaudent, regula præliandi, immo vincendi artificium ingeratur, quatenus virtute pariter ac diſpoſitione mirabili, reip. tuæ & imperatoris officium exhibeas & militis.

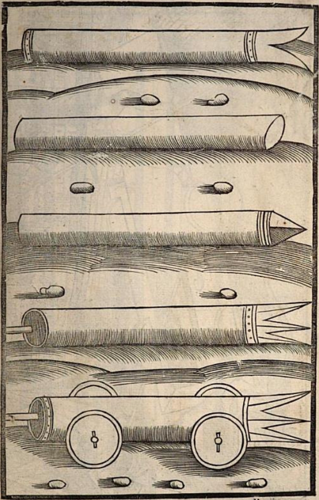
Digitized by Google

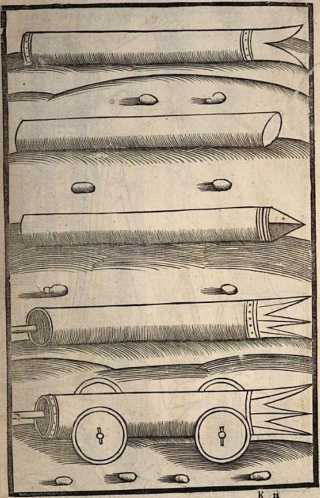

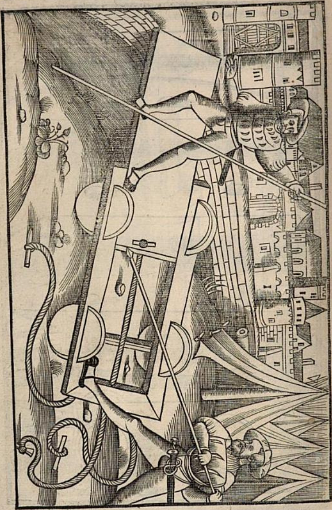

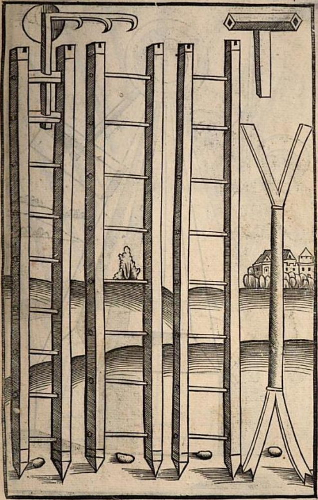

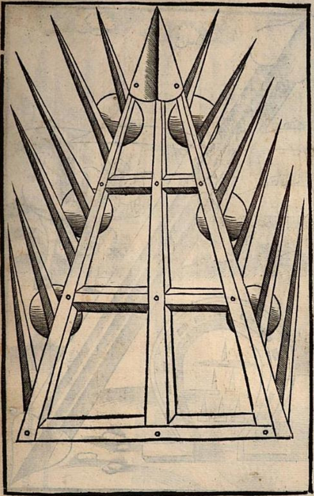

Digitized by Google

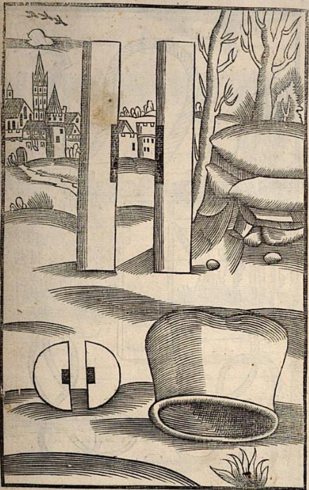

Digitized by Google

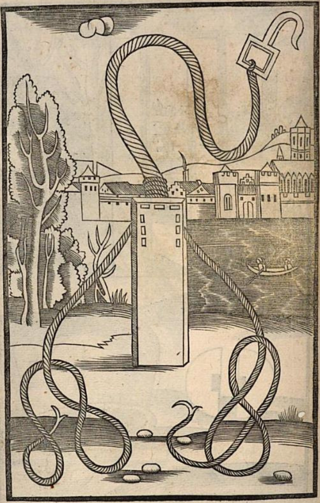

Digitized by Google

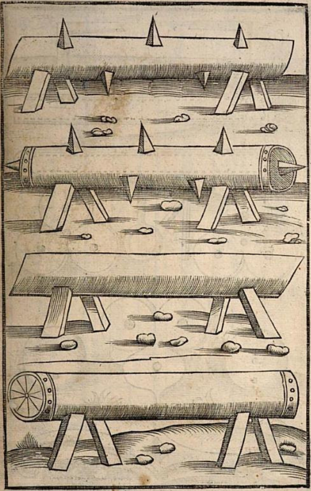

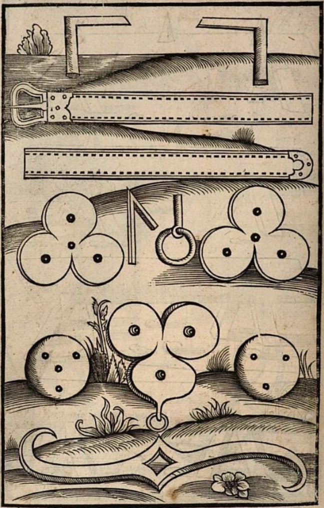

Digitized by Google

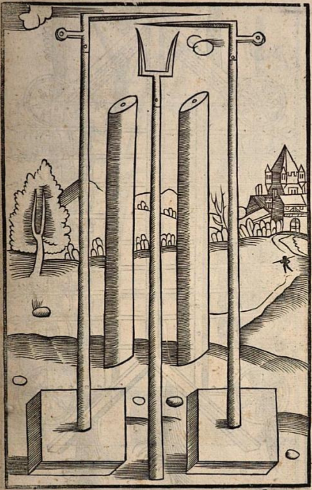

Digitized by Google

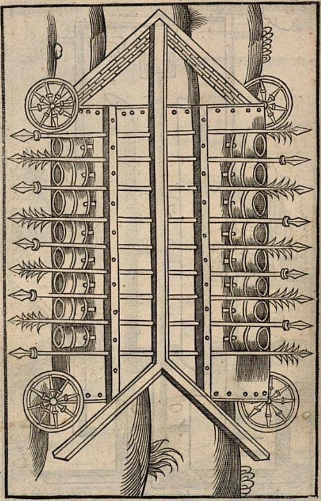

Digitized by Google

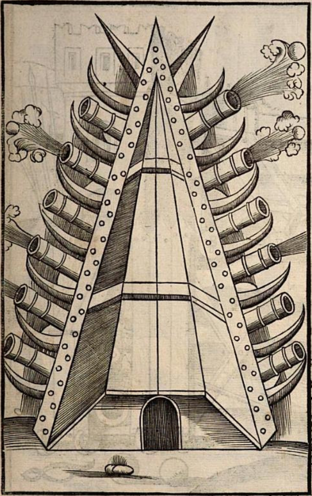

L

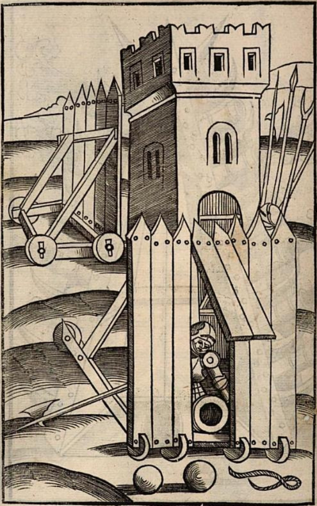
Digitized by Google

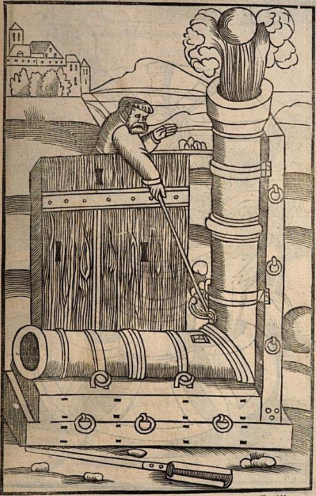
Digitized by Google

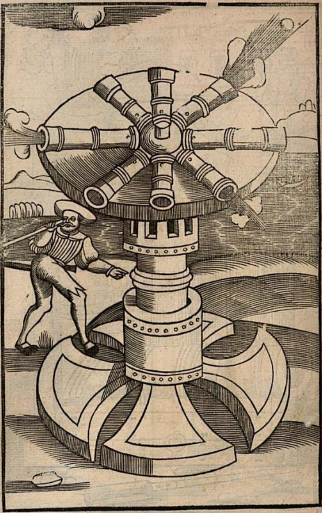
Digitized by Google

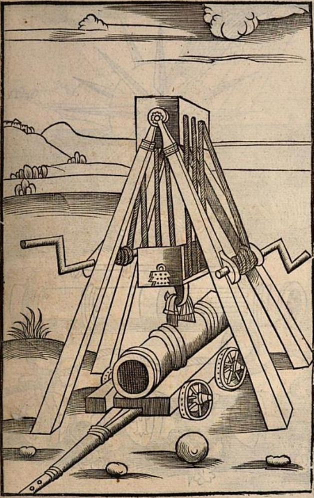
Digitized by Google

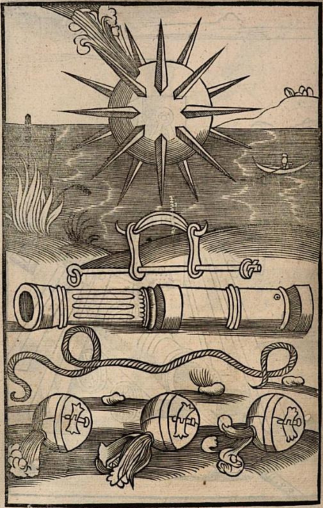
Digitized by Google

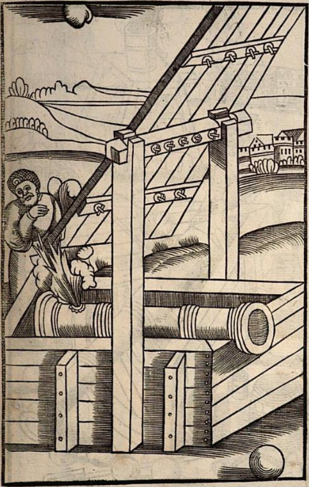

Digitized by Google

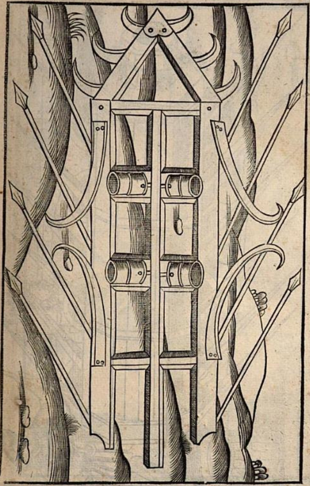

Digitized by Google

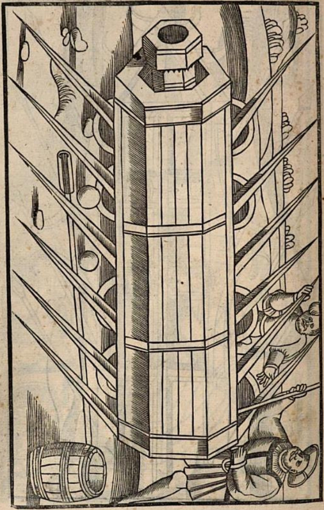

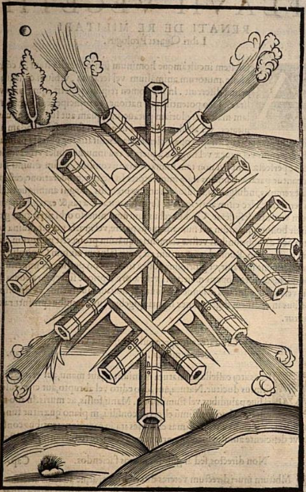

Digitized by Google

Digitized by Google

FLAVII VEGETII
RENATI DE RE MILITARI
Libri Quarti Prologus.

Res-publica

AGreſtem incultámque hominum initio ſæculi vitam, à cõmunione mutorum animalium vel ferarum, vrbium conſtitutio prima diſcreuit. In his nomen reipub. peperit communis vtilitas. Ideo potentiſſimæ nationes ac principes conſecrati nullam maiorem gloriam putauerunt, quàm aut fundare nouas ciuitates, vel ab aliis conditas in nomen ſuum ſub quadam amplificatione transferre. In quo opere clementia ſerenitatis tuę obtinet palmam. Ab aliis enim vel paucæ vel ſingulæ à pietate tua innumerabiles vrbes ita iugi labore perfectæ ſunt, vt non tam humana manu conditæ, quàm diuino nutu videantur paratæ. Cunctos itaq; imperatores fœlicitate, moderatione, caſtimonia, exemplis, indulgentia, ſtudiorum amore pręcellis. Regni animíque tui bona cernimus. Hęc enim anticipare & ſuperior optauit ætas, & extendi in perpetuum ventura deſyderat. Quibus rebus tantùm vniuerſo orbi pręſtitum gratulamur bonum, quantùm vel humana mens petere, vel gratia potuit diuina conferre. Sed diſpoſitionibus veſtræ clementię, quãtùm profecerit murorum elaborata conſtructio, Roma documentum eſt, quæ ſalutem ciuium Capitolinæ arcis defenſione ſeruauit, vt glorioſius poſtea totius orbis poſſideret imperiũ. Ad complementũ ergo operis maieſtatis veſtræ præceptione ſuſcepti rationes quibus vel noſtrę ciuitates defendendę ſunt, vel hoſtium ſubruendę, ex diuerſis autoribus in ordinem digeram: nec laboris pigebit, cum omnibus profutura credantur.

Ciuitates aut opere, aut natura, aut vtroque debere muniri. Cap. I.

VRbes atq; caſtella aut natura muniuntur, aut manu, aut vtroq;, quod firmius ducitur. Natura, aut loco edito vel abrupto, aut circũfuſo mari ſiue paludibus vel fluminibus. Manu, foſſis, ac muris. In illo naturali beneficio tutiſſimũ eligetur cõſiliũ, in plano quæritur fundãtis induſtria. Videmus antiquiſſimas ciuitates ita in campis patentibus conſtitutas, vt deficiente auxilio locorum, arte tamen & opere redderentur inuictæ.

Non directos, ſed anguloſos muros faciendos. Cap. II.

AMbitum muri directum veteres ducere noluerũt, ne ad ictus arietum eſſet diſpoſitus, ſed ſinuoſis anfractibus iactis fundamentis clauſere vrbes, crebrióreſque turres in ipſis angulis ediderũt. Propterea, quia ſi quis ad murũ tali ordinatione conſtructum vel ſcalas vel machinas voluerit admouere, nõ ſolum à fronte, ſed etiam à lateribus & propè à tergo veluti in ſinũ circumcluſus opprimitur.

Quemadmodum murus è terra iungatur aggeſtus, vt nunquàm poſſit elidi. Cap. III.

MVrus autẽ vt nunquàm poſſit elidi hac ratione oerficitur. Interuallo vicenûm pedû interpoſito, duo intrinſecus parietes fabricãtur. Deinde terra quę de foſſis fuerit egeſta, inter illos mittitur, vectibúſq; dẽſatur: ita vt à muro primus paries parum inferior, ſecundus longè minor ducatur, vt de plano ciuitatis ad ſimilitudinẽ graduum quaſi cliuo molliúſq; ad propugnacula poſſit aſcendi. Quia nec murus vllis poteſt arietibus rumpi, quem terra confi mat, & quouis caſu deſtructis lapidibus, ea quæ inter parietes denſata fuerit, ad muri vicem ingruentibus moles obſiſtit.

De cataractis, & portis, ne exurantur ab ignibus. Cap. IIII.

CAuetur præterea, ne portæ ſubiectis ignibus exurantur. Propter quod ſunt coriis & ferro tegendæ. Sed amplius ꝓdeſt quod inuenit antiquitas, vt ante portam addatur propugnaculum. In cuius ingreſſu ponitur cataracta, quæ annulis ferreis ac funibus pendet, vt ſi hoſtes intrauerint, demiſſa eadem extinguantur incluſi. Ita tamen ſupra portam murus eſt ordinandus, vt accipiat foramina, per quæ de ſuperiore parte effuſa aqua, ſubiectũ extinguat incendium.

De foſſis faciendis. Cap. V.

FOſſæ autẽ ante vrbes altiſſimæ latiſſimæq; faciendæ ſunt, vt nec facile poſſint coæquari repleriq; ab obſidentibus, & cùm aquis cœperint inundari, ab aduerſario cuniculum continuari minimè patiantur. Nam duplici modo opus ſobterraneum peragi, earum altitudine & inundatione prohibetur.

Ne ſagittis hoſtium homines lædantur in muro. Cap. VI.

FOrmidatur ne multitudo ſagittariorum, de ꝓpugnaculis exterritis defenſoribus, appoſitiſq; ſcalis, occupet murum. Aduerſum quod cataphractas atq; ſcuta in ciuitatibus debent habere quàm plurima. Deinde propugnacula duplicia, ſaga ciliciáque tendantur, impetúmq; excipiant ſagittarũ. Nec enim fac'le tranſeunt ſpicula quod cedit ac fluctuat. Inuentũ quoque remediũ eſt, vt de ligno crates facerent, quas metellas vocauerũt, lapidibuſq; complerent: ea arte inter bina ꝓpugnacula conſtitutas, vt ſi per ſcalas aſcẽdiſſent hoſtes, & partem aliquam ipſius contigiſſent, ſupra caput ſuum †vergerent ſaxa. uerterẽtur

Quibus modis prouidendum ſit ne famem patiantur obſeſſi. Cap. VII.

MVlta defenſionum oppugnationúmq; ſunt genera, quæ locis competentibus inſeremus. Nunc ſciendum eſt obſidendi duas eſſe ſpecies. Vnã cùm aduerſarius opportunis locis pręſidiis ordinatis, cõtinuis inſultibus impugnat obſeſſos. Alterã cùm vel aqua prohibet incluſos, vel deditionem ſperat à fame, quando omnes prohibuerit cõmeatus. Hoc enim cõſilio, ipſe ocioſus ac tutus fatigat inimicũ. Ad quos caſus, poſſeſſores, quàmuis leui ſuſpicione pulſati

Digitized by Google

omnem alimoniá victus intra muros debét ſtudioſiſſimè collocare, vt ipſis exuberet ſubſtantia, aduerſarios inopia cogat abſcedere. Non ſolùm autem porci *nõ poterit* nũ, ſed & omne animaliũ genus, quod inclusum ſeruari † poteſt, deputari oportet ad lardum, vt adminiculo carnis frumenta ſufficiant. Aues autem cortales & ſine expenſa in ciuitate nutriuntur, & propter ęgrotátes ſunt neceſſariæ. Pabula equis congerenda pręcipuè, & quæ apportari nequiuerint exurenda. Vini, aceti, caterarúmq; frugum vel pomorum congerendę ſunt copiæ, nihilq; quod ſuis proficiat, hoſtibus relinquendum eſt. Nam vt hortorum cura in viridariis domorũ, vel aries exerceatur, vtilitatis aut voluptatis ratio perſuadet. Parùm autem proficit plurimùm collegiſſe, niſi ab exordio dimenſione ſalubri per idoneos procuratores erogatio téperetur. Nunquàm periclitati ſunt fame, qui frugalitatem inter copiam ſeruare cœperũt. Imbellis quoq; ætas ac ſexus propter *portus* neceſſitatem victus foris frequenter excluſa eſt, ne penuria opprimeret armatos, à quibus ſępe mœnia ſeruabantur.

Quæ ſpecies pręparandę ſint pro defenſione murorum. Cap. VIII.

EXurimenta, bitumen, ſulphur, picem liquidam, oleum quod incendiarium vocant, ad exurendas hoſtium machinas, conueuit pręparari. Ad arma facienda ferrum vtriuſq; temperaturæ, & carbones ſeruátur in cõditis: ligna quoq; haſtilibus ſagittisq; neceſſaria reponuntur. Saxa rotunda de fluuiis quę pro rotunditate grauiora ſunt & aptiora, mittentibus diligentiſſimè colliguntur, ex quibus muri replentur & turres. Minima etiam fundis ſiue fuſtibalis vel manibus iaciẽda. Maiora per onagros diriguntur. Maxima verò põdere, formáq; volubili, in propugnaculis diriguntur, vt dimiſſa per præceps, nõ ſolùm hoſtes obruant ſubeuntes, ſed etiam machinamenta confringát. Rotæ quoq; de lignis viridibus ingentiſſimæ fabricantur, vel interciſi ex validiſſimis arboribus cylindri (quas taleas vocant) vt ſint volubiles læuigantur: quæ per pronum labentia ſubito impetu bellatores ſternũt, equóſq; ſolent deterrere. Trabes quoq; & tabulata vel diuerſę magnitudinis clauos ferreos eſſe oportet in promptu (Ná talibus, oppugnantium machinis per alias machinas conſueuit obſiſti) Præcipuè cùm ſubitis operibus addenda ſit muris vel propugnaculis altitudo, ne aduerſariorum mobiles turres ſuperemineant & capiant ciuitatem.

Quid faciendum ſi neruorum defuerit copia. Cap. IX.

NEruorum quoque copiam ſummo ſtudio expedit colligi: quia onagri vel baliſtæ cęteraq; torméta, niſi funibus neruinis intẽta, nihil proſunt. Equorum tamen ſetæ de caudis ac iubis ad baliſtas vtiles aſſeruntur. Indubitatũ verò eſt crines fœminarum in eiuſmodi tormentis nõ minorem habere virtutem, Romanæ neceſſitatis experimento. Nam in obſidione Capitolii corruptis iugi ac longa fatigatione tormẽtis, cùm neruorũ copia defeciſſet, matronæ abſciſſos *Mulierum Romanorũ crines.* crines viris ſuis obtulere pugnátibus, reparatisq; machinis aduerſariorum impetũ repulerũt, Maluerũt enim pudiciſſimæ fœminæ deformato ad tépus capite liberè viuere cũ maritis, q̃ hoſtibus integro decore ſeruire. Cornua quoq; vel

cruda

cruda coria proficit colligi ad cataphractas tegendas,aliaq́ machinaméta ſiue munimina.

Quid faciendum ne aquæ inopiam patiantur obſeſſi. Cap. X.

MAgna vrbis vtilitas eſt,cùm perennes fontes murus includit.Quòd ſi natura non præſtat, cuiuſlibet altitudinis effodiendi ſunt putei,aquarumq́ hauſtus funibus extrahendi.Sed interdũ ſicciora ſunt loca, quæ mõtibus ſunt ſaxiſq́ munita, in quibus ſuperpoſita caſtella extra murum inferiores reperiũt fontiũ venas,ac de ꝓpugnaculis vel turribus deſtinatis ꝓtegunt telis, vt aquatoribus liber præſtetur acceſſus. Quòd ſi vltra iactũ teli,in cliuo tamen ciuitatis ſubiecta ſit vena,caſtellũ paruulũ(quẽ Burgum vocant) inter ciuitatẽ et fõtem cõuenit fabricari,ibiq́ baliſtas ſagittarioſq́ cõſtitui,vt aqua defendatur ab hoſtibus.Prętereà in omnibus publicis ædificiis,multiſq́ priuatis,ciſternę ſunt diligentiſſimè ſubſtituẽdæ,vt receptacula aquis pluuialibus,quæ de tectis efflu unt præſtent. Difficile enim vincit ſitis eos, qui quàmuis exigua aqua ad potũ tantùm in obſidione ſunt vſi. Burgus.

Si ſal defuerit quid faciendum ſit. Cap. XI.

SI maritima ſit ciuitas et ſal defuerit,liquor ex mari ſumptus, per alueos aliáq́ patula vaſa diffunduntur,qui à calore ſolis duratur in ſalẽ.Quòd ſi hoſtis ab vnda prohibeat(nam hoc ſæpe accidit) harenas, quas exagitatum ventis mare ſuperfuderat, aliquando colligunt & dulci aqua eluunt, quæ ſole ſiccata nihilo minus mutatur in ſalem.

Quid faciendum cùm primo impetu venitur ad muros. Cap. XII.

VIolenta autẽ impugnatio,quando caſtellis vel ciuitatibus pręparatur,mutuo vtrinq́ periculo,ſed maiore oppugnantiũ ſanguine exercentur luctuoſa certamina.Illi enim qui muros inuadere cupiunt, terrifico apparatu expoſitis copiis,in ſpem deditionis formidinem geminant,tubarũ ſtrepitu hominũq́ permixto. Tunc, quia timor magis frangit inſuetos,primo impetu ſtupentibus oppidanis,ſi diſcriminum experimenta non norunt, dum admotis ſcalis inuaditur ciuitas,reſiſtere debẽt omni virtute. Quòd ſi à ſidentibus ſiue militaribus viris repellatur prima congreſſio,ſtatim clauſis creſcit audacia,& iam nõ terrore,ſed viribus & arte confligitur.

Enumeratio machinarum quibus muri oppugnantur, Cap. XIII.

ADmouentur etiã teſtudines, arietes,falces,vineę,plutei, muſculi,turres,de quibus ſingulis qualiter fabricentur,quo etiam pacto prælientur vel repellantur ediſſeram.

De ariete,falce,teſtudine. Cap XIIII.

DE materia ac tabulatis teſtudo cõtexitur,quæ ne exuratur incendio, coriis vel ciliciis centonibuſq́ veſtitur.Hæc intrinſecus accipit trabem, quæ ad

Falx. *Aries.* unco præfigitur ferro, quod Falx vocatur, ab eo quòd incurua eſt, vt de muro extrahat lapides, Aut certè ipſius caput veſtitur ferro, et appellatur Aries. Vel quòd habet duriſſimã frontẽ, quę ſubruat muros: vel quòd more arietũ retroce*Teſtudo.* dit, vt cum impetu vehementius feriat. Teſtudo autẽ à ſimilitudine veræ teſtudinis vocabulum ſumpſit, quia ſicut illa modò reducit, modò profert caput, ita machinamentum interdum reducit trabem, interdum exerit, vt fortius cædat.

De vineis, pluteis, & aggere. Cap. XV.

cattos VIneas dixerunt veteres, quas nunc militari barbaricoq; vſu † cauſias vocãt. E lignis leuioribus machina colligatur, alta pedibus 8, lata pedibus 7, longa pedibus 6. Huius tectum munitione duplici, tabulatis cratibusq; cõtexitur. Latera quoq; vimine ſepiuntur, ne ſaxorum telorumq; impetu penetrentur. Ex trinſecus autem, ne immiſſo concremetur incendio crudis ac recentibus coriis vel centonibus operitur. Iſtę, cùm plures factæ fuerint, iunguntur in ordinem, *Plutei.* ſub quibus obſidentes tuti ad ſubruenda penetrant murorum fundamẽta. Plu*caſſidis* tei dicuntur, qui ad ſimilitudinem † abſidis contexuntur è vimine & ciliciis vel coriis proteguntur, ternisq; rotulis, quarum vna in medio, duę in capitibus apponuntur, in quãcunq; partem volueris admouentur more carpenti: quos obſidẽtes applicant muris, eorumq; munitione protecti, ſagittis ſiue fundis vel miſſilibus defenſores omnes de ꝓpugnaculis ciuitatis exturbant, vt ſcalis aſcẽdendi facilior præſtetur occaſio. Agger autem ex terra lignisq; extollitur contra murum, de quo tela iactantur.

De Muſculis. Cap. XVI.

Muſculi. MVſculos dicunt minores machinas, quibus protecti bellatores ſi lutum offuerit aut ciuitatis foſſatum, apportatis lapidibus, lignis, ac terra, nõ ſolũ complent, ſed etiam ſolidant, vt turres ambulatoriæ ſine impedimento iungantur ad murum. Vocantur autem à marinis beluis Muſculi. Nã quẽadmodum illi, cùm minores ſint, tamen balenis auxiliũ adminiculumq; iugiter exhibent: ita iſtę machinæ breuiores, deputatę turribus magnis, aduentui illarum parant viam, itineraq; præmuniunt.

De turribus ambulatoriis. Cap. XVII.

TVrres autem dicuntur machinamenta, ad ædificiorum ſpeciem, ex trabibus tabulatisq; compacta: et ne tantum opus hoſtili concremetur incẽdio, diligentiſſimè ex crudis coriis vel cẽtonibus communitur, quibus pro modo latitudinis additur altitudo. Nã interdũ tricenos pedes per quadrum, interdum quadragenos vel quinquagenos latę ſunt. Proceritas autem ipſarum tãta fit, vt non ſolùm muros, ſed etiã turres lapideas altitudine ſuperent. His plures rotæ mechanica arte ſubduntur, quarum lapſu volubili magnitudo tam alta mouetur. Præſens autem periculũ ciuitatis eſt, ſi ad murũ fuerit turris admota, Plures enim accipit ſcalas, & diuerſo genere conatur irrumpere. Nam in inferioribus habet arietẽ, cuius impetu deſtruit muros. Circa verò mediam partem accipit

pit pontem,factum de duabus trabibus,ſeptūq; de vimine, quem citò prolatū inter turrim murūq; cōſtituunt,& per eum ingredientes de machina bellatores in ciuitatē tranſeunt, & occupāt muros. In ſuperioribus autē turris illius partibus contati & ſagittarii collocantur, qui defenſores vrbis contis, miſſilibus, ſaxiſq; ex alto proſternant. Quo facto ciuitas capitur ſine mora. Quid enim auxilii ſupereſt,cùm hi qui de murorum altitudine ſperabant,repentè ſupra ſe aſpiciant altiorem hoſtium murum?

Quemadmodum ambulatoria turris poſſit incendi. Cap. XVIII.

HVic tam manifeſto diſcrimini occurritur multis modis. Primū ſi cōfidentia vel virtus eſt militaris,eruptione facta,globus egreditur armatorū & vi hoſtibus pulſis machinamentū illud ingens direptis coriis ignis exurit. Quòd ſi oppidani exire non audeant, maiores baliſtas, malleolos,vel phalaricas cum incendio deſtināt,vt perruptis coriis vel centonibus,intrinſecus flamma cōdatur. Malleoli velut ſagittæ ſunt,& vbi adhæſerint(quia ardentes ſunt)vniuerſa conflagrant. Phalarica autem ad modum haſtæ valido præfigitur ferro, inter tubum & haſtile ſulphure,reſina,bitumine, ſtuppiſq; conuoluitur infuſo oleo, quod incendiarium vocant:quę baliſtę impetu deſtinata, prærupto munimine ardens figitur ligno,turritamq; machinam frequenter incendit. Depoſiti quoq; homines funibus cum hoſtes dormiunt in laternis portant lucernas,& incenſis machinis rurſus leuantur in murum. *Malleoli. Phalarica.*

Quemadmodum altitudo muris addatur. Cap. XIX.

PReterea partem muri, ad quam machina conatur accedere, cæmento atq; lapidibus vel luto ſiue lateribus,poſtremò tabulatis extruendo faciunt altiorem,ne defenſores mœnium deſuper vrbi ventura poſſit opprimere. Cōſtat autem inefficax machinamentum reddi,ſi inueniatur inferius. Verum obſidentes eiuſmodi dolum adhibere cōſueuerunt. Primò talem extruunt turrem,quę propugnaculis ciuitatis videatur inferior. Deinde ſecretò aliā de tabulatis intrinſecus turriculam faciunt, & cùm muris fuerit machina ſociata,ſubitò funibus trocleiſq; de medio turricula illa producitur, de qua egredientes armati(quia altior inuenitur)ſtatim capiunt ciuitatem.

Quo pacto fodiatur terra,vt machina nocere non poſſit. Cap. XX.

INterdum longiſſimas ferrataſq; trabes opponunt machinæ venienti, eamq; à muri vicinitate propellunt. Sed cùm Rhodiorum ciuitas oppugnaretur ab hoſtibus, &turris ambulatoria ſuper murorum altitudinē ac turrium omnium pararetur,mechanici ingenio inuētum eſt tale remedium, Per noctem ſub fundamento muri cuniculum fodit,& illum adquem die poſtero turris fuerat promouenda, nullo hoſtium ſentiente, egeſta terra cauauit intrinſecus:& cum rotis ſuis moles fuiſſet impulſa, atq; ad locū qui ſubtus cauatus fuerat veniſſet, tanto pondere ſolo cedente ſubſedit,vt nec iungi muris,aut moueri vlterius poterit. Ita ciuitas liberata eſt,derelictāq; machina. *Rhodiorū aſtutia.*

De ſca-

Digitized by Google

De ſcalis,ſambuca,exoſtra,& tollenone Cap. XXI.

ADmotis turribus funditores lapidibus, ſagittarii iaculis, manubaliſtarii vel arcubaliſtarii ſagittis, iaculatores plūbatis ac miſſilibus,è muris ſubmouent hoſtes.Hoc facto,ſcalis appoſitis occupant ciuitatem.Sed qui ſcalis nituntur,frequenter periculū ſuſtinent, exemplo Capanei, à quo primū hæc ſcalarū oppugnatio perhibetur inuenta: qui tāta vi occiſus eſt à Thebanis,vt extinctus fulmine diceretur.Et ideo ſambuca,exoſtra,& tollenone obſidentes in murum hoſtium penetrant.Sambuca dicitur ad ſimilitudinem citharæ. Nam quemadmodum in cithara chordæ ſunt,ita in trabe,quę iuxta turrim ponitur, funes ſunt,qui pontē de ſuperiore parte trochleis laxāt,vt aſcēdat ad murū,ſtatimq́ de turri exeunt bellatores,& per eā trāſeuntes mœnia vrbis inuadūt.Exoſtra dicitur pons quē ſuperius expoſuimus,qui de turri in murū repente ꝓtenditur. Tolleno dicitur quoties vna trabs in terrā præalte defigitur, cui in ſummo vertice alia trāſuerſa trabs longior dimenſa medietate cōnectitur, eo libramento,vt ſi vnum caput depreſſeris,aliud erigatur.In vno ergo capite cratibus ſiue tabulatis contexitur machina,in qua pauci collocantur armati. Tunc per funes vno attracto depreſſoq́,alio capite eleuati imponuntur in murum.

Capaneus. Sambuca. Exoſtra. Tolleno.

De baliſtis, onagris, ſcorpionibus,arcubaliſtis,fuſtibalis,fundis,per quæ tormenta defenditur murus. Cap. XXII.

ADuerſum hęc obſeſſos defendere cōſueuerunt baliſtæ,onagri,ſcorpiones, arcubaliſtæ,fuſtibali,ſagittarii,fundæ.Baliſta funibus,neruis, chordiſque tenditur,quæ quanto prolixiora brachiola habuerit,hoc eſt,quanto maior fuerit tanto ſpicula longius emittit: quæ etſi iuxta artem mechanicam temperetur,& ab exercitatis hominibus,qui menſuram eius antè collegerint,dirigatur, penetrat quodcūq́ percuſſerit.Onager autē dirigit lapides, ſed pro neruorum craſſitudine & magnitudine,ſaxorum pondera iaculatur. Nam quāto amplior fuerit,tanto maiora ſaxa fulminis more contorquet. His duobus generibus nulla tormentorum ſpecies vehemētior inuenitur. Scorpiones dicebātur quas nunc manubaliſtas vocant:ideo ſic nuncupati, quòd paruis ſubtilibusq́ ſpiculis inferant mortem.Fuſtibalos,arcubaliſtas, & fundas deſcribere ſuperfluum puto,quę præſens vſus agnoſcit: ſaxis tamē grauioribus per onagrū deſtinatis, nō ſolùm equi eliduntur & homines, ſed etiā hoſtiū machinamēta franguntur.

Baliſta. Onager. Scorpiones.

Aduerſum arietes proſunt culcitrę,laquei,lupi,& columnæ grauiores. Cap. XXIII.

ADuerſum arietes etiam vel falces ſunt plura remedia. Aliquanti centones & culcitras fuſtibus calcant,& illis opponunt locis quæ cædit aries,vt impetus machinę materia molliore fractus nō deſtruat murū. Alii laqueis captos arietes,per multitudinem hominum de muro in obliquū trahunt,& cum ipſis teſtudinibus euertunt.Plures in modum forficis dentatum funibus alligāt ferrum,quod lupum vocant,apprehenſumq́ arietem aut euertunt,aut ita ſuſpendunt,

dunt vt impetum non habeat feriendi. Interdum baſes columnę marmoreę vibrato impetu iaciuntur è muris, arietéſque confringunt. Quòd ſi tanta vis fuerit, vt murus arietibus perforetur, & (quod ſæpe accidit) decidat, ſalutis vna ſpes ſupereſt, vt deſtructis domibus alius intrinſecus murus addatur, hoſtéſq; inter binos parietes (ſi penetrare tentauerint) perimantur.

De Cuniculis per quos murus defoditur. Cap. XXIIII.

ALiud genus oppugnationis eſt ſubterraneum atq; ſecretum, quod Cuniculum vocant: à leporibus qui caſulas ſub terras fodiunt, ibique condun- Cuniculus tur. Adhibita ergo multitudine ad ſpeciem metallorũ, in quibus auri argentique venas beſſorum rimatur induſtria, magno labore terra defoditur, cauatóq; ſpecu in exitiũ ciuitatis inferna quęritur via: quę fraus duplicibus operatur inſidiis. Aut enim penetrant vrbem, & noctu non ſentientibus oppidanis egrediuntur per cuniculũ, reſeratíſq; portis ſuorum agmen ducunt, hoſtéſque in ipſis domibus perimunt ignorantes: aut certè cùm ad murorũ fundamenta peruenerint, ſuffodiunt eorũ maximam partẽ, appoſitis ſiccioribus lignis, ruinámq; muri tumultuario opere ſuſpendunt. Sarmẽta inſuper iungunt, aliaq; fomenta flámarum. Tunc pręparatis bellatoribus ſubter ignis immittitur, cõbuſtiſq; colũnis ligneis atq; tabulatis, muro ſubito corruente, irruptioni additus reſeratur.

Quid facere debeant oppidani, ſi hoſtis irruperit ciuitatem. Cap. XXV.

INnumerabilibus declaratur exẽplis, ſæpe cæſos ad internicionem hoſtes, qui inuaſerát ciuitatẽ. Quod ſine dubio euenit, ſi oppidani muros ac turres obtinuerint, vel altiora loca occupauerint. Tunc enim de feneſtris ac tectis omnis ętas ac ſexus irrumpentes obruũt ſaxis, aliiſq; generibus telorũ: quod ne ſuſtineant obſidentes, portas ciuitatis aperire cõſueuerunt, vt reſiſtere deſinant, fugiendi poteſtate conceſſa. Neceſſitas enim quędã virtutis eſt, deſperatio in hoc caſu. Vnum oppidanis auxilium eſt, ſiue per diẽ, ſiue per noctẽ hoſtis intrauerit, vt muros turréſque teneant, ac loca ſuperiora conſcendat, hoſtéſque per vicos & plateas vndique obruant dimicantes.

Quæ ſit adhibenda cautela, ne hoſtes furtim occupent murum. Cap. XXVI.

FRequenter dolum excogitant obſidentes, ac ſimulata deſperatione longius abeunt. Sed vbi poſt metum, murorũ vigiliis derelictis, requieuerit incauta ſecuritas, tenebrarum ac noctis occaſione captata, cum ſcalis clanculũ veniũt, muróſq; cõſcendũt. Propter quod maior eſt adhibẽda cuſtodia cùm hoſtis abſceſſerit, & in ipſis muris ac turribus tuguriola locáda, in qbus vigiles hybernis menſibus ab hymbribus vel frigore, æſtiuis defendátur à ſole. Illud quoq; vſus inuenit, vt acerrimos ac ſagaciſſimos canes in turribus nutriát, qui aduentum hoſtium odore præſentiát, latratúq; teſtentur. Anſeres quoq; non minore ſolertia nocturnos ſuperuentus clamoribus indicant. Nam ingreſſi Capitolinã arcẽ Galli, Romanum nomen eruerant, niſi clamore anſerum excitatus Manlius reſtitiſſet

ſtitiſſet. Mira diligentia ſiue fortuna viros, qui vniuerſum orbem erant miſſuri ſub iugum, auis vna ſeruauit.

Quomodo oppidanis inferantur inſidiæ. Cap. XXVII.

NOn ſolùm in obſidionibus, ſed in vniuerſo genere bellorum, ſuper omnia ducitur, hoſtiũ conſuetudinẽ explorare diligenter ac noſſe. Oportunitas enim inſidiarum aliter nõ poteſt inueniri, niſi ſcias quibus horis aduerſarius à laboris intentione diſcedat, quibus reddatur incautior: interdum medio die, interdum ad veſperũ, ſæpe nocte, aliquando eo tempore quo ſumitur cibus, cùm vtriuſq; partis milites ad requiẽ aut curãda corpora diſpergũtur. Quod in ciuitate cùm cœperit fieri, obſidẽtes aſtu ſe à prælio ſubtrahunt, vt aduerſariorum negligẽtiæ licentiã tribuant. Quæ ipſa impunitate cùm creuerit, repẽte admotis machinis, vel appoſitis ſcalis occupant ciuitatem. Et ideo in muris ſaxa cæteráque tormenta ponuntur in prõptu, vt cognitis inſidiis occurrentes, ad manus habeant quod ſupra capita hoſtium euoluant atque iaculentur.

Quid faciant obſidentes ne ab oppidanis patiantur inſidias. Cap. XXVIII.

CVm negligentia interuenerit paribus inſidiis ſubiacent obſidentes. Nam ſiue cibo ſiue ſõno fuerint occupati, ſiue ocio aut aliqua neceſſitate diſperſi, tũc oppidani repente prorumpunt, ignorantes perimũt, arietes, machinas, ipſosq; aggeres ignibus concremant, omniaq; in perniciem ſuam fabricata opera ſubuertunt. Propter hoc obſidẽtes vltra iactum teli foſſam faciunt, eamq; non ſolùm vallis & ſudibus, ſed etiam turriculis inſtruunt, vt erũpentibus ex ciuitate poſſint obſiſtere, quod opus Loriculam vocãt, et ſæpe cum obſidio deſcribi-
Loricula tur, inuenitur in hiſtoriis Loricula vrbem eſſe circundatam.

Quo genere tormentorum defendantur ciuitates. Cap. XXIX.

SEd ex alto deſtinata miſſilia, ſiue plumbatæ, vel lanceæ, veruta, vel ſpicula in ſubiectos vehementius cadunt. Sagittæ quoq; arcubus miſſæ, & ſaxa manibus, fundis, ſiue fuſtibalis directa, quãto de excelſiori loco exeũt, tãto lõgius penetrant. Baliſtę verò & onagri, ſi à peritis diligentiſſimè temperentur, vniuerſa præcidunt, à quibus nec virtus vlla, nec munimina poſſunt defendere bellatores. Nam more fulminis, quicquid percuſſerint, aut diſſoluere, aut irrumpere conſueuerunt.

Quemadmodum menſura colligatur ad ſcalas vel machinas faciendas. Cap. XXX.

AD capiendos muros ſcalæ vel machinæ plurimùm valent, ſi ea magnitudine compactę fuerint, vt altitudinem exuperent ciuitatis. Mẽſura autem colligitur duplici modo: aut enim linum tenue & expeditum, vno capite nectitur in ſagitta, quę cũ ad muri faſtigia directa peruenerit, ex menſura lini, murorũ altitudo deprehẽditur: aut certe cũ ſol obliquus vmbram turriũ murorũmque iaculatur in terrã, tunc ignorãtibus aduerſariis, vmbræ illius ſpaciũ menſuratur

ratur, Itemq́ decempeda figitur,& vmbra illius ſimiliter mẽſuratur,Quo colle cto numero, nemo dubitat ex vmbra decempedę inueniri altitudinem ciuitatis,cum ſciatur quãta altitudo,quãtum vmbræ mittat in longum.Quæ ad oppugnandas vel defendendas vrbes autores bellicarum artium prodiderunt,vel quę recentior neceſſitatũ vſus inuenit,pro publica(vt arbitror)vtilitate digeſſi,illud iterum iterũmque commonens,vt ſolertiſſimẽ caueatur,ne quando aut potus inopia emergat,aut cibi,quibus malis nulla arte ſuccurritur:ideóq́ intra muros tanto plura condenda ſunt, quanto ſcitur clauſuræ tempus in obſidentium poteſtate conſiſtere.

Præcepta belli naualis. Cap. XXXI

PRæcepto maieſtatis tuæ,imperator inuicte, terreſtris prælii rationibus abſolutis,naualis belli reſidua(vt opinor)eſt portio:de cuius artibus ideo pauciora dicenda ſunt: quia iamdudum pacato mari, cùm barbaris nationibus agitur terreſtre certamen. Romanus autẽ populus pro decore & vtilitate magnitudinis ſuæ, non propter neceſſitatẽ tumultus alicuius claſſem parabat ex tempore:ſed ne quando neceſſitatem ſuſtineret,ſemper habuit pręparatam.Nemo enim bello laceſſere,aut facere audet iniuriam ei regno vel populo,quem expeditum & promptum ad reſiſtendum vindicandũmq́ cognoſcit. Apud Miſenum ergo & Rauennam ſingulæ legiones Romani nominis cum claſſibus ſtabant,ne longius à tutela vrbis abſcederent:& cum ratio poſtulaſſet, ſine mora, ſine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent. Nam Miſenatium claſſis,Galliam, Hiſpanias,Mauritaniam,Aphricam, Aegyptum,Sardiniam, atque Siciliam in proximo habebat.Claſſis autem Rauennatium, Epiron,Macedoniam, Achaiam, Proponridem,Pontum,Orientem,Cretam,Cyprum petere directa nauigatione conſueuerat:quia in rebus bellicis celeritas amplius ſolet prodeſſe quàm virtus.

Nomina iudicum qui præerant claſſi. Cap. XXXII.

LIburnis autem,quę in Campania ſtabant, præfectus claſſis Miſenatiũ præerat. Eas verò quæ Ionio in mari locatæ fuerant, præfectus claſſis Rauennatium retinebat,ſub quibus erant deni tribuni per cohortes ſingulas conſtituti.Singulę autem Liburnę ſingulos nauarchos, id eſt,quaſi nauicularios habebant,qui exceptis cęteris nautarum officiis,gubernatoribus atque remigibus & militibus exercendis,quotidianam curam & iugem exhibebant induſtriam. Nauarchi. Nauicularij

Vnde appellentur Liburnæ. Cap. XXXIII.

DIuerſę autem prouincię quibuſdã temporibus mari plurimũm potuerunt, & ideo diuerſa eis genera nauium fuerunt. Sed Auguſto dimicante Actiaco prælio cùm Liburnorum auxiliis pręcipuè victus fuiſſet Antonius,experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naues cęteris aptiores. Ergo ſimilitudine & nomine vſurpato, ad earundem inſtar claſſem Romani principes texuerunt.Liburnia nanq́ Dalmatię pars eſt Iadertinę ſubiacens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicę fabricantur,& appellantur Liburnę. Liburnæ.

Digitized by Google

Quæ diligentia fabricentur Liburnæ. Cap. XXXIIII.

SEd cùm in domibus ſtruẽdis harenæ vel lapidum qualitas requiratur, tanto magis in fabricandis nauibus diligenter cuncta quærenda ſunt, quanto maius periculum eſt nauẽ vitioſam eſſe quàm domum. Ex cypreſſo ergo & pinu domeſtica, ſiue ſylueſtri larice, & abiete pręcipuè liburna cõtexitur, vtilius æreis clauis quàm ferreis cõfigenda. Quę licet grauior aliquãto videatur expenſa, tamẽ, quia amplius durat, lucrum probatur afferre. Nam ferreos clauos tempore & humore celeriter rubigo conſumit, ærei autem etiam in fluctibus propriam ſubſtantiam ſeruant.

Qua obſeruatione ſit cædenda materies. Cap. XXXV.

OBſeruandum præcipuè, vt à quintadecima luna vſq; ad vigeſimam tertiam arbores præcidantur, ex quibus Liburnæ contexendæ ſunt. His enim tantùm octo diebus cæſa materies immunis ſeruatur à carie: reliquis autem diebus pręciſa, etiam eodem anno interna vermium labe exeſa in puluerem vertitur: quod ars ipſa & omnium architectorum quotidianus vſus edocuit, & con- Religio ꝓ æternitate. templatione ipſius religionis agnoſcimus, quam pro ęternitate his tantùm diebus placuit celebrari.

Quo menſe ſint cædendæ trabes. Cap. XXXVI.

CAeduntur autem trabes vtiliter poſt ſolſtitium æſtiuum, id eſt, per menſes Iulium, Auguſtum, & per autumnale æquinoctium vſque ad calendas Ianuarias. His nanque menſibus areſcente humore ſicciora & ideo fortiora ſunt ligna. Illud etiam cauendum, ne continuò vt deiectæ fuerint trabes ſecentur, vel ſtatim vt ſectæ fuerint mittantur in nauẽ: Siquidẽ & adhuc ſolidæ mercãtur. arbores & iam diuiſæ per tabulas duplices ad maiorem ſiccitatem † mereantur inducias. Nam quę virides compinguntur, cùm natiuũ humorẽ exudauerint, contrahuntur & rimas faciunt latiores, quo nihil eſt periculoſius nauigãtibus.

De modo Liburnarum. Cap. XXXVII.

QVod ad magnitudinem pertinet, minimæ liburnæ remorum habent ſingulos ordines, paulo maiores binos, idoneæ mẽſuræ ternos vel quaternos, interdum quinos ſortiuntur remigum gradus. Nec hoc cuiquã enorme videatur, cùm in Actiaco prælio longè maiora referantur cõcurriſſe nauigia, vt ſenorum etiam vel vltra ordinum fuerint. Scaphæ tamen maioribus liburnis exploratoriæ ſociantur, quæ vicenos propè remiges in ſingulis partibus habeant, quas Britanni pyctas vocant. Per has & ſuperuentus fieri & commeatus aduerſariorum nauium aliquãdo intercipi aſſolet, & ſpeculandi ſtudio aduentus earum vel conſilium deprehendi. Ne tamẽ exploratorię naues candore prodan- Color Venetus tur, colore veneto (qui marinis eſt fluctibus ſimilis) vela tinguntur et funes: cera etiam qua vngere ſolẽt naues, inficitur. Nautæ quoq; vel milites Venetã veſtem induunt, vt nõ ſolùm per noctẽ, ſed etiam per diem facilius lateant explorãtes.

Nomina

Nomina ventorum & numerus. Cap. XXXVIII.

QVuicũq; exercitũ armatis claſſibus vehit,turbinũ ſigna debet antẽ præno ſcere. Procellis nanq; & fluctibus liburnæ grauius quàm vi hoſtium ſæpe perierũt. In qua parte,naturalis philoſophię tota eſt adhibẽda ſolertia,qua ventorum & tempeſtatum cœleſti ratione natura colligitur. Et pro acerbitate pelagi,ſicut cautos & prouidos cautela tutatur,ita neglĩgẽtes extinguit incuria. Igitur ventorum numerum atq; vocabula ars nauigãdi primum debet inſpicere. Veteres autem iuxta poſitionem cardinũ tantùm quatuor ventos principales à ſingulis cœli partibus flare credebant,ſed experimẽto poſterior ętas duodecim cõprehendit. Horum vocabula ad ſubmouendam dubitationẽ non ſolùm Græca,ſed etiã Latina protulimus,ita vt ventis principalibus declaratis,eos qui ipſis dextra lęuaq; iuncti ſunt indicemus. A verno itaq; ſolſtitio,id eſt, ab oriẽtali cardine,ſumimus exordiũ,ex quo vẽtus oritur ἀπηλιώτης,id eſt,ſubſolanus. Huic à dextra adiũgitur καικίας. A ſiniſtra εὖρος ſiue vulturnus Meridianũ autẽ cardinẽ poſſidet †νότος,id eſt,auſter. Huic à dextra iũgitur λευκονότος,id eſt,albus notus. A ſiniſtra λιβονότος id eſt corus. Occidentalem verò cardinem tenet ζέφυρος. Huic à dextra iungitur λίψ ſiue Aphricus. A ſiniſtra, ἰάπυξ ſiue Fauonius. Septentrionalẽ verò cardinẽ ſortitus eſt Aparctias ſiue ſeptẽrio, cui adhæret à dextra θρασκίας ſiue †Circius. A ſiniſtra βορέας,id eſt,aquilo. Hi ſæpe ſinguli interdũ duo, magnis autem tempeſtatibus etiam tres pariter flare conſueuerunt. Horum impetu maria,quæ ſua ſponte trãquilla ſunt & quieta, vndis æſtuantibus ſæuiũt. Horum flatu pro natura temporum vel locorũ ex procellis ſerenitas redditur, & rurſus in procellas ſerena mutãtur. Nã ſecundo ſpiramine optatos claſſis inuenit portus,aduerſo ſtare vel regredi,aut diſcrimen ſuſtinere compellitur. Et ideo difficile naufragium pertulit, qui ventorum rationem diligẽter inſpexit.

Circius ſiue corus

cecias

Quibus menſibus tutius nauigetur Cap. XXXIX.

SEquitur menſium dierumq; tractatus. Neq; enim integro anno vis atq; acerbitas maris patitur nauigantes,ſed quidam menſes aptiſſimi,quidam dubii, reliqui claſſibus intractabiles ſunt lege naturæ. Phænitæ decurſu,id eſt,poſt ortũ Pleadũ à die ſexto Kalendas Iunii vſq; ad arcturi ortũ,id eſt,in diem †18 Kalẽ- 16
das octobris ſecura nauigatio creditur,quia æſtatis beneficio ventorũ acerbitas mitigatur. Poſt hoc tempus vſq; in tertium Idus nouembris incerta nauigatio eſt,& diſcrimini proprior:propterea quia poſt ſeptembris Idus oritur arcturus vehementiſſimũ ſidus. Octauo Kalendas octobris æquinoctiales euenit acerba tempeſtas. Circa nonas verò octobris Hœdi pluuiales,quinto Idus eiuſdẽ Taurus. A nouembri autem mẽſe crebris tempeſtatibus nauigia conturbat Vergiliarum hyemalis occaſus. Ex die igitur tertio Iduum Nouembris vſq; in diẽ ſextum Iduum Martii maria clauduntur. Nam lux minima,noxq; prolixa,nubium denſitas,aẽris obſcuritas,ventorum, hymbrium,vel niuium geminata ſęuitia nõ ſolùm claſſes à pelago, ſed etiam cõmeantes à terreſtri itinere deturbat. Poſt natalem verò(vt ita dicam)nauigationis qui ſolenni certamine publicoq;

Natalis nauigationis

N ſpectaculo

ſpectaculo multarum gentium celebratur, plurimorum ſiderum ipſiusq; temporis ratione vſque in Idus Maias periculoſe maria tentantur: non quòd negociatorum ceſſet induſtria, ſed quia maior adhibenda eſt cautela, quādo exercitus nauigat cum liburnis, quàm cum priuatorum mercium feſtinat audacia.

Quemadmodum tempeſtatum obſeruentur ſigna. Cap. XL.

PRæterea aliquorū ortus occaſúſque ſiderum tempeſtates vehementiſſimas commouent, in quibus licet certi dies auctorum atteſtatione ſignētur, tamē quia diuerſis caſibus aliquādo mutantur, confitendum eſt quòd cœleſtes cauſas humana conditio ad plenū ſcire prohibetur. Nauticæ igitur obſeruationis curam trifariam diuidunt. Aut enim circa diem ſtatum, aut ante, vel poſtea tempeſtates fieri compertum eſt. Vnde præcedentes προχείμασιν, naſcentes pie ſolēni ἐπιχείμασιν ſubſequentes μεταχείμασιν, græco vocabulo nūcupauerunt. Sed omnia enumerare nominatim aut ineptum videtur, aut longum, cùm auctores plurimi, nō ſolùm menſium, ſed etiam dierum rationem diligenter expreſſerint, tranſitúſque ſiderum, quos planetas vocant, quum præſcripto curſu diei arbitrio creatoris ſuſcipiunt ſigna vel deſerunt, frequenter aſſolent ſerena turbare. Interluniorum autem dies tempeſtatibus plenos, & nauigantibus quàm maximè metuendos, non ſolùm peritiæ ratio, ſed etiam vulgi vſus intelligit.

Marginal notes: Prochemaſis. Epichemaſis. Metachemaſis. Intermeſtrios

De prognoſticis quibus noſcitur ſerenitas & turbatio aëris. CAP. XLI.

MVltis quoque ſignis & de tranquillo procellæ, & de tempeſtatibus ſerena produntur, quæ velut in ſpeculo lunę orbis oſtendit. Rubicundus enim color ventos, cęruleus indicat pluuias. Ex vtroque commixtus, nimbos & furentes procellas. Lętus orbis ac lucidus ſerenitatem nauigiis repromittit, quam geſtat in vultu: præcipuè ſi quarto ortu neque obtuſis cornibus rutilat, neque infuſo fuerit humore fuſcata. Sol quoque exoriens vel diem cōdens, intereſt vtrum æqualibus gaudeat radiis, an obiecta nube varietur, vtrum ſolido ſplendore fulgidus, an ventis vrgentibus igneus, néve pallidus vel pluuia ſit impēdente maculoſus. Aër verò & mare ipſū nubiūq; magnitudo vel ſpecies ſolicitos inſtruit nautas. Aliquanta ab auibus, aliquanta ſignificantur à piſcibus, quæ Vergilius in Georgicis diuino penè cōprehendit ingenio, & Varro in libris naualibus diligenter excoluit. Hæc gubernatores ſeſe ſcire profitentur, ſed eatenus quatenus eos imperitię vſus inſtruit, non altior doctrina firmauit.

De æſtuariis, hoc eſt, de rheumate. Cap. XLII.

ELementum pelagi tertia pars eſt mundi, quod præter ventorum flatum ſuo quoque ſpiramine motúq; vegetatur. Nam certis horis, diebus pariter ac noctibus æſtu quodā (quod rheuma vocant) vltro citróque pcurrit, & more torrentium fluminū nunc exundat in terras, nūc refluit in altitudinē ſuā. Hęc reciprocātis meatus ambiguitas, curſum nauiū ſecūda adiuuat, retardat aduerſa: quæ dimicaturo magna ſunt cautione vitāda. Neq; enim auxilio remorū rheumatis

Marginal note: Rheuma

matis impetus vincitur, cui interdum cedit & ventus. Et quoniam in diuerſis regionibus diuerſo lunæ creſcentis minuentiſq; ſtatu, certis horis iſta variātur, ideo prælium nauale geſturus, conſuetudinem pelagi vel loci, ante congreſſum debet agnoſcere.

De locorum notitia ſiue remigibus. Cap. XLIII.

NAutarum gubernatorúmq; ſolertia eſt, loca in quibus nauigatur, portúſq; cognoſcere, vt infeſta prominentibus vel latentibus ſcopulis vadoſa ac ſicca vitentur. Tanto enim ſecuritas maior eſt, quanto mare altius fuerit. In nautis diligentia, in gubernatoribus peritia, in remigibus virtus eligitur. Propterea quia naualis pugna trāquillo committitur mari, liburnarúmq; moles nō ventorū flatibus, ſed remorū pulſu aduerſarios pcutit roſtris, eorúmq; rurſū impetus vitat. In quo opere lacerti remigū, & ars clauū regētis magiſtri victoriā præſtat.

De telis tormentiſq; naualibus. Cap. XLIIII.

MVlta quidē armorum genera prælium terreſtre deſyderat, ſed nauale certamen non ſolùm plures armorum ſpecies, verùm etiam machinas, et tormenta flagitat, tanquàm in muris dimicetur & turribus. Quid enim crudelius congreſſione nauali, vbi & aquis hom;nes perimūtur & flammis? Præcipua ergo eſſe debet †tegminū cura, vt cathap radi vel loricati, galeati etiam & ocreis *remigum* muniti ſint milites. De onere nāque armorū nemo poteſt cōqueri, qui ſtans pugnat in nauibus. Scuta quoq; validiora ,pter ictus lapidū, & ãpliora ſumantur ,pter falces, et harpagones aliáq; naualia genera telorū. Sagittis, miſſilibus, fundis, fuſtibalis, plumbatis, onagris, baliſtis, ſcorpionibus, iacula inuicem diriguntur & ſaxa: & (quod eſt grauius) qui de virtute prſumūt, admotis liburnis iniectis pontibus in aduerſariorum trāſeunt naues, ibíque gladiis manu ad manū (vt dicitur) cominus dimicāt. In maioribus etiā liburnis propugnacula turréſque conſtituūt, vt tanquā de muro, ita de excelſioribus tabulatis facilius vulnerent & perimant inimicos. Oleo incendiario, ſtuppa, ſulphure, & bitumine obuolutæ & ardentes ſagittæ per baliſtas in hoſticarū nauiū alueos infiguntur, inūctáſq; cera et pice & reſina tabulas tot fomētis igniū repēte ſuccendūt. Alii ferro interimūtur & ſaxo, alii ardere cogūtur in fluctibus: inter tāta tamē morti um genera, qui acerrimus caſus eſt, abſumēda piſcibus inſepulta ſunt corpora.

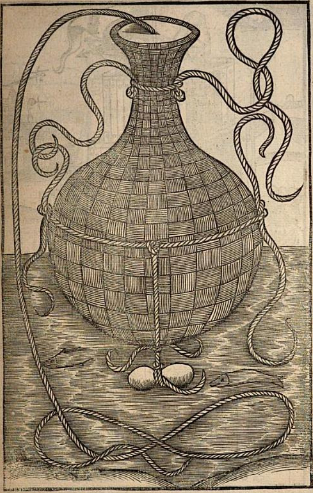
Quemadmodum nauali bello collocentur inſidiæ. Cap. XLV.

ADinſtar autem terreſtris prælii ſuperuentus fiunt ignorantibus nautis, vel circa opportunas inſularum anguſtias collocantur inſidiæ. Idq; agitur vt imperati facilius deleantur, ſi longo remigio fatigati ſunt hoſtium nautę, ſi ven to urgentur aduerſo, ſi pro roſtris eſt rheuma, ſi nihil ſuſpicantes dormiunt inimici, ſi ſtatio quam tenent exitum non habet, ſi dimicandi optata venit occaſio, fortunæ beneficiis iungendę ſunt manus, & ex opportunitate prælium conſerendum. Quòd ſi cautela hoſtium, euitatis inſidiis, publico Marte confligat, tunc liburnarum inſtruēdę ſuut acies, nō directę vt in cāpo, ſed incuruę ad ſimi

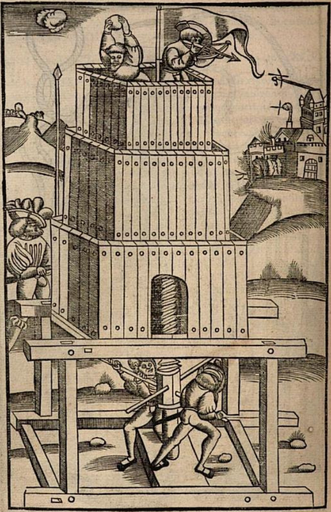
litudinem lunæ, ita vt productis cornibus acies media ſinuetur:vt ſi aduerſarii prorumpere tentauerint, ipſa ordinatione circũdati deprimantur. In cornibus autem præcipuum robur & liburnarum collocetur & militum.

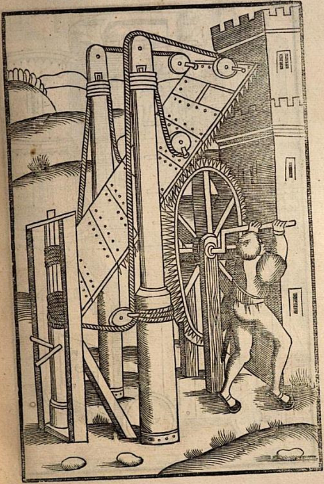
Quid fiat cum aperto Marte nauale committitur bellum. Cap. XLVI.

PRræterea vtile eſt,vt alto et libero mari tua ſemper claſſis vtatur,inimicorũ
verò ſemper pellatur ad littus:quia pugnandi impetum perdunt,qui detru-
duntur in terras. In huiuſmodi certamine tria armorum genera ſolent ad victo
Aſſer. riam plurimùm prodeſſe,aſſeres,falces,bipennes. Aſſer dicitur cùm trabs ſubti
lis ac lõga ad ſimilitudinẽ antẽnæ pendet in malo,vtroque capite ferrato. Hũc
ſiue à dextra ſiue à ſiniſtra parte aduerſariorũ ſe iunxerint naues pro vice arie-
tis vi impellũt,qui bellatores hoſtium ſiue nautas ſine dubio proſternit ac peri-
Falx. mit ipſámque nauẽ ſępius perforat. Falx autem dicitur acutiſſimum ferrũ cur-
uatum ad ſimilitudinem falcis,quod contis lõgioribus inditum,collatorios fu-
nes,quibus antenna ſuſpenditur,repentè præcidit, collapſiſq; velis liburnã pi-
Bipennis. griorẽ & inutilẽ reddit. Bipennis eſt ſecuris habens ex vtraque parte latiſſimũ
& acutiſſimũ ferrum. Per has in medio ardore pugnandi peritiſſimi nautæ vel
milites cum minoribus ſcaphulis ſecretò incidũt funes,quibus aduerſariorum
ligata ſunt gubernacula. Quo facto,ſtatim capitur tanquàm inermis & debilis
nauis. Quid enim ſalutis ſupereſt ei ꝗ amiſerit clauũ? De luſoriis, queis in Da-
nubio quotidianis vtuntur excubiis,reticẽdum puto,quia artis amplius in his
frequentior vſus inuenit,quàm vetus doctrina monſtrauerit.

Digitized by Google

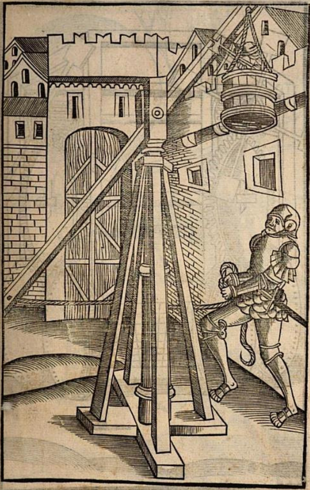

Digitized by Google

Digitized by Google

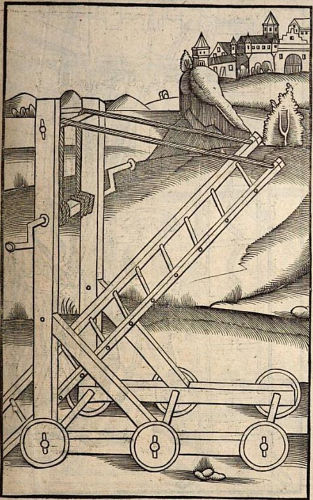

Digitized by Google

Digitized by Google

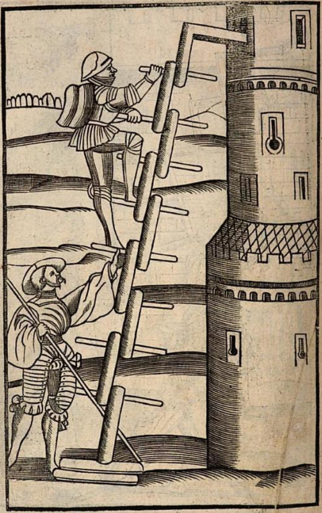

Digitized by Google

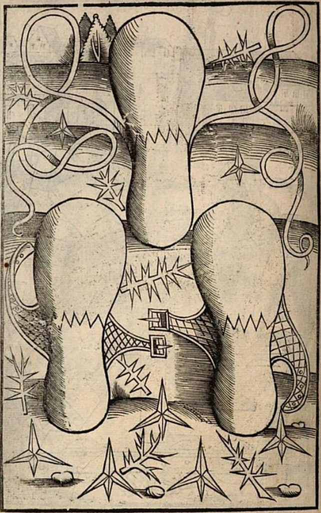

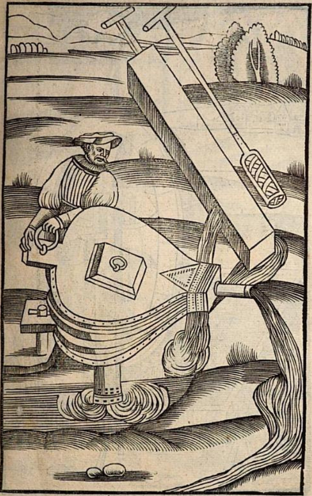
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

168

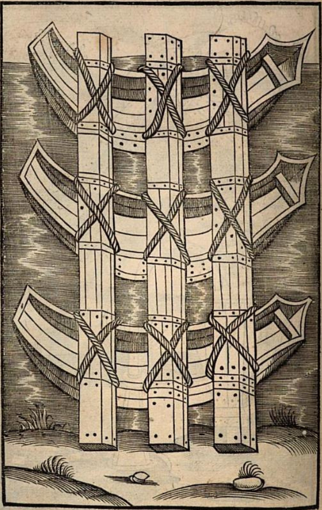

P

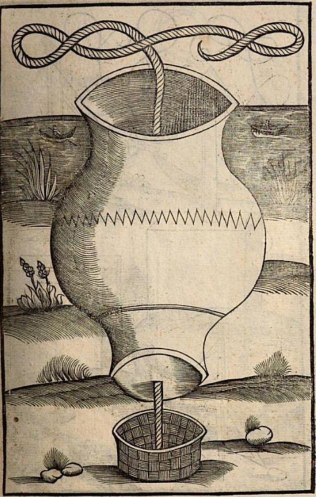

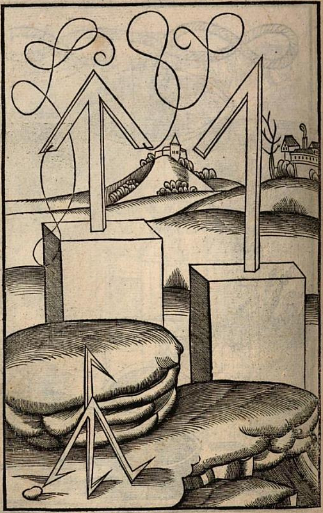
Digitized by Google

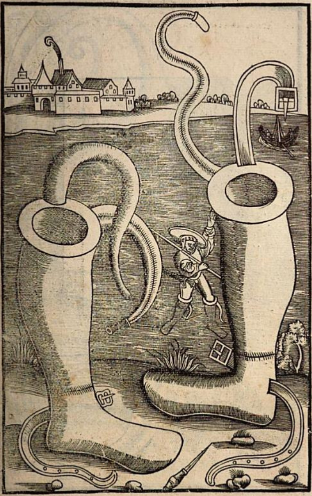

Digitized by Google

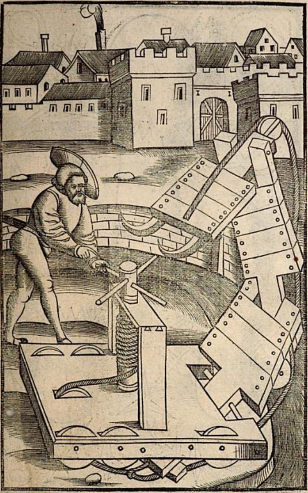

Digitized by Google

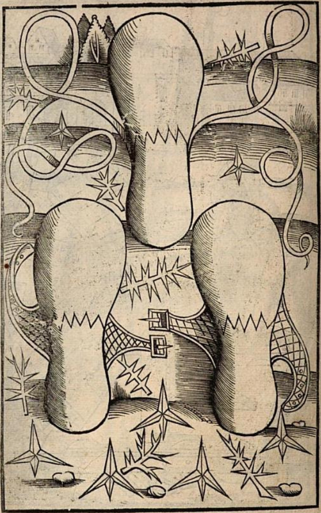

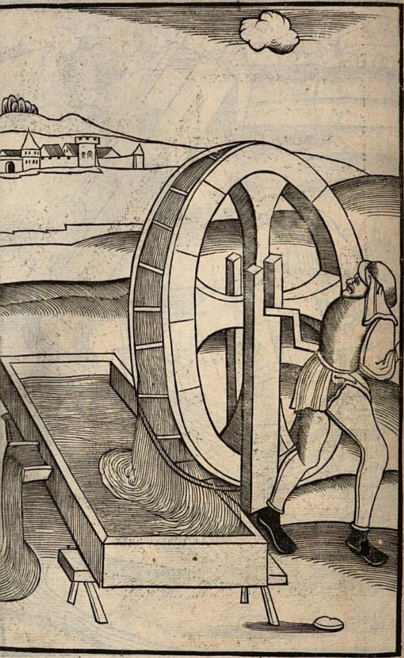

Digitized by Google

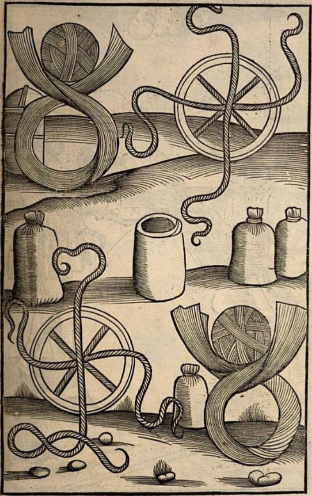

Digitized by Google

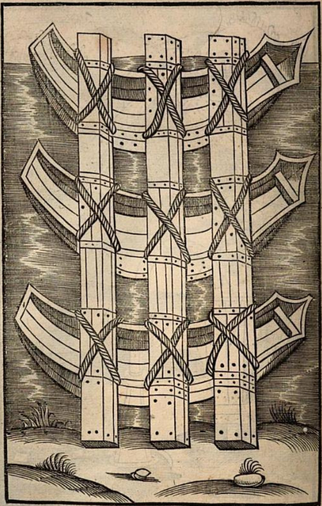

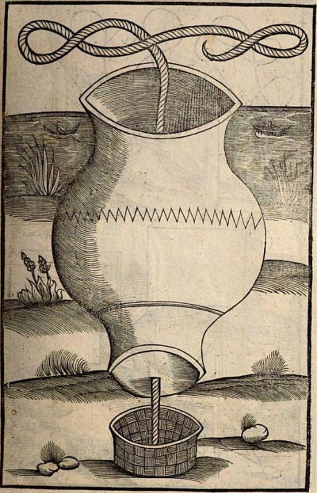
Digitized by Google

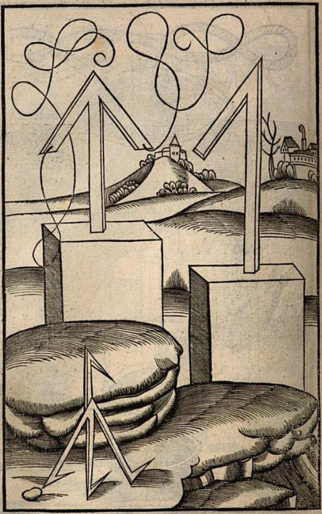

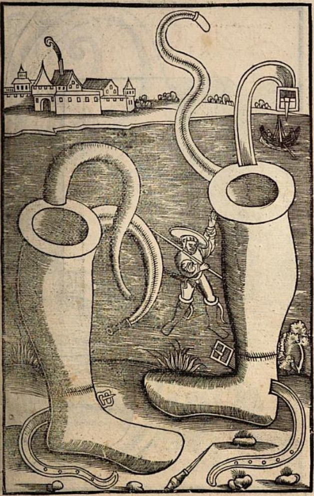
Digitized by Google

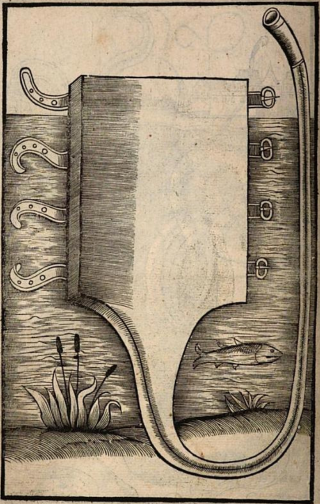

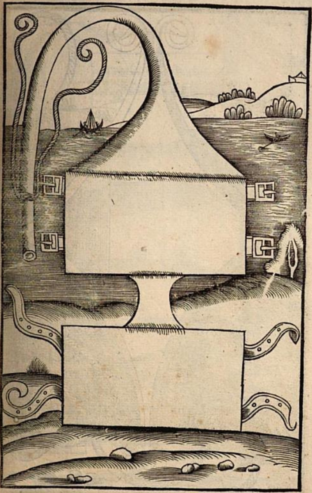
Digitized by Google

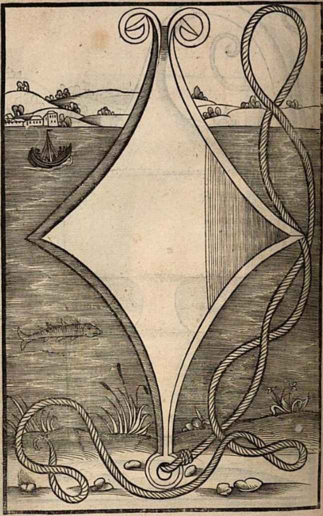

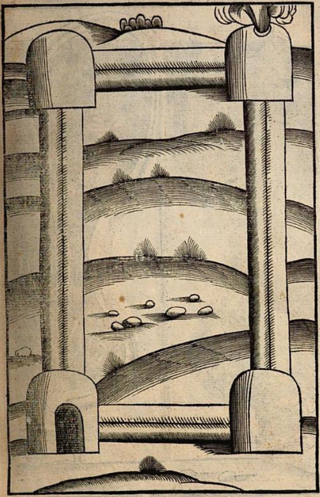
Digitized by Google

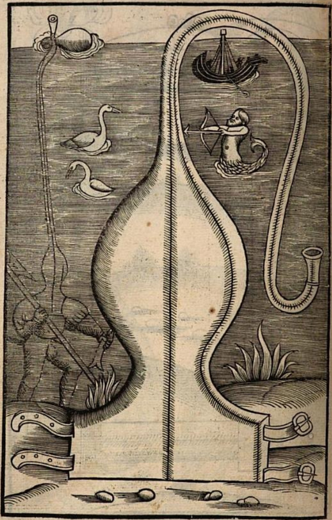

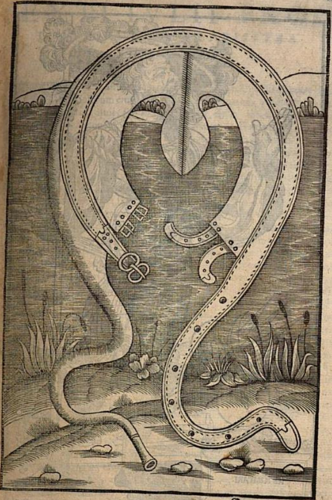
Digitized by Google

Digitized by Google

Q

VEGETIVS DE
RE MILITARI.

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS STRATEGEMATICÔN Præfatio.

CVm ad aſtruendam rei militaris ſcientiam, vnus ex numero ſtudioſorum eius acceſſerim, eiq́ꝫ deſtinationi, quantum cura noſtra valuit, ſatiſfeciſſe viſus ſim, deberi adhuc inſtitutæ arbitror operę, vt ſolertia ducũ facta, quæ à Gręcis vna στρατηγηματικῶν appellatione comprehenſa ſunt, expeditis amplectar commentariis. Ita enim conſilii quoque, & prouidentiæ exemplis ſuccincti duces erũt, vnde illis excogitãdi gerẽdiq́ꝫ ſimilia facultas nutriatur. Pręterea continget, ne de euentu trepidet inuentionis ſuæ, qui probatis eam experimentis comparabit. Illud neq́ꝫ ignoro, neq́ꝫ inficior, etiam rerum geſtarum ſcriptores indagine operis ſui, hanc quoq́ꝫ partem eſſe cõplexos: & ab autoribus exemplorũ, quicquid inſigne aliquo modo fuit traditũ: ſed (vt opinor) occupatis velocitate conſuli debet: longum eſt enim ſingula & ſparſa per immenſum corpus hiſtoriarũ proſequi: & hi q̃ notabilia excerpſerũt, ipſo velut aceruo rerum, confuderunt legentem. Noſtra ſedulitas impendet operam, vt quemadmodum res poſcet, ipſum quod exigitur, quaſi ad interrogatum exhibeatur: circũſpectis enim generibus, præparaui oportuna exemplorum veluti conſilia. Quo magis autem diſcreta, ad rerum varietatẽ aptè collocarentur, in tres libros ea diducimus. *Trium librorum diuiſio.* In primo erunt exempla, quę competant pręlio nondum commiſſo. In ſecundo, quæ ad prælium, & confectam pacationem pertineant. Tertius, inferendæ ſoluendæq́ꝫ obſidionis habebit στρατηγήματα, quibus deinceps generibus ſuas ſpecies attribui. *id eſt, geſta ſeu conſilia militaria.* Huic labori non iniuſtè veniam paciſcar, ne me pro incurioſo reprehendat, qui præteritum aliquod à nobis repererit exemplũ. Quis enim ad percenſenda omnia monumenta, quæ vtraq́ꝫ lingua tradita ſunt, ſufficiat? vnde multa tranſire mihi ipſe permiſi, quod me non ſine cauſa feciſſe ſciẽt qui aliorum libros eadem promittentium legerint. Verùm facile erit ſub vnaquaq́ꝫ ſpecie ſuggerere. Nam cùm hoc opus, ſicut cætera, vſus potius aliorum, q̃ meę cõmendationis cauſa aggreſſus ſim, adiuuari me ab his, q̃ aliq̃d illi aſtruent, non argui credam. Si qui erunt quibus volumina hæc cordi ſint, meminerint, vt parent gratiam στρατηγηματικῶν & στρατηγημάτων, per quam poſſimus ſimilem naturam diſcernere. Nam tum omnia, quę à duce prouidè, vtiliter, conſtãter, magnificè fiunt στρατηγηματικὰ habebuntur, ſi in ſpecie eorum ſunt στρατηγήματα. Eorum propriè vis in arte ſolertiaq́ꝫ poſita proficit, tam vbi cauendus, quàm vbi opprimendus hoſtis ſit. Qua in re, cùm verborum quoq́ꝫ illuſtris extiterit effectus, vt factorum ita dictorum exempla poſuimus.

Finis præfationis.

Digitized by Google

SPECIES EORVM QVAE INSTRVENT ducem in his quæ ante prælium gerenda ſunt.

De occultandis conſiliis Cap. I.

MArcus Porcius Cato, deuictas à ſe Hiſpaniæ ciuitates exiſtimabat in tempore rebellaturas, fiducia murorū: ſcripſit itaq; ſingulis, vt diruerent munimenta, minatus bellum, niſi confeſtim obtemperaſſent: epiſtolasq; vniuerſis ciuitatibus eodem die reddi iuſſit: vnaquæq; vrbiū ſibi ſoli credidit imperatum. Contumaces conſpiratio potuit facere, ſi omnibus idem denunciari notum fuiſſet.

Hamilcar dux Pœnorum, vt in Siciliam inopinatus appelleret claſſē, non ꝑnunciauit quò proficiſceretur, ſed tabellas, in quibus ſcriptum erat, quam partem peti vellet, vniuerſis gubernatoribus dedit ſignatas, pręcepitq; ne quis legeret, niſi vi tempeſtatis à curſu prętoriæ nauis abductus eſſet.

C. Lælius ad Syphacem profectus legatus, quoſdam ex tribunis & centurionibus, per ſpeciem ſeruitutis ac miniſterii exploratores ſecū duxit, ex quibus, L. Statorium, quia ſæpius in eiſden caſtris fuerat, quidā ex hoſtibus videbantur agnoſcere, occultandæ conditionis eius cauſa, baculo vt ſeruum caſtigauit.

Tarquinius Superbus pater principes Gabiorum interficiendos arbitratus quia hoc nemini volebat innoteſcere cōmiſſum, nihil nūcio reſpondit, qui ad eum à conſilio erat miſſus: tamē virga, eminētia papauerū capita, cùm fortè in horto ambularet, decuſſit. Nūcius ſine reſpōſione reuerſus, renūciauit adoleſcēti Tarquinio, qd agētē patrē vidiſſet: ille intellexit idē eſſe eminētibus faciēdū.

C. Cæſar qui ſuſpectam habebat Aegyptiorum fidem, per ſpeciem ſecuritatis, inſpectione vrbis, atq; operū, ac ſimul licentioribus conuiuiis deditus, videri voluit captū ſeſe gratia locorū, & ad mores Alexādrinos vitáq; deficere, atq; inter eam diſſimulationem præparatis ſubſidiis, occupauit Aegyptum.

Ventidius Parthico bello aduerſus Pachorum regem, non ignarus Pharne-
Tyrieſtem. um quēdam, natione †Cyrreſten, ex his qui ſocii videbantur, omnia quæ apud ipſos agebantur, nunciare Parthis, perfidiā barbari ad vtilitates ſuas cōuertit. Nam quæ maximè fieri cupiebat, ea vereri ſe ne acciderēt: quę timebat, ea vt euenirent optare ſeſimulabat. Solicitus itaq;, ne Parthi antè tranſirent Euphraten, quàm ſibi ſuperuenirent legiones, quas in Capadocia trans Taurum habebat, ſtudioſè cum proditore egit, vt ſolenni perfidia Parthis ſuaderet, per Zeugma traiicerent exercitum, quà & breuiſſimum iter eſt, & omiſſo alueo Euphrates decurrit. Nanq; ſi illac venirent, aſſeuerabat ſe oportunitate collium vſurum, ad eludendos ſagittarios. Omnia autem vereri, ſi ſe in patentes cāpos proieciſſent. Iuducti hac affirmatione barbari, inferiore itinere, per circuitum adduxerunt exercitum: dumq; fuſiores ripas, & ob hoc operoſiores pontes iungunt, inſtrumentaq; moliuntur, xl amplius dies impenderunt: quo ſpacio Ventidius ad contrahenda s vſus eſt copias: eiſq; triduo antequàm Parthus adueniret receptis, acie commiſſa vicit Parthos, & interfecit.

Mithridates circumuallante Pompeio, fugam in proximam diem moliens,

huius conſilii obſcurãdi cauſa, latius & vſq; ad applicitas hoſti valles,pabulatus,colloquia quoq; cum pluribus,auertendæ ſuſpicionis cauſa, in poſterũ conſtituit. Ignes etiam frequentiores per tota caſtra fieri iuſſit.Secũda deinde vigilia præter ipſa caſtra hoſtium,agmen eduxit.

Imperator Cæſar Domitianus Aug.Germanicus, cùm Germanos,qui in armis erant,vellet opprimere,nec ignoraret maiore bellum molitione inituros, ſi aduentum tanti ducis præſenſiſſent,profectionem ſuam cenſu obtexuit Galliarum.Sub quibus inopinato bello affuſus, cõtuſa immanium ferocia nationum, prouinciis conſuluit.

Cl.Nero,cùm cuperet Haſdrubalem,copiasq; eius antequàm Hannibali fratri iungerentur occidere,iccircoq; feſtinaret,ſe Liuio Salinatori collegę ſuo,cui bellum mandatum fuerat(parum fidens viribus,quæ ſub ipſo erant) adiungere,neque tamen diſceſſum ſuum ab Hannibale,cui oppoſitus erat,ſentiri vellet, X milia fortiſſimorum militum delegit,præcepitq; legatis quos relinquebat,vt eædem ſtationes & vigiliæ æque agerentur, totidem ignes arderent,eadémque facies caſtrorum ſeruaretur,ne quid Hãnibal ſuſpicatus,auderet aduerſus paucitatem relictorũ.Cùm deinde in Vmbria,occultatis itineribus,collegæ ſe iunxiſſet,vetuit caſtra ampliari, ne quod ſignum aduentus ſui daret Pœno,detrectaturo pugnã,ſi conſulũ iunctas vires intellexiſſet.Igitur inſciũ duplicatis aggreſſus copiis ſuperauit,& velocius omni nuncio,rediit ad Hannibalẽ.Itaex duobus callidiſſimis ducibus Pœnorũ,eodẽ cõſilio alterũ celauit,alterũ oppreſſit.

Themiſtocles Athenarum dux exhortans ſuos ad ſuſcitandos feſtinanter muros, quos iuſſu Lacedæmoniorum deiecerant, legatis Lacedæmone miſſis,qui interpellarent,reſpondit venturum ſe ad diluendam hanc exiſtimationem,& peruenit Lacedæmonem:ibi ſimulato morbo aliquantum temporis extraxit,& poſtquàm intellexit ſuſpectam eſſe tergiuerſationem ſuam,contendit falſum ad eos rumorem & rogauit,vt mitterẽt aliquos ex principibus,quibus crederent de munitione Athenarum . Suis deinde clàm ſcripſit, vt eos qui veniſſent retinerent,donec refectis operibus,confiterentur Lacedæmoniis,munitas eſſe Athenas,nec aliter principes eorũ redire poſſe,quàm ipſe remiſſus foret quod facile præſtiterũt Lacedęmonii,ne vnius interitũ multorũ morte pẽſaret.

L.Furius exercitu producto in locum iniquum, cum conſtituiſſet occultare ſolicitudinem ſuam,ne reliqui trepidarent,paulatim ſe inflectens,tanquàm circuitu maiore hoſtem aggreſſurus,conuerſo agmine,ignarum rei quæ agebatur exercitum,incolumem reduxit.

Metellus Pius,in Hiſpania interrogatus,quid poſtera die facturus eſſet,Tunicam meam ſi id eloqui poſſem(inquit)comburerem.

M.Licinius Craſſus,percontanti quo tẽpore caſtra moturus eſſet,reſpõdit, †Vereris ne tubam non exaudias? *uereri ſe ne tuba id audiat.*

De explorandis conſiliis hoſtium. Cap. II.

Scipio Aphricanus,capta occaſione mittendæ ad Syphacem legationis,cum Lælio ſeruorum habitu tribunos & centuriones electiſſimos ire iuſſit quibus curæ eſſet perſpicere regias vires:hi,vt liberius caſtrorum poſitionem

Digitized by Google

ſcrutarentur, equum de induſtria dimiſſum, tanquàm fugientem perſectati, maximam partem munimentorum circuierunt: quę cùm nunciaſſent, incendio confectum eſt bellum.

Q. Fabius Maximus bello Hetruſco, cũ adhuc incognitæ forẽt Romanis ducibus ſagaciores explorandi viæ, fratrem Fabium Cæſonẽ, peritum linguæ Hetruſcæ, iuſſit Hetruſco habitu penetrare Ciminiam ſyluam, antè militi noſtro intentatam: quod is adeo prudẽter atq; induſtriè fecit, vt tranſgreſſus ſyluam, Vmbros Camertes cùm animaduertiſſet non alienos nomini Romano, ad ſocietatem compulerit.

Carthaginenſes cũ animaduertiſſent Alexandri ita magnas opes, vt Aphricæ quoq; immineret, vnum ex ciuibus virum acrem, nomine Hamilcarem Rhodinum, iuſſerunt ſimulato exilio ire ad regem, omniq; ſtudio in amicitiam eius peruenire, qua is potitus, conſilia eius nota ciuibus ſuis faciebat.

Iidem Carthaginenſes miſerunt, qui per ſpeciem legatorum longo tempore Romæ morarentur, exciperẽtq; conſilia noſtrorum.

M. Cato in Hiſpania, quia ad hoſtium conſilia alia via peruenire nõ poterat, iuſſit trecentos milites ſimul impetum facere in ſtationem hoſtium, raptúmq; vnũ ex his in caſtra pferre incolumẽ: tortus ille, omnia ſuorũ arcana cõfeſſus eſt.

C. Marius coſ. bello Cymbrico & Teutonico, ad excutiendam Gallorum & Lygurum fidem, literas eis miſit, quarum pars prior præcipiebat, ne interiores quæ † præſignatæ erant, ante tempus certum aperirentur, eaſdem poſtea ante præſtitutũ diem repetiit, & quia reſignatas repererat, intellexit hoſtilia agitari.

ſignatæ

Eſt etiam aliud explorãdi genus, quo ipſi duces nullo extrinſecus adiutorio, per ſe prouident. Sicut Aemilius Paulus coſ. bello Hetruſco apud oppidum Coloniam dimiſſurus exercitum in planiciẽ, cõtemplatus procul auium multitudinẽ, citatiore volatu è ſylua conſurrexiſſe, intellexit illic aliquid inſidiarũ latere, quòd & turbatæ aues, & ſimul plures euolauerãt. Præmiſſis igitur exploratoribus, comperit X milia Boiorum, excipiẽdo ibi Romanorum † agmini iminere: eáque, alio quàm expectabatur latere miſſis legionibus, circumfudit.

agmina in itinere

Similiter Thyamenus Horeſtis filius, cùm audiſſet iugum ab hoſtibus natura munitum teneri, præmiſit ſciſcitaturos quid rei foret, ac referentibus eis non eſſe verum quod opinaretur, ingreſſus iter, vt vidit ex ſuſpecto iugo magnã vim auium ſimul euolaſſe, neq; omnino reſidere, arbitratus eſt latere illic agmen hoſtium: itaq; circumducto exercitu eluſit inſidiatores.

Haſdrubal frater Annibalis, tunc Liuii & Neronis exercitum (quanquàm hoc illi non duplicatis caſtris diſſimularent) intellexit, quòd ab itinere ſtrigoſiores notabat equos, & coloratiora hominum, vt ex via, corpora.

De cuſtodiendo ſtatu belli. Cap. III.

ALexander Macedo cum haberet vehementem exercitum, ſemper eum ſtatum belli elegit vt acie confligeret.

C. Cæſar bello ciuili cùm exercitum veteranum haberet, hoſtium autem tyronem eſſe ſciret, acie ſemper decertare ſtuduit.

Fab.

Fab. Maximus aduerſus Annibalem,ſucceſſibus prælioꝝ inſolentem,recedere ab ancipiti diſcrimine,& tueri tantummodo Italiam conſtituit, Cũctatoriſq; nomen,& per hoc ſummi ducis meruit.

Byzantii aduerſus Philippũ omne pręliandi diſcrimen vitãtes,omiſſa etiam finium tutela, intra munitiones oppidi ſe receperunt:aſſecutiq; ſunt,vt Philippus obſidionalis moræ impatiens recederet.

Haſdrubal Giſgonis filius,ſecundo Punico bello in Hiſpaniam ductum exercitum(cùm P.Scipio inſtaret)per vrbes diuiſit:itaq; factum eſt,vt Scipio,ne oppugnatione plurium oppidorum diſtringeretur,in hyberna ſuos reduceret.

Themiſtocles aduentante Xerxe(quia neq; prælio pedeſtri,neq; finium tutelæ,neque†obſidioni credebat,ſufficere Athenienſes)autor fuit eis liberos & cõiuges Trœzena, & in alias vrbes emittendi,relictóque oppido,ſtatum belli ad nauale prælium transferendi. Idem fecit in eadem ciuitate Pericles aduerſum Lacedæmonios. *ſubſidioni*

Scipio manente in Italia Hannibale, tranſmiſſo in Aphricam exercitu, neceſſitatem Carthagineſibus impoſuit reuocãdi Hannibalem:ſicq; à domeſticis finibus hoſtile tranſtulit bellum.

Athenienſes cùm Deceleam caſtellum ipſorum Lacedæmonii cõmuniſſent, & frequentius vexarentur,claſſem, quæ Peloponeſum infeſtaret miſerunt:conſecutiq; ſunt,vt exercitus Lacedæmoniorum,qui Deceleæ erat,reuocaretur.

Imperator Cæſar Domitianus Auguſtus,cùm Germani more ſuo è ſaltibus & obſcuris latebris ſubinde inpugnarent noſtros,tutúmq; ingreſſum in profunda ſyluarum haberent, militibus per centum viginti milia paſſuum actis, non mutauit tantum ſtatum belli, ſed & ſubdidit ditioni ſuæ hoſtes, quorum refugia nudauerat.

De tranſducendo exercitu per loca hoſti infeſta Cap. IIII.

Aemilius Paulus Coſ. cùm in Lucanos iuxta littus anguſto itinere exercitum duceret,& Tarentini ei claſſe inſidiati,agmen eius ſcorpionibus aggreſſi eſſent, †captiuis latera euntium prætexuit,quorum reſpectu hoſtes inhibuere tela. *captiuos lateri*

Ageſilaus Lacedęmonius, cùm præda onuſtus ex Phrigia rediret,inſequerenturq; hoſtes, & ad locorum opportunitatem laceſſerent agmẽ eius,ordinem captiuorum ab vtroq; latere exercitus ſui applicuit:quibus dũ parcitur ab hoſte,ſpacium traſeundi habuerunt Lacedæmonii. Idem,tenentibus anguſtias Thebanis,per quas tranſire habebat, flexit iter quaſi Thebas contenderet:exterritis Thebanis digreſſiſq; ad tutanda mœnia, repetitum iter quod deſtinauerat emenſus eſt, nullo obſiſtente.

Nicoſtratus dux Aetolorum aduerſus Epirotas,cùm ei aditus in fines eorum anguſti fierent,per alterum locum irrupturum ſe oſtendens omni illa ad prohibendum occurrente Epirotarũ multitudine, reliquit ſuos paucos,qui ſpeciem remanentis exercitus præberent, & ipſe cum cætera manu,qua non expectabatur†aditus intrauit. *aditum*

Autophrauda

Digitized by Google

Autophrautes. Autophraudates Perſes,cùm in Piſidiã exercitũ duceret, & anguſtias quaſdam Piſidæ occuparent,ſimulata vexatione traiiciendi,inſtituit reducere:quod cùm Piſidæ credidiſſent,ille noctе validiſſimam manum ad eundem locum occupandum præmiſit,ac poſtero die totum traiecit exercitum.

Philippus Macedonum rex Græciam petens,cum Thermopylas occupatas audiret,& ad eum legati Aetolorũ veniſſent acturi de pace,retẽtis eis,ipſe magnis itineribus ad anguſtias pertendit,ſecuriſq; cuſtodibus, & legatorũ reditus expectantibus inopinatus Thermopylas traiecit.

Iphicrates dux Athenienſium,aduerſus Anaxibiũ Lacedęmonium in Helleſponto circa Abydon, cum trãſducendum exercitũ haberet per loca quæ ſtationibus hoſtium tenebantur, alterum autem latus eius tranſitus abſciſſi montes premerent,alterum mare ablueret, aliquamdiu moratus,cum incidiſſet frigidior ſolito dies,& ob hoc nemini ſuſpectus, delegit firmiſſimos quoſq;: quibus oleo ac mero calefactis,præcepit vt ipſam oram maris legerent,abruptiora tranarent:atq; ita cuſtodes anguſtiarum inopinatus oppreſſit à tergo.

Cn.Pompeius cum flumen tranſire propter oppoſitum exercitum hoſtium non poſſet, aſſiduè producere & reducere in caſtra inſtituit:deinde in eandem perſuaſionem hoſte perducto,ne vllam viam ad progreſſum Romanorum teneret,repente impetu facto tranſitum rapuit.

Alexander Macedo,prohibente rege Indorum Poro traiici exercitum per flumen Hydaſpem, aduerſus aquã aſſiduè procurrere iuſſit ſuos:& vbi eo more exercitationis†aſſuetus eſt(quia Porus aduerſa ripa caueret)per ſuperiorem partem ſubitò tranſmiſit exercitum. Idémq; Indi fluminis traiectu prohibitus ab hoſte,diuerſis locis in flumine equites inſtituit immittere,& tranſitum minari:cũq; expectatione barbaros teneret intentos,inſulam paulo remotiorem,primum exiguo, deinde maiore præſidio occupauit, atq; inde in vlteriorẽ ripam trãſmiſit. Ad quam manum opprimendam, cum vniuerſi ſe hoſtes effudiſſent, ipſe libero vado trangreſſus,omnes copias coniunxit. aſſecutus

Xenophon,vlteriorem ripam Armeniis tenentibus,duos iuſſit quæri aditus: *& cum à citeriore repulſus eſſet,tranſiit ad ſuperiorem. Inde quoq; prohibitus hoſtium,occurſu repetiit vadũ inferius, iuſſa ibidem militum parte ſubſiſtere, ex qua cum Armenii ad inferioris vadi tutelã rediiſſent,per ſuperius tranſgrederetur:armenii credentes decurſuros omnes,decepti ſunt à remanentibus. Hi cum reſiſtente nullo vadũ ſuperaſſent,trãſeuntiũ ſuorum fuere ꝓpugnatores.

P.Claudius Coſ.primo bello Punico,cum à Rhegio Meſſanam traiicere militem nequiret,cuſtodiẽtibus fretum Pœnis, ſparſit rumorẽ,quaſi bellũ iniuſſu populi incepũ gerere nõ poſſet,claſſemq; Italiã verſus ſe agere ſimulauit:digreſſis deinde Pœnis,q ꝓfectioni eius habuerãt fidẽ,circũactas naues appulit Siciliꝫ

Lacedæmoniorum duces cum Siracuſas nauigare deſtinaſſent,& Pœnorũ diſpoſitam penitus claſſem timerent,X punicas naues,quas captiuas habebant, veluti victrices,primas iuſſerunt agi,à latere iũctis ac puppe religatis aliis, qua ſpecie deceptis Pœnis,tranſierunt.

Philippus cùm anguſtias maris,quę Cyaneæ appellãtur,trãſnauigare ꝓpter

Athtenieſiumclaſſem, quę opportunitatem loci cuſtodiebat,non poſſet,ſcri p-ſit Antipatro Thraciam rebellari præſidiis,quæ ibi reliquerat,interceptis, vt ſe-queretur omiſſis omnibus,quæ epiſtolæ vt interciperentur ab hoſte,curauit. A-thenienſes arcana Macedonũ excepiſſe viſi,claſſem abduxerunt:Philippus ni l lo prohibẽte anguſtias freti liberauit. Idem quia Cherroneſum,quę iuris Athe nienſium erat,occupare prohiberetur,tenentibus tranſitum non Byzantiorũ tantùm, ſed Rhodiorum quoq; & Chiorũ nauibus, conciliauit animos eorum reddendo naues quas ceperat,quaſi ſequeſtres futuros ordinandæ pacis inter ſe atq; Byzantios, qui cauſa belli erant: tractaq; per magnum tempus poſtulatio-ne,cùm de induſtria ſubinde aliquid in conditionibus retexeret, claſſem per id tempus præparauit:eaq; in anguſtias freti imparato hoſte ſubitò euaſit.

Chabrias Athenienſis,cùm adire portum Samiorum obſtante nauali hoſti um præſidio non poſſet,paucas è ſuis nauibus præter portum miſſas,iuſſit trãſi re,arbitratus qui in ſtatione erant,perſecuturos:hiſq; per hoc conſilium euoca-tis,nullo obſtante portum cum reliqua adeptus eſt claſſe.

De euadendo ex locis difficillimis. Cap. V.

Q.Sertorius in Hiſpania ,cùm à tergo inſtante hoſte flumen traiicere habe ret,vallum in ripa eius in modũ cauæ lunæ duxit, & oneratum materiis incendit,atq; ita excluſis hoſtibus fluuium liberè tranſgreſſus eſt.

Similiter Pelopidas Thebanus ,bello Theſſalico tranſitum quæſiuit: nanq; caſtris ampliorem locũ ſupra ripã complexus,vallũ ceruolis & alio materiæ ge-nere conſtructũ incẽdit:dũq; ignibus ſubmouerẽtur hoſtes, ipſe fluuiũ ſupauit.

Q.Luctatius Catulus,cùm à Cymbris pulſus vnã ſpem ſalutis haberet,ſi flu-men liberaſſet, cuius ripam hoſtes tenebant:in proximo monte copias oſtẽdit, tanquam ibi caſtra poſiturus:ac pręcepit ſuis ne ſarcinas ſoluerẽt, aut onera de-ponerẽt,ne quis ab ordinibus aut ſignis diſcederet: & quo magis perſuaſionem hoſtium confirmaret,pauca tabernacula in conſpectu erigi iuſſit,ignesq; fieri,& quoſdam vallũ ſtruere,quoſdam in lignationem,vt conſpicerentur exire:quod Cymbri verè agi exiſtimantes, & ipſi caſtris delegerunt locum :diſperſique in proximos agros ad comparanda ea quæ neceſſaria ſunt mãſuris, occaſionem dederunt Catulo non ſolùm flumẽ traiiciẽdi,ſed etiam caſtra eorũ infeſtãdi.

Crœſus cùm Halim vado tranſire non poſſet,neq; nauium aut pontis faciẽ di copiam haberet,foſſa ſuperiori parte poſt caſtra deducta,alueum fluminis à tergo exercitus ſui reddidit.

Cn.Pompeius, Brũduſii, cùm excedere Italia & trãſferre bellum propoſuiſ-ſet,inſtante à tergo Cęſare,conſcenſurus claſſem,quaſdam obſtruxit vias,alias parietibus interſepſit,alias intercidit foſſis, easq; ſudibus erectis præcluſas ope-ruit cratibus,humo aggeſta, quoſdam aditus qui ad portum ferebant trabibus tranſmiſſis,& in denſum ordinem ſtructis,ingenti mole tutatus. Quibus perpe tratis,ad ſpeciem retinendæ vrbis raros pro mœnibus ſagittarios reliquit,cæte-ras copias ſine tumultu ad naues reduxit:nauigantem eum mox ſagittarii quo que per itinera nota digreſſi paruis nauigiis conſecuti ſunt.

Cn.Duillius coſ.in portu Syracuſano,quẽ temerè intrauerat,obiecta ad in-greſſum

Digitized by Google

pſerunt. Hic cùm dimiſſum exercitum in eam vallem videret,cuius latera om-
nia ſuperiora hoſtis inſederat,depopoſcit & accepit trecentos milites, quos ad-
hortatus vt virtute ſua exercitum ſeruarent,in mediam vallē decurrit,& ad op
primendos eos vndique deſcendit hoſtis,longóq; & aſpero prælio retentus,oc-
caſionem conſuli ad extrahendum exercitum dedit.

L.Minutius coſ.in Lyguria dimiſſo in anguſtias exercitu,cū iā omnibus ob-
uerſaretur Caudinę cladis exēplum,Numidas auxiliares,tam propter ipſorum
quàm propter equorum deformitatem deſpiciendos,iuſſit adequitare faucibus
quæ tenebantur.Primò intenti hoſtes ne laceſcerentur,ſtationem obiecerūt: de
induſtria Numidæ ad augendum ſui cōtemptum,labi equis, & per ludibrium
ſpectaculo eſſe affectauerūt,ad nouitatem rei laxatis ordinibus,Barbari in ſpe-
ctaculum vſque reſoluti ſunt. Quod vbi animaduerterunt Numidæ,paulatim
ſuccedentes, additis calcaribus per intermiſſas hoſtium ſtationes eruperūt:qui
deinde cùm proximos irruerēt agros,neceſſe Lyguribus fuit auocari ad defen-
denda ſua,incluſóſque Romanos emittere.

L.Sylla bello ſociali apud Eſerniā inter anguſtias deprehenſus, ad exercitū
hoſtiū,cui Duillius præerat,colloquio petito, de conditionibus pacis agitabat
ſine effectu:hoſtem tamen propter inducias negligentia reſolutum animaduer-
tens,nocte profectus,relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentiū di-
uideret,& quarta vigilia commiſſa,cum ſequeretur,incolumes ſuos cum omni-
bus impedimentis tormentiſque in tuta perduxit.

Idem aduerſus Archelaū præfectū Mithridatis in Capadocia, iniquitate lo-
corum & multitudine hoſtium preſſus,fecit pacis mentionem:interpoſitóq; tē-
pore etiam induciarum,& per hæc auocata intentione, aduerſarium euaſit.

Haſdrubal frater Annibalis, cùm ſaltum euadere non poſſet, faucibus eius
obſeſſis,egit cum C.Nerone,recepitq; dimiſſum ſe Hiſpania exceſſurum:cauil
latus deinde cōditionibus,dies aliquot extraxit,quibus omnibus,nō emiſit per
anguſtos tramites,& ob id neglectos dimittere per partes exercitum:ipſe dein-
de cum reliquis expeditis facile effugit.

Spartacus foſſam,qua erat à M.Craſſo circundatus, cæſis captiuorum peco-
rúmque corporibus noctu repleuit, & ſupergreſſus eſt.Idem cùm in †Leſbio ob- Beſbio
ſeſſus,ea parte qua mons aſperrimus erat, ideóque cuſtoditus,ex vimine ſylue- Veſpio
ſtri catenas conſeruit,quibus demiſſus non ſolū euaſit,verū etiā ex alio latere Glodium
†gladio ita terruit, vt aliquot cohortes, gladiatoribus quatuor & ſeptuaginta
ceſſerint.Idem cùm à L.Varino Procoſ.præcluſus eſſet,palis per modica inter
ualla fixis ante portam,erecta cadauera,adornata veſte atq; armis, alligauit,vt
procul intuentibus ſtationis ſpecies eſſet,ignibus per tota caſtra factis,imagine
vana deluſo hoſte,copias ſilentio noctis eduxit.

Braſidas dux Lacedæmoniorū, circa Amphipolim ab Athenieſium multi-
tudine numero impar deprehenſus,claudendum ſe præſtitit,vt per longum co
ronæ ambitū extenuaret hoſtilem frequentiā,quaq; rariſſimi obſtabant,erupit.

Iphicrates in Thracia cùm depreſſo loco caſtra poſuiſſet, exploraſſet autem
ab hoſte proximū teneri collē,ex quo vnus ad opprimēdū ipſos deſcenſus erat,
nocte

Digitized by Google

noćte paucis intra caſtra relictis, imperauit vt multos ignes facerêt, eductoq; exercitu & diſpoſito circa latera prædicta viæ, paſſus eſt tranſire Barbaros: locorumq; iniquitate, in qua ipſe fuerat, in illos conuerſa, parte exercitus terga eorum cecidit, parte caſtra fecit.

Darius Dareus, vt falleret Scythas diſceſſu, canes atq; aſinos in caſtris reliquit, quos cùm latrantes rudentéſque hoſtis audiret, remanere Dareum credidit.

Eundem errorem obiecturi noſtris Lygures, per diuerſa loca bubalos laqueis ad arbores alligauerunt, qui deducti frequentiori mugitu ſpeciem remanentium præbebant hoſtium.

Hanno ab hoſtibus clauſus, locum irruptioni maximè aptũ, aggeſtis leuibus *certos* materiis incendit, tamen hoſte ad †ceteros exitus cuſtodiendos auocato, milites per ipſam flammam eduxit: admonito ora ſcutis, crura veſte contingere.

Annibal, vt iniquitatem locorũ, & inopiam inſtante Fabio maximo effugeret, noctu boues, quibus ad cornua faſciculos alligauerat, ſarmentorũ ſubiecto igne, dimiſit, cumq; ipſo motu adoleſcête flamma turbaretur pecus, magna diſcurſatione montes, in quos actum erat colluſtrauit: Romani qui ad ſpeculandum concurrerant, primò prodigium opinati ſunt, deinde cùm †cuncta Fabio *certa* renunciaſſent, ille de inſidiarum metu ſuos caſtris continuit, Barbari obſiſtente nullo profecti ſunt.

De inſidiis in itinere factis. Cap. VI.

FVluius Nobilior, cùm ex Samnio in Lucanos exercitũ educeret, & cognouiſſet à perfugis, hoſtes nouiſſimum agmen eius aggreſſuros, fortiſſimam legionem primo ire, †vltimo ſequi iuſſit impedimêta, ita factum pro occaſione *ultima* amplexi hoſtes, diripere ſarcinas cœperũt. Fuluius legionis de qua ſupradictũ eſt, quinque cohortes in dextram partem viæ direxit, quinq; ad ſiniſtram, atque ita prædationi intentos hoſtes, explicato per vtraque latera milite, clauſit, ceciditque. Idem hoſtibus tergũ eius in itinere prementibus, dum flumine interueniente, non ita magno vt tranſitum prohiberet, moraretur tamen rapiditate, alteram legionem in occulto citra flumê collocauit, vt hoſtes paucitate côtempta audacius ſequerentur: quod vbi factum eſt, legio quę ob hoc diſpoſita erat, ex inſidiis hoſtem aggreſſa vaſtauit.

Iphicrates in Thraciam cùm propter conditionem locorum, longum agmen deduceret, & nunciatũ ei eſſet hoſtes ſummum id aggreſſuros, cohortes in tra *ſufferre* que latera ſecedere, & conſiſtere iuſſit, cæteros †fugere & iter maturare. Tranſeunte autem toto agmine, lectiſſimos quoſque retinuit, & ita paſſim circa prædam occupatos hoſtes, iam etiam fatigatos, ipſe requietis & ordinatis ſuis aggreſſus fudit, exuitq; præda.

Boii in ſylua †Litana, qua tranſiturus erat noſter exercitus, ſucciderât arbo*Latina* res, ita vt ex parte exigua ſuſtêtatę ſtarent, donec impellerentur, delituerât deinde ad extremas ipſi, vbi, ingreſſo ſyluam hoſte, proximas vlteriores impulerũt, eo modo propagata pariter ſupra Romanos ruina, magnam manum eliſerunt.

Quemad

Quemadmodum ea quibus deficimur, videatur non deeſſe, aut vſus eorum expleatur. Cap. VII

L. Cæcilius Metellus, quia vſus nauium, quibus elephantes transportaret defi ciebatur, vinxit dolia, conſtrauitq; tabulamentis, ac ſuper ea poſitos, per Siculum fretum tranſmiſit.

Annibal cùm ad præalti fluminis tranſitum elephantes non poſſet pellere, neq; nauium aut materiarum, quibus rates †continerentur, copiam haberet, iuſſit ferociſſimum elephantum ſub aure vulnerari, & eum qui vulneraſſet, tranſnato ſtatim flumine procurrere: elephãtus exaſperatus ad perſequendum doloris ſui autorem, tranauit amnem, & reliquis idem audendi dedit exemplum. *conſternentur*

Carthaginenſiũ duces inſtructuri claſſẽ, quia ſparto deficiebãtur, crinibus tõ ſarũ mulierũ ad funes efficiẽdos vſi ſunt. Idem Maſſilienſes & Rodii fecerũt.

M. Antonius à Mutina profugus, cortices pro ſcutis militibus ſuis dedit.

Spartaco copiisq; eius, ſcuta ex vimine fuerunt, quæ coriis tegebantur.

Nõ alienus (vt arbitror) hic locus eſt referẽdi factũ Alexãdri Macedonis illud nobile, qui per deſerta Africę itinera, grauiſſima ſiti cum exercitu affectus, oblatam ſibi à milite in galea aquam ſpectantibus vniuerſis effudit, vtilior exemplo temperantiæ, quàm ſi communicare †potuiſſet. *voluiſſet*

De diſtringendis hoſtibus. Cap. VIII.

Coriolanus cùm ignominiam damnationis ſuæ bello vlciſceretur, populationem patriciorum agrorum inhibuit, deuſtis vaſtatisq; plebeiorum: vt diſcordiam moueret, qua conſenſus Romanorum diſtringeretur.

Annibal Fabium, cui neq; virtute neq; artibus bellandi par erat, vt infamia diſtringeret, agris eius abſtinuit, cæteros populatus. Contrà ille, ne ſuſpecta ciuibus fides eſſet, magnitudine animi effecit publicatis poſſeſſionibus ſuis.

Fab. Maximus quintò Coſ. cum Gallorum, Vmbrorum, Etruſcorum, Samnitiumq; aduerſus P.R. exercitus coiiſſent, contra quos & ipſe trans Apenninũ montem caſtra communiebat, ſcripſit Fuluio & Poſthumio, qui in pręſidio vrbi erant, copias ad †Sitium mouerent: quibus affecutis ad ſua defendenda Etruſci, Vmbriq; deſcenderunt: relictos Samnites Galloſq; Fabius & collega Decius aggreſſi vicerunt. *Samnium*

M. Curius aduerſus Sabinos, qui ingẽti exercitu conſcripto, relictis finibus ſuis, noſtros occupauerant, occultis itineribus manũ miſit, quæ deſolatos agros eorum vicoſq;, per diuerſa incendit. Sabini ad arcendam domeſticam vaſtitatem receſſerunt, Curio contigit & vacuos infeſtare hoſtium fines, & exercitum ſine prælio auertere, ſparſumq; cædere.

T. Didius paucitati ſuorum diffidẽs, cùm in aduentum earũ legionũ, quas expectabat, trahere bellum & occurrere eis hoſtẽ cõperiſſet, cõcione aduocata aptari iuſſit milites ad pugnam, ac de induſtria negligẽtius cuſtodiri captiuos: ex quibus pauci qui profugere, nũciauerũt ſuis pugã imminere. At illi, ne †ſuſpicione prælii deducerent vires, omiſerunt occurrere eis quibus inſidiabantur: legiones tutiſſimè, nullo excipiente, ad Didium peruenerunt. *ſuſpectati. one prælijs*

Bello Punico quædã ciuitates, quæ à Romanis deficere ad Pœnos deſtinaue-

Digitized by Google

rant, cùm obſides dediſſent, quos recipere antequam deſciſcerent ſtudebant, ſimulauerunt ſeditionem inter finitimos ortam, quam Romanorum legati dirimere deberent, miſſoſq; eos velut contraria pignora retinuerunt, nec antè reddiderunt quàm ipſi recuperarent ſuos.

miſi ſſent Legati Romanorum cùm miſiſſent ad Antiochum regem, qui ſecū Annibalem victis iam Carthaginēſibus habebat, conſiliūq; eius aduerſus Romanos inſtruebat, crebris cum Annibale colloquiis effecerūt vt is regi fieret ſuſpectus cui gratiſſimus alioqui erat & vtilis propter calliditatem & peritiam bellandi

Q. Metellus aduerſus Iugurtham bellum gerens, miſſos ad ſe legatos eius corrupit, vt ſibi proderent regem. Cùm etiam alii veniſſent, idem fecit. Eodem cōſilio vſus eſt & aduerſus tertios. Sed de captiuitate Iugurthę res parum proceſſit†viuum enim tradi ſibi volebat, plurimùm tamen conſecutus eſt: nam cùm interceptæ fuiſſent epiſtolæ eius ad regios amicos ſcriptæ, in omnes eos rex animaduertit, ſpoliatuſq; conſiliis, amicos poſtea parare non potuit.

uiuum

C. Cæſar per exceptum quendam aquatorem, cùm comperiſſet Afranium Petreiumq; caſtra noctu moturos, vt citra vexationem ſuorum, hoſtilia impediret conſilia, in initio ſtatim noctis vaſa conclamare milites, & præter aduerſariorum caſtra agi mulos cum fremitu, & ſonum iuſſit continuare, quos retentos volebat, & arbitrari caſtra Cæſarem mouere.

Scipio Aphricanus ad excipienda auxilia cum commeatibus, Annibali Veticium Termum dimiſit, ipſe ſubuenturus.

Dionyſius Syracuſanorū tyrannus, cùm Aphri ingenti multitudine traiecturi eſſent in Siciliam, ad eum oppugnandum caſtella pluribus locis cōmuniit, cuſtodibuſq; pręcepit, vt ea aduenieti hoſti dederent, dimiſſiq; Syracuſas occultè rediret. Aphris neceſſe fuit capta caſtella præſidio ibi tenere, quos Dionyſius redactos ad quam voluerat paucitatē, penè iam par numero aggreſſus vicit, cùm ſuos contraxiſſet & aduerſarios ſparſiſſet.

Ageſilaus Lacedæmonius, cùm inferret bellum Tyſapherni, Cariam ſe petere ſimulauit: quaſi aptius locis montuoſis, aduerſus hoſtem equitatu præualētem pugnaturus. Per hanc conſilii oſtēſionem, aduocato in Cariam Tyſapherne, ipſe Lydiam, vbi caput hoſtium regni erat, irrupit: oppreſſiſq; qui illic agebant, pecunia regia potitus eſt.

De ſeditione militum compeſcenda. Cap. IX.

Liu. lib. 7 ab urb. con CL. Martium Ruti. habet. A. Manlius Coſ. cùm comperiſſet coniuraſſe milites in hybernis Campanię vt iugulatis hoſpitibus, ipſi res eorū inuaderēt, rumorē ſparſit eodem loco hybernaturos: atq; ita coniuratorum conſilio turbato, Campaniam periculo liberauit, & ex occaſione nocentes puniuit.

Lucius Sylla cùm legiones ciuium Romanorum, perniciosa ſeditione furerent, conſilio reſtituit ſanitatem efferatis†Propere enim annunciari iuſſit, hoſtē adeſſe, & ad arma vocantium clamorem tolli, ſigna canere: diſcuſſa ſeditio eſt, vniuerſis aduerſus hoſtem conſentientibus.

Prope

Cn. Pompeius, trucidato ab exercitu Mediolani ſenatu, ne tumultum moueret, ſi ſolos euocaſſet nocētes, mixtos eis qui extra delictū erant, venire iuſſit: ita

&

& noxii minore cum metu, quia non ſegregati, ideoq; non ex cauſa culpæ vide-
bantur accerſiti, comparuerunt, & illi quibus integra erat conſciẽtia, cuſtodien-
dis quoque nocentibus †attenderunt, ne illorum fuga inquinarentur. *acceſſerũt*

Cæſar cùm quædam legiones eius ſeditionem mouiſſent, adeò vt in perniciẽ
quoque ducis viderentur conſurrecturę, diſſimulato metu, proceſſit ad milites,
poſtulantibusq; miſſionem, vltro minaci vultu dedit: exauctoratos pœniten-
tia coëgit ſatisfacere Imperatori, obſequentioréſque in reliquum operas ædere.

Quemadmodum intempeſtiua poſtulatio pugnæ inhibeatur. Cap. X.

Q. Sertorius, quòd experimento didicerat, imparem ſe vniuerſo Romano-
rum exercitui, vt barbaros quoque inconſultè pugnam expoſcentes doce
ret, adductis in conſpectũ duobus equis, altero præualido, altero admodùm exi-
li, duos admouit iuuenes ſimiliter affectos, robuſtum & gracilem: ac robuſtiori
imperauit equo exili vniuerſam caudam abrumpere, gracili autem valétiorem
per †ſingulos vellere: cumq; gracilis feciſſet quod imperatum erat, validiſſimus *ſingula*
cùm in infirmi equi cauda ſine effectu luctaretur, Iam (inquit Sertorius) Roma-
norum cohortium (per hoc vobis exemplum oſtẽdi) milites inſuperabiles ſunt
vniuerſas aggredientibus: eaſdẽ lacerabit & carpet, qui per partes attentauerit.

Idem cùm videret ſuos pugnæ ſignum inconſultè flagitantes, crederetq; ru-
pturos imperium niſi congrederentur, permiſit turmæ equitum ad laceſſendos
hoſtes ire, laborátiq; ſubmiſit alias, & ſic recepit omnes: tutiſq; vtriſq; & ſine no
xa oſtẽdit qs exitus flagitatã pugnã mãſiſſet: obſequẽtiſſimis inde eis vſus eſt.

Ageſilaus Lacidæmonius cùm aduerſus Thebanos caſtra ſuper ripam poſu-
iſſet, multoq; maiorem hoſtium manum eſſe intelligeret, & ideo ſuos arcere à
cupiditate decernẽdi vellet, dixit reſpõſo deûm ſe ex collibus pugnare iuſſum:
& ita exiguo præſidio ad ripã poſito acceſſit in colles. Quod Thebani pro me-
tu interpretati tranſierunt flumen, & cùm facile depuliſſent præſidium, cæteros
inſecuti auidius, iniquitate locorum à paucioribus victi ſunt.

Scorylo dux Dacorum cùm ſciret diſſociatum armis ciuilibus populum Ro. *Scorio*
neq; tamen tentandũ arbitraretur, quia externo bello poſſet concordia in ciues
coaleſcere, duos canes in conſpectu popularium commiſit, hiſq; acerrimè inter
ipſos pugnantibus, lupum oſtendit, quem protinus canes, omiſſa inter ſe ira, ag-
greſſi ſunt, quo exemplo, prohibuit barbaros ab impetu Romanis profuturo.

Quemadmodum ſit incitandus exercitus ad prælium. Cap. XI.

M. Fabius & Cn. Manlius Coſſ. aduerſus Hetruſcos propter ſeditiones detre
ctante præliũ exercitu, vltro ſimularunt cunctationẽ, donec milites pro-
bris hoſtium coacti, pugnam depoſcerent, iurarentq; ſe ex ea victores redituros.

Fuluius nobilior cũ aduerſus Samnitiũ numeroſum exercitum, & ſucceſſibus
tumidũ, paruis copiis neceſſe haberet decertare, ſimulauit vnã legionẽ hoſtiũ à
ſe corruptam ad proditionẽ: imperauitq; (ad eius rei fidem) tribunis, & primis
ordinibus & centurionibus, q̃tum quiſq; numeratæ pecuniæ, aut auri argentí-
que haberet, conferret, vt repræſentari merces proditoribus poſſet: ſe autem his
qui contuliſſent pollicitus eſt, conſummata victoria, ampla inſuper præmia
daturum. Quæ ſua perſuaſio Romanis alacritatem attulit & fiduciam: vnde

etiam præclara victoria,commiſſo ſtatim bello peracta eſt.

decimam cogeret, et cæteros puderet

C.Cæſar aduerſus Germanos & Ariouiſtum pugnaturus, confuſis ſuorum animis,pro concione dixit,nullius ſe eo die opera niſi decimæ legionis vſurum: quo coſecutus eſt,vt †decimani,tanquám præcipuę fortitudinis teſtimonio †cogerentur, & cæteri pudore,ne penes alios gloria virtutis eſſet.

Q.Fabius,qui egregiè ſciebat,& Romanos eius eſſe libertatis,quę contumelia exaſperaretur, & à Pœnis nihil iuſtum aut moderatum expectabat,miſit legatos Carthaginem,de conditionibus pacis: quas cùm illi iniquitatis & inſolentiæ plenas retuliſſent, exercitus Romanorum ad pugnandum cócitatus eſt.

Ageſilaus Lacedæmoniorum dux,cùm propè ab Orchomeno ſocia ciuitate caſtra haberet,comperiſſetq́ꝫ pleroſqꝫ ex militibus præcioſiſſima rerum deponere intra muniméta,præcepit oppidanis,ne quid ad exercitú ſuú ꝑtinens reciperetur,quo ardétius dimicaret miles,qui ſciret ſibi ꝓ omnibus ſuis pugnádú.

Epaminundas dux Thebanorú aduerſus Lacedæmonios dimicaturus, vt non ſolú viribus milites ſui,verùm etiá affectibus adiuuarétur, ꝓnunciauit in concione,deſtinatú Lacedæmoniis ſi victoria potirétur, omnes virilis ſexus interficere,vxoribus auté eorú & liberis in ſeruituté adductis Thebas diruere,qua denúciatione cócitati, primo impetu Thebani Lacedæmonios expugnauerút.

Eutidas dux Lacedæmoniorum pugnaturus eodem die,qua claſſe vicerant ſocii, quamuis ignarus actæ rei, vulgauit nunciatam ſibi victoriam partium, quo conſtantiores ad pugnam milites haberet.

Aulus Poſthumius prælio quo cum Latinis conflixit,oblata ſpecie duorum in equis iuuenum,animos ſuorum erexit,Pollucem & Caſtorem adeſſe dicens, ac ſic prælium reſtituit.

Archidamus Lacedæmonius aduerſus Arcadas bellum gerens, arma in caſtris ſtatuit, & circa ea duci equos noctu clàm imperauit: quorú veſtigia manè (tanquam Caſtor & Pollux perequitaſſent)oſtendens, adfuturos eoſdem ipſis præliantibus perſuaſit.

locum

Pericles dux Athenienſium initurus prælium, cùm animaaduertiſſet †lucú, ex quo vtraqꝫ acies conſpici poterat,denſiſſimæ opacitatis,vaſtú alioqui & Diti patri ſacrum,ingentis illic ſtaturæ hominé, altiſſimis cothurnis,& veſte purpurea,coma venerabilem in curru candidorum equorum ſublimen conſtituit, qui dato ſigno pugnæ,proueheretur:& voce Periclem nomine appellans,cohortaretur eum, diceretq́ꝫ deos Athenienſibus adeſſe:quo penè † primo coniectu teli hoſtes terga dederunt.

ante coniectum

L. Sylla,quo paratiorem militem ad pugnádum haberet, prædici ſibi à diis futura ſimulauit. Poſtremò etiam in conſpectu exercitus,priuſquàm in aciem deſcenderet,ſignum modicæ amplitudinis,quod Delphis ſuſtulerat orabat,petebátque vt promiſſam victoriam maturaret.

magnam
Scythia

C.Marius †ſagam quandam ex †Syria habuit, à qua ſe dimicationum euentus prædiſcere ſimulabat.

Q.Sertorius cùm barbaro,& rationis indocili milite vteretur,ceruam candidá inſignis formæ per Luſitaniá ducebat,& ab ea,quæ agéda aut vitáda eſſent,

prænoſcere

prænoſcere ſe affeuerabat,vt barbari ad omnia tāq̄ diuinitus imperata obedirēt.

Hoc genere Strategematicōn non ea tantùm parte vtendum eſt, qua imperitos exiſtimabimus eſſe, apud quos his vtemur, ſed multò magis ea, quæ talia erunt,excogitabuntur,vt ab his monſtrata credantur.

Alexander Macedo ſacrificaturus, inſcripſit medicamento aruſpicis manum,quam ille extis erat ſuppoſiturus: literæ ſignificabant victoriam Alexandro dari, quas cùm iecur calidum rapuiſſet, & à rege militi eſſet oſtenſū,auxit animum,tanq̄ deo ſpondente victoriam.

Idem fecit Innides†aruſpex,prælium Eumene,cum Gallis commiſſuro. *Indas*

Epaminundas,Thebanus aduerſus Lacedæmonios fiduciam ſuorum religione adiuuandam ratus,arma quæ ornamentis affixa in tēplis erant, nocte ſubtraxit,perſuaſitq́ militibus,deos iter ſuū ſequi, vt prœliantibus ipſis adeſſent.

Ageſilaus Lacedęmonius,cùm quoſdā Perſarū cœpiſſet,quorū habitus multum terroris præferet,quoties veſte tegitur, nudatos militibus ſuis (vt alba corpora & vmbratica contemnerent) oſtendit.

Gelo Syracuſarū tyrannus bello aduerſus Pœnos ſuſcepto,cùm multos cœpiſſet,infirmiſſimum quenq́,præcipuè ex†auxliaribus qui nigerrimi erant,nudatum in conſpectu ſuorum produxit,vt perſuaderet contemnendos. *auxiliatoribus*

Cyrus rex Perſarum,vt concitaret animos popularium,tota die in excidenda quadā ſylua eos fatigauit,deinde poſtridie præſtitit eis liberaliſſimas epulas, & interrogauit,vtro magis gauderent: cùmq́ ei præſentia probaſſet, Atqui per hæc(inquit)ad illa perueniendum eſt.Nam liberi beatiq́ eſſe,niſi Medos viceritis,non poteſtis: atq́ ita eos ad cupiditatem prælii concitauit.

L.Sylla quia aduerſus Archelaum præfectum Mithridatis ,apud Pyrea pigrioribus ad prælium militibus vtebatur,opere eos fatigando,compulit ad poſcendum vltro pugnæ ſignum.

Fabius Maximus veritus, ne qua fiducia nauium, ad quas refugium erat,minus conſtanter pugnaret exercitus,incendi eas priuſquàm iniret prælium iuſſit.

De diſſoluendo metu quo milites ex aduerſis omnibus conciderunt. Cap. XII.

SCipio ex Italia in Aphricam tranſportando exercitum,cùm egrediens nauē prolapſus eſſet,& ob hoc attonitos milites cerneret , id quod trepidationem afferebat,conſtantia & magnitudine animi, in hortationem conuertit.Et ludite(inquit)milites, Aphricam oppreſſi.

C.Cæſar cùm fortè conſcendens nauem lapſus eſſet, Teneo te terra mater (inquit)qua interpretatione effecit, vt repetiturus illas à quibus proficiſcebatur terras videretur.T.Sempronius Gracchus Coſ.acie aduerſus Picētes directa cū ſubitus terræmotus vtraſq́ partes cōfudiſſet, exhortatione cōfirmauit ſuos, & impulit,vt conſternatū ſuperſtitione hoſtē inuaderent,adhortatuſq́ deuicit.

Sertorius,cùm equitum ſcuta extrinſecus, equorumq́ pectora cruenta ſubito prodigio appa ruiſſent,victoriam portendi interpretatus eſt,quoniā illæ partes ſolerent hoſtili cruore reſpergi.

Epaminundas Thebanus contriſtatis militibus,q́ ex haſta eius ornamentū

inſulæ more dependens, ventus ablatum in ſepulchrum Lacedæmonii cuiuſdam depulerat, Nolite (inquit) milites trepidare, Lacedæmonis ſignificatur interitus. Sepulchra enim funeribus ornantur.

Idem cùm fax de cœlo nocte delapſa eos qui aduerterunt terruiſſet, Lumen (inquit) hoc numina oſtendunt.

Idem inſtante aduerſus Lacedæmonios pugna, cùm ſedile in quo reſederat, ſuccubuiſſet, & id vulgò pro triſti ſignificatione confuſi milites interpretarentur, Immo (inquit) vetamur ſedere.

Lu. Sulpitius Gallus defectum lunæ imminentem, ne pro oſtento exciperet milites, prædixit futurum, additis rationibus cauſiſq; defectionis.

Agathocles Syracuſanus aduerſus Pœnos ſimili eiuſdem ſideris diminutione, qua ſub diem pugnæ, vt prodigio milites ſui conſternati erant, ratione qua id accideret expoſita, docuit quicquid illud foret ad rerum naturam, non ad ipſorum propoſitum pertinere.

Pericles, cùm in caſtra eius fulmen decidiſſet, terruiſſetq; milites, aduocata concione, lapidibus in conſpectu omnium colliſis ignem excuſſit, ſedauitq; turbationem, cùm docuiſſet ſimiliter nubium attritu excuti fulmen.

Timotheus Athenienſis, claſſe dimicaturus aduerſus Corcyreos, gubernatori ſuo qui proficiſcenti iam claſſi ſignum receptui cœperat dare, quia ex remigibus, quendam ſternutantem audierat, Miraris (inquit) ex tot milibus †vnum perfrixiſſe.

militibus

Chalabrias Athenienſis claſſe dimicaturus, excuſſo ante nauẽ ipſius fulmine, exterritis per tale prodigium militibus, Nunc (inquit) potiſſimum iucunda pugna eſt, cùm deorũ maximus Iupiter adeſſe numẽ ſuum claſſi noſtræ oſtendit.

FINIS PRIMI LIBRI.

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS STRA tegematum libri ſecundi præfatio.

DIſpoſitis primo libro exemplis inſtructuris (vt mea fert opinio) ducem in his quæ ante†commiſſum prælium agenda ſunt, deinceps red *inſtum* demus pertinētia ad ea quæ in ipſo prælio agi ſolēt, & deinde ea quæ poſt prælium: & eorum quæ ad prælium pertinent ſpecies ſunt.

DE TEMPORE AD PVGNAM eligendo. Cap. I.

PVblius Scipio in Hiſpania, cùm comperiſſet Haſdrubalem Pœnorum ducem ieiuno exercitu mane proceſſiſſe in aciem, continuit in horam ſeptimam ſuos: quibus præceperat, vt quieſcerent, & cibum caperent: cumq; hoſtes, inedia, ſiti, mora ſub armis fatigati, repetere caſtra cœpiſſent, ſubitò copias eduxit, & commiſſo prælio vicit.

Metellus Pius in Hiſpania aduerſus Herculeium, cùm ille oriente protinus die inſtructam aciem vallo eius admouiſſet, feruidiſſimo tunc tempore anni, intra caſtra ſuos continuit, in horam diei ſextam, atq; ita fatigatos æſtu, facilè integris & recentibus vicit ſuorum viribus.

Idem iunctis cum Pompeio caſtris aduerſus Sertorium in Hiſpania, cùm ſępe inſtruxiſſet aciem, hoſte, qui imparem ſe duobus credebat, pugnam detrectāte: quodam deinde tempore, quum Sertorianos milites animaduertiſſet magno impetu inſtinctos depoſcentes pugnam, humeroſq; exercentes, & lanceas vibrantes, exiſtimauit ardori cedendum in tempore, recepitq; exercitū, & Pompeio idem faciendi autor fuit.

Poſthumius Coſ. in Sicilia, cùm caſtra eius à Punicis trium milium paſſuum ſpacio diſtarent, & dictatores Carthaginenſium quotidie ante ipſa munimenta Romanorum dirigerent aciem, exigua manu leuibus aſſiduè præliis pro vallo reſiſtebat: quam conſuetudinem contemnente iam Pœno, reliquis omnibus per quietem intra vallum præparatis, ex more priſtino, cum paucis ſuſtinuit incurſum aduerſariorum, ac ſolito diutius detinuit, quibus fatigatis poſt ſextam horam, etiam ſe recipientibus, & cùm inedia quoq; laborarent, per recentes ſuos hoſtem, quem prædicta profligauerant, incommoda fugauit.

Iphicrates Athenienſis quia explorauerat, eodē aſſiduè tempore hoſtes cibum capere, maturius veſci ſuos iuſſit, & eduxit in aciem, aggreſſuſq; hoſtem ita detinuit, vt ei nec confligendi, nec abeundi daret facultatem. Inclinato deinde iam die reduxit ſuos, & nihilominus in armis retinuit: fatigati hoſtes non ſtatione magis quàm inedia, ſtatim ad corporis curam & cibum capiendum feſtinauerunt: Iphicrates rurſus eduxit, & incompoſiti hoſtis aggreſſus eſt caſtra.

Digitized by Google

Idem cùm aduerſus Lacedæmonios pluribus diebus caſtra cominus haberet, & vtraq; pars certis temporibus aſſiduè pabulatum lignatumq; procederet, quo dã die militũ habitu, ſeruos lixaſq; dimiſit ad munera, milites retinuit, & cùm hoſtes diſperſi † eſſent ad ſimilia munera, expugnauit caſtra eorum, inermeſq; cum faſciculis paſſim ad tumultum recurrentes, facile aut cecidit, aut cepit.

iſſent

Verginius Coſ. in Volſcis cùm procurrere hoſtes effuſos ex longinquo vidiſſet, quieſcere ſuos ac defixa tenere pila iuſſit. Tunc anhelantes, integris viribus exercitus ſui aggreſſus auertit.

Fab. Max. non ignarus Gallos & Samnites primo impetu præualere, ſuorũ autem infatigabiles ſpiritus, inter moras decertãdi etiam incaleſcere, imperauit militibus, vt contenti eſſent primo congreſſu ſuſtinere, vt hoſtem mora fatigarent: quod vbi ſucceſſit, admoto etiam ſubſidio ſuis, in prima acie vniuerſis viribus oppreſſum fudit hoſtem.

Philippus ad Cheroniam, memor ſibi eſſe militem longo vſu duratum, Athenienſibus acrem quidem, ſed inexercitatum & impetu tantùm violentum, ex induſtria prælium traxit: moxq; languentibus iam Athenienſibus, concitatius intulit ſigna, & ipſos cecidit.

Lacedęmonii certiores ab exploratoribus facti, Meſſenios in eam exarſiſſe rabiem, vt in præliũ cum coniugibus ac liberis deſcenderet, pugnã diſtulerũt.

C. Cæſar bello ciuili cùm exercitum Afranii & Petreii circumuallatum, ſiti angeret, iſq; ob hoc exaſperatus, interfectis omnibus impedimentis ad pugnam deſcendiſſet, continuit ſuos, arbitratus alienum dimicationi tempus, quòd aduerſarios & ira & deſperatio incenderat.

Cn. Pompeius fugientem Mithridatem, cupiens ad prælium compellere, elegit tempus dimicationi nocturnum, vt abeunti ſe opponeret: atq; ita præparatus, ſubitam hoſtibus neceſſitatem † decertandi iniecit. Præterea ſic conſtituit aciẽ, vt Ponticorum quidem oculos aduerſa luna perſtringeret, ſuis autem illuſtrem & conſpicuum præberet hoſtem.

decernendi

Iugurtham autem cõſtat memorem virtutis Romanorum, ſemper inclinato die committere prę̃lia ſolitum, vt ſi fugarentur ſui, oportunam noctem haberent ad deliteſcẽdum.

Lucullus aduerſus Mithridatem & Tigranem, in Armenia maiore apud Tigranocertam, cùm ipſe non amplius xv milia armatorum haberet, hoſtis autem innumerabilem multitudinem, eóq; ipſo inhabilem, vſus hoc eius incommodo, nondum ordinatam hoſtium aciem inuaſit, atq; ita protinus diſſipauit, vt ipſo quoq; reges abiectis inſignibus fugerent.

Cl. Tyberius Nero aduerſus Pannonios, cùm barbari feroces in aciem oriente ſtatim die proceſſiſſent, continuit ſuos, paſſuſq; eſt ſuos nebula & hymbribus qui fortè illo die crebri erant, verberari, ac demum vt feſſum ſtando & pluuia non ſolùm animo, ſed & laſſitudine deficere animaduertit, ſigno dato adortus ſuperauit.

C. Cæſar in Graia, quia compererat Ariouiſto Germanorum regi inſtitutũ, & quaſi legem militibus non pugnandi decreſcente luna, tum potiſſimũ acie commiſſa

commiſſa impeditos religione hoſtes vicit.

D. Aug. Veſpaſianus, Iudæos Saturni die, quo eis nefas eſt quicquàm feriæ rei agere, adortus ſuperauit.

Lyſander Lacedæmonius aduerſus Athenienſes apud † Aegeopotamon inſtituit certo tempore infeſtari naues Atheniẽſium, deinde reuocare claſſem, quare in conſuetudinem perducta, cùm Athenienſes poſt digreſſum eius ad contrahendas copias diſpergerentur, extendit ex conſuetudine claſſem, & recepit. Tum hoſtium maxima parte ex more dilapſa, reliquos adortus occidit, & vniuerſas naues cepit. Aegoſpota mum

De loco ad pugnam eligendo. Cap. II.

MArcus Curius, quia phalangi regis Pyrrhi explicitæ reſiſti non poſſe animaduertebat, dedit operam, vt in anguſtiis confligeret, vbi conferta ſibi ipſa eſſet impedimento.

Cn. Pompeius in Capadocia elegit locum caſtris æditum, vnde adiuuante procliuio impetum militum, facile ipſo decurſu Mithridatem ſuperauit.

C. Cæſar aduerſus Pharnacem Mithridatis filiũ dimicaturus, in colle inſtruxit aciem, quæ res exped itam ei fecit victoriam. Nam pila ex ædito in ſubeuntes barbaros emiſſa, protinus eos auerterunt.

Lucullus aduerſus Mithridatem & Tygranem, in Armenia maiore, apud Tigranocertam dimicaturus, collis proximi planum verticem raptim cum copiarum parte adeptus, in ſubiectos hoſtes decurrit, & equitatum eorum à latere inuaſit, aduerſũmque, & eorundem partem peditum perturbatam inſequutus, clariſſimam victoriam retulit.

Ventidius aduerſus Parthos non antè militẽ eduxit, quàm illi quingẽtis nõ amplius paſſibus abeſſent, atq; ita procurſione ſubita adeò ſe admouit, vt ſagittas quibus ex longinquo vſus eſt, cominus applicitus eluderet: quo cõſilio, quia quandam fiduciæ etiam ſpeciem oſtentauerat, celeriter barbaros debellauit.

Hannibal apud † Numiſtronem, contra Marcellũ pugnaturus, cauas & præruptas vias obiecit à latere, ipſaq; loci natura pro munimẽtis vſus, clariſſimum ducem vicit. Numiſtronem

Idem apud Cannas cùm comperiſſet Volturnum amnem, vltra reliquorum naturam fluminum ingentes auras mane perflare, quæ arenarũ & pulueris vertices agerent, ſic direxit aciem, vt tota vis à tergo ſuis, Romanis in ora & oculos incideret: quibus incommodis mirè hoſti aduerſantibus, illam memorabilem adeptus eſt victoriam.

Marius aduerſus Cymbros ac Theutonos conſtituta die pugnaturus, firmatum cibo militem ante caſtra collocauit, vt per aliquantum ſpacii, quo aduerſarii dirimebantur, exercitus hoſtium potius labore itineris profligaretur: fatigationi eorum deinde incommodum aliud obiecit, ita ordinata ſuorum acie, vt aduerſo ſole, & vento & puluere barbarorum occuparetur exercitus.

Cleomenes Lacedæmonius aduerſus Hippiam Athenienſem, qui equitatu præualebat, planiciem in qua dimicaturus erat, arboribus proſtratis impediuit, & inuiam equiti fecit.

Iberi

Digitized by Google

Iberi in Aphrica ingenti hoſtium multitudine excepti, timētesq́ ne circū-irentur, applicuerunt ſe flumini, quod altis in ea regione ripis profluebat: qui ita à tergo amne defenſi, & ſubinde cùm virtute præſtarēt, incurſando in proximos, omnem hoſtium exercitum ſtrauerunt.

Xantippus Lacedæmonius ſola loci cōmutatione, fortunā Punici belli conuertit: nam cū deſperātibus iā Carthaginēſibus mercede ſolicitatus, animaduertiſſet Afros quidē qui equitatu & elephantis pręſtabāt, colles ſectari: à Romanis autem, quorū robur in peditibus erat, campeſtria teneri, Pœnos in plana deduxit: vbi p elephātos, diſſipatis ordinibus Romanorū, ſparſos milites per Numidas perſecutus, eorum exercitum fudit: in illam diem terra mariq́ victorem.

Epaminundas dux Thebanorū, aduerſus Lacedęmonios directurus aciem, p frōte eius decurrere eqtibus iuſſis, cū ingentē puluerē oculis hoſtiū obieciſſet, expectationeq́ equeſtris certaminis prętēdiſſet, circūducto pedite ab ea parte ex qua decurſus in aduerſā hoſtiū aciē ferebat, inopinantiū terga adortus cecidit.

Lacedæmonii ccc. contra innumerabilem multitudinē Perſarum, Thermopylas occupauerunt, quarum anguſtiæ non amplius, quàm parem numerū cominus pugnaturum, poterant admittere: eaq́ ratione quantùm ad congreſſus facultatem, æquati numero barbarorum, virtute autem præſtātes, magnā eorū partem occiderunt: nec ſuperati forent, niſi per proditorem Ephyaltem Trachiniam circumductus hoſtis, à tergo eos oppreſſiſſet.

Themiſtocles dux Athenienſium cùm videret vtiliſſimū Græcię, aduerſus multitudinem Xerxis nauium in anguſtiis Salaminis decernere, idq́ perſuadere ciuibus non poſſet, ſolertia effecit vt barbaris, ad vtilitates ſuas Græci compellerētur. ſimulata nanq́ proditione, miſit ad Xerxem, qui indicaret populares ſuos de fuga cogitare, difficilioremq́ rem ei futurā, ſi ſingulas ciuitates obſidione aggrederetur. Qua ratione effecit vt exercitus Barbarorum primùm inquietaretur, dum tota nocte in ſtatione cuſtodiæ eſt: deinde, vt ſui mane integris viribus, cum dictis barbaris vigilia marcentibus confligerent, loco vt voluerat arcto, in quo Xerxes multitudine, qua præſtabat, vti non poſſet.

De acie ordinanda. Cap. III.

CNeus Scipio in Hiſpania aduerſus Hannonē ad oppidum Indibilem, cùm animeduertiſſet Punicā aciē ita directam, vt in dextro cornu Hiſpani cōſtituerentur, robuſtus quidē miles, ſed qui alienum negotium ageret: in ſiniſtro autem Afri minus viribus firmi, ſed animi cōſtantioris, reducto ſiniſtro latere, ſuorū dextro cornu, quod validiſſimis militibus extruxerat, obliqua acie cum hoſte conflixit. Deinde, fuſis fugatisq́ Afris, Hiſpanos, qui in receſſu ſpectantiū more ſteterant, facile in deditionem compulit.

Philippus Macedonū rex aduerſus Illyricos gerens bellum, vt animaduertit frontem hoſtium ſtipatam, electis de toto exercitu viris, latera infirmiora, fortiſſimis ſuorum in dextro cornu collocatis, ſiniſtrum latus hoſtium inuaſit, turbataque acie tota, victoriam profligauit.

Parmenes Parmenes Thebanus, cōſpecta Perſarū acie, quæ robuſtiſſimas copias in dextro cornu collocatas habebat, ſimili ratione & ipſe ſuos ordinauit, omneq́ eqtatū, &

& fortiſſimum quenq; peditum in dextro cornu, infirmiſſimos autem contra fortiſſimos hoſtium poſuit, præcepitq; vt ad primum impetum eorum ſibi fuga conſulerent, & in ſylueſtria confragoſaq; loca ſe reciperent: ita fruſtrato robore exercitus, ipſe optima parte virium ſuarum, dextro cornu, totam circuiuit aciem hoſtium & euertit.

P. Cor. Scipio, cui poſtea Africano cognomẽ fuit, aduerſũ Aſdrubalem ducẽ Pœnorum in Hiſpania bellum gerens, ita per continuos dies ordinatum produxit exercitum, vt media acies fortiſſimis fundaretur: ſed cùm hoſtes quoq; eadẽ ratione aſſiduè ordinati procederent. Scipio eo die quo ſtatuerat decernere, cõmutauit inſtructionis ordinẽ, & firmiſſimos, id eſt, legionarios in cornibus collocauit, ac leuem armaturam in media acie, ſed retractatã: ita cornibus quibus ipſe præualebat, infirmiſſimas hoſtium partes lunata acie aggreſſus facile fudit.

Metellus in Hiſpania eo prælio quo Herculeiũ deuicit, cùm comperiſſet cohortes eius, quæ validiſſimæ vocabantur, in media acie locatas, ipſe mediam ſuorum aciẽ reduxit, ne eam partem antè cum hoſte confligeret, quàm cornibus cõflig atis, medios vndiq; circumueniſſent.

Artaxarxes aduerſus Græcos, qui Perſidam intrauerant, cùm multitudine ſuperaret, latius quàm hoſtes acie inſtructa, in fronte equitem, leuemq; armaturam in cornibus collocauit, atq; ita ex induſtria lentius procedente media acie, copias hoſtium cinxit ceciditq;.

Contrà Annibal ad Cannas reductis cornibus productaq; media acie, noſtros primo impetu protruſit. Idem conſerto prælio, paulatim inuicem ſinuãtibus, procedentibusq; ad præceptũ cornibus, auidè inſequentem hoſtem in mediam aciẽ ſuam recepit, & ex vtraq; parte compreſſum cecidit, veterano & diu edocto vſus exercitu, hoc enim genus ordinationis exequi, niſi peritus, & ad omne momentum reſpondens miles, vix poteſt.

Liuius Salinator & Cl. Nero cùm Aſdrubal bello Punico ſecũdo decertãdi neceſſitatẽ euitãs, in colle confragoſo poſt vineas aciem direxiſſet, ipſi reductis in latera viribus, vacua fronte ex vtraq; parte circumuenerunt eum, atq; ita aggreſſi ſuperauerunt. Annibal quum frequentibus præliis à Cl. Marcello ſuperaretur, nouiſſimẽ ſic caſtrametabatur, vt aut montibus, aut paludibus, aut ſimili locorum aliqua oportunitate adiutus, aciem eo modo collocaret, vt vincentibus quidem Romanis, penè indemnem recipere poſſet intra munimẽta exercitum, cedentibus autem, inſtandi liberum haberet arbitrium.

Xantippus Lacedæmonius in Africa aduerſus M. Attilium Regulum leuẽ armaturam in prima acie collocauit, in ſubſidio autem robur exercitus, præcepitq; auxiliaribus, vt emiſſis telis cederent hoſti: & cùm ſe intra ſuorum ordines recepiſſent, confeſtim in latera diſcurrerent, & à cornibus rurſus erũperẽt, exceptumq; iam hoſtem à robuſtioribus & ipſi circumirent.

Sertorius idem in Hiſpania aduerſas Pompeium fecit. Cleandridas Lacedæmonius aduerſus Lycaonas dẽſam inſtruxit aciem, vt longè minoris exercitus ſpeciem præberet: ſecurioribus inde hoſtibus, in ipſo certamine diduxit ordines

dines à lateribus & circunuentos eos fudit.

Caſtronius Lacedæmonius.cùm in auxilium Aegyptiis aduerſus Perſas ve
niſſet,& ſciret firmiorem eſſe Græcum militem, magisq; à Perſis timeri,com-
mutatis armis Græcos in prima poſuit acie,& cùm illi æquo Marte pugnarent
ſubmiſit Aegyptiorũ manũ:Perſæ cum Græcis,quos Aegyptios opinabãtur,re
ſtitiſſent,ſuperueniente multitudine,quam vt Græcorum expauerant,ceſſerũt.

Cn.Pompeius in Albania,quia hoſtes & numero & equitatu præualebant,
iuxta collem in anguſtiis protegere galeas, ne fulgore earum conſpicui fierent,
iuſſit equites:deinde in æquum procedere,ac velut prætendente peditibus,præ-
cepitq; eis vt ad primum impetum hoſtium refugerẽt,& ſimul ac ad pedites vẽ
tum eſſet,in latera diſcederẽt:quod vbi explicitũ eſt,patefacto loco ſubita pedi
tum ſurrexit acies,inuectoſq; temere hoſtes,inopinato interfuſa prælio cecidit.

M.Antonius aduerſus Parthos,qui infinita multitudine ſagittarum exerci
tũ eius obruebant,ſubſidere ſuos,& teſtudinẽ facere iuſſit,ſupra quam trãsmiſ
ſis ſagittis,ſine militum noxa exhauſtus eſt hoſtis.

Annibal aduerſus Scipionem in Aphrica, cùm haberet exercitum ex Pœ-
nis & auxiliaribus, quorum pars non ſolùm ex diuerſis partibus, ſed etiam ex
Italicis conſtabat,poſt elephantos lxxx qui in prima fronte poſiti hoſtium tur-
Barbaros barent aciem,auxiliares Gallos & Lygures & †Baleares Mauroſq; poſuit,vt nõ
fugere poſſent,Pœnis à tergo ſtantibus,& hoſtem oppoſiti ſi non infeſtarent,at
certè fatigarent,tum ſuis & Macedonibus,qui iam feſſos Romanos integri ex
ciperent,in ſumma acie collocatis,nouiſſimos Italicos conſtituit, quorum & ti
mebat fidem,& ſegnitiem verebatur,quoniam pleroſq; eorum ab Italia inuitos
extraxerat.Scipio aduerſus hanc formã,robur legionis,triplici acie in frõte or-
dinatũ per haſtatos & principes & triarios oppoſuit, nec continuas cõſtruxit
cohortes, ſed manipulis inter ſe diſtantibus ſpacium dedit, per quod elephãti
ab hoſtibus acti facile trãſmitti ſine ꝑturbatione ordinũ poſſẽt:ea ipſa interual
la expeditis velitibus impleuit,ne interluceret acies,dato eis præcepto,vt ad im
rectà petum elephãtorũ,vel †retro vel in latera concederent.Equitatũ deinde in cor
nua diuiſit ,& dextro Romanis equitibus Læliũ, ſiniſtro Numidis Maſiniſſã
præpoſuit,quæ tam prudens ordinatio,non dubiè cauſa victoriæ fuit.

Archelaus aduerſus L.Syllam,in fronte ad perturbandũ hoſtẽ,falcatas qua
drigas locauit,in ſecunda acie phalangem Macedonicam,in tertia Romanorũ
pernicitati more armatos auxiliares,mixtis fugitiuis Italicæ gentis,quorũ †peruicaciæ plu
rimùm fidebat,leuem armaturam in vltimo ſtatuit.In vtroq; deinde latere equi
tatum,cuius amplum numerũ habebat, circũeundi hoſtis cauſa poſuit.Cõtra
hæc Sylla foſſas amplæ latitudinis in vtroq; latere duxit ,& capitibus earũ ca-
ſtella cõmuniuit:qua ratione,ne circũiretur ob hoſte, & peditũ numero,& ma-
ximè eq̃tatu ſupante cõſecutus eſt. Triplicẽ deinde peditũ aciẽ ordinauit ,reli
ctis interuallis,per leuẽ armaturã,& eq̃tẽ, quem in nouiſſimo collocauerat, vt
cùm res exegiſſet,emitteret eũ : †tum ꝓſignanis,qui in ſecunda acie erãt,impe-
eum poſtſi-gnanis rauit,vt dẽſos numeroſoſq; palos firmè in terrã defigerẽt,interq; eos, appropin-
quantibus quadrigis ante ſigna ,noſtram aciem recepit, tum demum ſublato-

vniuerſorum

vniuerſorum clamore velites & leuem armaturam ingerere tela iuſſit,quibus fa ctis quadrigæ hoſtium aut implicitæ palis aut exterritæ clamore teliſq;, in ſuos conuerſæ ſunt, turbaueruntq; Macedonum inſtructuram:qua cedente cum Sylla ſtaret & Archelaus equitem oppoſuiſſet,Romani equites ſubito emiſſi auerterunt eos conſummarũtque victoriam.

C. Cæſar Gallorum falcatas quadrigas eadem ratione palis defixis excepit inhibuítque.

Alexander ad Arbela cùm hoſtium multitudinem vereretur,virtuti autem ſuorum fideret,aciem in omnem partem ſpectantem ordinauit,vt circumuenti, vndique pugnare poſſent.

Paulus aduerſus Perſen Macedonum regem, cùm phalangem ſuorũ duplicem, mediam in partem direxiſſet,eámq; leui armatura cinxiſſet,& equitem in vtroque cornu collocaſſet, triplicem aciem cuneis inſtruxit,inter quos ſubinde velites emiſit. Quo genere cùm profligari nihil videret,cedere inſtituit, vt hac ſimulatione perduceret hoſtes in confragoſa loca quæ ex induſtria captauerat. Cum ſic quoque ſuſpecta calliditate recedentium,ſequeretur ordinata phalanx equites à ſiniſtro cornu præter ora phalangis iuſſit tranſcurrere,citatis equis tectis,vt obiectis armis ipſo impetu præfringerent hoſtium ſpicula:quo genere telorum exarmati Macedones ſoluerunt aciem,& terga verterunt.

Pyrrhus pro Tharentinis apud Aſculum ſecundum Homericum verſum quo peſſimi in medium recipiuntur,dextro cornu Samnitas Epirotáſq;, ſiniſtro Brutios atque Lucanos cum Salentinis, in media acie Tarentinos collocauit, equitatũ & elephantos in ſubſidiis eſſe iuſſit. Contrà Coſſ. aptiſſimè diuiſis in cornua equitibus,legiones in prima acie & in ſubſidiis collocarunt,& his immiſcuerunt auxilia. Vtrinque xl. milia conſtat fuiſſe, Pyrrhi dimidia pars exercitus amiſſa,apud Romanos quinque milia deſiderata ſunt.

Cn. Pompeius aduerſus C. Cæſarem † paluſtri prælio Pharſaliæ triplicem inſtruxit aciem, quarum ſingulæ denos ordines haberent in latitudinem. Legiones ſecundum virtutem cuiuſque firmiſſimas in cornibus & in medio collocauit, ſpacia his interpoſita tyronibus ſuppleuit, dextro latere dc equites, propter flumen Enipeum, quod & alueo ſuo & alluuie regionem impedierat, reliquum equitatum in ſiniſtro cornu cum auxiliis omnibus collocauit, vt inde Iulianum exercitum circuiret. Aduerſus hanc ordinationem Iulius Cæſar & ipſe triplice acie,diſpoſitis in fronte legionibus,ſiniſtrum latus,ne circuiri poſſet,admouit paludibus. In dextro cornu poſuit equitem, cui velociſſimos miſcuit peditum,& ad morem equeſtris pugnæ exercitatos, ſed deinde cohortes in ſubſidio retinuit,ad res futuras:ſed dextro latere conuerſas in obliquum,vnde equitatum hoſtium expectabat,collocauit:nec vlla res ad victoriam plus eo die Cæſari contulit:effuſum nanq; Pompeii equitatum inopinato ſubinde lati excurſu auerterunt,cædendúmque tradiderunt. *paleſtriali, alias, pale pharſali*

Imperator Cæſ. Germanicus,cùm ſubinde Catii equeſtre prælium,in ſyluas refugiendo †reducerent, iuſſit ſuos equites, ſimul atque ad impedimenta ventum eſſet,equis deſilire,pedeſtriq; pugna confligere: quo genere conſequutus eſt *diducerent*

S ne quis

Digitized by Google

ne quis non locus eius victoriam miraretur.

C.Duillius cùm videret graues ſuas naues mobilitate Punicæ claſſis eludi, ir ritámq; virtutem militum fieri,excogitauit manus ferreas,quæ vbi hoſtilem ap prehenderent nauem,ſupiecto ponte,tranſgrediebatur Romanus,& in ipſorum ratibus cominus eos trucidabat.

De acie hoſtium turbanda. Cap. IIII.

PApyrius Curſor,filius conſulis,cùm æquo Marte aduerſus obſtinatos Samnites concurreret,ignorantibus ſuis præcepit Spurio Naucio,vt pauci Calones,& agaſones mulis inſidentes,ramoſq; per terram trahentes,à colle tranſuerſo magno tumultu decurrerent:quibus proſpectis proclamauit victorem adeſſe collegam vt occuparent ipſi præſentis prælii gloriam : quo facto & Romanis fiducia concitatis,propulére,propulſi terga vertère.

F.Rutilius Maximus,quarto conſulatu in Samnio,omni modo fruſtra conatus aciem hoſtium perrumpere,nouiſſimè haſtatos ſubduxit ordinibus,& cum Scipione legato ſuo circummiſit,iuſſitq; collem capere , ex quo decurri poterat in hoſtium terga:quod vbi factú eſt,Romanis creuit animus,& Samnites perterriti fugam molientes cæſi ſunt.

Minutius Ruffus Imp . cùm à Scordiſcis Daciſq; premeretur,quibus impar erat numero, præmiſit fratrem & paucos equites vnà cum æneatoribus : præcepitq;,vt cùm vidiſſet contractum prælium , ſubitus ex diuerſo ſe oſtenderet,iuberetq; æneatores concinere:ſonantibus montium iugis,ſpecies ingentis multitudinis,offuſa eſt hoſtibus,qua perterriti dedére terga.

Agellius Acilius Glabrio Coſ . aduerſus Antiochi regis acië,quam is in Achaiam per anguſtias thermopylarum direxerat iniquitatibus loci non irritus tantum,ſed cum iactura quoq; repulſus eſſet,niſi circúmiſſus ab eo Porcius Cato qui tú tribunus militú à populo factus in exercitu erat, deiectis iugis Callidromi mótis.

Calliodromiacolis † Aetolis, qui præſidio tenebantur,ſupereminentem caſtris regiis collem,à tergo ſubitus apparuiſſet:quo facto perturbatis Antiochi copiis, vtrinq; irrupere Romani,& fuſis fugatiſq; caſtra ceperunt.

C.Sulpitius Petreius Coſ.contra Gallos dimicaturus,iuſſit muliones clàm in montes proximos cum mulis abire,& inde conſerto iam prælio, velut equis inſidentes oſtétare ſe pugnantibus:quare Galli exiſtimantes aduentare auxilia Romanis,ceſſere,iam penè victores.

Marius circa aquas Sextias,cùm in animo haberet poſtera die depugnare aduerſus Theutonos , Marcellú cum parua manu equitum peditúmq; noctu poſt terga hoſtium miſit,& ad implendam multitudinis ſpeciem,agaſones lixaſq; armatos ſimul ire iuſſit, iumentorumq; magnam partem inſtratorum cum cétumculis,vt per hoc facies equitatus obiiciretur,præcepitq; vt cú animaduertiſſent committi prælium, ipſi in terga hoſtium deſcenderent : qui apparatus tantum terroris intulit,vt aſperrimi hoſtes in fugam verſi ſint.

Calamatiú Caſtrum & Tanonicú. Licinius Craſſus fugitiuorum bello apud †Calamarcum educturus militem, aduerſus Caſtú & Canimocú duces Gallorú xii cohortes cú C . Próptino & cú Q.Marcio Ruffo legatis poſt montem circúmiſit:quæ cú cómiſſo iam prælio,à

tergo

tergo clamore iam ſublato, decurriſſent, ita fuderunt hoſtes, vt vbique fugã pro pugna capeſcerent.

Marcellus cùm vereretur ne paucitatem eius militum clamor detegeret, ſimul lixas calonéſque, & omnis generis ſequelas conclamare iuſſit, atque ita hoſtem magni exercitus ſpecie exterruit.

Valerius Leuinus aduerſus Pyrrhum, occiſo quodam gregali, tenens gladium cruentum, exercitui vtriꝗ perſuaſit Pyrrhum interemptum. Quamobrem hoſtes deſtitutos ſe ducis morte credentes, conſternati à mendacio, ſe pauidi in caſtra receperunt.

Iugurtha in Numidia aduerſus C. Marium, cum Latinę quoꝗ linguę vſum ei conuerſatio priſtina caſtrorum dediſſet, in primam aciem procurrit, & occiſum à ſe C. Mariũ tum Latinè clamare cœpit, atꝗ ita multos noſtrorũ auertit.

Myronides Athenienſis dubio prælio aduerſus Thebanos rem gerens, repente in dextro ſuorũ cornu proſiluit, & exclamauit ſe iam ſiniſtro viciſſe: quare & ſuis alacritate & hoſtibus metu iniecto vicit.

Crœſus prædualido hoſtium equitatui camelorum gregem oppoſuit: quorum nouitate & horrore conſternati equi, non ſolùm inſidẽtes præcipitauerunt, ſed peditum quoque ſuorũ ordines pertriuerunt, vincendóſque hoſti præbuerunt.

Pyrrhus Epirotarũ rex, pro Tarentinis aduerſus Ro. eodem modo elephantis ad perturbandam aciem vſus eſt.

Pœni quoꝗ aduerſus Romanos idem fecerunt frequenter. Volſcorũ caſtra cùm prope virgulta ſyluáſque poſita eſſent, Camillus ea omnia, quæ conceptũ ignem vſꝗ in vallum proferre poterant, incẽdit, & ſic aduerſarios exuit caſtris.

M. Craſſus bello ſociali eodẽ modo propè cũ copiis omnibus intereptus eſt.

Hiſpani contra Hamilcarem boues vehiculis adiunctos in prima fronte cõſtituerunt, vehiculáque tædæ & ſepi & ſulphuris plena, ſigno pugnæ dato, incenderunt: actis deinde in hoſtem bobus conſternatam aciem perruperunt.

Phaliſci & Tarquinienſes, compluribus ſuorum in habitu ſacerdotum ſub ornatis, faces & angues furiali habitu præferentibus, aciem Romanorum turbauerunt. Idem Veientes & Fidenates facibus arreptis fecerunt.

Atheas rex Scytharum cùm aduerſus ampliorem Triballorum exercitum confligeret, iuſſit à fœminis & pueris omniꝗ imbelli turba, greges aſinorum, ac boum ad poſtremam hoſtium aciem admoueri, & erectas haſtas præferre: famã deinde diffudit, tanquàm auxilia ſibi ab vlterioribus Scythis aduentarent, qua aſſeueratione auertit hoſtem. *Aethes*

De inſidiis. Cap. V.

Romulus per latebras copiarũ parte diſpoſita cùm ad Fidenas acceſſiſſet, ſimulata fuga temere hoſtes inſequutos eò perduxit vbi occultos habebat milites, quivndique adorti effuſos & incautos ceciderunt.

Quintus Fabius Maximus Coſ. auxilio Sutrinis miſſus aduerſus Hetruſcos, omnes hoſtium copias in ſe conuertit: deinde ſimulato timore, in ſuperiora loca velut fugiens receſſit, effuſéꝗ ſubeuntes aggreſſus, non aciem tantùm ſuperauit ſed etiam caſtris exuit.

S ii Sempronius

Sempronius Gracchus aduerſus Celtiberos,metu ſimulato,continuit exercitum:emiſſa deinde armatura leui, quæ hoſtem laceſſeret, ac ſtatim pedem referente,euocauit hoſtem:deinde inordinatos aggreſſus, vſque eò cecidit vt etiam caſtra caperet.

Q.Metellus Coſ.in Sicilia bellum gerens aduerſus Haſdrubalem,ob eius ingentem exercitum & cxxx elephantos intentior, diffidentia ſimulata,intra Panormum copias tenuit,foſſamque ingentis magnitudinis ante ſe duxit: conſpecto deinde exercitu Haſdrubalis,qui in prima acie elephãtos habebat,præcepit haſtatis,tela in beluas iacerent,protinúſque ſe intra munimenta reciperent:ea ludificatione rectores elephantorum cõcitati,in ipſam foſſam elephantos egerũt: quo vt primũ illaqueati ſunt, partim magnitudine telorũ cõfecti,partim retro in ſuos acti,totã aciẽ turbauerũt. Tũc Metellus,hanc operiẽs occaſionẽ,cũ toto exercitu erupit & aggreſſus à latere Pœnos cecidit,ipſiſq; vt elephãtis potitus eſt.

Tomyris Tamiris Scytharum regina,Cyrum Perſarum ducem,æquo Marte certantẽ, ſimulato metu elicuit ad notas militi ſuo anguſtias, atque ibi repente conuerſo agmine,natura loci adiuta,deuicit.

Aegyptii cõflicturi acie in eis campis quibus iunctæ paludes erant, alga eas cõtexerunt,commiſſoq; prælio fugã ſimulantes in inſidias ſe euocauerunt,qui rapidius vecti per ignota loca,limo inhæſerunt,circumuentiq; ſunt.

Viriatus ex latrone dux Celtiberorũ cedere ſe Romanis equitibus ſimulans, vſq; ad locum voraginoſum & præaltũ eos perduxit:& cum ipſe per ſolidos ac notos ſibi trãſitus euaderet,Romanos ignaros locorũ immerſoſq; limo cecidit.

Fuluius Imp. Cymbrico bello collatis cum hoſte caſtris, equites ſuos iuſſit ſuccedere ad munitiones eorum,laceſſitiſq; barbaris,ſimulata fuga receſſit:hoc cùm per aliquot dies feciſſet,auidè inſequentibus Cymbris animaduertit caſtra eorum ſolita nudari:itaque per partem exercitus cuſtodita conſuetudine, ipſe cum expeditis poſt caſtra hoſtium concedit occultus,effuſiſq; eis ex more repẽte adortus,& deſertum proruit vallum & caſtra cepit.

Cn.Fuluius cùm in finibus noſtris exercitus Faliſcorum, longè noſtro maior caſtra poſuiſſet,per ſuos milites quædam procul à caſtris ędificia ſuccendit, vt Faliſci ſuos id feciſſe credentes, ſpe prædæ diffunderentur.

Alexãder ex Epirotis aduerſus Illyricos collocata in inſidiis manu,quoſdã ex ſuis habitu Illyriorum inſtruxit, & iuſſit vaſtare ſuam,id eſt,Epiroticam,regionem:quod cùm Illyrii viderent fieri,ipſi paſſim prædari cœperunt,eò ſecurius quòd præcedentes veluti pro exploratoribus habebãt,à quibus ex induſtria in loca iniqua deducti,cæſi fugatíque ſunt.

Leptenes quoque Syracuſanus aduerſus Carthaginenſes vaſtari ſuos agros & incendi villas caſtellàque quædam imperauit. Carthaginenſes à ſuis id fieri rati,& ipſi tanquàm in adiutoriũ exierunt,exceptiq; ab inſidiatoribus fuſi ſunt.

Hannibal Maharbal miſſus à Carthaginenſ. aduerſus Afros rebellantes,cũ ſciret gentem auidã eſſe vini,magnũ eius modũ mãdragora permiſcuit,cuius inter venenũ ac ſoporem media vis eſt,tunc prœlio leui commiſſo,ex induſtria ceſſit:nocte deinde intempeſta,relictis intra caſtra quibuſdam ſarcinis,& omni vino infecto

fugam

fugam ſimulauit:cúmq́ barbari occupatis caſtris,in gaudium effuſi, medicatū auidè merum hauſiſſent,& in modum defunctorum ſtrati iacerent,reuerſus cepit eos ac trucidauit.

Hannibal cùm ſciret ſua & Romanorum caſtra,in eis locis eſſe,quæ lignis deficiebātur ,ex induſtria in regione deſerta, plurimos armentorum greges intra vallum reliquit:qua velut præda Romani potiti in ſummis lignationis anguſtiis,inſalubribus ſe cibis onerarunt:Hannibal reducto nocte exercitu,ſecuros eos & ſemicruda graues carne, maiorem in modum vexauit.

Tyberius Gracchus in Hiſpania certior factus hoſtem inopem † commercio laborare,inſtructiſſima caſtra omnibus eſculentis deſeruit,quæ adeptum hoſtē & repertis intemperáter repletum,grauemq́,reducto exercitu ſubitò oppreſſit.

Hi qui aduerſus Erythreos bellum gerebant, ſpeculatorem eorū in loco edito depræhenſum occiderunt,& veſtem eius militi ſuo dederunt, qui ex eodem iugo Erythreos ſigno dato in inſidias euocauit.

Arabes,cùm eſſet nota conſuetudo eorum, qua de aduētu hoſtium interdiu fumo,nocte igne ſignificare inſtituerant, vt ſine intermiſſione ea fierent præceperunt,aduentantibus autem aduerſariis intermitteret:qui cùm ceſſantibus luminibus exiſtimarent,ignari aduentum ſuum, auidius ingreſſi oppreſſiq́ ſunt.

Alexander Macedo,cùm hoſtis in ſaltu æditiore caſtra communiſſet,ſeducta parte copiarum,præcepit his quos relinquebat,vt ex more ignes †excitarent,ſpeciemq́ præberent totius exercitus : ipſe per auias regiones circumducta manu, hoſtem ſuperiore aggreſſus loco depulit. *citarent*

Memnon Rhodius rex,cùm equitatu præualeret,& hoſtem in collibus ſe continentem,in campos vellet deducere,quoſdam ex militibus ſuis,ſub ſpecie perfugæ miſit in hoſtium caſtra,qui affirmarent exercitum Memnonis iam perniciosā ſeditione furere,& vt ſubinde aliqua pars eius dilaberetur .Huic affirmationi vt fidem faceret, paſſim in conſpectu hoſtium iuſſit parua caſtella muniri,velut in ea ſe recepturi eſſent qui diſſidebant : hac perſuaſione ſolicitati qui in montibus ſe continuerant,in plana deſcenderunt,& dum caſtella tentant,ab equitatu circumuenti ſunt.

Harridas rex Moloſſorum bello petitus ab Ardie Illyrico maiorem aliquāto exercitum habente, molitus imbelles ſuorum , in vicinam regionem Aetoliæ famam ſparſit, ſic tanquàm vrbes ac res ſuas Aetolis concederet. Ipſe cum his qui arma ferre poterant inſidias in montibus, & locis confragoſis diſtribuit . Illyrii timentes ne quæ Moloſſorum erant ,ab Aetolis occuparentur , velut ad prædam feſtinantes, neglectis ordinibus accelerare cœperunt: quos diſſipatos,nihil tale expectantes,Harridas ex inſidiis fudit fugauitq́.

T.Labienus C.Cæſaris legatus aduerſus Gallos,ante aduentum Germanorum quos auxilio his venturos ſciebat,confligere cupiens,diffidentiam ſimulauit,poſitiſq́ in diuerſa ripa caſtris,profectionem edixit in poſterum diem.Galli credentes eum fugere, flumen quod mediū erat,inſtituerunt tranſmittere.Labienus circūacto exercitu , inter ipſas ſuperādi amnis difficultates eos cecidit.

Hannibal cùm exploraſſet negligenter caſtra Fuluii Ro.ducis munita,ipſū

pręterea multa temerè audere, prima luce cùm denſiores nebulæ præſtarent ob ſcuritatem, paucos milites munitionum noſtrarum vigilibus oſtendit, quo Fulvius repente mouit exercitum. Hannibal per diuerſam partem caſtra eius occupauit: & ita in tergum Romanorum effuſus, octo milia fortiſſimorum militum cum ipſo duce trucidauit.

Idem Hannibal, cùm inter Fabium dictatorem & Minutium magiſtrũ equitum diuiſus eſſet exercitus, & Fabius occaſionibus immineret, Minutius pugnã di cupiditate flagraret, caſtra in campo qui medius inter hoſtes erat, poſuit: & cùm partem peditum in confragoſis rupibus celaſſet, ipſe ad euocandum hoſtem miſit qui proximum tumulum occuparent: ad quos opprimẽdos cùm eduxiſſet copias Minutius, inſidiatores ab Hannibale diſpoſiti, ſubitò conſurrexerunt, & deleſſent Minutii exercitum, niſi Fabius periclitantibus ſubueniſſet.

Idem Hannibal cùm ad Trebiã in conſpectu haberet Sempronii longi Coſ. caſtra, medio amne interfluente ſeuiſſima hyeme Magonem & electos in inſidi is poſuit. Deinde Numidas equites, ad eliciendam Sempronii crudelitatem, adequitare vallo eius iuſſit: quibus præceperat, vt ad primum noſtrorum incurſũ per nota refugerent vada. Hos conſul & adortus temerè, & ſecutus, ieiunũ exercitum in maximo frigore trãſitu fluminis rigere fecit. Mox torpore, & inedia affectis Hannibal ſuum militem oppoſuit, quem ad id ignibus, oleoq; & cibo fouerat: nec defuit partibus Mago, quin terga hoſtiũ in hoc ordinatus cæderet.

Idem ad Traſimenum, cùm arcta quædam via in radices montis & campos patentes duceret, ſimulata fuga per anguſtias ad patentia euaſit, ibiq; caſtra poſuit, ac nocte diſpoſitis militibus, & per collẽ qui imminebat, & in lateribus anguſtiarum prima luce, nebula quoq; adiutus, aciem direxit. Flaminius velut fugientem inſequens, cùm anguſtias eſſet ingreſſus, non antè prouidit inſidias, quàm ſimul à fronte, lateribus, tergo circumfuſus, ad internecionem cum exercitu cæderetur.

Idem Hannibal aduerſus Iunium dictatorẽ, nocte intempeſta ſexcentis equitibus imperauit, vt in plures turmas ſegregati per vices, ſine intermiſſione circa caſtra hoſtium ſe oſtentarent. Ita tota nocte Romanis in vallo, ſtatione ac pluuia, quæ fortè continua fuerat, inquietatis confectiſq;, cùm receptui ſignũ iam Iunius dediſſet, Hannibal ſuos requietos reduxit, & caſtra eius inuaſit.

Epaminundas Thebanus in eundem modum, cùm Lacedæmonii Athenas vallo ducto Peloponeſon tuerẽtur, paucorum opera leuis armaturæ, tota nocte inquietauit hoſtem: ac deinde prima luce vocatis ſuis, cùm Lacedæmonii ſe recepiſſent, ſubitò vniuerſum exercitum quem quietum habuerat, admouit, & per ipſa munimenta deſtituta propugnatoribus irrupit.

Hannibal directa acie ad Cannas dc. equites Numidas iuſſis tranſfugere, qui ad fidem faciendam, gladios & ſcuta noſtris tradidere: & in vltimum agmen recepti, vbi primùm concurri cœpit, ſtrictis minoribus (quos occultauerant) gladiis, ſcutis iacentium aſſumptis, Romanorum aciem ceciderunt.

Iapyges P. Licinio procõſuli pagos quoq; ſub ſpecie deditionis obtulerunt, qui recepti, & in poſtrema acie collocati, terga Romanorum ceciderunt.

Scipio

Scipio Aphricanus cùm aduerſa haberet bina hoſtium caſtra, Syphacis & Carthaginenſ. ſtatuit Syphacis vbi multa incendiis alimenta erant aggredi nocte, ignemq́ iniicere, vt ex ea re Numidas quidem ex ſuis caſtris trepidantes cęderet: Pœnos autem, quos certum erat ad ſuccurrendum ſociis procurſuros, inſidiis diſpoſitis exciperet, vtrúq; ex ſententia ceſſit.

Mithridates à Lucullo virtute frequenter ſuperatus, inſidiis eum appetiit, Adathante quodã eminente viribus ſubornato, vt trãsfugeret: & fide pacta hoſti, facinus perpetraret: quod is ſtrenuè quidem, ſed ſine euentu conatus eſt: receptus enim à Lucullo in gregẽ equitum, non ſine tacita cuſtodia habitus eſt: quia nec credi ſubitò transfugæ, nec inhiberi reliquos oportebat. Cùm deinde frequẽtibus excurſionibus, promptam & enixam operam exhiberet, fide acquiſita tẽpus elegit, quo miſſa principia quietem omnibus caſtrenſibus dabant, prætoriumq; ſecretius præſtabant: caſus adiuuit Lucullum. Nam qui ad vigilantẽ vſq; admitteretur, fatigatum nocturnis cogitationibus illo tempore quieſcentem inuenit. Cùm deinde, tãquàm nunciaturus aliquid ſubitum ac neceſſarium intrare vellet, & pertinaciter à ſeruis valetudini domini conſulẽtibus excluderetur, veritus ne ſuſpectus eſſet, equis quos ante portam paratos habebat, ad Mithridatem refugit irritus.

Sertorius in Hiſpania cùm apud Lauronem oppidum, vicina caſtra Pompei caſtris haberet, & duæ tantummodo regiones eſſet, ex quibus pabulum peti poſſet, vna in propinquo, altera longius ſita, eam quæ in propinquo erat ſubinde à leui armatura infeſtari, vlteriorem autem vetuit ab vllo armato adiri, donec perſuaſit aduerſariis, tutiorem eſſe quæ erat remotior: quam cùm petiiſſet Pompeiani Octauium Græcimum cum decem cohortibus, in morem Romanorum armatis, & decem Hiſpanorum leuis armaturæ, & Tarquinium priſcum cum duobus milibus eqitum ire iubet ad inſidias tendendas pabulatoribus: illi ſtrenuè imperata faciunt. Explorata enim locorum natura, in vicina ſylua nocte prædictas copias abſcondunt, ita vt in prima parte leues Hiſpanos, aptiſſimos ad furta bellorum ponerent: paulo interius ſcutatos, in remotiſſimo equites, ne fremitu equorum cogitata proderentur, quieſcere omnes ſilentio ſeruato in horã tertiam diei iubet: cùm deinde Pompeiani ſecuri ſeruatiq; pabulo de reditu cogitarent, & hi quoq; qui in ſtatione fuerant, quiete inuitati ad pabulum colligẽdum dilaberentur, emiſſi primùm Hiſpani, velocitate gentili in planis effunduntur, & cùm vulnerant confunduntq;, nihil tale expectantes, prius deinde q̃ reſiſti his inciperet ſcutati erumpunt è ſaltu, & redeuntes in ordine conſternũt, vertuntq;: fugientibus equites immiſſi toto eo ſpacio quo rediebatur in caſtra perſecuti cæduntur: curatum quoq; ne quis effugeret, nam reliqui ccl. equites præmiſſi, facilè per compendia itinerum effuſis habenis, antequàm ad caſtra Põpei perueniretur conuerſi, occurrerunt eis qui primi fugerant. Ad cuius rei ſenſum Pompeio immittente legionem cum Lælio in præſidium ſuorũ, ſubducti in dextrum latus velut ceſſerunt equites, deinde & cùm in legionem hanc tergo infeſtarent, cùm iam etiam à frõte qui pabulatores perſecuti erant incurſarent, ſic legio quoq; inter duas acies hoſtium cum legato ſuo eliſa eſt, ad cuius præ-

ſidium

ſidium Pompeio totum educente exercitum,Sertorius quoq; è collibus ſuos inſtructos oſtendit,effecitq; ne Pompeio expediret,ita præter duplex damnum,eadem ſolertia illatum,ſpectatorem quoq; eum cladis ſuorum continuit:hoc primum prælium inter Sertorium & Pompeium fuit, x milia hominum de Pompei exercitu amiſſa,& omnia impedimenta,Liuius autor eſt.

Pompeius in Hiſpania,diſpoſitis antè,qui ex occulto aggrederentur, ſimulato metu,deduxit inſtantem hoſtem in loca infeſta:deinde vbi res popoſcerũt, conuerſos & in fronte & vtrinq; lateribus ad internitionem cecidit ,capto etiam duce eorum Perpenna.

Idem aduerſus Mithridatem in Armenia, numero & genere equitum præualẽtem,tria milia leuis armaturæ,& d.equites nocte in valle ſub virgultis,quæ inter bina caſtra erant,diſpoſuit:prima deinde luce in ſtationem hoſtium emiſit equites ita firmatos, vt cùm vniuerſus cum exercitu hoſtium equitatus prælium iniſſet,ſeruatis ordinibus paulatim cederent, donec ſpacium darent conſurgendi à tergo,ob hoc diſpoſitis:quod poſtquàm ex ſententia contigit , conuerſis qui terga dediſſe videbantur,medium hoſtem trepidantem cecidit:ipſos etiam equos pedite cominus accedẽte confodit,eoq; prælio fiduciam regi quàm

cãpeſtribus in †equeſtribus copiis habebat,detraxit.

Cantẽnam Craſſus bello fugitiuorum apud †Cathenam bina caſtra cominus cum ho-

commutatis ſtium caſtris vallauit:nocte deinde† communitis copiis manẽte prętorio in maioribus caſtris,vt fallerẽtur hoſtes,ipſe omnes copias eduxit,& in radicibus prędicti montis conſtituit: diuiſoq; equitatu præcepit .L. Quintio partem Spartaco obiiceret,pugnaq; eum fruſtraretur: parte alia Gallos Germanoſq; ex factio-

ubi ne Caſti & Gannici eliceret ad pugnam,& pugna ſimulata deduceret,†niſi ipſe aciem inſtruxerit.Quos cùm barbari inſequuti eſſent, equite recedente in cornua ſubitò acies Romana adaperta cum clamore cucurrit, xxxv milia armatorum eo prælio interfecta cum ipſis ducibus Liuius tradit, receptas quinq; Romanas aquilas, ſigna ſex & xx, multa ſpolia, inter quæ quinq; faſces cum ſecuribus.

C.Caſſius in Syria aduerſus Parthos ducens aciem , equitem oſtẽdit à frõte cùm à tergo peditem in confragoſo loco occultaſſet , dein cedente equitatu & per nota ſe recipiente,in præparatas inſidias perduxit exercitum Parthorum, & cecidit.

Venditius Parthos & Labienũ alacres ſucceſſibus victoriarũ, dum ſuos ipſe per ſimulationẽ metus cõtinet,euocauit:& in loca iniqua deductos,aggreſſus per obreptionẽ,adeò debellauit,vt deſtituti Labieno ꝓuincia excederẽt Parthi.

Idem aduerſus Pharnaſtanis Parthos, cùm ipſe exiguum numerum militũ haberet,illis autem fiduciam ex multitudine videret increſcere,ad latus caſtro-

peditum rum xviii cohortes†in obſcura valle poſuit, equitatu poſt terga militum collocato. Tum paucos admodum milites in hoſtem miſit,qui vbi ſimulata fuga hoſtem effuſè ſequẽtem,vltra locum iuſidiarum perduxit,coorta à latere acie,præcipitatis in fugam his,Pharnaſtanem interfecit.

C. Cæſar ſuis & Afranianis caſtris contrarias tenentibus planicies , cùm

vtriuſq;

vtriuſq; partis plurimum intereſſet colles proximos occupare,idq; propter ſax orum aſperitatem eſſet difficile, tanquam Ilerdam repetiturum,retro agmē ordinauit,faciente inopia fidem deſtinationi. Intra breuiſſimum deinde ſpacium, exiguo circuitu flexit repente ad mōtes occupādos. Quo viſo perturbati Afraniani,velut captis caſtris,& ipſi effuſo curſu eoſdem montes petiere:quod futurum cum †prædeſtinaſſet Cæſar,partim peditatu,quē præmiſerat, partim à tergo ſubmiſſis equitibus inordinatos eſt adortus. prædiuinaſſet

Antonius apud forum Gallorum cūm Panſam Coſ. aduentare comperiſſet, inſidiis per ſyluestria Aemiliæ viæ diſpoſitis,agmen eius excepit, fuditque: & ipſum eo vulnere affecit,quo intra paucos dies exanimaretur.

Iuba rex, in Africo bello ciuili Curionis animum ſimulato regreſſu impulit in vanam alacritatem:cuius ſpei vanitate deceptus Curio,dum tanquàm fugiētem Saboram regium præfectum perſequitur, deuenit in patentes campos, vbi Numidarum circumuentus equitatu,perdito exercitu cecidit.

Melanthus dux Athenienſium cūm prouocatus à rege hoſtium Xantho Bœotio deſcendiſſet ad pugnam, vt primum cominus ſtetit, inique(inquit)Xanthe,& contra pactum facis, aduerſus ſolum enim cum altero proceſſiſti:cūmq; admiratus ille quiſnam ſe comitaretur,reſpexit,auerſum vno ictu confecit.

Iphicrates Athenieſ.ad Cherroneſum cūm ſciret Lacedæmoniorum ducem Anaxibium, exercitum pedeſtri itinere ducere,firmiſſimam manum militum eduxit è nauibus,& in inſidiis collocauit:naues autem omnium,tanquàm onuſtas milite,palàm tranſnauigare iuſſit,ita ſecuros & nihil expectantes Lacedæmonios,à tergo ingreſſus itinere oppreſſit fuditq;.

Liburni cum vadoſa loca obſediſſent,capitibus tantū eminentibus,fidem fecerūt hoſti alti maris,ac triremē, quæ eos pſequebatur,implicatā vado ceperūt.

Alcibiades dux Athenienſ.in Helleſponto aduerſus Numidarū & Lacedæmoniorum ducē, cūm amplū exercitū & plures naues haberet, nocte expoſitis in terram quibuſdam militum ſuorum, parte quoq; nauium poſt quædam promontoria occulta ipſe cum paucis profectus,ita vt contemptu ſui hoſtem inuitaret,eundem inſequentē fugit,donec in præparatas inſidias perduceret: †aduerſum deinde,& egrediētē in terrā, per eos quos ad hoc ipſum expoſuerat cecidit. auerſum

Idem nauali prælio decertaturus,conſtituit malos quoſdam in promontorio, præcepitq; his quos ibi relinquebat,vt cūm prælium commiſſum ſenſiſſent,pāderent vela. Quo facto conſequutus eſt, vt hoſtes aliam claſſem in auxilium ſu peruenire ei arbitrati,verterentur.

Memnon Rhodius nauali prælio cūm haberet cc nauium claſſem & hoſtiū naues elicere ad prælium vellet, ita ordinauit ſuos,vt paucarum nauium malos erigerent,eáſque primas agi iuberent:hoſtes autem procul conſpicati numerum arborum,& ex eo nauium quoq; coniectantes,obtulerunt ſe certamini,& à pluribus occupati ſuperatiq; ſunt.

Thimotheus dux Athenienſ.aduerſus Lacedęmonios nauali acie decertaturus cū inſtructa claſſis eorū ad pugnandū pceſſiſſet,ex velociſſimis nauibus xx præmiſit, quæ omni arte varióq; flexu eluderent hoſtē:vt autē primùm ſenſit,deinde mi-

miſſo iam prælio ad hoſtes tráſfugiſſet,pronunciauit iuſſu ſuo id factum, eáq; ratione militum animos tantum à confuſione retraxit, ſed quadam etiam ſpe vtilitatis,quæ id conſilium ſecutura eſſet†conſummauit. cõfirmauit

Idem cùm auxiliares eius miſſi ab ipſo circumuenti ab hoſtibus & interfecti eſſent,vereretúrq; ne propter hoc damnum,vniuerſus trepidaret exercitus,pronunciauit†auxiliares,qui ad defectionem conſpiraſſent,cõſilio à ſe in loca iniqua deductos,ita manifeſtiſſimam cladem,vltionis ſimulatione velauit,& militum animos hac perſuaſione confirmauit. auxilia-ribus

Scipio, cùm *Syphacis* legati nunciarent ei regis ſui nomine,ne fiducia ſocietatis eius,ex Sicilia in Aphricam tráſiret, veritus ne confunderétur animi ſuorũ abſciſſa peregrina ſocietate,dimiſit†ire legatos,& famam diffudit, tãquàm vltrò à *Syphace* accerſeretur. per relega-tos

Q.Sertorius cùm acie decertaret, barbarum qui ei nunciauerat Hirculeium periiſſe,pugione traiecit,ne & in aliorum id noticiam perferret, & ob hoc animi ſuorum infirmarentur.

Alcibiades Athenienſ.cùm ab†Abydenis prælio vrgeretur,ſubitóq; magno curſu triſtem aduertiſſet aduentare tabellarium, prohibuit palàm dicere quid afferret. Deinde ſecreto ſciſcitatus à Pharnabazo regio præfecto claſſem ſuam oppugnari,celatis & hoſtibus & militibus prælium finiit,ac protinus ad eripiendam claſſem ducto exercitu opem tulit ſuis. idenis

Hannibalem venientem in Italiam tria milia Carpentariorum reliquerunt, quo ille exemplo ne & cæteri mouerentur, edixit à ſe eſſe dimiſſos, & inſuper in fidem eius rei,paucos leuiſſimæ operæ domos remiſit.

L.Lucullus,cùm animaduertiſſet Macedonas equites, quos in auxilio habebat,ſubito conſenſu ad hoſtẽ transfugere,ſigna canere iuſſit,& turmas quæ os ſequerentur immiſit,hoſti committi prælium ratus,transfugientes telis excepit Macedones,qui cùm viderent neq; recipi ſe ab aduerſariis,& premi ab his quos diſerebant,neceſſario ad iuſtum prælium conuerſi hoſtem inuaſerunt.

† Datames dux Perſarum aduerſus Authofradatem in Capodocia,cùm partem equitum ſuorum transfugere comperiſſet,cæteros omnes venire ſecum iuſſit,aſſecutúſq; transfugas collaudauit,ꝙ eum alacriter præceſſiſſent,hortatúſq; eſt eos etiam,vt fortiter hoſtem adorirentur:pudor transfugis attulit penitentiam,& conſilium ſuum(quia non putabant deprehenſum)mutauerunt. Natames

T.Quintius Capitolinus Coſ.cedẽtibus Romanis emẽtitus eſt in altero cornu hoſtes fugatos,& ita confirmatis ſuis victoriam retulit.

Cn.Manilius aduerſus Hetruſcos,vulnerato collega Fabio,qui ſiniſtrum cor nu ducebat,& ob id parte cedente,quòd etiam occiſum crederent conſulẽ cum turmis equitũ occurrit, clamitans & collegã viuere, & ſe dextro cornu viciſſe. Qua conſtantia redintegratis animis ſuorum vicit.

Marius aduerſus Cymbros & Teutonos,cùm metatores eius per imprudentiam ita caſtris locum cepiſſent,vt ſub poteſtate barbarorum eſſet aqua,flagitantibus eam ſuis,digito hoſtem oſtendens,illinc(inquit)petenda eſt. Quo inſtinctu aſſecutus eſt,vt protinus barbari tollerentur.

T.Labien

T. Labienus poſt Pharſalicam pugnam, cum victis p artibus Dyrrhachium refugiſſet, miſcuit vera falſis, & non celato exitu pugnæ, æquatam partium fortunam, graui vulnere Cæſaris finxit, & hac aſſimulatione reliquis Pompeianarum partium fiduciam fecit.

M. Cato cùm Ambraciam, eo tempore quo ſociæ naues ab Aetolis oppugnabantur, imprudens vno lembo appuliſſet, quanquàm nihil ſecum præſidii haberet, cœpit ſignum voce geſtuq; dare, quo videretur ſubſequentes ſuorum naues vocare: eaq; aſſeueratione hoſtem terruit, tanquàm planè appropinquarent, qui quaſi è proximo citabantur. Aetoli, ne aduētu Romanæ claſſis opprimerentur reliquerunt oppugnationem.

De conſtituenda per conſtantiam acie. Cap. VIII.

SEruius Tullius adoleſcẽs, prælio quo Tarquinius rex aduerſus Sabinos cōflixit, ſigniferis ſegnius dimicātibus, raptū ſignū in hoſtē miſit, cuius recipiēdi gratia Romani ita ardenter pugnauerunt, vt & ſignum & victoriam retulerint.

Furius Agrippa Coſ. cedente cornu, ſignum militare ereptum ſignifero, in hoſtes Hernicos & Equos miſit, quo facto eius prælium reſtitutum eſt. Summa enim alacritate Romani ad recipiendum ſignum incubuerunt.

T. Quintius Capitolinus Coſ. ſignum in hoſtes Phaliſcos eiecit, militéſq; id repetere iuſſit.

M. Furius Camillus Tr. Mil. conſulari poteſtare, cunctante exercitu arreptū manu ſigniferum in hoſtes Volſcos & Latinos traxit, cæteros puduit nō ſequi.

Saluius Pelignus bello Perſico idem fecit

Q. Furius auerſo exercitu, cùm occuriſſet affirmauit non recepturum ſe in caſtra quenquam niſi victorem, reductiſq; in aciem, victoria potitus eſt.

aduerſū Scipio apud Numantiam, cùm †auerſum ſuum videret exercitum, pronunciauit ſibi pro hoſte futurum, quiſquis in caſtra rediſſet.

Sinilius Priſcus dictator, cùm ſigna legionum ferri in hoſtes Phaliſcos iuſſiſſet ſigniferum cunctantem occidi imperauit, quo exemplo perterriti hoſtem inuaſerunt.

Coſſus Cornelius magiſter equitum aduerſus Fidenates idem fecit.

Tarquinius aduerſus Sabinos cunctantes equites, detractis frenis concitatiſq; equis procurrere & prorumpere aciem iuſſit.

M. Attilius Coſ. bello Samnitico, ex acie refugientibus in caſtra militibus aciem ſuorum oppoſuit, affirmans ſecum & cum bonis ciuibus dimicaturos eos, niſi cum hoſtibus maluiſſent, ea ratione vniuerſos in aciem reduxit:

L. Sylla, cedentibus iam legionibus exercitui Mithridatico, ductu Archelai, ſtricto gladio in primam aciem procurrit, appellaſq; milites dixit, ſi quis quæſiſſet vbi Imperatorem reliquiſſent, reſponderent pugnantem in Bœotia, cuius rei pudore vninerſi eum ſecuti ſunt.

Diuus Iulius ad Mundam ſuis referentibus pedem, equum ſuum abduci à conſpectu ſuo iuſſit, & in primam aciem pedes proſiliit: milites dum deſtituere Imperatorem erubeſcunt, redintegrarunt prælium.

Philippus veritus ne impetum Scytharum ſui non ſuſtinerent, fideliſſimos equitum

equitũ à tergo poſuit,præcepitq; ne quem commilitonũ ex acie fugere paterentur,perſeuerantius abeuntes trucidaret. Qua denũciatione cum effeciſſet,vt etiam timidiſſimi mallent ab hoſtibus quàm à ſuis interfici,victoriam acquiſiuit.

De his quæ poſt prælium fiunt ſi res proſperè ceſſerint, & de confirmandis reliquiis belli. Cap. IX.

C.Marius,victis prælio Teutonis,reliquias eorũ (quia nox circũuenerat) circũſedens, ſublatis ſubinde clamoribus,p̃ paucos ſuorũ territauit,inſomnemq; hoſtẽ detinuit, ex eo conſecutus vt poſtero die irrequietum facilius debellaret.

Claudius Nero victis Pœnis,quos Aſdrubale duce in Italiã ex Hiſpania traiiciẽtes exceperat,caput Aſdrubalis in caſtra Annibalis eiecit:quo factũ eſt vt & Annibal luctu (nã frater occiſus erat) & exercitus deſperatione aduentãtis pręſidii affligeretur.

Lucius Sylla his qui præneſte obſidebantur occiſorum in prælio ducum capita haſtis præfixa oſtendit,atque ita obſtinatorum peruicaciam fregit.

Arminius dux Germanorũ, capita eorum quos occiderat ſimiliter præfixa, ad vallum hoſtium admoueri iuſſit.

Domitius Corbulo cùm Tygranocertam obſideret,& Armenii pertinaciter viderentur † tolerare obſidionem, in quendam ex Megiſtanis quos ceperat ani- *toleraturi* maduertit,caputq; eius baliſta excuſſum,intra munimenta hoſtium miſit:id forte decidit in medium concilium,quod tum maxime habebant barbari,ad cuius conſpectum velut oſtento conſternati ad deditionem feſtinauerunt.

Hermocrates Syracuſanus,ſuperatis acie Carthaginen. veritus ne captiui,quorũ ingentẽ manũ in poteſtatẽ redegerat,parũ diligẽter cuſtodirẽtur †q; euẽtus di- *quòd* micationis in epulas,& ſecuritatem compellere victores poterat,finxit proxima nocte equitatum hoſtilem venturũ:qua expectatione aſſecutus eſt,vt ſolito attẽtius vigiliæ agerẽtur.Idem rebus proſperè geſtis, & ob id reſolutis ſuis in nimiã ſecuritatem ſomnoq; & mero preſſis,in caſtra transfugã miſit, qui præmoneret ſe fuga elapſum,diſpoſitas † etiã vbiq; à Syracuſanis inſidias,quarum metu rece- *enim* pit aciẽ.Illi cùm aduẽtarẽt perſecuti in foſſas deciderũt, & eo modo victi ſunt.

Si res durius ceſſerit de aduerſis emendandis. Cap. X.

Titus Didius in Hiſpania,cùm acerrimo prælio conflixiſſet,quod nox diremerat,magno numero vtrinque cæſo, complura ſuorum corpora atra nocte ſepelienda curauit.Hiſpani poſtero die ad ſimile officium progreſſi,quia plures ex ipſorum numero quàm ex Romanis cæſos repererant,victos ſe eſſe ſecundũ eam dinumerationem argumentati, ad conditiones Imperatoris deſcenderũt.

T.Martius eques Romanus,qui reliquiis exercitus duorum Scipionum præfuit,cùm in propinquo bina caſtra Pœnorum paucis milibus paſſuum diſtarẽt, cohortatus milites,proxima caſtra intempeſta nocte adortus eſt:& cùm hoſtem victoriæ fiducia incompoſitum aggreſſus,ne nuncios quidem cladis reliquiſſet, breuiſſimo tempore militi ad requiem dato, eadem nocte raptim famam rei geſtæ prægreſſus,altera eorundem caſtra inuaſit. Ita bis ſimili vſus euentu deletis vbique Pœnis,amiſſas populo Romano Hiſpanias reſtituit.

De dubiorum animis in fide retinendis. Cap. XI.

T

Digitized by Google

P.Valerius Epidauri,timens oppidanorũ perfidiã, quia parum præſidii habebat,gymnicos ludos ꝓcul ab vrbe apparauit. Quò cùm omnis ferè multitudo ſpectandi cauſa exiſſet clauſit portas, nec in eas antea admiſit Epidaurios quàm obſides à principibus acciperet.

Catinenſes Cn.Pompeius cùm ſuſpectos haberet †Cauſenſes,& vereretur ne præſidium non reciperent,petiit ab eis vt ægros interim apud ſe refici paterentur:fortiſſimis deinde,habitu languentium miſſis,ciuitatem occupauit continuítque.

Alexander deuicta perdomitaq; Thracia petens Aſiam,veritus ne poſt ipſius diſceſſum ſumerent arma, reges eorum pręfectoſq; & omnes quibus videbatur ineſſe cura detractæ libertatis,ſecum velut honoris cauſa traxit:ignobilibus autem relictis,plebeos præfecit:cõſecutus vti principes beneficiis eius obſtricti nihil nouare vellent: plebs verò non poſſet quidẽ ſpoliata principibus.

Antipater conſpecto priore Neciorum exercitu (qui audita morte Alexdri ad infeſtandum imperium eius confluxerant) diſſimulans ſe ſcire qua mẽte veniſſent,gratias his egit,quòd ad auxilium ferendum Alexandro aduerſus Lacedæmonios conueniſſent: adiecitq; id ſe regi ſcripturum. Cæterùm ipſos quia ſibi opera eorũ in præſentia nõ eſſet neceſſaria,abirẽt domos hortatus eſt: & hac aſſeueratione periculum quod ex nouitate rerum imminebat diſcuſſit.

Scipio Aphricanus in Hiſpania,cũ inter captiuas eximiæ formæ virgo alias,& nobilis,ad eum perducta eſſet,omniumq; oculos in ſe conuerteret,ſumma

Luceio cuſtodia habitã, ſponſo nomine † Alicio reddidit:inſuperq; aurũ quod parẽtes

gratia reſtituit eius redẽpturi captiuã domũ Scipioni attulerant,eidẽ ſpõſo ꝓ nuptiali † munere dedit:qua multiplici magnificẽtia vniuerſa gẽs victa impio po.Ro.acceſſit.

Alexandrum quoq; Macedonem traditum eſt eximiæ pulchritudinis virgini captiuæ,cùm finitimæ gentis principi fuiſſet deſponſata,ſumma abſtinentia ita peperciſſe,vt illam ne aſpexerit quidem. Quia mox ad ſponſum remiſſa, vniuerſæ gentis,per hoc beneficium, animos conciliauit ſibi.

Imp.Cæſar Aug.Germanicus,eo bello quo victis hoſtibus cognomen Ger-

Galliarum manici meruit, cùm in finibus † Cubiorũ caſtella poneret,pro fructibus eorum locorum,quæ vallo compræhendebat,præcium ſolui iuſſit:atq; ea iuſtitiæ fama omnium fidem aſtrinxit.

Quæ facienda ſint pro caſtris ſi ſatis fiduciæ in præſentibus copiis non habeamus. Cap. XII.

TItus Quintius Coſ.cùm Volſci caſtra eius aggreſſuri forent cohortem tantummodo in ſtatione detinuit,reliquum exercitum ad quieſcendum dimiſit:æneatoribus præcepit,vt vallum inſidentes equis circumirent,concinerentq; Qua facie & ſimulatione cùm propulſaſſet, & detinuiſſet per totam noctem hoſtes,ad lucis exortum feſſos vigilia, repente facta eruptione,facilè ſuperauit.

Quintius Sertorius in Hiſpania hoſtiũ equitatui maximè impar, q vſq; ad ipſas munitiones nimia fiducia ſuccedebat, nocte ſcrobes aperuit, & ante eas aciem direxit: cùm demum turmales ſecundum conſuetudinem redire vellẽt, pronunciauit comperiſſe inſidias ſe ab hoſtibus diſpoſitas:id circo ne diſcederent à ſignis nève laxarent agmen. Quod cùm ſoluere ex diſciplina feciſſet,exceptus,forte veris inſidiis,quia prædixerat,interritos milites habuit.

Phares dux Athenienſiũ cùm expectaret auxilia, & vereretur ne interea cõtemptu præſentis paucitatis hoſtes caſtra eius oppugnarẽt, cõplures ex iis quos habebat, per aduerſam partem nocte miſſos, iuſſit quà præcipuè conſpicui forẽt hoſtibus, redire in caſtra, & adcedentium nouarum virium ſpeciẽ præbere: atq; ita ſimulatis auxiliis tutatus eſt, donec inſtrueretur expectatis. Chares

Iphicrates Athenienſis cùm cãpeſtribus locis caſtra haberet, exploraſſetq; Thraces ex collibus, ꝑ quos vnus erat deſcẽſus, nocte ad diripiẽda caſtra vẽturos clàm duxit exercitũ, & in vtroq; viæ latere ꝑ quã trãſituri erãt Thraces diſtributũ collocauit: hoſtẽq; decurrẽtẽ in caſtra, in q̃bus multi ignes ꝑ paucorũ curam inſtituti, ſpeciẽ manẽtis ibi multitudinis ſeruabãt, à lateribus adortus oppreſſit.

De effugiendo. Cap. XIII.

GAlli pugnaturi cum Attalo, aurum omne & argentum certis cuſtodibus tradiderunt, quibus ſi acie † fugiſſent parceretur, quo facilius colligenda præda hoſtem impeditum effugerent. fuſi eſſent

Triphon Syriæ rex victus, per totum iter fugiens, pecuniam ſparſit: †eumq; ſectantes Antiochi equites moratus effugit. eiq; inſectandæ

Quintus Sertorius pulſus acie à Quinto Metello Pio, ne fugã quidẽ ſibi tutã arbitratus, milites diſpſos abire iuſſit, admonitos in quẽ locũ vellet cõuenire.

Viriatus dux Luſitanorum copias noſtras, locorumq; iniquitatem euaſit eadem qua Sertoritus ratione, ſparſo exercitu deinde recollecto.

Horatius Cocles vrgẽte Porſennæ exercitu iuſſit ſuos per pontem redire in vrbem, eumq; (ne caſu ſequeretur hoſtis) intercidere. Quod dum efficitur, in capite eius propugnator ipſe inſequentes detinuit. Audito deniq; fragore pontis abrupti, deiecit ſe in alueũ: eumq; non armis, ſed vulneribus oneratus tranauit.

Afranius in Hiſpania ad Ilerdã, cùm Cæſarẽ fugeret, inſtãte eo caſtra poſuit: cùm idẽ Cæſar feciſſet, & pabulatũ ſuos dimiſiſſet, ille ſignũ repẽte itineri dedit

Antonius cùm ex Parthis ſibi inſtantibus reciperet exercitũ, & quoties prima luce moueret toties vrgentibus Barbarorũ ſagittis infeſtaretur, abeũtium agmen in quintam horam continuit: ſuiſq; fidem conſtantiorem fecit: qua perſuaſione digreſſis inde Parthis, iuſtũ iter† alio die ſine interpellatione confecit. reliquo

Philippus in Epiro victus, ne fugientẽ eum Romani premerẽt, inducias ad ſepeliendũ eos qui cæſi erant impetrauit: & ob id remiſſioribus cuſtodibus euaſit.

Publius Cl. nauali prælio ſuperatus à Pœnis, cùm per hoſtiũ præſidia neceſſe haberet erumpere, reliquas viginti naues tanq̃ victrices iuſſit ornari, atq; ita Pœnis exiſtimantibus ſuperiores fuiſſe acie noſtros, terribilis exceſſit.

Pœni claſſe ſuperati quia inſtantem auertere Romanum ſtudebant, ſimulauerunt in vada naues ſuas incidiſſe, †hærentesq; imitati effecerũt, vt victor eorum timens caſum, ſpacium ad euadendum daret. à uentisq; mutari

Comminius Atrabas cùm victus à D. Iulio ex Gallia in Britãniã fugeret, & fortè ad oceanũ ſecũdo vento quidẽ, ſed æſtu recedẽte veniſſet, q̃uis naues in ſiccis littoribns hærerẽt, pãdi nihilominus vela iuſſit. Quæ cùm perſequẽs eum Cæſar ex longinquo tumentia, & flatu plena vidiſſet, ratus proſpero ſibi eripi curſu receſſit. Finis libri Secundi. T ii

Digitized by Google

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS STRA tegematum libri Tertii præfatio.

SI priores libri reſponderunt titulis ſuis, & lectorem hucuſque cum attentione perduxerunt, ædam nunc circa oppugnationes vrbium defenſioneſq; ſtrategemata: nec morabor vlla præ-locutione, prius traditurus quę oppugnãdis vrbibus vſui ſunt, tum quæ obſeſſos inſtruere poſſint: depoſitis autem operibus & machinamentis, quorũ expleta iampridem inuentione, nullam video vltra artium materiam, has circa expugnationem ſpecies ſtrategematôn fecimus.

De repentino impetu. Cap. I.

T. Quintius Coſ. victis acie Equis & Volſcis, cũm Antium oppidum expugnare ſtatuiſſet, ad concionem vocato exercitu, expoſuit quàm id neceſſarium & facile eſſet, ſi non differretur: eoq; impetu, quem exhortatio concitauerat, aggreſſus eſt vrbem.

Marcus Cato animaduertit in Hiſpania potiri ſe quodã oppido poſſe, ſi inopinantes inuaderet: quatridui itaq; iter biduo, per confragoſa & deſerta emenſus, nihil tale metuentes oppreſſit hoſtes: victoribus deinde ſuis cauſam tam facilis euentus requirentibus, dixit, tum illos victoriam adeptos, cũm quatridui iter biduo arripuerunt.

De fallendis iis qui obſidentur. Cap. II.

Lucriam DOmitius Caluinus cũm obſideret † Lucam oppidum Lygurum, ſitu non tantũm & operibus, verũm etiam ꝓpugnatorum pręſtãtia tutum, circuiri muros frequenter omnibus copiis inſtituit, eaſdemq; reducere in caſtra. Qua cõſuetudine inductis ita oppidanis, vt crederẽt exercitationis id gratia facere Romanũ, & ob hoc nil ab eo conatu cauẽtibus, morem illũ obambulãdi in ſubitũ

expreſſit direxit impetũ: occupatiſq; mœnibus †oppreſſit, vt ſeipſos dederẽt & oppidum.

C. Duillius Coſ. ſubinde exercendo milites remigeſq;, conſecutus eſt vt ſecuris Carthaginenſibus vſq; in id tempus innoxiæ conſuetudinis, ſubitò admota claſſe murum occuparet.

Annibal in Italia multas vrbes cepit, cum Romanorum habitu quoſdam ſuorum ex longo belli vſu latinè quoq; loquentes præmitteret.

Arcades Meſſeniorum caſtellum obſidentes, factis quibuſdam armis ad ſimilitudinem hoſtilium, eo tempere quo ſucceſſura alia præſidia his explorauerãt, inſtructi eorum qui expectabãtur ornatu, admiſſiq; per hunc errorem vt ſocii, poſſeſſionem loci ſtrage hoſtium adepti ſunt.

Cimon dux Athenienſium in Caria inſidiatus cuidam ciuitati, religioſum incolis templum Dianæ lucũmq; qui extra muros erat noctu improuiſus incendit: effuſiſq; oppidanis ad opem aduerſus ignes ferẽdam, vacuam defenſoribus cepit vrbem.

Alcibiades dux Athenien. cùm ciuitatem Agrigentinorum egregiè munitam obſideret,petito ab eis conſilio, diu tanquam de rebus ad commune pertinentibus diſſeruit in theatro,vbi ex more Gręcorum locus conſultationi præbebatur, dúmque conſilii ſpecie tenet multitudinem, Athenienſes quos ad id præparauerat incuſtoditam vrbem ceperunt.

Epaminundas Thebanus in Arcadia die feſto effuſè extra mœnia vagantibus hoſtiũ fœminis, pleroſq; ex militibus ſuis muliebri ornatu immiſcuit: qua ſimulatione illi intra portas ſub noctẽ recepti,ceperũt oppidũ,& ſuis apuerunt.

Ariſtippus Lacedæmonius,feſto die Tegeatarum,quo omnis multitudo ad celebrandum Mineruæ ſacrum vrbe egreſſa erat,iumenta ſaccis frumẽtariis palea refertis onuſta,Tegeam miſit,agentibus ea militibus,qui negociatorum ſpecie inobſeruati portas aperuerunt ſuis.

Antiochus in Cappadocia ex caſtello †Suenda quod obſidebat,iumẽta frumentatum egreſſa intercepit:occiſiſq; calonibus,eorundem veſtitu milites ſuos tanquam frumentum reportantes ſubmiſit. Quo errore illi cuſtodibus deceptis, caſtellum intrauerunt,admiſerúntque milites Antiochi. *Sueda*

Thebani cùm portũ Sycioniorum nulla vi redigere in poteſtatẽ ſuam poſſent,nauem ingentem armatis compleuerunt,expoſita ſupèr merce,vt negociatorum ſpecie fallerent:ab ea deinde parte murorũ,quæ longiſſimè remota erat, apparere paucos diſpoſuerunt,cum quibus è naue quidam egreſſi inermes ſimulata rixa, occurrerunt, Sycioniis ad dirimendum id iurgium aduocatis. Thebanę naues & portum vacantem & vrbem occupauerunt. Thymarcus Aetolus occiſo Charmade Ptolomæi regis præfecto, chlamyde interempti & galero ad Macedonicum ornatus eſt habitum: per hunc errorem pro Charmade in Samniorum portum receptus occupauit. *Carneade*

Deeliciendis ad proditionem. Cap. III.

PApyrius Curſor Coſ. apud Tarentum, Miloni,qui tum præſidio Epirotarũ vrbem obtinebat ſalutem ipſi & popularibus,ſi per illum oppido potiretur, pollicitus eſt. Quibus prǽmiis ille corruptus perſuaſit Tarentinis vt ſe legatum ad conſulem mitterent,à quo plena promiſſa ex pacto referens, in ſecuritatem oppidanos reſoluit, atque ita incuſtoditam vrbem Curſori tradidit.

Marcellus cùm Syracuſanum quendam Soſiſtratum ad proditionem ſolicitaſſ[illegible]t,ex eo cognouit remiſſiores cuſtodias fore die feſto,quo Epicides præbiturus eſſet vini epularumq; copiam, inſidiatus igitur hilariati,& quæ eam ſequebatur ſocordiæ,munimenta concendit, vigilibuſq; cæſis, aperuit exercitui Romano,vrbem nobilibus victoriis claram. *Phicides*

Tarquinius Superbus cùm Gabios in deditionem accipere non poſſet,filium ſuum Sext. Tarquinium cæſum virgis ad hoſtem miſit,is incuſata patris ſæuitia perſuaſit Gabinis vt odio ſuo aduerſus regem vterentur, & dux ad bellum electus tradidit patri Gabios.

Cyrus Perſarum rex ſuum comitem Zopyrum explorata eius fide, truncata de induſtria facie,ad hoſtes dimiſit: ille aſſentante iniuriarum fide,creditus inimiciſſimus Cyro,cùm hãc perſuaſionẽ adiuuaret,procurrendo propius quo-

tiens acie decertaretur, & in eum tela dirigẽdo commiſſam ſibi Babiloniorum vrbem tradidit Cyro.

Apollonio Philippus oppido Samiorum excluſus† Apollonide præfecto eorum, ad proditionem corrupto perſuaſit, vt plauſtrum lapide quadrato oneratum, in ipſo aditu portæ poneret. confeſtim deinde ſigno dato inſequutus oppidanos, circa impedita portæ clauſtra oppreſſit trepidantes.

Arcem Annibal apud† Tarentum quæ à præſidio Romano, duce Liuio tenebatur, Eoneum quendam Tarentinum quem ad proditionem ſolicitauerat, eiuſmodi fallacia inſtruxit, vt ille per cauſam venandi noctu procederet, quaſi id per hoſtem interdiu non liceret: egreſſo ipſi apros ſubminiſtrabãt, quos ille tanquam ex captura Liuio offerret, idq; cùm ſæpius factum eſſet, & ideo minus obſeruaretur, quadam nocte Annibal venatorum habitu, Pœnos comitibus eius immiſcuit: qui cùm onuſti venatione quam ferebant recepti eſſent à cuſtodibus, protinus eos adorti occiderunt. Tunc fracta porta admiſſus cum exercitu Annibal omnes Romanos interfecit, exceptis his qui in arcem præfugerant.

Lyſimachus rex Macedonum, cùm Epheſios oppugnaret, & illi in auxilio haberent Mandronẽ Archipiratam, qui plerunq; oneratus præda naues, Epheſum appellebat, corrupto ei ad proditionem, iunxit fortiſſimos Macedonum, quos ille reſtrictis manibus pro captiuis Epheſum introduceret: qui poſtea raptis ex arce armis vrbem Lyſimacho tradiderunt.

Per quæ hoſtes ad inopiam redigantur. Cap. IIII.

FAbius Maximus vaſtatis Campanorum agris, ne quid eis ad fiduciam obſidionis ſupereſſet, receſſit ſementis tempore, vt frumentum quod reliquum habebant, in ſationes conferrent: reuerſus deinde renata protriuit, & ad famem redactis potitus eſt. Antigonus aduerſus Athenienſes idem fecit.

Dyonifius multis vrbibus captis, cùm Rheginos aggredi vellet, qui copiis abundabãt, ſimulauit pacem, petiitq; ab eis, vt commeatus exercitui ipſius ſubminiſtrarent: quod cùm impetraſſet, exhauſto oppidanorum frumento, aggreſſus vrbem alimentis deſtitutã ſuperauit. Idem & aduerſus Himeræos feciſſe dicitur Quintus Curtius.

Alexander oppugnaturus Leucadiam commeatibus abundantem, prius caſtella, quæ in confinio erant cepit: omneſq; ex his Lucadiam paſſus eſt confugere, vt alimenta inter multos celerius abſumerentur.

Phalaris Agrigentinus, cùm quædam loca munitione tuta in Sicilia oppugnaret, ſimulato fœdere frumenta quæ reſidua ſe habere dicebat, apud eos depoſuit: deinde data opera vt tectorum cameræ, in quibus id conferebatur reſciſſæ pluuiam reciperent, fiducia cõditi cõmeatus, proprio tritico abuſus initio æſtatis aggreſſus inopia compulit ad deditionem.

Quemadmodum perſuadeatur obſidionem eſſe permanſuram. Cap. X.

CLearchus Lacedæmonius exploratum habens Thracas omnia victui neceſſaria in montes comportaſſe, vna quoque ope ſuſtentari, quòd crederent eum cummeatus inopia receſſurum, per id tempus quo legatos eorum ventu-

ros

ros opinabatur, aliquem ex captiuis in conſpectu iuſſit occidi, & membratim tanquam alimẽti cauſa in contubernia diſtribuit. Thraces nihil nõ facturũ per ſeuerantiæ cauſa eum credẽtes, qui tam deteſtabiles epulas ſuſtinuiſſet, experiri, in deditionem venerunt.

Tyberius Gracchus Luſitanis dicentibus in decem annos cibaria ſe habere, & ideo obſidionem nõ expaueſcere, Vndecimo, inquit, anno vos capiam. Qua voce perterriti Luſitani quanquam inſtructi cõmeatibus, ſtatim ſe tradiderunt.

Aul. Torquato Græcam vrbem oppugnanti, cùm diceretur iuuentutẽ ibi ſtudioſè iaculis & ſagittis exerceri, Pluris eam, inquit, propediem vendam.

De deſtructione præſidiorum hoſtium. Cap. VI.

SCipio Annibale in Aphricam reuerſo, cùm plura oppida, quæ ratio illi in poteſtatem redigenda dictabat, firmis præſidiis diuerſæ partis obtinerentur, ſubinde aliquam manum ſubmittebat ad infeſtanda ea, nouiſſimè etiam tanquam direpturus ciuitates aderat, deinde ſimulato metu refugiebat: Annibal ratus veram eſſe eius trepidationem, deductis vndique præſidiis tanquam de ſumma rerum dimicaturus inſequi cœpit: ita conſecutus Scipio quod petierat nudatas propugnatoribus vrbes, per Maſiniſſam & Numidas cepit.

P. Cornelius Scipio intellecta difficultate expugnandi †Delminum, quia omnium concurſu defendebatur aggredi alia oppida cœpit, & euocatis ad ſua defendenda ſingulis, vacuatum auxiliis Delminum cepit. Delminum

Pyrrhus Epirotarum rex, aduerſus †Illyricos cùm ciuitatem, quæ caput gentis erat, redigere in poteſtatem ſuam vellet, eius deſperatione cæteras vrbes petere cœpit: conſecutusq; eſt, vt hoſtes fiducia velut ſatis munitæ vrbis eius ad tutelam aliarum dilaberentur. Quo facto ipſe rurſus reuocatis omnibus ſuis, vacuam eam defenſoribus cepit. Illyrios

Cornelius Ruffinus Coſ. cùm aliquanto tempore Crotonam oppidum fruſtra obſediſſet, quod inexpugnabile faciebat aſſumpta in præſidia Lucanorum manus, ſimulauit ſe cœpto deſiſtere: captiuum deinde magno præmio ſolicitatum, miſit Crotonam, (tanquam ex cuſtodia effugiſſet) qui perſuaſit diſceſſiſſe Romanos, id verum Crotonenſes arbitrati, dimiſere auxilia, deſtitutique propugnatoribus, inopinati, & inualidi capti ſunt.

Mago dux Carthaginenſium victo Cn. Piſone, & in quadam turre circumſepto, uſpicatus ventura ei ſubſidia, per fugam miſitqui per ſuaderet appropinquantibus captum iam Piſonem: qua ratione deterritis eis, reliqua victoriæ con ſummauit.

Alcibiades in Sicilia, cùm Syracuſanos capere vellet, ex Catanenſibus, apud quos tum exercitum continebat, quendam exploratæ ſolertiæ ſubmiſit Syracuſanis: is in publicum conſilium introductus, perſuaſit infeſtiſſimos eſſe Catanẽſes Athenienſibus, & ſi adiuuarentur à Syracuſanis, futurum vt opprimerent eos & Alcibiadem: qua re adducti Syracuſani vniuerſis viribus Catanam petituri proceſſerunt, relicta ipſorum vrbe: quam à tergo adortus Alcibiades deſolatam, vt ſperauerat, afflixit.

Cleonymus Athenienſis Trœzenios qui præſidio Craterum tenebant aggreſſus,

Digitized by Google

greſſus,tela quædam (in quibus ſcriptum erat veniſſe ſe ad liberandum eorum rempub.)intra muros iecit:& eodem tempore captiuos quoſdam conciliatos ſibi remiſit,qui Craterum detrectarent.Per hoc conſiliũ ſeditione inteſtina apud obſeſſos conciliata,admoto exercitu potitus eſt ciuitate.

De fluminum deriuatione & vitatione aquarum. Cap. VII.

PVblius Seruilius Iſauram oppidum flumine(ex quo hoſtes aquabãtur)auerſo,ad deditionem ſiti compulit.

C.Cæſar in Gallia Caduceorum ciuitatem amne cinctam & fontibus abundantem,ad inopiam aquæ redegit, cùm fontes cuniculis auertiſſet, & fluminis vſum per ſagittarios arcuiſſet

L.Metellus in Hiſpania citeriore,caſtra hoſtium in humili loco poſita, fluuium ex ſuperiore parte immiſit:& ſubita inundatione turbatos, per diſpoſitos in hoc ipſum inſidiatores cecidit.

Alexander apud Babylonem,quæ media flumine Eufrate diuidebatur,foſſam pariter & aggerem inſtituit, vt in vſum eius extimarent hoſtes aggeri terram,atque ita ſubitò flumine auerſo,per alueum veterem(qui ſiccatus ingreſſũ præbebat)vrbem intrauit.

Semiramis aduerſus eoſdẽ Babylonios eodẽ Eufrate auerſo,idẽ feciſſe dicitur.

Cliſthenes Sycionius ductum aquarum in oppidum Criſeorũ ferentem rupit. Mox affecti ſiti reſtituit aquam elleboro corruptam, qua vſos profluuio ventris decipiens cepit.

De iniiciendo obſeſſis pauore. Cap. VIII.

Trenaſſum PHilippus cùm †Trinaſſum caſtellum nulla vi capere poſſet, terram ante ipſos muros aggeſſit, ſimulauitꝗ agi cuniculum: caſtellaniꝗ,quia ſubrutos ſe exiſtimarant,dediderunt.

Pelopidas Thebanus Magnetum duo oppida ſimul oppugnaturus, non ita longo ſpacio diſtantia quo tempore ad alterum eorum exercitum admouebat, præcepit, vt ex cõpoſito ab aliis caſtris quatuor equites coronati, notabili alacritate velut victoriã nunciantes venirent:ad cuius ſimulationẽ curauit vt ſylua quæ in medio erat incenderetur,præbitura ſpeciẽ vrbis ardentis:præterea quoſdam captiuorum habitu eodẽ iuſſit perduci.Qua aſſeueratione perterriti, qui obſidebantur dum in parte iam ſe ſuperatos exiſtimarent,defecerunt.

Cyrus rex Perſarum incluſo Sardibus Crœſo, qua præruptus mons nullum aditum præſtabat,ad mœnia malos exequantes altitudinẽ iugi ſubrexit,quibus ſimulachra hominum armata Perſici habitus impoſuerat,noctuꝗ eos mõti admouit.Tum prima luce ex altera parte muros aggreſſus eſt,vbi orto ſole ſimulachra illa,armatorum referentia habitum,refulſerunt, oppidani captam vrbem à tergo credentes,& hoc in fugam dilapſi victoriam hoſtibus conceſſerunt.

De irruptione ex diuerſa parte quàm expectamus. Cap. IX.

SCipio apud Carthaginem ſub diſceſſum æſtus maritimi ſecutus deum(vt dicebat)ducem,ad muros vrbis acceſſit:& cedente ſtagno,quà non expectabatur,irrupit.

Fabius Maximus Cũctatoris filius,apud Arpos præſidio Annibalis occupatos, conſiderato

conſiderato ſitu vrbis, ſexcentos milites obſcura nocte miſit: qui per munitam eóq; minus † frequentem oppidi partem ſcalis eucĉti in murum, portas reuellerent: hi adiuti decidentium aquarum ſono, qui operis ſtrepitum obſcurabat, iuſſa peragunt, ipſe dato ſigno ab alia parte aggreſſus cepit Arpos. *frequentatum*

C. Marius bello Iugurthino apud flumẽ Mulucham, cùm oppugnaret caſtellum in monte ſaxeo ſitum, quod vna & anguſta ſemita adibatur, cætera parte velut† cum ſaltu præcipiti, nunciato ſibi per Lygurem quendam ex auxiliis gregalem militem, qui fortè aquatum ꝓgreſſus, dum per ſaxa montis cochleas legit, ad ſummum peruenerat, eripi poſſe caſtellũ, paucos centuriones, quibus perfectiſſimos cum velociſſimis militibus æneatores immiſcuerat, miſit: capite pedibúsq; nudis, vt ꝓſpectus viſúsq; per ſaxa facilior foret, ſcutis † armisq; à tergo aptatis, hi Lygure duce & telis & clauis quibus in aſcẽſu nitebatur adiuti, cùm ad poſteriora & ob id vacua defenſoribus caſtelli perueniſſent, concinere & tumultuari, vt præceptum erat cœperunt: ad quod conſtitutum Marius conſtantius adhortatus ſuos, acrius inſtare caſtellanis cœpit: quos ab imbelli multitudine ſuorum reuocatos tanquàm capti à tergo eſſent, inſecutus caſtellum cepit. *conſulto* *gladijsq;*

Lucius Cornelius Coſ. complura Sardiniæ cepit oppida, dum † fortiſſimas partes copiarum noctu exponit, quibus præcipiebat, vt deliteſcerent, operirentúrq; tempus, quo ipſe noctu appelleret: occurrentibus deinde aduentanti hoſtibus, & ab ipſo per ſimulationem fugæ longius ad perſequendum auocatis, illi in relictas ab eis vrbes impetum facerent. *firmiſſimas*

Pericles Athenienſiũ dux cùm oppugnaret quandam ciuitatem magno cõſenſu defẽdentium tutam, nocte ab ea parte murorum quæ mari adiacebat claſſicum cani, clamorémq; attolli iuſſit: hoſtes †penetrari illac in oppidum rati, reliquerunt portas, per quas Pericles deſtitutas præſidio irrupit *penetratũ*

Alcibiades dux Athenienſium Cyzicum oppugnandi eius cauſa nocte improuiſus acceſſit: & ex diuerſa parte mœnium cornicines canere iuſſit: ſufficere ꝓpugnationi murorum poterant ad id latus, à quo ſolo ſe tentari putabãt cùm confluerent, qua non †obſidebantur muros tranſcendit. *abſiſtebatur*

Thraſybulus dux Mileſiorum, vt portum Sycioniorũ occuparet, à terra ſub inde oppidanos tentauit: & illo quo laceſſebantur conuerſis hoſtibus, claſſe inſpectata portum cepit.

Philippus in obſidione cuiuſdam maritimæ vrbis, binas naues procul à conſpectu contabulauit, ſuperſtruxitq; eis turres: aliis deinde turribus adortus à terra, domibus ꝓpugnatores diſtrinxit, turritas naues à mari applicauit, & quà non reſiſtebatur ſubiit muros.

Pericles Peloponeſorum caſtellũ oppugnaturus, in quod duo omnino erant acceſſus, alterũ foſſa intercluſit, alterũ munire inſtituit: caſtellani ſecuriores ab altera parte facti, eam ſolam quà muneri videbant cuſtodire cœperũt. Pericles præparatis põtibus iniectisq; ſuper foſſã à qua non cauebatur ſubiit caſtellum.

Antiochus aduerſus Epheſios, Rodiis quos in auxilio habebat præcepit, vt nocte portum cum magno ſtrepitu inuaderent: ad quam partem omni multitudine cum tumultu decurrente, nudatis defenſore reliquis munitionibus ipſe

aggreſſus

Digitized by Google

aggreſſus ex aduerſo ciuitatem cepit.

De inſidiis per quas eliciantur obſeſſi. Cap. X.

CAto in conſpectu Lacetanorum quos obſidebat reliquis ſuorum ſubmotis Sueſſanos quoſdam ex auxiliaribus, maximè imbelles, aggredi mœnia iuſſit: hos cùm facta eruptione Lacetani facilè auertiſſent, & fugientes auidè inſecuti eſſent, illis quas occultauerat cohortibus oppidum cepit.

Lucius Scipio in Sardinia, cuiuſdam ciuitatis per tumultũ relicta oppugnatione quam inſtruxerat, ſpeciẽ fugiẽtis † præſtitit: inſecutiſq; temerè oppidanis, per eos quos in proximo occultauerat oppidum inuaſit.

finxit

Annibal cùm obſideret ciuitatem Hymerã, caſtra ſua capi de induſtria paſſus eſt, iuſſis recedere Pœnis, tanq̃ præualeret hoſtis. Quo euẽtu Hymeræis ita deceptis, vt gaudio impulſi relicta vrbe procurrerent ad Punicum vallum, Annibal vacuam vrbem per eos quos in inſidiis, ad hanc ipſam occaſionem poſuerat, cepit. Idem vt Saguntinos eliceret, rara acie ad muros accedens ad primam eruptionem oppidanorum ſimulata fuga ceſſit, interpoſitóq; exercitu ab oppido interclusos hoſtes à ſuis, in medio trucidauit.

Himilco Carthaginenſis, apud Agrigentum iuxta oppidum partem copiarũ in inſidiis poſuit: præcepitq; his, vt cùm ꝓceſſiſſent oppidani ligna humida incẽderẽt, deinde cum reliqua parte exercitus luce ad eliciẽdos hoſtes progreſſus, ſimulata fuga perſequẽtes oppidanos longius cedẽdo ꝓtraxit: inſidiatores prope mœnia imperatum ignem † acerbum ſubiecerunt vnde obortum contemplati fumum Agrigentini incenſam ciuitatem ſuam exiſtimauerunt: defendendæq; eius gratia, dum trepidè recurrunt, obuiis eis qui inſidiati iuxta muros erant, & à tergo inſtantibus quos perſecuti fuerant, in medio trucidati ſunt.

acerbis

Viriatus diſpoſito per occulta milite, paucos miſit qui abigerẽt pecora Socobrigentium, ad quæ illi vindicanda cùm frequentes ꝓcurriſſẽt, ſimulantéſq; fugam prædatores perſequerentur, deducti in inſidias cæſiq; ſunt.

Scordiſci equites cùm Heracleæ duarum partium præſidio ꝓpoſitus eſſet Lucullus pecora abigere ſimulãtes, ꝓuocarunt eruptionẽ: fugam deinde mẽtiti, ſequẽtẽ Lucullũ in inſidias deduxerũt, & octingẽtos cum eo milites occiderunt.

Chares dux Athenienſium, ciuitatem aggreſſurus littori appoſitã, poſt quędam ꝓmontoria occultè habita claſſe, è nauibus velociſſimam præter h[illegible]ilia præſidia ire iuſſit: qua viſa, cùm omnia nauigia quę pro cuſtodia portus agebãtur ad perſequendam euolaſſent, Chares in indefenſum portum cum reliqua claſſe inuectus, etiam ciuitatem occupauit.

Lartha

Barca dux Pœnorum, in Sicilia Lilybæum noſtris terra mariq; obſidẽtibus partẽ claſſis ſuæ ꝓcul armatã iuſſit oſtẽdi, ad eius cõſpectũ cùm euolaſſent noſtri ipſe reliquis quas in occulto tenuerat, nauibus, Lilybæi portũ occupauit.

De ſimulatione regreſſus. Cap. XI.

admiſſurus

PHormion dux Athenienſium, cùm depopulatus eſſet agros Calchidenſium legatis eorum de ea requirentibus benignè reſpondit: & nocte qua † dimiſſurus illos erat, finxit literas ſibi ſuperueniſſe ciuium ſuorũ, propter quas redeundum

undum haberet, ac paulum regreſſus dimiſit legatos, his omnia tuta & abiſſe Phormionem renunciantibus, Chalcidenſes ſpe & oblatæ humanitatis & abducti exercitus remiſſa vrbis cuſtodia, cum confeſtim Phormion reuertiſſet, prohibere inexpectatam vim non potuerant.

Ageſilaus dux Lacedæmoniorum cùm Phocenſes obſideret, & intellexiſſet eos qui tunc præſidio illis erant, iam grauari belli incõmodo, paululum regreſſus tanquam ad alios actus, liberam occaſionem recedendi his dedit: non multo poſt milite reducto, deſtitutos Phocenſes ſuperauit.

Alcibiades aduerſus Byzantios, qui ſe mœnibus continebãt, inſidias diſpoſuit, & ſimulato regreſſu, incautos eos oppreſſit.

Viriatus cùm tridui iter diſcedens confeciſſet, idem illud vno remenſus ſecuros Segobrienſes & ſacrificio tum maximè occupatos oppreſſit.

Epaminundas Mantiniam cùm Lacedæmonios in ſubſidium hoſti veniſſe animaduerteret, ratus poſſe Lacedæmonem occupari, ſi clam illo profectus eſſet, nocte crebros ignes fieri iuſſit, vt ſpecie remanendi, occultaret profectionẽ: ſed à trãsfuga proditus, aſſecuto exercitu Lacedæmoniorum, itinere quidem quo† Spartam petebat, deſtitit: idem tamen conſilium conuertit ad Mantinienſes, æque enim ignibus factis Lacedęmonios quaſi maneret fruſtratus, per xl milia paſſuum Mantiniam reuertitur, eamq́; auxilio deſtitutam occupauit. *Portam*

Ex contrario circa tutelam obſeſſorum, de exercitanda cura ſuorum Cap. XII.

ALcibiades Athenien. ciuitate ſua à Lacedæmoniis obſeſſa, veritus negligentiam vigilum, denunciauit his qui in ſtationibus erant, vt obſeruarẽt lumen quod nocte oſtenſurus eſſet ex arce, & ad conſpectum eius ipſi quoq; lumina attollerent. In quo munere qui ceſſaſſet, pœnam paſſurum: dum ſolicitè expectatur ſignum ducis, peruigilatum ab omnibus & ſuſpectæ noctis periculum euitatum eſt.

Iphicrates dux Athenienſium cùm præſidio Corinthum teneret, & ſub aduentum hoſtium ipſe vigilias circumiret, vigilem quem dormientem viderat, transfixit cuſpide, quod factum quibuſdam tãquam ſæuũ increpantibus, Qualem inueni, inquit, talem reliqui. Epaminũdas Thebanus idem feciſſe dicitur.

De emittendo & recipiendo nuncio. Cap. XIII.

ROmani obſeſſi in capitolio ad Camillum ab exilio implorandum miſerũt Pontium Cominum, qui vt ſtationes Gallorum falleret, per ſaxa Tarpeia dimiſſus, tranſnato Tyberi Veios peruenit, & perpetrata legatione ſimiliter ad ſuos rediit.

Campani diligenter Romanis, à quibus obſeſſi erant cuſtodias agentibus, quẽdam pro transfuga ſubornatum miſerunt, qui occultatam balteo epiſtolam inuenta effugiendi occaſione ad Pœnos pertulit. *miſerunt*

Venatione quoque & pecoribus quidam inſuerunt literas, membranis mãdatas.

Aliqui & iumentum in†aduerſam partem inſulſerunt, dum ſtationes tranſeunt. Nonnulli interiora vaginarum inſcripſerunt. *auerſam partem inflixerunt*

L. Lucul-

Cyzicenos L. Lucullus †Cyricenos obſeſſos à Mithridate, vt certiores aduentus ſui faceret, cùm præſidiis hoſtium teneretur introitus vrbis, qui vnus & anguſtus pōte modico inſulam continenti iungit, militem è ſuis ſciolum nandi, & nauticæ artis peritum, iuſſit inſidentem duobus inflatis vtribus, literas inſutas habentibus, quos ab inferiore parte duabus regulis inter ſe diſtantibus commiſerat, ire ſeptem milium paſſuum traiectum. Quod ita peritè gregalis fecit, vt cruribus velut gubernaculis dimiſſis curſum dirigeret, & procul viſentes, qui in ſtatione erant, marinæ ſpecie beluæ deciperet.

Hircius coſ. ad Decimum Brutū, qui Mutinæ ab Antonio obſidebatur, literas ſubinde miſit plumbo ſcriptas, quibus ad brachium religatis, milites †Scul- Scultennam tellam amnem tranſnabant.

Idem columbis (quas incluſas antè tenebris & fame affecerat) epiſtolas ſeta ad collum religabat, eaſque à ꝓpinquo inquantum poterat mœnibus loco emittebat: illæ lucis cibiq; auidæ, altiſſima ædificiorum petentes excipiebātur à Bruto, qui eo modo de omnibus rebus certior fiebat: vtiq; poſtquàm diſpoſito quibuſdam locis cibo columbas illuc deuolare inſtituerat.

De introducendis auxiliis & commeatibus ſuggerendis. Cap. XIIII.

Ategua BEllo ciuili, cùm † Ategua vrbs in Hiſpania Pompeianarum partium obſideretur, Maurus interrex, tanquam Cæſarianus Tribuni cornicularius vigiles quoſdam excitauit, è quibus aliquos euitans, conſtantia fallaciæ ſuæ per medias Cæſaris copias præſidium Pompei traduxit.

Annibale obſidente Caſilinum Romani farinam doliis ſecunda aqua Vulturi fluminis demittebāt, vt ab obſeſſis exciperetur, quibus cùm obiecta per medium amnem cathena Annibal obſtitiſſet, nuces ſparſere, quæ cum aqua ferente ad oppidum deflueret, eo commeatu ſociorum neceſſitatem ſuſtentauerunt.

Hircius Mutinenſibus obſeſſis ab Antonio ſalem, quo maximè indigebant, cuppis conditum, per amnē Saniturnum intromiſit. Idem pecora ſecunda aqua dimiſit, quæ excepta ſuſtentauerunt neceſſariorum inopiam.

Quemadmodum efficiatur vt abundare videantur quæ deerunt. Cap. XV.

ROmani cùm à Gallis Capitolium obſideretur, in extrema iam fame panem in hoſtem iactauerunt: conſecutiq; vt abundare commeatibus viderentur, obſidionem donec Camillus ſubueniret tolerauerunt.

Athenienſes aduerſus Lacedæmonios idem feciſſe dicuntur

Hi qui ab Annibale Caſilini obſidebantur ad extremam famem perueniſſe crediti, cùm etiam herbas alimentis eorum Annibal ſæpe arato loco qui erat inter caſtra ipſius & mœnia præriperet, ſemina in præparatum locum iecerunt: conſecuti vt habere viderentur, quo victum ſuſtentarent vſque ad ſatorum prouentum

deficere Reliqui ex Variana clade, cùm obſiderentur, quia †defici frumento videbantur, horrea tota nocte circumduxerunt: captiuos deinde præciſis manibus dimiſerunt, hi circumſidentibus ſuis perſuaſerunt, ne ſpem maturæ expugnationis reponerent in fame Romanorum, quibus alimentorum ingens copia ſupereſſet.

Thraces

Trhaces in arduo monte obſeſſi,in quem hoſtibus acceſſus non erat,collato viritim exiguo tritico,aut caſeo pauerunt pecora,& in hoſtium præſidia dimiſerunt:quibus exceptis occiſiſq;,cum frumenti veſtigia in viſceribus eorum apparuiſſent,opinatus hoſtis magnam vim tritici ſupereſſe eis,qui inde etiam pecora paſcerent,receſſit ab obſidione.

Thraſybulus dux Mileſiorum cùm longa obſidione milites ſui angerentur ab Aliatte,qui ſperabat eos ad deditionem fame poſſe compelli, ſub aduentũ legatorum Aliattis frumentum omne in forũ compellere iuſſit:& conuiuijs ſub id tempus † inſtitutis per totam vrbẽ epulas pręſtitit:atq; ita perſuaſit hoſti ſupereſſe ipſis copias,quibus diuturnam ſuſtinerent obſidionem. *inſtructis*

Qua ratione proditoribus & tranfugis occurratur, Cap. XVI.

CL.Marcellus cognito conſilio Battei Nolani,qui corrumpere ad defectionem populares ſtudebat,& Annibali gratificabatur, quòd illius beneficio curatus inter Cannẽſes ſaucius,& ex captiuitate remiſſus ad ſuos erat,quia interficere eum (ne ſupplicio eius reliquos concitaret Nolanos) non audebat,ac cerſitum ad ſe allocutus eſt,dicens,fortiſſimum eum militem eſſe,ꝙ antea ignoraſſet:hortatusq; eſt,vt ſecum moraretur:& ſuper verborum honorẽ,equo quoq; donauit.Qua benignitate non illius tantũ fidem,ſed etiam popularium qui ex illo pendebant,ſibi obligauit.

Amilcar dux Pœnorum,cum frequenter auxiliares Galli ad Romanos trãſirent,etiam ex conſuetudine,vt ſocii exciperentur,ſibi fideliſſimos ſubornauit ad diſſimulandam tranſitionem,qui Rõmanos excipiendorum cauſa eorũ ꝓgreſſos†ceciderunt. Quæ ſolertia Amilcari non tantùm ad præſentem profuit ſucceſſum,ſed in poſterum præſtitit, vt Romanis veri quoq; trãſfugæ forent ſuſpecti. *occiderunt*

Hanno Carthaginenſium Imperator in Sicilia,cùm comperiſſet Gallorum mercenariorum circiter quatuor milia conſpiraſſe ad tranſfugiendum ad Romanos,quòd aliquot menſium mercedes non receperant,animaduertere autẽ in eos non auderet,metu ſeditionis,promiſit prolationis iniuriam,liberalitate penſaturum:quo nomine gratias agentibus Gallis,per tempus idoneum†datis pollicitis,fideliſſimum diſpenſatorem ad Otacilium coſ.miſit: qui tanquã rationibus interuerſis transfugiſſet, nunciauit nocte proxima Gallorum quatuor milia,quę prædatum forent miſſa,poſſe excipi.Otacilius nec ſtatim credidit transfugę,nec tamen rem ſpernendam ratus,diſpoſuit inſidiis lectiſſimã manum ſuorum,ab ea Galli excepti dupliciter, Hannonis conſilio ſatisfecerũt & Romanos ceciderunt,& ipſi omnes interfecti ſunt. *dicitur* *pollicitus*

Annibal ſimili conſilio ſe à transfugis vltus eſt.Nam cùm aliquos ex militibus ſuis ſciret transfugiſſe proxima nocte, nec ignoraret exploratores hoſtiũ in caſtris ſuis eſſe,palàm pronunciauit,non debere transfugas vocari ſolertiſſimos milites,qui ipſius iuſſu exierint ad excipienda hoſtium conſilia, auditis quæ pronunciauit,retulerũt exploratores ad ſuos.Tum†comprehenſi à Romanis transfugæ & amputatis manibus remiſſi ſunt. *compreſſi*

Diodorus cùm præſidio Amphipolim tueretur,& duo milia Thracũ ſuſpe

cta haberet, quæ videbantur vrbem direptura, mėtitus eſt paucas hoſtium na ues proximo littori applicuiſſe, easq; diripi poſſe. Qua ſpe ſimulatos Thraca emiſit, ac deinde clauſis portis non recepit.

De eruptionibus. Cap. XVII.

ROmani, qui in præſidio Panormitanorum erant, veniente ad obſidionem Haſdrubale, raros ex induſtria in muris poſuerunt defenſores: quorum pau citate contēpta, cùm incautus muris ſuccederet Haſdrubal, eruptione facta ce ciderunt eum.

Aemilius Paulus vniuerſis Lyguribus improuiſò adortis caſtra eius, ſimula to timore militem diu continuit, deinde fatigato iam hoſte, à quatuor portis e ruptione facta ſtrauit cepitq; Lygures.

Velius præfectus Romanorum arcem Tarentinorum tenens, miſit ad Haſ drubalē legatos, vti abire ſibi incolumi liceret: ea ſimulatione ad ſecuritatem perductum hoſtem eruptione facta cecidit.

Cn. Pompeius circumſeſſos ad Dyrrhachium non tantùm obſidione libe rauit ſuos, verumetiam poſt eruptionē, quam opportuno & loco & tempore fe cerat, Cæſarem ad caſtellum, quod duplici munitione inſtructum erat, auidè ir rumpentem, exterior ipſe circumfuſus corona obligauit, vt ille inter eos quos obſidebat, & eos qui extra circumuenerant medius, non leue periculum & detri mentum ſenſerit.

didiacum alias rhyn dacum Flauius Fimbria in Aſia apud † Hildinacum aduerſum filium Mithrida tis brachiis à latere ductis, deinde foſſa in fronte percuſſa, quietum in vallo mi litem tenuit, donec hoſtilis equitatus intraret anguſtias munimentorum, tunc eruptione facta ſex milia eorum cecidit.

C. Cæſar in Gallia deletis ab Ambiorige Titurii Sabini & Cottæ legatorū copiis, cùm à Q. Cicerone, qui & ipſe oppugnabatur, certior factus, cum duabus legionibus aduentaret, conuerſis hoſtibus metum ſimulauit, milteſq; in caſtris quæ ampliora ſolito induſtria fecerat tenuit: Galli præſumpta iam victoria, ve lut ad prędam caſtrorum tendentes, foſſas implere, & vallum detrahere cœpe runt: qua re prælio aptátos, Cæſar emiſſo repente vndiq; milite trucidauit.

Titurius Sabinus aduerſus Gallorum amplum exercitum continendo mi litem iuxta munimenta, præſtitit eis ſuſpicionem metuentis: cuius augēdæ cau ſa perfugam miſit, qui affirmaret exercitum Romanum in deſperatione eſſe, ac fugā cogitare: Barbari oblata victoriæ ſpe concitati, lignis ſarmentiſq; ſe onera uerunt, quibus foſſas complerent: ingentiq; curſu caſtra noſtra in colle poſita petiuerunt, vnde in eos Titurius vniuerſas immiſit copias, multiſq; Gallorum cæſis plurimos in deditionem accepit.

Aſculani oppugnaturo opidum Pompeio cum paucos ſenes ægros in mu ris oſtendiſſent, ob id ſecuros Romanos eruptione facta fugauerunt.

Numantini obſeſſi, ne pro vallo quidem inſtruxerunt aciem, adeoq; ſe con tinuerunt, vt Popilio Lenati fiducia fieret, ſcalis opidum aggrediēdi. Quo de inde ſuſpicante inſidias (quia ne tunc quidem obſiſtebatur) ac ſuos reuocante, eruptione facta auerſos & deſcendentes adorti ſunt.

De conſtantia

De conſtantia obſeſſorum. Cap. XVIII.

ROmani aſſidẽte mœnibus Annibale oſtentandæ fiducię gratia,ſupplementum exercitibus,quos in Hiſpania habebant,diuerſa porta miſerunt.

Idem agrum in quo caſtra Annibal habebat, defuncto forte domino, vænalem ad id prætium licendo perduxerunt,quo is ager ante bellum vænierat,Hi dum ab Annibale obſiderentur, & ipſi obſiderent Capuam,decreuerunt ne niſi capta ea, reuocaretur inde exercitus.

Finis Libri tertii.

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS STRATEGEMATON LIBRI QVARTI PRÆFATIO.

MVlta lectione cõquiſitis Strategematibus,& non exiguo ſcrupulo digeſtis,vt promiſſum trium librorum implerem, ſi modò impleui,in hoc exhibebo ea quæ parùm aptè deſcriptioni priorum ad ſpeciem alligata ſubici videbantur, & erant exẽpla potius ſtrategicôn quàm ſtrategemata.Quę idcirco ſeparaui,quia quàmuis clara,diuerſæ tamẽ erãt ſubſtantię: ne ſi qui forte in aliqua ex his incidiſſent, ſimilitudine indoctè prætermiſſa opinarentur:& ſanè velut reſidua expedienda ſunt, in quo ſicut antea, & ipſe ordinem per ſpecies ſeruare conabor.

De Diſciplina Cap. I.

PVblius Scipio ad Numantiã, corruptum ſuperiorum ducum ſocordia exercitum correxit, dimiſſo ingenti lixarum numero,redactis ad munus quotidiana exercitatione militibus,quibus cum frequens iniũgeret iter, portare complurium dierum cibaria imperauit, ita vt frigora & hymbres pati, vada fluminum pedibus traiicere aſſueſceret miles: exprobrante ſubinde Imperatore timiditatem & ignauiam,frãgente delicatioris vſus ac parum neceſſaria expeditioni vaſa.Quod maxime nobiliter accidit C.Meuio tribuno, cui dixiſſe traditur Scipio,Mihi pauliſper,tibi & reipub. ſemper †nequam eris. *neceſſarius*

Q.Metellus bello Iugurthino, ſimiliter lapſam militũ diſciplinam pari ſeueritate reſtituit, cum inſuper ꝓhibuiſſet alia carne q̃ aſſa elixáve milites vti. *nequaquã eris*

Pyrrhus delectori ſuo fertur dixiſſe, Tu grãdes elige,ego eos fortes reddã.

Lucio Flacco & C.Varrone Coſſ. milites primo iureiurãdo facti ſunt,antè enim ſacramento tantummodo à tribunis rogabantur:cæterũ ipſi inter ſe tantum coniurabant ſe fugæ atq; formidinis cauſa non abituros: neque ex ordine recesſuros,niſi teli petendi feriendive hoſtis aut ciuis ſeruandi cauſa. *Sacramẽto rogari*

Scipio Aphricanus,cũ ornatũ ſcutũ elegantius cuiuſdã vidiſſet,dixit nõ ſe mirari,ꝙ tanta cura ornaſſet,in quo plus præſidii quàm in gladio haberet.

Philippus cum primum exercitũ cõſtitueret,vehiculorũ vſum omnibus in-

terdixit,equitibus non amplius quàm ſingulos calones habere permiſit: pediti bus autem denis ſingulos,qui molas & funes ferrent in æſtiua exeuntibus,xxx. dierum farinam collo portare imperauit.

Caius Marius recidendorum impedimentorum gratia, quibus maxime exercitus agmen oneratur, vaſa & cibaria militum in faſciculos aptata furcis impoſuit,ſub quibus & habile onus & facilis requies eſſet:vnde & in prouerbium tractum eſt Muli mariani.

Muli Mariani

Theogenes Athenienſis cum exercitum Megaram duceret,petentibus ordines reſpondit ibi ſe daturum:dein clàm equites præmiſit, eoſq; hoſtium ſpecie impetum in ſuos retorquere iuſſit:quo facto quos tum habebat, tanquã ad hoſtium occurſum præpararentur,permiſit ita ordinari aciem,vt quo quis voluiſſet loco conſiſteret,& cùm inertiſſimus quiſque retrò ſe dediſſet,ſtrenui autẽ in fronte proſiluiſſent,vt quenque inuenerat ſtantẽ,ita ad ordines militiæ ꝓuexit.

Lyſander Lacedæmonius,egreſſum via quendam caſtigabat:cui dicenti ad nullius rei rapinam ſe ab agmine receſſiſſe,reſpõdit, ne ſpeciem quidem rapturi præbeas volo.

Antigonus cum ſuum filium diuertiſſe audiſſet in eius domum cui tres filiæ inſignes ſpecie eſſent, Audio,inquit,fili anguſte habitare te, pluribus dominis domum poſſidentibus,hoſpitium laxius accipe: iuſtóque commigrare edixit,ne qs minor quinquaginta annos natus, hoſpitio matrisfamilias vteretur.

Q.Metellus Coſ.quàmuis nulla lege impediretur,quin filiũ cõtubernalem perpetuum haberet,maluit tamen eum in ordine merere.

Publius Rutilius Coſ.cum ſecundum leges in cõtubernio ſuo filium poſſet habere,in legione militem fecit.

T.Scaurus filium,quòd in ſaltu Tridentino loco hoſtibus ceſſerat,in cõſpectum ſuum venire vetuit:adoleſcens verecundia ignominiæ preſſus mortem ſibi conſciuit.

Caſtra antiquitus Romani cæteræq; gẽtes paſſim per corpora cohortiũ velut mapalia conſtituere ſoliti erãt, cum ſolos vrbium muros noſſet antiquitas.

Pyrrhus Epirotarum rex,primus totum exercitum ſub eodem vallo contineri inſtituit.Romani deinde victo eo in Campis Aruſinis,circa vrbem †Statuentum caſtris eius potiti & ordinatione notata paulatim ad hanc vſque metationem,quæ nunc effecta eſt peruenerunt.

Vatuentum

P.Naſica in hybernis, quàmuis claſſis vſus non eſſet neceſſarius,ne tamen deſidia miles corrumperetur,aut per ocii licẽtiam ſociis iniuriam inferret, naues ædificare inſtituit.

M.Cato memoriæ tradidit,in furto cõprehẽſis inter cõmilitones dextras eſſe præciſas: aut ſi lentius animaduertere voluiſſet in principes,ſanguinẽ miſſũ.

Clearchus dux Lacedæmoniorũ exercitui dicebat,Imperatorẽ potius quàm hoſtem metui debere,ſignificans eos,qui in prælio dubiam mortem timuiſſent, certum,ſi deſeruiſſent,manere ſupplicium.

Appii Claudii ſententia, ſenatus eos qui à Pyrrho rege Epirotarum capti, & poſtea remiſſi erant,equites ad peditẽ redegit, pedites ad leuam armaturam, omnibus

omnibus extra vallum iuſſis tendere,donec bina hoſtiũ ſpolia ſinguli referrẽt.

Otacilius Craſſus Coſ.eos q ab Annibale ſub iugũ miſſi redierãt,tẽdere extra vallũ iuſſit,vt immuniti aſſueſcerẽt ꝑiculis, & aduerſus hoſtẽ audẽtiores fierẽt.

P.Cornelio Naſica,Decimo Iunio Coſſ.qui exercitum deſeruerant damnati,virgis cæſi publicè venierunt.

Domitius Corbulo in Armenia,duas alas & tres cohortes, quæ ad caſtellũ initio hoſtibus ceſſerant,extra vallũ iuſſit tendere, donec aſſiduo labore & ꝓſperis excurſionibus redimerent ignominiam.

Aurelius Cotta Coſ. cùm ad opus equites neceſſitate cogente iuſſiſſet accedere,eorumq́ pars detrectaſſet imperium,queſtus apud cenſores,effecit vt no tarentur à patribus,deinde obtinuit ne eis præterita æra procederent. Tribuni quoq; plebis de eadem re ad populum pertulerunt, omniumq́ conſenſu ſtabilita diſciplina eſt.

Q.Metellus Macedonicus in Hiſpania quinque cohortes,quæ hoſtibus ceſſerant,teſtamentum facere iuſſas,ad locum recuperandum remiſit, minatus non niſi poſt victoriam receptum iri.

P.Valerio conſuli ſenatus præcepit exercitum ad Sirim victum ducere Serinum,ibique caſtra munire,& hyemem ſub tentoriis exigere.

Senatus cùm turpiter fugati eius milites eſſent,decreuit ne auxilia ei ſubmitterentur,niſi captis eius legionibus, quæ punico bello militiam detrectauerant: at in Siciliam velut relegatis per vii annos ordeũ ex ſenatuſcõſulto datum eſt.

L.Piſo cùm Titium præfectũ cohortis, quòd loco fugitiuus ceſſerat,cincto togæ præciſo, ſoluta tunica, nudis pedibus, in principiis quotidie ſtare, dum vigiles venirent,iuſſit conuiuiis & balneo abſtinere.

Sylla cohortem & centuriones, quorum ſtationem hoſtis perruperat, galeatos & diſcunctos perſtare in principiis iuſſit.

Domitius Corbulo in Armenia, Aemilio Rufo præfecto equitũ quia hoſtibus ceſſerat,& parũ inſtructã armis alam habebat, veſtimenta per lictorẽ ſcidit: eidemq́,vt erat fedato habitu, ꝑſtare in principiis donec mitterẽtur,imperauit.

Atilius Regulus cùm ex Samnio in Lucernã tranſgrederetur,exercitúſque eius obuiis hoſtibus aduerſus eſſet, oppoſita cohorte iuſſit fugientes pro defectoribus cædi.

Cotta Coſ.in Sicilia,in Valerium Nobilem tribunum militum ex gente Valeria virgis animaduertit.

Idẽ P.Aureliũ ſanguine ſibi iunctũ, quẽ obſidioni Lipararũ ipſe ad auſpicia repetenda Meſſanam tranſiturus præfecerat, cùm ager incenſus,& capta caſtra eſſẽt,virgis cęſum in numerũ gregaliũ peditũ referri,& muneribus fungi iuſſit.

Fuluius Flaccus Cenſor Fuluium fratrem ſuum,quia legionem,in qua tribunus militum erat,iniuſſu conſulis dimiſerat,à ſenatu mouit.

M.Cato ab hoſtili littore,in quo per aliquot dies manſerat,cùm tradito profectionis ſigno claſſem ſoluiſſet,& relictus è militibus quidã alta voce & geſtu expoſtularet,vti tolleretur, circumacto ad littus vniuerſa claſſe comprehẽſum ſupplicio affici iuſſit: & quem occiſuri per ignominiam hoſtes fuerant,exẽplo

V iii potius

Digitized by Google

potius impendit . Appius Claud.ex his qui loco ceſſerant decimum quemque
militem,ſorte ductũ,fuſte percuſſit.Fab.Rullus Coſ.ex duabus legionibus,quę
loco ceſſerant ſorte ductos in conſpectu militum ſecuri percuſſit.Aquirius ter
nos ex centuriis quorum ſtatio ab hoſte perrupta erat ſecuri percuſſit.M.Anto
nius cùm ager ab hoſtibus incenſus eſſet, ex his qui in opere fuerant dua-
rum cohortium militem decimauit, & in ſingulos ex his centuriones animad-
uertit,legatum cum ignominia dimiſit, reliquis ex legione ordeum dari iuſſit.
In legionem,quæ Regium oppidum iniuſſu ducis diruerat,animaduerſum eſt,
ita vt quatuor milia tradita cuſtodiæ necarētur.,Præterea ſenatuſconſulto cau-
tum eſt,ne quem ex eis ſepelire vel lugere fas eſſet.

L.Papyrius Curſor dictator Fabium Rutiliũ ,magiſtrum equitum,quòd ad-
uerſum dictum eius,quàmuis proſperè pugnauerat virgis popoſcit cæſum, ſecu
ri percuſſurus : nec contentioni aut precibus militum conceſſit animaduerſio-
nem , eumq; profugientem Romam perſecutus eſt:nec ibi quidem remiſſo pri-
us ſupplicii metu , quàm ad genua eius & Fabius cũ patre prouolueretur & pa-
riter ſenatus ac populus rogarent.

Manlius cui imperioſo poſtea cognomen fuit, filium quòd is contra edictum
patris cum hoſte pugnauerat , quamuis victorem,in conſpectu exercitus virgis
cæſum ſecuri percuſſit,

Manlius filius , exercitu pro ſe aduerſus patrem ſeditionem parante negauit
tanti eſſe quenquam,vt propter illum diſciplina corrumperetur,& obtinuit vt
ipſum puniri paterentur.

Q.Fabius Maximus tranſfugarum dexteras præcidit.

M.Curio Coſ.bello Dardanico , circa Dyrachium,cùm ex quinque legioni-
bus vna ſeditione facta , militiam detrectaſſet,ſecuturamq; ſe temeritatem du-
cis in expeditionem aſperá & inſidioſam negaſſet, quatuor legiones eduxit ar-
omnibus matas & conſiſtere†ordinibus,detectis armis velut in acie,iuſſit:poſt hæc ſedi-
diſtinctáq; tioſam legionem inermem procedere,†diſcinctamq; in conſpectu armati exer-
citus,ſtramenta coëgit ſecare:poſtero autem die ſimiliter foſſam diſcinctos mili
tes facere,nulliſq; precibus legionis ab eo impetrari potuit,ne ſigna eius ſubmit
teret,nomenq; aboleret,milites autem in ſupplementum cæterarum legionum
diſtribueret.

Q.Fuluio, Appio Claudio Coſſ.ex pugna cánenſi in Siciliá à Senatu rel.gati
poſtulauerunt à Coſ.M.Marcello vt in prælium ducerentur,ille Senatum con-
ſuluit:ſenatus negauit ſibi placere cõmitti his rempub. quam deſeruiſſent:Mar
cello tamen permiſit facere quod videretur , dum ne quis eorum munere vaca-
ret,néve donaretur,néve quòd præmiũ ferret,aut in Italiam reportaretur, dum
Pœni in ea fuiſſent.

M.Salinator conſularis damnatus eſt à populo,quòd prædam non æqualiter
diuiſerat militibus.

numeróque Cùm ab Lyguribus in prælio Q.Petilius Coſ.interfectus eſſet,decreuit ſena-
reſcinde- tus,vti ea legio,in cuius acie Coſ.erat occiſus,tota infrequẽs referretur,ſtipẽdi-
retur. um ei annuum non daretur,æraq; reſcinderentur.

De effectu

De effectu diſciplinæ. Cap. II.

BRuti & Caſſii exercitus,memoriæ proditum eſt,bello ciuili cū vnà per Macedoniam iter facerent, priórque Brutus ad fluuium, in quo pontem iungi oportebat perueniſſet,Caſſii tamen exercitum & in efficiendo ponte,& in trāſitu maturando præceſſiſſe: qui vigor diſciplinæ effecit,ne ſolùm in operibus, verum etiam in ſumma belli præſtarent Caſſiani Brutianis.

C.Marius,cùm facultatem eligendi exercitus haberet,ex duobus qui ſub Rutilio,& qui ſub Metello,ac poſtea ſub ſeipſo meruerant. Rutiliarum quendam minorem,qui certiores diſciplinæ arbitrabatur†præoptauit. punctauit

Domitius Corbulo,duabuslegionibus & pauciſſimis auxiliis diſciplina†cor correcta repta Parthos ſuſtinuit.

Alexandro Macedo xl milibus hominū,iam inde à Philippo patre diſciplinæ aſſuefactis,orbem terrarum aggreſſus, innumeras hoſtium copias vicit.

Cyrus bello aderſus Perſas,xiiii milibus armatorum immenſas difficultates ſuperauit.

Epaminundas dux Thebanorum iiii milibus hominum ex quibus cccc,tantū equites erant,Lacedæmoniorum exercitum,xxiiii milium peditum, equitū mille ſexcentorum vicit. A xiiii milibus Græcorum, qui numerus in auxiliis Cyri aduerſus Artaxerxem fuit,centum milia barbarorum,prælia ſupata ſunt.

Eadem Græcorum prælio xiiii milia, amiſſis ducibus reditus ſui cura vni ex corpore ſuo Xenophonti Athenienſi demandata,per iniqua & incognita loca, incolumia reuerſa ſunt.

Xerxes à ccc Lacedæmoniorum ad Thermopylas vexatus,cùm vix eos cōfeciſſet,hoc ſe deceptum aiebat,quòd multos quidem homines haberet,viros autem diſciplinæ tenaces nullos

De continentia. Cap. III.

MArcum Catonem vino eodem quo remiges contentum fuiſſe traditur.

Fabricius cùm Cyneas legatus Epirotarum grande pondus auri dono ei daret,non accepto eo, dixit, malle ſe habentibus id imperare quàm habere.

Attilius Regulus cùm ſummis rebus præfuiſſet,adeò pauper fuit,vt ſe,coniugem,liberoſq; toleraret agello, qui colebatur per vnum villicum,cuius audita morte,ſcripſit ſenatui de ſucceſſore, deſtitutis rebus obitu ſerui neceſſariam eſſe præſentiam ſuam.

C..Scipio, poſt res proſperè geſtas in Hiſpania in ſumma pauptate deceſſit nec ea quidem relicta pecunia,quæ ſufficeret in dotem filiarum,quas ob inopiam publicè dotauit ſenatus.

Idem præſtiterunt Athenienſes filiis Ariſtidis,poſt ampliſſimarum rerū adminiſtrationem,in maxima paupertate defuncti.Epaminundas dux Thebanorum tantæ abſtinentiæ fuit,vt in ſupellectili eius,præter ahenum & veru vnicum nihil inueniretur.

Annibal ſurgere de nocte ſolitus, ante noctem non requieſcebat,crepuſculo demum ad cœnā†vacabat:neq; amplius q̄ duobus lectis diſcūbebatur apud eū. uocabat

Idem cùm ſub Haſdrubale Imperatore militaret, plerumque ſuper nudam humum†ſagulo tectus,ſomnos capiebat. ſacculo

Aemilanum

Digitized by Google

L.Marcellus cum in manus Gallorũ imprudens incidiſſet,circunſpiciendę regionis,qua euaderet cauſa,equum in orbem flexit:deinde cùm omnia eſſe infeſta vidiſſet,precatus deos in medios hoſtes irrupit, quibus inopinata audacia perculſis, ducem quoq; eorum trucidauit, atq; vbi ſpes ſalutis vix ſuperfuerat, inde opima retulit ſpolia.

L.Paulus amiſſo ad Cannas exercitu, offerente equũ Lentulo quo fugeret, ſupereſſe cladi (quanquàm non per ipſum contractæ) noluit,ſed in eo ſaxo,cui ſe vulneratus acclinauerat,perſedit, donec ab hoſtibus oppreſſus cõfoderetur.

Varro collega eius vel maiore conſtantia poſt eandem cladẽ vixit, gratiaq; ei à ſenatu & populo actę ſunt,quòd non deſperaſſet remp.Non autem vitę cu piditate ſed reipub. amore ſe ſuperfuiſſe reliquo ætatis ſuæ tẽpore approbauit. Nam & barbam capillumq; ſubmiſit, & poſtea nunquam recubans cibum cepit,honoribusq; cum ei deferrentur à pop.renunciauit,dicens fœlicioribus ma giſtratibus reip.opus eſſe.

Sempron.Tuditanus, & C.Octauius Trib.militũ omnibus fuſis ad Cãnas, cum in minoribus caſtris circũſiderentur ſuaſerunt cõmilitonibus, vt ſtringerent gladios,& per hoſtiũ præſidia erũperent ſecũ,id ſibi eſſe animi,etiã ſi nemini ad erũpendum audacia fuiſſet,affirmans:de cunctãtibus xii omnino equitibus vel peditibus q comitari ſuſtinuerãt reptis,incolumes Canuſiũ peruenerũt.

C.Fonteius Craſſus in Hiſpania, cum tribus milibus hominum prædatum profectus,locoq; iniquo circũuentus ab Aſdrubale ad primos tantũ ordines relato conſilio, incipiente nocte(quo tempore minimè expectabatur)per ſtationes hoſtium erupit.

P.Decius Tribunus militum,bello Samnitico, Cornelio cõſuli iniquis locis deprehenſo ab hoſtibus ſuaſit,vt ad occupandũ collẽ,qui in ꝓpinquo erat, modicam manum mitteret,ſeq; ducem his, qui mittebãtur obtulit,auocatus in diuerſa hoſtis emiſit conſulẽ:Decium autem cinxit obſeditq;:illas quoq; angu ſtias,nocte eruptione facta, cũ eluctatus eſſet,Decius incolumis cum militibus conſuli acceſſit.

Idem fecit ſub Attilio Calatino cõſule cuius varie tradũtur nomina,alii Laberium,nonnulli Cędicium,quàm plurimi Calphurniũ Flammã vocitatum ſcripſerunt.Hic cum demiſſum in eam vallem videret exercitum,cuius omnia latera,quæ erant ſuperiora hoſtis inſederat,depopoſcit,& accepit à cõſule trecẽtos milites,quos hortatus vt virtute ſua exercitũ ſeruarẽt, in mediam vallẽ decurrit:ad opprimendos eos vndique deſcendit hoſtis, lõgóque & aſpero prælio retentus,occaſionem conſuli ad extrahendum exercitum dedit.

C.Cæſar aduerſus Germanos & regem Arioniſtum pugnaturus confuſior animis pro cõcione dixit,nullius ſe eo die opera, niſi decimæ legionis vſurum: quo aſſecutus eſt,vt & decumani tanquã præcipuæ fortitudinis teſtimonio cõcitarentur,& cæteri pudore,ne penès alios gloria virtutis eſſet.

Lacedæmonius quidã nobilis, Philippo denunciante multis ſe prohibiturum,niſi ciuitas ſibi traderetur, Num inqt & pro patria mori nos prohibebit?

Leonidas Lacedæmonius, cum dicerentur Perſæ ſagittarum multitudine nubes

nubes eſſe facturi,fertur dixiſſe,melius in vmbra propugnabimus.

Cęlius prætor vrbanus,cum ei ius dicenti picus in capite inſediſſet,& aruſpices reſpódiſſent,dimiſſa aue, hoſtiũ victoriam fore:necata,populũ Romanum ſuperiorẽ,ac Cælium cũ familia periturum,auem occidit,qua occiſa,noſtro exercitu vincẽte, ipſe cũ xiiii Cæliis ex eadẽ familia in prælio eſt occiſus:hũc quidam non Cælium ſed Lælium fuiſſe,& Lælios non Cælios periſſe credunt.

P.Decius primo pater,poſtea filius,in magiſtratu ſe ꝓ re publica deuouerũt. admiſſisq; in hoſtem equis,adepti victoriam patrię contulerunt.

P.Craſſus,cùm bellum aduerſus Ariſtonicum in Aſia gerẽs,inter Aeliam & Myrinam inhoſtium copias incidiſſet,viuusq; abduceretur,execratus in cõſule Romano captiuitatẽ,virga qua ad equum erat vſus, Thraci (à quo tenebatur)oculum eruit,atq; ab eo per dolorẽ concitato tranſuerberatus, dedecus ſeruitutis vt voluerat effugit.

M.Cato Cenſorii filius,in acie decidẽte equo prolapſus, cum ſe recollegiſſet, animaduertiſſetq; gladium excidiſſe vagina,veritus ignominiam rediit in hoſtem[illegible] eoq; aliquot vulneribus recuperato gladio, demũ reuerſus eſt ad ſuos.

Petelini à Pœnis obſeſſi,parentes & liberos propter inopiam eiecerũt,ipſi coriis madefactis & igne ſiccatis, foliisq; arborum & omni genere animalium vitam trahentes xi.menſes obſidionem tolerauerunt.

Hiſpani cum Fabreſcenſe omnia eadem paſſi ſunt, nec oppidum Herculeio tradiderunt.

Caſilini obſidente Annibale tantam inopiam;perpeſſi ſunt,vt centũ denariis murẽ væniſſe,proditũ memoriæ ſit,eiusq; venditorẽ fame periiſſe, emptorẽ autem vixiſſe,fidem tamen ſeruare Romanis perſeuerauerunt.

Cyzicum cum oppugnaret Mithridates,captiuos eius vrbis produxit,oſtenditq; obſeſſis arbitratus futurũ vt miſeratione ſuorum compelleret ad deditionem oppidanos:at illi cohortati ad patiendũ fortiter mortem captiuos, ſeruare Romanis fidem perſeuerauerunt.

Aeginenſes cum à Viathotis liberi & coniuges cæderentur, præoptauerunt ſpectare ſupplicia pignorum ſuorum,quàm à Romanis deficere.

Numantini ne ſe dederẽt,fame mori pręfixis foribus domuũ ſuarũ maluerũt.

De affectu & moderatione. Cap. VI.

QVintus Fabius hortãte filio vt locũ idoneum paucorum iactura caperet, Vis ne,inquit,tu ex illis paucis eſſe?

Xenophõ cùm equo veheretur, & pedites iugum quoddã occupare iuſſiſſet, num ex eis obmurmurantẽ,quòd diceret,facile tã laborioſa ſedentẽ imperare, aſſiluit, & gregalẽ equo impoſuit,curſúq; ipſe pedeſtri ad deſtinatũ iugum con[illegible]dẽs pũenit,cuius facti ruborẽ cum perpeti miles nõ poſſet,irridentibus commilitonibus ſpõte deſcẽdit.Xenophontem vix vniuerſi perpulerunt vt cõſcenderet equum, & laborem ſuum in neceſſaria duci†munera reſeruaret.

Alexander cum hyeme duceret exercitũ, reſidens ad ignẽ recognoſcere prætereuntes copias cœpit,cúmque conſpexiſſet quendam propè exanimatum frigore,cõſidere loco ſuo iuſſit:dexitq; ei, *Si* in Perſis natus eſſes,in regia ſella reſe

diſſ

diſſe tibi capitale foret,in Macedonia nato conceditur.

Diuus Auguſtus Veſpaſianus,cùm quendam adoleſcentem honeſtè natū militię inhabilem,anguſtiarum rei familiaris cauſa †eductum,ad longiorem ordinem †reſciſſet,cenſu conſtituto,honeſta miſſione exauctorauit.

De variis conſiliis. Cap. VI

CAeſar dicebat idem eſſe ſibi conſilium aduerſus hoſtem,quòd plerisq; medicis contra vitia corporum,fame potius quàm ferro †ſuperandi.

Domitius Corbulo dolabra,id eſt,operibus,hoſtē vincendum eſſe dicebat.

L.Paulus imperatorem ſenem moribus dicebat eſſe oportere,ſignificans moderatiora ſequenda conſilia.

Scipio Aphricanus fertur dixiſſe, cùm eum parum quidam pugnacem dicerent,Imperatorem me mater,non bellatorem peperit.

C.Marius Theutono prouocanti eum & poſtulanti vt prodiret,reſpondit,ſi cupidus mortis eſſet,laqueo eum vitam poſſe finire:cùmq; demōſtraret gladiatorem contemptę ſtaturæ & propè exactæ ætatis,obiecit ei,dixitq; ſi eum ſuperaſſet ,cum victore congreſſurum.

Q.Sertorius experimento didicerat ſe imparem vniuerſo Romanorum exercitui,vt barbaros quoq; inconſultè pugnam depoſcentes doceret,adductis in conſpectum duobus equis ,eorum præualido alteri,alteri admodum exili, duos admouit iuuenes ſimiliter electos, robuſtum & gracilem:robuſtiori imperauit equi exilis vniuerſam caudam abrumpere,gracili autem valentioris per ſingulos pilos vellere:cumq; gracili ſucceſſiſſet quod imperatū erat, validiſſimus cùm infirmi equi cauda ſine effectu luctaretur, naturā(inquit) Sertorius Romanorum virium per hoc vobis exemplum oſtendi: milites inſuperabiles ſunt vniuerſos aggredienti,eos lacerabit & carpet qui per partes attentauerit.

Valerius Leuinus Coſ.cùm intra caſtra ſua exploratorem hoſtium deprehendiſſet,magnamq; copiarum ſuarum fiduciam haberet,circumduci eum iuſſit:terrendiq; hoſtis cauſa,exercitus ſuos viſendos ſpeculatoribus eorum,quoties voluiſſent patere.

Cælius Primipilaris, qui in germania poſt Varianam cladem obſeſſis noſtris pro duce fuit,veritus ne barbari ligna, quæ congeſta erant vallo admouerent,& caſtra eius incenderent, ſimulata lignorum inopia miſſis vndiq; qui ea furarentur,effecit vt Germani vniuerſos truncos amolirentur.

Cn.Scipio bello nauali amphoras pice & teda plenas,in hoſtium claſſem iaculatus eſt,quarum iactus & pondere foret noxius & diffundendo, quæ continuerant alimētum præſtarent incendio.

Annibal regi Antiocho monſtrauit,vt in hoſtium claſſem vaſcula iacularetur viperis plena,quarum metu perterriti milites à dimicatione & nauticis miniſteriis impedirentur. Idem fecit iam cedente claſſe ſua Pruſias.

Marcus Porcius,impetu in claſſem hoſtium cùm tranſiluiſſet,deturbatis ex ea Pœnis,eorumq; armis,& inſignibus,inter ſuos diſtributis, multas naues hoſtium,quos ſociali habitu fefellerat merſit.

Athenienſes,cùm ſubinde à Lacedæmoniis infeſtarentur,diebus feſtis,quos ſacros

Digitized by Google

ſacros Mineruę extra vrbem celebrabant, omnem quidem colentium imitationem expreſſerunt, armis tantùm & veſte celatis: peracto ritu ſuo, non ſtatim Athenas reuerſi, ſed protinus inde raptim acto Lacedęmonem verſus agmine, eo ...npore, quo minimè timebãtur, agrum hoſtium, quibus ſubinde prædę fuerãt, ...ltro depopulati ſunt.

Caſſius onerarias naues, non magni ad alia vſus, accenſas, oportuno vento ...aſſem hoſtium miſit, & incendio eam conſumpſit.

Liuius fuſo Aſdrubale hortantibus eum quibuſdam, vt hoſtem ad inter...iem perſequeretur, reſpondit. Aliqui & ſuperſint, qui de victoria noſtra ...bus nuncient.

...pio Aphricanus dicere ſolitus eſt, hoſti nõ ſolam dandam eſſe viam fu...di, ſed etiam muniendam.

Pericles Athenienſis affirmauit incolumes futuros teſtes, ſi deponerẽt ferrum: eiuſq; obſecutos conditionibns, vniuerſos qui in ſagulis ferreas fibulas habuiſſent, interfici iuſſit. Haſdrubal ſubigendorũ Numidarum cauſa ingreſſus fines eorum, reſiſtere parantibus affirmauit, ad capiendos ſe veniſſe elephantos, quibus ferax eſt Numidia: vt hoc permitterent, poſcentibus ſecuritatem ꝑ miſit, & ex ea perſuaſione auocatos adortus ſub leges redegit.

Alcetas Lacedæmonius, vt Thebanorum commeatum facilius ex inopinato aggrederetur, in occulto paratis nauibus, tanquam vnã omnino haberet triremem, vicibus in eam remigem exercebat: quodam deinde tempore omnes naues in Thebanos tranſnauigantes immiſit, & commeatibus eorum potitus eſt.

Ptolomæus aduerſus Perdiccam exercitu præualentem ipſe inualidus, omne pecudum genus, religatis ad tergum quæ traherent carpentis, agendum per paucos curauit equites, ipſe prægreſſus cum copiis quas habebat effecit, vt puluis, quem pecora excitauerant, ſpeciem magni ſequentis exercitus moueret, cuius expectatione territum vicit hoſtem.

Myrodines Atheniẽſis aduerſus Thebanos equitatu præualentes pugnaturus, in cãpis ſuos edocuit, manẽtibus eſſe ſpem aliquã ſalutis, cedentibus autem pernicioſiſſimum: qua ratione confirmatis militibus, victoriam conſecutus eſt.

L. Pinarius in Sicilia præſidio Hennæ præpoſitus, claues portarum, quas penes ſe habebat, repoſcentibus magiſtratibus Hennenſium, quòd ſuſpectos eos tãquam tranſitionem ad Pœnum pararent habebat, petiit vnius noctis ad deliberationem ſpacium: indicataq; militibus fraude Græcorum, cum præcepiſſet vt parati poſtera die ſignum expectarent, prima luce aſſiſtentibus militibus reddi turum ſe claues dixit, ſi idem omnes Hennenſes cenſuiſſent: ob eam cauſam vniuerſa multitudine conuocata in theatrum, & idem flagitante, manifeſta deficiendi voluntate, ſigno militibus dato vniuerſos Hennenſes cecidit.

Iphicrates dux Athenienſium, claſsem ſuam hoſtili habitu inſtruxit, & ad eos quos ſuſpectos habebat inuectus, cum effuſo ſtudio excipiretur, deprehenſa eorum perfidia oppidum †diripuit. dirupit

Tigracus cum edixiſſet futurum, vt ex Volonũ numero, fortibus libertatẽ daret, ignauos crucibus affigeret, & quatuor milia ex his, quia ſegnius pugnaue

rant

rant metu pœnę in quendam munitum collem coiſſent,miſit qui eis dicerét, to
tum ſibi exercitum Volonum viciſſe videri,quòd hoſtes †fugiſſent:& ſic eos & *fuiſſent*
ſua fide & ipſorum metu exolutos recepit.

Hannibal poſt prælium,quo ingentem cladem ad Traſimenum Romani ac-
ceperunt,cú ſex milia hoſtiú,interpoſita pactione,in poteſtatem ſuá redegiſſet,
ſocios Latini nominis,benignè in ciuitates ſuas dimiſit,dictitans ſe Italiæ libe-
randæ cauſa bellú gerere, eorúmq; opera aliquot populos in deditioné accepit.

Mago cùm Locri obſiderentur à Criſpino,claſſis noſtræ præfecto, diffudit
ad Romana caſtra rumorem,Hannibalem cæſo Marcello ad liberandos obſidi
one Locros venire:clam deinde equites emiſſos iuſſit à montibus, qui in cóſpe
ctu erant ſe oſtendere:quo facto effècit vt Criſpinus Hannibalem adeſſe ratus,
conſcenderet naues ac fugeret.

Scipio Aemilianus ad Numantiam,omnibus non cohortibus tãtùm,ſed cen
turiis ſagittarios & funditores interpoſuit.

Pelopidas Thebanus,cum à Theſſalis in fugam verſus,flumen in quo tumul
tuarium fecerat pontem liberaſſet,ne ſequentibus hoſtibus idē tranſitus mane-
ret,nouiſſimo agmini præcepit,incenderent pontem.

Romani cùm Cãpanis equitibus nullo modo pares eſſent,Q.Neuius Centu
rio in exercitu Fuluii Elacci Procóſ. excogitauit vt delectos ex toto exercitu,
qui velociſſimi videbãtur, & mediocris ſtaturę erant †parmulis non amplis,et *ſpatulis*
galericulis gladiiſq;,ac ſeptenis ſingulos haſtis quaternorú circiter pedú arma-
re,eoſq; adiúctos equitibus iuberet vſque ad mœnia prouehi : deinde ibi poſitis
noſtris equitibus incipere inter hoſtium equitatum præliari:quo facto,vehemē
ter & ipſi Campani afflicti ſunt & maximè equi eorum, quibus turbatis prona
noſtris victoria fuit.

P.Scipio in Lydia cùm die ac nocte imbre cõtinuo vexatum exercitum An
tiochi videret,nec homines tantùm aut equos deficere,verùm arcus quoq; ma-
dentibus neruis inhabiles factos,exhortatus eſt †fratrem,vt poſtero,quàmuis re *ſuos*
ligioſo die,committeretur prælium:quam ſententiam ſecuta victoria eſt.

Catonem vaſtantem Hiſpaniam, legati †Ilergetum,qui ſociorú populus erat, *Illeigetum*
adierunt orauerútq; auxilia:ille ne aut abnegato adiutorio ſocios alienaret,aut
diducto exercitu vires minueret,tertiam partem milium cibaria parare,& na-
ues a[illegible]endere iuſſit,dato præcepto, vt cauſati ventos retro redirent:præcedens
interim aduentantis auxilii rumor,vt Ilergetum excitauit animos,ita hoſtium
conſilia diſcuſſit.

C.Cæſar cùm in partibus Pompeianis magna equitum Romanorú eſſet ma
nus,eaq; armorum ſcientia milites conficerent,ora oculóſque eorum gladiis pe
ti iuſſit,et ſic aduerſam faciem cædere coëgit.

Vaccei,cùm à Sempronio Graccho collatis ſignis vrgerentur, vniuerſas co-
pias cinxére plauſtris, quæ impleuerãt fortiſſimis viris,muliebri veſte tectis.Sé
proniú quoq;,tanquàm aduerſus fœminas,audẽtius ad obſidendos hoſtes con-
ſurgentem,hi qui in plauſtris erant aggreſſi fugauerunt.

Eumenes Sardianus ex ſucceſſoribus Alexandri,in caſtello quodam clauſus

Digitized by Google

quo exercere equos non poterat,certis quotidie horis ita ſuſpendebat,vt poſterioribus pedibus innixi,prioribus alleuatis, cùm naturalem aſſiſtendi appetũ
conſuetudinem,ad ſudorem † vimq́ crura iactarent.

undique M.Cato,pollicentibus Barbaris duces itinerum,& inſuper præſidium,ſi magna ſumma eis ꝑmitteretur,nõ dubitauit polliceri:quia aut victoribus ex ſpolijs hoſtilibus poterat dare,aut interfectis exoluebatur promiſſio.

Q. Maximus transfugere ad hoſtes volentem Statilium nobilé claræ operæ equitem,vocari ad ſe iuſſit:eiq́ excuſauit, quòd inuidia commilitonũ,virtutes illius ad id tempus ignoraſſet. Tum donato ei equo, pecuniã inſuper largitus obtinuit,vt quem ex conſcientia trepidum accerſierat, lætum dimitteret, & ex dubio in reliquum non minus fidentem quàm fortem haberet equitem.

Philippus cùm audiſſet Pythiam quendam bonum pugnatorem alienatum ſibi,quòd tres filias inops vix aleret, nec à rege adiuuaretur,monẽtibus quibuſdam vti eum caueret,Quid ſi,inquit,partem ęgram corporis haberem, abſcinderem potius quàm curarem? deinde familiariter ſecretò elicitum Pythiã, accepta difficultate neceſſitatum domeſticarũ, pecunia inſtruxit:ac meliorẽ fideliorem q́ habuit,quàm habuerat antequàm offenderet.

Quin. Sertorius. T. Quintus Criſpinus,poſt infauſtam aduerſus Pœnos dimicationẽ,qua collegam Marcellum amiſerat, cùm comperiſſet potitum annulo interfecti Hanibalem, literas circa municipia totius Italiæ dimiſit,ne crederent epiſtolis, ſi quæ Marcelli annulo obſignatę perferrentur,monitione conſecutus,vt Salapia & alię vrbes fruſtra Hannibalis dolis tentarentur.

Poſt Cannenſem cladem,perculſis ita Romanorum animis,vt pars magna reliquiarum nobiliſſimis autoribus deſerendæ Italiæ iniret conſilium, Publius Scipio adoleſcens admodùm,impetu facto in eo ipſo, in quo talia agitabantur cœtu pronunciauit, manu ſe ſua interfecturum, niſi qui iuraſſet,non eſſe ſibi mentem deſtituendæ reipublicæ:cumq́ ipſe ſe primus religione tali obligaſſet, ſtricto gladio mortem vni ex proximis minatus, niſi acciperet ſacramentum: illum metu,cæteros etiam exemplo coëgit ad iurandum.

Volſcorum caſtra cum prope à virgultis ſyluaq́ poſita eſſent, Camillus ea omnia,quæ conceptum ignem, vſque in vallum perferre poterant incendit,& ſic aduerſarios exuit caſtris.

Publius Craſſus bello ſociali eodem modo prope cum copiis omnibus interceptus eſt.

Quintus Metellus in Hiſpania caſtra moturus, cùm in agmine milites continerent ſe in caſtra, Hermocrates detentos eos, poſtero die habilioribus iam ſuis tradidit,bellumq́ confecit.

Milciades cum ingentẽ Perſarũ multitudinem apud Marathonem fudiſſet, Athenienſes circa gratulationẽ morantes compulit vt feſtinarent ad opem vrbi ferendam,quam claſſis Perſarum petebat,cùmque pręcurriſſet impleſſetque mœnia armatis,Perſæ rati ingentem eſſe numerum Athenienſium, & alio milite apud Marathonem pugnatum, alium pro muris ſuis opponi, circumactis ex

ctis extemplò nauibus Aſiam repetierunt.

Piſiſtratus Athenienſis, cùm excepiſſet Megarēſium claſſem, qua illi ad Eleuſin noctu applicuerant, vt operatas Cereris ſacro fœminas Athenienſium raperent, magnaque ædita cęde eorum vltus eſſet ſuos, eadem quæ ceperat nauigia Athenienſi milite compleuit, quibuſdam matronis habitu captiuarum in conſpectu locatis: qua facie decepti Megarenſes, tāquàm ſuis & cum ſucceſſu renauigantibus effuſi obuii, inermēſque rurſus oppreſſi ſunt.

Conon dux Athenienſium, victa claſſe Perſarum apud inſulam Cypron, milites ſuos captiuis armis induit, & iiſdem barbarorum nauibus ad hoſtem nauigauit in Pamphiliam apud flumen Eurymedonta. Perſæ quia & nauigia & habitum ſuperſtantium agnoſcerent, nil cauerunt, ſubitò itaque oppreſſi, eodem die, & nauali & pedeſtri prælio victi ſunt.

Finis. X ii

Digitized by Google

AELIANI DE INSTRV ENDIS ACIEBVS OPVS AD DIVVM HAdrianum,à Theodoro Theſſalonicenſe latinum factum,& Antonio Panormitæ Alphonſi regis præceptori dicatum.

PRAEFATIO.

SCientiam Græcis acierum inſtruendarum ſolitam , diue Hadriane, quam ab Homeri vſq; temporibus ſumpſiſſe initium certum eſt, literis complures mãdauerunt autores ſuperiores,qui parùm eam quam nos habere in rebus mathematicis credimur, diſciplinam tenuere. Quam ob rem,pace omnium dixerim,ita perſuaſus,de hac eadem tractare ſciẽtia volui, vt poſteros noſtra potius quàm illorum antiquorũ præcepta lecturos conſiderem:tamen quòd Romanam huiuſcemodi rei facultatem ac peritiã, vt verum fatear,ignorarẽ, diu dubitaui an rem repetere in vſumq; reuocare deberem,iam lapſam,deſitam, & forſan minimè propterea vtilem,ob eam doctrinã quam tui Romani inuenere:ſed cùm ad diuum Neruam patrem tuum ſalutandi viſendiq; gratia Formias veniſſem , dieſque nonnullos apud Frontinũ virũ conſularem inſignem,& rei militaris peritum,diuerterem,intellexi ſanè nõ minus ſtudii ab eo ipſo græcè impendi quàm Romanè ſcientię militari,atq; ita negligendum,pręterea quòd de acierum inſtructione more Gręcorum docere nõ cenſui,ratus ſcilicet nunquàm apud Frontinũ poſſe id ſtudiũ ſeruari,niſi haud deterius eo genere ordinandi,quod Romani exercẽt, haberetur . Formã igitur operis quam notaueram quidem aliquando literis,ſed nũquàm edere auſus ſũ, propter tuam ſummam peritiam & virtutem, qua facile omnes qui copiis vnquàm imperauerint antecellis, modò perficiendam expoliẽdãq; repetii ea cum diligentia,vt præ omnibus veterum autorũ Græcorum operibus poſſet meo iudicio comprobari.Nam dilucidè quidem ordinateq; expoſitionis ratione futurum ita affirmauerim, vt qui opus hoc legant,lõgè & plenius poſſint doceri & facilius,quàm ex iis quæ antiquiores reliquerunt:ſed quanquàm hoc ita eſt,tamen nõ ſine pudore ſummaq; retractione mittere opus militare ad te poteram, tam multorum magnorumq; bellorum magiſtrum atq; Imperatorẽ:haud enim fieri poteſt quin hęc tenuiora videantur,ſi cum tuis cõferri volueris.At ſi vt peregrinam ſcientiam & rationum elegantiuſculam quandam legeris commentationem,credo nonnihil capies delectationis,præſertim ſi in his vel Alexãdri Macedonis ingenium ac ſtudium militare contempleris.Summas autem & veluti capita eorum quæ explicantur præpoſui omnium , vt quando per tuas occupationes minus plura legere liceat,paucis quæ liber continet intelligere poſſes,et quæ placuerit legere,facile ſine vlla iactura temporis inuenires.

PRimus omnium,quos nouerimus,poëta Homerus acierum inſtruendarum ſcientiam tenuiſſe,ac homines ea præditos facultate probaſſe laudauiſſeq́ videtur. Quale illud de Meneſtheo carmen legimus,Nulla quidem huic ſimilem mortalem protulit ætas.Ordine qui Martis turmas equiteq́ locaret. Et quidẽ de Homerica diſciplina armorũ legimus opera Stratoclis,Hermiæ,& Frontini,noſtræ ætatis viri cõſularis:ſed latius Aeneas genus id inſtruendi expoſuit,qui de tota quoq́ re militari ſatis operum edidit, quę Cyneam Theſſalum redegiſſe in breuitatem cõſtat.Pyrrhus etiam Epirota,quemadmodum copiæ inſtrui deberent,ſcripſit:& Alexander eius filius,Clearchus,itemq́ Pauſanias,Euangelus,& Polybius Megalopolitanus,vir in vario literarũ ſtudio delectatus,& Scipionis familiaris. Ad hæc Eupolemus atq́ Iphicrates,Poſidonius Stoicus etiã artẽ inſtruendarum acierũ ſcripſere, pluresq́ alii, aut prima quædam imbuendi erudimenta edidere, vt Bryon, aut pleniores tractatus, quos Topicos à denotatione locorum inſcripſerunt . Verùm enumerare omnes,qui de re militari ſcriptum reliquerunt,longum & ſuperuacuum eſt:omnium tamen opera legi,& quid de iis iudicẽ dicam:omnes ferè ita mihi vnanimiter ſcripſiſſe videtur,quaſi docere homines vellet nõ ignaros,ſed ſatis earũ rerum peritos,quas explicare ſtatuerẽt. Quod igitur nobis incommodum cũprimùm rei huiuſcemodi diſciplinam affectaremus,occurrebat,vt neq́ præceptores noſtrę ætatis idoneos haberemus, neq́ ſatiſfacere poſſe veterum illa præcepta putaremus, id pro viribus enitemur,ne aliis eueniat cõ mittamus:quamobrem quoties minus ſẽtẽtiam noſtrã verbis ſatis exprimere poſſumus, adiumẽto vtimur figurarum deſcriptionis :vt ipſe conſpectus viſu intelligentiæ ſubueniat. Nuſq̃ tamen antiquorum autorum vocabulis vti omittam,vt qui primus his noſtris erudimentis imbuatur ,nihil poſtea peregrinum ſibi ſonare arbitretur, cum illorum opera audiet.Credo autem neminem fore, qui noſtra hac via & ratione inſtitutus, non facile veterum quoq́ omnia poſſit opera intelligere. Vtilẽ omniũ maximẽ diſciplinã hanc eſſe intelligi ex iis licet, quæ Plato philoſophus in eo opere quod edidit de legibus,diſſerit . Cretẽſium enim legumlatorẽ ita leges cõdidiſſe affirmat tanq̃ homines ſemper parati eſſent ad bellum, atq́ in procinctu dimicandi conſiſterent: omnibus namq́ inter ſe vrbibus bellum geri , quod non aliquo pręcone aut feciali,ſed ab ipſa rerum natura indicetur. Quod cùm ita ſit,quænam alia eſſe poteſt diſciplina vel potior,vel humanę vitę commodior,quàm hęc rei militaris? Initium verò ſumendum ab iis cẽſeo quæ abſolutè ad bellum atq́ perfectè apparantur, quarum duplices eſſe copias nouimus: Aut terreſtres enim,aut nauales. Terreſtres quæ terra prælientur Nauales quæ mari aut fluuiis claſſe decertent. Sed de inſtructione naualis ordinis aliàs, nunc quæ ad terreſtrem pertinent expeditionem exponemus .Hominum igitur quos ad bellum colligimus numerus ita conſtat, vt partim bellatores ſint,partim imbelles, tãtum ad vſus neceſſarios bellatorum & miniſteria ac-

Homerus.

commodati.Bellatores ii ſunt qui ad decertandum inſtruuntur,armiſq; aduer
ſarium inuadunt.Imbelles reliqui omnes habẽtur,vt medici, vt tabernarii, vt
ſerui,& cæteri qui exercitum miniſterii cauſa ſequũtur. Bellatorũ alii pedites,
Pedites & Vectores. alii vectores. Pedites qui pedibus in terra enitũtur: Vectores qui aliquo feran-
tur vehiculo,quorũ duplex eſt genus. Nam alii equis,alii elephantis vehũtur:
quinetiam qui equo vtuntur,ſeorſum in duas partes diſtinguuntur:quippe qui
aut in curribus conſtent,aut equis ipſis inſideant:hæ ſunt vniuerſi generis dif-
ferẽtiæ· Membrũ pedeſtre atq; equeſtre multiplex eſt : quod verò in elephantis
& curribus verſari propoſui, nulla euariat differentia . Pedeſtris itaq; ordo in
partes digeritur tres, Armatos, Velites,Peltatos. Armati grauiſſimis inter pe-
Armati grauis armaturæ. dites armis vti conſueuerũt more Macedonũ , & ob eam rem grauis armaturę
dicuntur,ac nomen illud Armati ſpeciale accipiunt.Nam ſcutum amplius &
Velites. rotundum gerunt,& haſtam longiorem . Velites leuiſſimè omnium armantur,
quocirca vel expeditos nuncupari eoſdem licuit:non loricam induũt,non ocre
a muniuntur,non clypeum aut ſcutum graue gerere ſoliti ſunt : ſed telis tantũ
vtũtur aut ſagittis,iaculis,lapide,aut ex funda,aut ex manu:quo in genere Ar-
Peltati. gili telum ponendũ eſt.Peltatis ſimilis Macedonicæ armatura in vſu eſt,ſed le-
Pelta. uior.Nam & pelta ſcutum paruum leueq; eſt, & conti eorum longè Sariſſis ſũt
breuiores:deniq; genus id armaturę locum inter velites & armatos tenere aper
tum eſt,videlicet grauius quàm velites, leuius quàm armati : quamobrem ſunt
complures qui eos cum velitibus iungant, & vtroſque vocare velint leuem
armaturam . Equeſtres copiæ quę à quadrigis ſeiungi & per turmas locari de
Leuis armatura. bent,modo armandi inter ſe diſtant . Pars enim armis tota obſepta eſt,& hinc
cataphracti nomen ſortita eſt,pars non tota armis integitur.Cataphractos igi-
Equeſtres copiæ. tur intelligi eos volo,qui non ſolùm ſua corpora,ſed etiam equos lorica vndi-
Cataphracti. q; muniunt.Partis autem non cataphractæ,alii haſtati habentur, alii ferẽtarii.
Haſtati qui manus conſerunt,& cominus haſta decertant,quorum alii ſcutum
gerũt,& inde ſcutati dicũtur. Alii ſine ſcuto haſta impugnant,qui nomine ſpe
Haſtati & contati. ciali, Haſtati vocãtur, & Contati . Ferentarii equites ii dicuntur , qui eminus
Ferentarii. ſolent dimicare:quorum alii iaculis,alii arcu vtuntur . Iaculantur quos Tarẽ-
tinos vocamus. Arcu vtuntur qui equites ſagittarii,& à nonnullis *Scythæ* eti-
Schytæ. am vocantur. Tarentinorum duo ſunt genera,nam alii longius iaculantur, &
Tarentini ob eam rem equites iaculatores dicuntur ,& Tarentini ſpeciali vocabulo. Alii
cùm ſemel aut bis iaculũ miſerint,quo leuiori vtũtur,manus de cætero cum ad-
uerſario cõſerũt ,& cominus pugnare incipiunt,nõ ſecus q̃ quos haſtatos appel-
lari retulimus. Leues hos nominari ſolitũ eſt . Ergo Tarẽtinorũ alii Tarentini
nomine ſuo vocãtur,ꝗ de lõgè iaculari cõſueuerũt: alii leues,ꝗ pugnã cominus
ſubeũt.Expoſui genera copiarũ numero ix,armatos,peltatos,velites,equites ha
ſtatos,equites iaculatores,equites ſagittarios,eqtes cataphractos,currus,elephã
tos:ſed cum phalanx quæq;, collegia,præfecturas, ordines, numerũq; idoneum
contineat,atq; etiam verba ſortiatur, quæ tum ad præcepta quotidiani exerci-
tii, tum ad prælium ipſum accommodentur , de his ſingulis doceamus neceſſe
eſt.Primùm igitur in hac diſciplina & præcipuum eſt,vt ex multitudine ho-

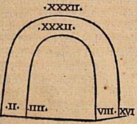
minum

minum quam fuſam inordinatamq́ acceperimus, idoneos elegamus, & locis cõuenientibus inſtruamus, hoc eſt, & decuriemus & condecuriemus, atq́ vt numerum ſtatuamus copiarum, qui modicè commodeq́ ad belli rationem & vſũ ſuppeditet: quippe cùm & in itinere, & in caſtris, & in prælijs ipſis inſtructũ haberi exercitum ſit perquàm vtile. Iam ſæpius magnas copias inordinatas à paucis ordinatis militibus profligatas legimus: quamobrem Aeneas ita genus id diſciplinæ definit, vt ſcientia ſit bellicæ motionis. Polybius verò ſcientiã eſſe inquit, qua homines militari ordini admittantur, decurientur, condecurientur, deniq́ aptentur & erudiantur ad belli vſum & rationem. Decuriare igitur eſt decurias inſtituere. Eſt autẽ decuria numerus hominum, qui à duce vno poſitione ſimplici ſubinde deductus ſerie, ceſſet vel in octauum vel in duodecimum vel in decimumſextum. Numerus enim decuriæ variè ad hunc modũ à diuerſis autoribus datur. Verùm in re nobis propoſita ſexdecim deſcribantur: cùm hic numerus, tum ad phalangis longitudinẽ modicè habeat, tum, ſi vſus aliquãdo exigat altitudinẽ, vel duplicari in xxxii, vt augeatur, vel dimidiari, vt in viii diminuatur, nihil poſtpoſitis expeditis militibus eſſe poſſit impedimento. Nam ſiue iaculẽtur, ſiue funda aut arcu vtãtur, facile ſuo iactu altitudinẽ phalãgis exuperẽt. Optimus cuiuſq́ decuriæ præponi, & ductor cæterorũ omniũ eſſe debet, qui & decurio, & decanus, & dux, & primus, & præſtes nũcupatur. Vltimum decuriæ tergiductorem vocamus. Totam verò ipſã decuriã, ordinẽ, verſum, & decaniam, nonnulli etiam enomotiam, quaſi auctorationem à ſacramẽto militari appellant. Sed ſunt qui enomotiam quartam eſſe decuriæ partem aſſerant, præfectumq́ enomotarcham præponãt. Duas item enomotias dimœriam quaſi bipartitam vocant, & principem Dimœritam, ita vt ſemidecuriam dimœriam quoq́ liceat vocitare, & ſemidecurionem Dimœritam, qui ſecũdus decuriæ eſt: nam qui proximè decurionem poſtponitur, ſubſtes dicitur, qui verò hunc ſequitur, præſtes. Item ſubſtes qui proximus ab hoc præſtite eſt, ac deinceps in hunc modum præſtes ſubſteſq́ locatur, vt ordo totus ex præſtitibus & ſubſtitibus poſitis alternatim conficiatur. Vnde meritò decuriam ita quoq́ definiunt, vt verſus ſit ex primis ſecundiſq́ pro virtute inſtitutis, atque vni decurioni obtẽperantibus. Condecuriare eſt primæ decuriæ ſecundam ita apponere, vt lateri primi verſus decurionis, decurio ſecundi verſus reſpondeat, ita lateri ſubſtitis, primi decurionis, ſubſtes primus ſecundæ decuriæ ac deinceps ad hũc modũ. Aſtes vero is dicitur qui ita appoſitus viget, verbi gratia, decurionis primæ, decuriæ aſtes, decurio ſecundæ, decuriæ eſt, & ſubſtitis primæ, ſubſtes ſecũdæ, itaq́ deinceps: quoties igitur poſt ſecũdã decuriã, tertia & quarta & reliquæ deinceps adiiciũtur, talis conſtructio cõdecuriatio dicitur, totaq́ coagmẽtatio phalanx, ſiue legio. Cuius lõgitudo prima decurionũ ordinatio eſt, quæ & frõs, & facies, & acies, & iugũ, & os, & duces, & præſtites, & primi decuriarũ vocari ſolita eſt. Quãtũ verò phalãgis pone frõtẽ ad tergi vſq́ ductores porrigitur, id altitudo nominatur. Stare per directum in longum aſtites iugare dicitur. Stare per directum in latum præſtites ſubſtiteſq́, verſare vocabulum accipit. Phalanx ſeorſum in primas ſummáſque partes duas à fronte

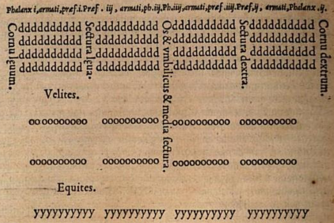
Decuria.

per

nulli ſtrategiā,id eſt,præturā hūc ordinē vocant:et Strategū,id eſt,prætorē eius principē nominát.Duæ ſimplares phalāges duplarē phalangē reddūt hominū viii mil.cxcii,decuriarū d xii.Sūt q ordinē hūc meros,id eſt, partē appellari velint,qđ modò cornu et alā diximus nominari.Duæ duplares phalāges quadruplarē phalangē coagmētāt,decuriarū M xxiiii.hominū xvi M ccclxxxiiii. Sūt itaq; in tota phalāge ſiue legione cornua duo,phalāges ſimplares quatuor,partes octo,cohortes miliariæ xvi, quingentariæ xxxii,manipuli lxiiii. Centuriæ cxxviii.Cēturię quadruplares cclvi.Decurię duplares d xii.Decuriæ M xxiiii. Optimus quiſq; præfectorū phalangum ſimplariū in prima ſimplari,hoc eſt,in dextro cornu ſtatuitur:ſecūdus virtute,in ſecūda,hoc eſt,in lęuo cornu locatur, tertius cū ſecūda in†lęuā ponitur mediā verſus ſecturā, quartus cum prima in dextrā,hic etiā mediā verſus ſecturā.Quod cū prima & quarta pręfectos habeāt,primū virtute & quartū,ſecūda autē & tertia ſecundū virtute & tertiū pares vtiq; virtute ſuorum principū cōſtant. Nam ſi in quatuor magnitudinibus inſunt proportiones æquales,quod à prima & quarta proueniat, magnitudine id ei eſſe æquale quod fit à ſecūda & tertia,apertū in diſciplinis mathematicis eſt.

Prima igitur & quarta ſecundam & tertiam æquiparant:partium quoque pręfecti ita ordinantur,vt primus virtute in lęuo primæ phalangis ſimplaris ſtatuatur.Secundus in dextero ſecundæ.Tertius in lęuo tertiæ. Quartus in dextro quartæ. In ſingulis etiam decuriis quadruplaribus decuriones ita locantur, vt primæ decuriæ princeps virtute excellat, quartæ ſecundum virtutis locum obtineat,tertiæ tertium,ſecundæ quartum:ita enim virtute pares intra ſe cōſtent, cùm prima primum & quartum virtute habeat,ſecunda autem ſecundum virtute et tertiū.Itē cū in ſingulis manipulis quatuor decimæ duplares cōtineantur,hac eadē ratione vel in his ipſis principes ordinemus,vt primę quadruplaris præfectus in dextro ponatur,& virtute cæteris ſit pręſtantior.Quartæ lęuū teneat cornu & virtute ſecundus habeatur.Tertię in dextro cōſtituatur,et virtute ſit tertius. Secundę in lęuo locetur quartus,virtutis ratione.Hanc eandem proportionem ſiue comparationem vel in maioribus præfecturis ſeruabimus.

NVnc de interuallis quibus armati inter ſe diſtent tũ in longum tum in altum agemus. Differentia triplex eſt interualli. Nã homo ordinatus cubita quatuor occupat. Denſatus duo. Conſtipatus vnum. Dẽſatio igitur eſt cum ex laxioribus arctiora reddimus interualla: atq; ita per aſtitem ſubſtitemq; corpus phalangis colligimus, & militem vniuerſum facimus tum in longum tum in latum adductiorem, verùm ita vt recipere poſſit immutationem. Cõſtipatio eſt quoties phalanx per aſtitem ac ſubſtitem arctius ſeſe colligit, quam modò denſari retulimus, adeò vt ob frequentiam militis nulla vel dextrorſus vel ſiniſtrorſus poſſit fieri declinatio. Denſatur, cùm phalangem duci in hoſtes placet imperatori. Conſtipatur, cùm hoſti aggredienti reſiſtendum in robore eſt. Cùm itaque frontẽ phalangis decuriones M xxiiii compleant, ii certè ordinati, cubita iiii mil. xcvi longitudinis occupabunt, hoc eſt, ſtadia x, & cubita xcvi. Dẽſati ſtadia quinq;, cubita xlviii. Conſtipati ſtadia occupabunt ii, & ſemis, & cubita xxiiii. Armabitur phalanx ſcuto et haſta. Scutũ optimum quod Macedonicum, æneum, mediocriter cauum, ad octo dodrantum magnitudinem. Haſta nulla cubitis octo breuior, lõgiſſima, quæ eatenus ſumi poteſt, quatenus tenere miles & vti facile valeat. Decuriones vtpote duces decuriarum phalangis, optimos eſſe omnino cõuenit, ita vt & ſtatura & viribus corporis præſtantiores cæteris ſint, & rei militaris peritiores. Hoc enim iugum phalãgem cõtinet vniuerſam, & in vſu præcipuum eſt. Vt enim gladius pondere ſui ferri poſterioris & mole, aciem efficaciorem præſtat, idem in phalange exiſtimandum eſſe, vt pro acie ac oris cuiuſdam robore ipſe ſit ordo decurionum. Pondus autem & molẽ & magnitudinis additamentum afferat cõſtituta in tergo militum multitudo. Curandum quoad fieri poteſt, vt etiam iugum ſecũdum milite conſtet idoneo, Nam eius quoque ordinis iſta in frontem prominet, & adiuncta priori vtilis ex propinquo eſt, & vel deſiderato vel ſauciato decurione, ſecũdus ſe in parte pri-

re cōſtituens,ordinis incolumitatē ſeruabit. Tertium item iugū & quartum & reliqua deinceps pro virtute inſtituemus,vt qui deterior ſit,iis ſubinde poſterior collocetur. Macedonica phalanx inexpugnalilis et intoleranda hoſtibus habita eſt genere ſuo inſtructionis & ordinis. Miles enim armatus vel in duobus cubitis ſtat quoties denſari imminens prælīū poſtulat. Sariſſæ longitudo ad cubita xiiii, quorum duo manus auferunt,reliqua xii.prominent.Itaq; fit vt ſecūdi ſuas ſariſſas ſuper armatos iugi prioris prominētes, ad decē cubita habeant: tertii ad octo,quarti ad ſex,qnti ad quatuor,ſexti ad duo. Ab his nulla itē ſariſſa primum ſuperat iugum. Quod cùm per ſingulos iugi primi ſariſſæ quinque aut ſex promineant,ſpecies formidoloſa exiſtat conſentaneū eſt.Miles item firmis ac robuſtus conſtat quinque ſexq; ſariſſis obſeptus, & tot tantisque fultus innixusq; facultatibus commilitonum. Quin etiam qui poſt ſextum poſiti ſint iugum,& ſi minus ſariſſis agunt,tamen pondere ſui corporis prominentes, augent vires totius phalangis & facultatem,nec fugiendi vllam ducibus & præſtitibus relinquunt occaſionem,nonnulli haſtam poſterioris militis longiorem quàm prioris ſumi idcirco voluerunt,vt etiā qui in tertio et quarto iugo locati eſſent,ſpiculis ſuis pari fronte hoſtē poſſent excipere. Tergidux ſuperordinarius ſingulorum ordinū prudens peritusq; eſſe debet,qui prouideat & procuret quemamodum milites ordinis totius verſent inter ſeſe atque iugent:& recedētes vel metu,vel aliqua alia cauſa,prohibeat,& reſtitui cogat in ordinem:atque etiam cùm conſtipādum ſit, compellat militem,cogatq;, ſi vſus exigit,in arctū quàm maximè adduci. Ita enim fit vt vires & robur phalanx accipiat. Quas ob res non modò in fronte, verùm etiam in tergo legionis principem & ducem aliquem ſtatui neceſſarium ducimus. Hæc de decuriatione armatorum phalāgis dixiſſe ſufficiat.Nunc de velite. Inſtruet Imperator ſuum velitem pro paratu ex conſilio hoſtium,modò in fronte,modò in dextra,modò in læua,nonnunquam etiam in tergo,videlicet quemdamodum res vſusq; exigit. Nos exempli gratia ſic inſtruimus.

Macedonicā phalāx. — *Sariſſæ Macedoniæ.* — *Tergidux ſuperordinarius.*

DEcurias quoq; in ordine velitum ſtatuemus M xxiiii,videlicet totidē quot phalanx continet armatorum: vt ſub prima armatorum decuria, prima velitum ordinetur, & ſub ſecundam ſecunda,& deinceps ſub ſingulis ſingulæ conſtituantur,non tamen ex xvi hominibus has inſtituemus,ſed ex viii, ita vt M xxiiii decuriæ compleant hominum viii mil.cxcii.Nomina eorum & ordines ita accipe,Quatuor decurias velitū ſyſtaſin,id eſt,cōſtitutionē vocamus,hominū xxxii.Duas cōſtitutiones pentecontarchiā, ſemicēturiā dixerim,hominū lxiiii.Duas ſemicēturias,centuriā hominū cxxxviii.Ineſſe ſingulis centuriis debēt ſuperordinarii quinq;,Signifer, Tergidux, Tubicē,Miniſter,Præco.Duas centurias pſilagiam à ducentis velitibus,quaſi velitariam,vel expeditariā nominamus, hominum cclxvi. Duas velitarias xenagiam à mercenario milite, velut mercenariam dicimus, hominum d xii. Duas mercenarias ſyſtema,tanquam conſtitutoriam appellamus, hominum M xxiiii. Duas conſtitutorias epixenagiam ceu admercenariam,hominum ii mil.xlviii.Duas admercenarias ſtiphos,hominum iiii mil.xcvi. Duo ſtiphi epitagma,velut additam legionē,

ſuperordinarij.

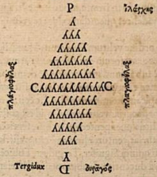
decu

decuriarum M xxiiii,hominum viii mil.cxcii. In his quoque ſuperordinarios viii ineſſe ſolitum eſt,quorũ iiii Fpixenagi,hoc eſt,duces ſiue principes admercenariæ illius habentur,reliqui Syſtematarchæ præficiunt principes ſeu præfecti eius quam cõſtitutoriam interpretamur. Iaculatores ſagittarii, et omnes qui aliquo teli genere vtantur, vtiles ad eam rem eſſe conſtat, vt prælium exordiantur, hoſtem prouocent, feriant, ſaucient eminus, et proſternant. Fundant aciem, repellant equitẽ, cogãt aduerſarium procurſantem loco cedere, explorent, perluſtrent quæ loca ſuſpecta, locent inſidias: hi denique & primum certamẽ ſubeunt, & vnà cum cæteris pugnant: et quanquàm cæteri deſierunt, ipſi perſeuerant in dimicatione: omnino genus hoc militum cùm operam prɇſtet celeriorẽ agatq́ eminus, multa efficere poteſt & præclara.

De Acie Equeſtri.

EQuitum acies autores ſuperiores, aut quadratas, aut parte altera lõgiores, aut Rhombi cuneí ve gerentes ſpeciem, tradidere. Sed nemo ſuá ferè ſatis expreſſit ſentẽtiam. Quamobrem nos deſcriptione etiam figurarum, formas explicabimus acierum ipſas, quo poſſint facilius percipi. Aciebus ad Rhõbi ſimilitudinẽ formatis Theſſalos primos vſos comperimus, qui plurimùm equitatu valuerunt, Iaſone (vt ferunt) autore generis huius aciei, vtpote ad omnes vſus accommodatioris: equites enim cõſtituti in hac forma, vertere ſeſe in quẽuis proſpectum poſſunt, minimeq́ vel à tergo vel à latere capiẽtur. Quippe cũ præſtantiores Rhombi latera teneãt, & principes angulos regant. Stat enim in priore angulo turmæ ipſius prɇfectus, in dextro autem & ſiniſtro qui cuſtodes vocantur lateris, ſtatuuntur, In reliquo verò angulo ducem ſeu ductorem tergi locari ſolitum eſt.

Rhombus.

CVneatis Scythæ vtuntur & Thraces. Quinetiam Macedones vſi ſunt ſuadente Rege Philippo. Efficacius enim genus id arbitratum eſt, quàm quadratum: ob eam ſcilicet rem, quòd ſuos principes circumpoſitos habeat, & fronte

fronte exigua conſtet, & equitandi vſum per quodlibet interuallum facilem præbeat regreſſum & progreſſum celeriorem. Quippe quod minus difficiles illos circuitus habeat, quos quadratæ acies ſortiuntur. Quadratis aciebus Perſæ & Siculi ac pleriq; Græcorum vſi ſunt, exiſtimantes & ad compoſitionem & ad equitantium coitionem accommodatius: & omnino hoc diſciplinæ genus ſeruare multis in rebus præſtantius. Nam & inſtructio quoniã per verſus ac iuga ordinetur, occurrit facilior, & principes in hoc vno formãdi genere hoſtem vniuerſi aggrediuntur.

Phalanx Curuata.

y
yyy
yyyyy
yyyyyyy
yyyyyyyyy
yyyyyyyyyyy
yyyyyyyyyyyyy
yyyyyyyyyyyyyyy

Optimæ inter quadratas habentur quæ duplici tam in longum q̃ in altum, numero conſtent. Exempli gratia, viii in longum, quatuor in altum, aut x in longum, v in altum, quæ numero parte altera longiores conſiſtũt: figura autem ſeu forma quadræ inſtituuntur. Etenim longitudo equi à capite ad caudam reſpectu ſuæ latitudinis plures eos habere debet qui per iuga ordinẽtur, q̃ eos qui in verſus ſe porrigant. Nonnulli triplicẽ eſſe longitudinis numerum ad altitudinis ꝓbant, ſcilicet ita arbitrantes fore, vt quadra forma efficiatur. Triplicem enim ꝓpemodũ longitudinẽ habere ad ſuorũ armorum latitudinem videmus. Quapropter cùm nouẽ in fronte ſtatuant, tres in latũ componunt. Haud enim fieri poteſt, vt equitũ multitudo poſteriorũ eandem præſtet vtilitatem, quam in pedeſtribus copiis, vbi ſcilicet ponẽ renitentes, primorẽ continẽt altitudinem. Equitum nanq; omnium numerus corpus pondusq; vnum conſiſtit. Itaq; fit vt ſi poſteriores prioribus iuncti renitantur, nihil ſuo impulſu ꝓficiant. Immo vnà cum aliis labantur, & ꝑturbatis ordinibus grauius ſuo errore quàm virtute hoſtium verſentur neceſſe ſit. Quamobrem ita euenit, vt quoties equeſtris longitudinis numerus æque & altitudinis conſtet, numerus ipſe quadratus ſit. Forma autem altitudinis parte altera longior. Aſt quoties turmæ forma quadrãta eſt, econtrario euenit, vt equitum numerus parte altera longior exiſtat. *Quadrata acies.*

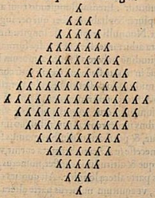
Digitized by Google

Phalanx Quadrata.

Rhombi formam omnium maximè neceſſariam veniſſe in vſum creditur,eo quòd prę cæteris omnibus conſtituto præfecto turmæ, equites qui in lateribus ordinantur,non equo ſuo illi præfecto iugent, ſed ita ſubiiciantur,vt eorũ capita iuxta armos equi præfecti apponantur.Interuallisq; inter ſeſe iuſtis equites tum dextri, tum leui,tum etiam poſteriores diſcernantur,ne frequentia turbet ordinem, cùm equi immitiores in proximos ſibi equos conuerſi calcitrẽt,& militibus vulnera infligant. Autores autem huius generis aut ita diſponunt,vt equites & verſent & iugent:aut ita vt verſent quidem,ſed non iugent: aut ita vt iugẽt,ſed non verſent.Quæ ſingula quemadmodũ ſe habeant dicam.Qui Rhõbos ſimul & verſare & iugare voluerunt, medium & maximum iugum turmæ, numero impari ſtatuũt:vt xi,aut xiii,aut xv,cui ex parte vtraq;,priore,inquam, poſterioreq; adiungũt binario primis illis pauciores:verbi gratia , ſi maximum illud iugum equitibus conſtet xv, addita iuga vtrinq; denis aut ternis componunt,& quæ item poſt hæc vtrinq; adiungunt, denis ſingulisq; conficiunt, atq; ita binario ſubinde pauciores adiiciunt , dum ſinguli relinquantur , totaq; turma equitibus conſumetur cxiii.

Rhombus qui verſat & iugat.

Rhombum dimidiatum & iam transformatum in triquetrum, cuneum ſeu roſtrũ vocamus. Quapropter cunei quoq; forma perinde explicata iam eſt: quod aciei genus cùm ſuum medium exiens in acutum habeat & motum facilè quorſum velit ſortiatur,expeditè admodum vel † molem poſteriorem ſua cum fronte circumagit,& celeriter poteſt immutari.

laxitatem

Cuneus

Cuneus qui verſat & iugat vel roſtrum

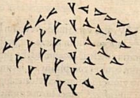

ALii ita inſtruxere, vt equites qui rhombum conficerent, neque verſarent neq; iugarent. Ita enim & conuerſiones & tranſitiones equitum poſſe facilius fieri exiſtimarunt, cùm non antè, non ponè, non à latere quicquam impediret. Statuunt primum præfectum turmæ, mox ad eius vtrunque latus adiungũt ſingulos loco ſubmiſſiore, vt quod dictum iam eſt, capita iunctorum equorum iuxta armos præpoſiti equi ordinentur. Et primus ordo qui duo latera rhombi contineat numero impari, xi equitibus cõſtet, præfecto medio conſtituto, quinis autem in vtranq; partem ſuppoſitis. Deinde iugi principem poſt turmæ totius præfectum collocant. Tum in eius partem vtramq; ſimili ratione quaternos ſubiiciunt, vt totus ſecundi ordinis numerus nouenarius ſit binario minor priore: & quaſi duo æquidiſtantia latera duobus illis rhombi lateribus primis conſtituantur. Mox tertiũ ſeptenario deſcribunt, atque ita ſubinde binario diminuentes, in vnum vſque deueniunt. Et hæc turma æquitibus cõſtat xxxvi. Hoc genere Polybius vtitur, ſed numero hominũ lxiiii, & forma literæ λ deorſũ inuerſæ. ζυγάρχου

Rhombus qui neque uerſat neque iugat.

SVnt quæ ex verſantibus quidẽ, ſed nõ præterea ex iugãtibus conſtent, quæ ad hunc modum conſtituuntur. Verſu aliquot equitibus inſtituto, quorum primus præfectus ſit turmæ, vltimus autem tergiductor, in eius latus vtrumq; verſus alios numero hominũ vnitate minores diſponens, qua eques per interiecta interualla diſtat ab equite. Quod ſi in primo decem ſint equites, vterq; appoſitus nouenis conſtabit, & tertii octonis, atque ita numerus ſubinde decreſcet, dum in vnum deueniat: ſic enim fieri poteſt, vt eqtes inter ſe verſent quidem, ſed non iugent. Vtile genus quoque id diſponendi eſt ad declinationes, quas agi in vtrumlibet latus ſolitum eſt.

Digitized by Google

Vocatur autẽ quę ad dextrá fit in haſtá declinatio, quæ autẽ ad leuá in habená.

Turma ex verſantibus.

Præfectus.

Rhombus verſans non iugans.

AT ſi turma ex iugantibus quidẽ, ſed non ex verſantibus conſiſtere debeat, in hunc modum diſpones, medium & maximum iugum numero conſtitues impari. Cætera autem ſubinde per media interualla adiunges, quemadmodum in ſuperiore turma propoſui, atq; ita efficietur, vt turma ex iugãtibus tantùm conſiſtat.

Tergiductor.

Turma ex iugantibus

TVrmas vario modo vt etiam leuẽ armaturam ſtatuimus: aut enim ante phalangem, aut in latere, aut poſt leuem armaturam: ſed nos deſcribendi exẽpli gratia poſt leuẽ locauimus. Et prima equitibus conſtet lxiiii, cuius primum iugum equites compleant xv, ſecundum xiii, tertium xi, & reliqua ſubinde binario vſque in vnum decreſcant. Signum is feret qui in ſecundo iugo à leua princi
xcvi. pi iugi aſtat. Omnes turmæ numero lxiiii ſtatuẽtur, equites iiii milia †cxvi. Duæ turmæ Epilarchiam, hoc eſt, turmam duplarẽ conſtituũt, equitũ cxxviii. Duæ duplares Tarentinam reddunt, equitũ cclvi. Duæ Tarentinæ magiſteriũ, equitum dxii. Duo magiſteria Ephipparchiã duplare magiſteriũ, equitũ M xxiiii. Duplicatum duplare magiſterium telos, equitũ ii mil. xlviii. Duplicatum telos epitagma, id eſt, ſummam ordinis ſiue agminis facit, equitum iiii mil. xcvi. Explicatæ iam ſunt variæ ſententiæ veterum, quemadmodum turmæ inſtruantur ſed quoniã in his magnã differentiã eſſe cõſtat, nõ ſine delectu vti debemus, ſed quotidianis exercitiis ſæpius experiri genera inſtruẽdi ſingula. Itaq; ſecurè in

prælis

præliis quod facilius commodiuſq́; probetur, admittere officiũ eſt. Quid enim ſtultius quàm cùm minimis de rebus homines diligenter inquirant, ambigant, perſcrutentur, de his tam amplis, tam neceſſariis non ante periculum facere accuratiſſimè velint, quàm certamina ſubeant. Quod tamen genus turmæ probaueris, id licet & augere numero hominum, & minuere.

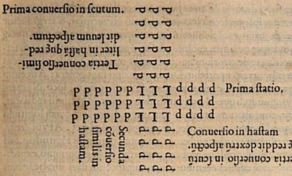
De curruum & elephantorum inſtitutione quanquàm vſus eorum rarus eſt, tamen doctrinæ gratia plenioris, exponam nomina, quibus autores ſuperiores vſos cõperio. Duos currus zygarchiã, id eſt, parilẽ vocãt. Duas pariles cõiugationem. Duas coniugationes epiſyzygarchiam, duplarem coniugationem. Duas duplares, harmatarchiam, currulem. Duplicatam currulem, cornu. Duplicatum cornu, phalangem. Pluribus vti phalangibus curruum licet, vocabulis iiſdem quæ modo expoſui. Curribus autem ipſis aut expeditis, aut falcatis vſos comperimus. In ordine elephantorũ qui vni præeſt elephanto, zoarchus ab animalis præfectura vocatus eſt: qui duobus imperat, Therarchus à fera, quaſi ferarius, & conſtitutio talis Therarchia, feraria. Qui quatuor dominatur, epitherarchus, duplaris ferarius: & hæc conſtitutio epitherarchia, duplaris feraria. Qui, octo præfectus eſt, ilarcha, hoc eſt, turmæ princeps, & conſtitutio iſta ilarchia turmę præfectura. Qui ſexdecim præeſt, elephãtarcha, id eſt, elephantorũ præfectus: & conſtitutio elephantarchia, præfectura elephantorum: qui triginta duobus imperat, ceratarcha, id eſt, cornu præfectus: & conſtitutio, ceratarchia, cornu præfectura. Quod autem ex lxiiii conſtat, id phalangem vocamus elephantorum, cuius præfectus †Elephantarcha vocatus eſt.

Phalangarcha.

GEnera perfectarum copiarum, & nomina conſtitutionum & ordinum exercitus omnia in hunc modum notata animaduertimus, vocabula de cætero quę in præceptis verſantur explicaſſe vtile eſt: vt iam pridẽ milites quid quodq́; ſignificet certiores, facilè quæ per aciem imperantur, intelligere poſſint & facere. Eſt quod declinatio appelletur, cuius duplex eſt genus: aut enim in haſtã, aut in ſcutum. Immutationem item dicimus, & conuerſionem, & reuerſionem, & inflexionem. Ad hæc verſare, iugare, reddere in arrectũ, euoluere, duplicare. Addo inductionem, dextram deductionem, leuam deductionem. Phalangem tranſuerſam, phalangem arrectam, phalangem obliquam. Intercalationem, præpoſitionem, impoſitionem, ſuppoſitionem, poſtpoſitionem, appoſitionẽ. Quid quodlibet eorum ſignificet breuiter exponam. Nec ignoro non apud omnes autores præcepta eiſdem eſſe nominibus tradita. Declinatio eſt motio militum ſingulorum cùm vel in haſtam, hoc eſt, dextrorſum ſeſe cõuertunt, vel in ſcutum, hoc eſt, ſiniſtrorſum. Quod commodè agitur, quoties hoſtes exiſtunt à latere cornu, vtiq́; ſuperandi aut aduerſi itineris gratia, aut ob aliquem vſum alium, quemadmodum ſingulis in rebus oſtendam. Duplicata autem declinatio partem verſus eandem, ora militis in hoſtilem à tergo conatum transfert. Quæ res Immutatio dicitur, & vel in haſtam, vel in ſcutum fieri ſolita eſt.

Declinatio.

Declinatio in ſcutũ & in haſtam.

VErſare, eſt ſingulos ſua in decuria è directo decurioni & tergiductori cõſta re æqua inter ſeſe conſeruantes interualla. Iugare, eſt ſingulos ſua in decuria è directo ſuo aſtiti ſtare, ſeruantes ſimili modo interualla. Iugant ergo præfecto primæ decuriæ omnes decuriarum præfecti, Subſtiti verò primi præfecti ſubſtites cæterorum omnium principum, ac deinceps ad hunc modum. Reddere in arrectum, eſt militis ora ad primum aſpectum reſtitutere. Verbi gratia, ſi miles aduerſus hoſtes conſtitutus imperetur declinare in haſtam, deinde præcipiatur in arrectum reſtitui, rurſus in hoſtem conuerti, aduerſumq; ſtare oportebit. Euolutionum duo ſunt genera, alterũ per decurias, alterum per iuga. Vtrũq; in tres digeritur ſpecies, Macedonicam, Laconicam, Choreum, quæ & Perſica & Cretenſis nominatur. Macedonica eſt, quæ primorem phalangis locum commutat, & frontẽ in tergũ aſpectũq; poſteriorẽ traducit. Laconica eſt, quæ locũ phalangis poſteriorem cõmutat: & pari ratione relicto primore aſpectu ſumit poſteriorem, tergumq; efficit frontẽ. Perſica illa quam & Cretenſem & Choreũ diximus nuncupari, locum eundem ſeruat phalangis, militibus ſingulis commutãtibus ſua loca, ita vt præfectus decuriæ locũ tergiductoris accipiat, & tergiductor vicem præſtet decurionis, fronsq; ex tergo aſpectui poſteriori reddatur. Euolutiones per iuga fieri ſolent, quoties cornua transferri ad intercilia ſiue ſecturas, & interciſa ad cornua melius eſt, vt mediæ copiarũ partes corroborentur: & aut dextræ p leuas, aut leuæ per dextras reddãtur validiores. Qui ne per maiores exercitus partes faciãt euolutiones, cauent, hoſte propinquo, per minores ordines eas ſecurius faciũt. Quemadmodũ autẽ euolui oporteat, dicã. Euolutio per verſũ, quæ nomẽ à Macedone accipit, fieri ſolet, cũm decurio locũ immutat, & poſt poſiti omnes cõuerſi de haſta ſequũtur, interuallisq; iiſdẽ ſeruatis, & cõſiſtũt per ordinẽ. Genus Laconicũ agitur, cũm decurio immutatus de haſta vniuerſã decuriã transfert, & locum ſibi parem aliũ accipit, & reliqui omnes ſectantes recto ſe conſtituunt ordine & aptãt, aut cũm tergiductor immutatur. Primus autem ſubſiſtens conuerſus de haſta ante tergiductorem ſe collocat, cęteriq; omnes ſectantes, alter ſeſe præ altero ponit, donec præfectus decuriæ primus cõſtituãtur. Verſare, Iugare. reddere in arrectum.

Choreus

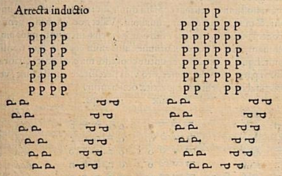
inde iuga poſteriora colligere,atq; ita denſato milite conuerti in haſtam. Quo facto ſi reſtitui ſuum in locum placuerit,iubebimur immutari ad ſcutũ,hoc eſt, quemq; in locum vrgere auerſum,tum ordinẽ totũ reuerti, hoc eſt,quemadmodum milite obdenſato conuerſus ſpectauit dextrorſum, ita totũ transferri in lo cum vnde conuerti inceperat. Mox decuriones quieſcant,reliqui procedant per iuga. Deinde immutentur vt vergant quorſum principio ſpectabant,tum decu ria dextri extremi quieſcat. Hæc enim ſuũ iam obtinet locum,reliquæ omnes ad ſcutum declinent,& procedentes reſtituantur. Ad poſtremum ſurſum præcipitur. Itaq; ſuum quiſq; recipit locum & ſeruat. At ſi conuertere ordinem ad ſcutũ velimus, præcipitur decuriam leui extremi quieſcere:hæc enim ſuã iam habet poſitionẽ reliquos omnes declinare in ſcutum,ſiniſtrorſumq; procedere, tum reddere in arrectum:Deinde iuga poſteriora colligere,mox ad ſcutum cõ uerti,vt iam actũ ſit quod voluerimus,hinc ſi reſtituere placet, non ſecus quàm illos in haſtam conuerſos reſtituemus:quippe qui rurſus quemq; in haſtam immutari præcipiamus,deinde ordinem reuerti,mox decuriones quieſcere,& reli quos omes procedere per iuga,tum immutari, poſtmodũ decuriã leui extremi quieſcere,vtpote ſuum iam locum obtinentẽ:reliquas declinantes in haſtã procedere dum iuſta recipiant interualla:ad poſtremum reddere in arrectũ,atq; ita omnes ſuum locum recipient. Si autẽ inflectere ad haſtam placuerit,duas ſimul conuerſiones ordinis faciemus. Itaq; efficietur,vt decuriones à proſpectu aduer ſo in auerſum per ordinis immutationem trãſeant. At cum reſtituere volumus, præcipitur item ad haſtã inflectere, hoc eſt, duas item conuerſiones ibidẽ ordinibus dare. Ita enim fit,vt eòdem ſpectent decuriones, quorſum principiò cõſti tuti ſpectabant,antequàm vlla inflexio fieret. Hæc cũ fecerimus,decuriones q. eſcere præcipiemus,reliquos immutatos iuga relaxare poſteriora,tũ rurſus mutari,& ordinis poſtremã decuriam dextram quieſcere. Iam enim hæc ſuũ in locum reſtituta eſt,reliquos declinãtes in ſcutum,procedere,& ſuis interuallis reſtitui,mox reddere in arrectum. Itaque ordines primum ſuumq; locum recipient. Sed ſi inflectere ad ſcutum velimus,præceptis vtemur contrariis hoc eſt, bis inflecti in ſcutum:quo facto, reſtitutionem agemus,quod ex his quæ modo expoſui apertum iam eſt. Deflexio agitur,cùm ordinẽ ter partem verſus eandẽ cõuertimus,hoc eſt, aut in haſtam,aut in ſcutum : facit porro inflexio in haſtam, vt militum ora transferantur à parte primore ad poſteriorem. Deflexio autẽ fa cit,vt à primore vel ad leuam deueniant vel ad dextrã:nam ſi ad haſtã deflectitur,in leuã trãsfertur:ſi ad ſcutum,in dextrã. Si phalangem dẽſari cornu verſus dextrũ placuerit,præcipiemus decuriam cornu dextri quieſcere,reliquas autem declinari in haſtã,atq; in dextram colligere, tum reddere in arrectum, & iuga poſteriora colligere. Cũ autẽ reſtituere libet,q.eſcere decuriones,reliquos immutari & iuga relaxare poſteriora. Deinde rurſus mutari mox decuriam cornu dextri quieſcere. Iam enim reſtitutũ in dextro eſt:reliqui ad ſcutum declinãtes ſu os duces ſequãtur,& primis interuallis receptis reddãt in arrectũ. Si autẽ cornu verſus ſiniſtrũ denſari phalangem libuerit,præceptis ecõtrario vtemur. Mediã item phalangem ſi denſari placuerit, præcipiemus dextram duplarẽ phalangẽ declinare

declinare ad ſcutum , leuam ad haſtam, tum procedere mediamverſus phalan-
gem,mox omnes reddere in arrectum,iugáq; poſteriora colligere. At ſi phalan-
gẽ primis inſtituere locis velimus,pręcipitur immutari, & per , iuga procedere,
excepto primo:tum omnes rurſus mutari , & dextram duplarem phalangẽ de-
clinare in haſtam, leuam autem in ſcutum:mox ſectari ſuos ductores,donec ad
prima deueniat interualla. Deinde reddere in arrectũ .Sed quoties immutatur,
ſi per denſationem agitur,erecta teneri ſpicula omnia , ne impediant,conuenit.
Iis eiſdem exercitiis ac præceptis leuis quoq; armatura inſtituenda erudiendaq;
eſt.Sunt certe præcepta hæc Immutationũ,Conuerſionum,Inflexionum,Euolu
tionum,& Reſtitutionũ vtilia ad ſubitos hoſtium ſuperuentus,quos vel à late-
re vel à fronte intulerint.Macedonicam euolutionẽ Macedones inueniſſe prodi
tũ eſt. Laconicam ad Lacedæmonios referunt autores, quo circa ita nuncupari
meruerunt. Philippũ tamen qui Macedonũ imperiũ auxit,& Gręcis apud che-
roneam profligatis,Græciæ imperauit,ac eius filium Alexandrũ, qui breui Aſi
am in ſuam ditionem redegit,Macedonicã neglexiſſe euolutionem legimus,vt
niſi ſumma vtendi neceſſitas cogeret,nunquàm vterentur. Laconicæ vſu vtrun
que aduerſarios deuiciſſe ferunt. Datur enim Macedonicæ vitio,quòd hoſte re-
pentè à tergo ſuperueniẽte,non ſine magna turbatione ageretur. Nam cum po-
ſteriores conuerterent ſeſe in locum priorem , & rem haudquaquàm fugæ diſ-
ſimilem facerent,hoſtes audaciores reddebantur:& iam milites qui ita euoluiſ
ſent,deterrere ac pſequi poterãt. Laconica certe è contrario agit. Vbi enim du-
ces vnà cum ſequẽte milite verterũt ſeſe obuios in hoſtẽ à tergo ſuperuenientẽ,
terrorẽ inferre nimirũ poſſunt & turbationẽ.Sed aſſuefaciẽdę ſunt copiæ,tã pe-
deſtres,q̃ equeſtres,partim voce , partim ſignis,quę viſu pcipi valeant,vt rẽ aptè
ac oportunè,quã quiſq; exigat ſuus,poſſint expedire. Nonnulla etiã tuba pręci
pi conuenit. Ita enim plenius omnia miniſtrabuntur. Certiora ſunt ea quæ voce
indicantur,niſi quid ſit impedimento. Sed tranquilliora quæ ſignis mãdentur,
videlicet cùm res nulla eſt quæ obſtet atque obſcuret. Vox autem percipi inter-
dum non poteſt,aut propter armorum ſonitum , aut propter equorum tranſitũ
& hinnitum, aut propter impedimentorum tumultum , & totius multitudinis
ſtrepitum. Signa quoq; multis rationibus obliterari poſſunt ac euaneſcere,nã &
craſſitudine aëris,& puluere excito,& hymbre,& ſolis ſplendore oppoſitę. Ad
hæc locorum inæqualitate & frequentia arborum . Adde quòd interdum fieri
non poteſt,vt ſignũ ad vnumquenque vſum præparemus, cùm longe plura poſ
collabi ſi- ſint occurrere , quàm quibus aſſuefacti ſint milites. Nouis autem rebus quidnã
mul omnia conſueti ſigni afferatur. Non tamen †concidi ita poteſt, vt præceptum ſimul &
poſſunt vocis & ſigni incertum ſit.

De itineribus.

NVnc de itineribus dicã,ſi antè quot modis expediri ſolet iter , diffiniam.
Itinerum aliud arrecta inductio eſt,aliud deductio,aut dextra,aut leua:&
aut ſimplici,aut duplici latere,aut triplici , aut quadruplici agminis pcedetur.
Simplici,cũ ex parte vna aduerſarium aggreſſurũ ſuſpicamur:duplici,cũ ex du
abus:triplici,cũ ex tribus : quadruplici,cum vndique. Vnde fit vt iter aut ſim-
plici

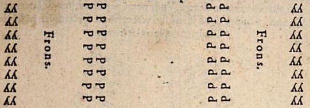
plici phalange agatur,aut duplici,aut triplici, aut quadruplici. Arrecta inductio eſt, cùm ordo ordinem ſequitur. Verbi gratia,quum vel xenagia praceden te reliquæ ſequuntur xenagiæ, vel quadruplarem decuriam reliquæ ordinatim ſectâtur.Item quæ agitur per cornu altitudine longè ꝑductiore q̄ longitudine : nec pluribus q̄ duabus decuriis,hominibus denis compoſitis,cōſtet ordo.Huic opponitur genus aciei quod Cœlembolum, quaſi roſtrum cauum nominamus: quod ita inſtruitur,vt duplicatæ phalangis præcedētia cornua inter ſe diſtent, ſequētia iungantur,ad formam literæ v, ſicut deſcriptio oſtendit. Quæ vt primos diſiectos,ita iūctos inter ſe habet vltimos.Cùm enim arrecta illa inductio medium aduerſariorum petat, habet id cauum roſtrum in promptu, vt ſoluta coniunctione extremorum impetum copiarum primarum fruſtretur,lateraq; inuadat arrectæ inductionis inimici. Quin etiam triplex phalanx obiici huic eidem generi ita poteſt, vt vna alterius cornu impugnet, ſecūda reliquum cornu aggrediatur,media & tertia impetum maneat & conflictum.

DEductio eſt,cùm phalanx ſuos duces,hoc eſt,decuriones aut parte dextera habet deducentes,quę dextra deductio dicitur:aut leua,quę deductio leua nuncupatur: non item per decuriam, ſed per iuga ambulans, cornu præpoſito & latere inſtructa,aut duplici,aut triplici,aut etiam quadruplici,prout hoſtem exiſtimet aggreſſurum.Sed quaſi vtraq; phalangis pars ſuo latere conflictum ineat primum,ita deſcribatur,vt longitudinem triplicem quam altitudinem habeat.Frons enim x,altitudo tribus conſtat hominibus.Quamobrē miles non tantùm ex directo, verùm etiam ex latere aggreſſus, conflictum tum excipere tum inferre, nimirum per exercitationem debet condiſcere.

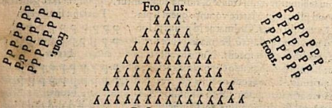
Digitized by Google

Phalanx anceps.

PHalanx duplaris antiſtomus,hoc eſt,occeps nũcupatur,quæ ſuos duces non extrà per deductiones, ſed intus aduerſos inter ſe poſitos habeat: tergi autem ductores extra videlicet in dextram leuamq́ deductionem diſtinctos.Forma hæc inſtrui ſolet,quoties aduerſarii equites forma roſtri aggrediũtur.Cùm enim roſtrum exeat in mucronem,ducesq́ ſequẽtes de latere habeat, tentátesq́ frontem copiarum pedeſtrium rumpere, ne id eueniat duces peditum in medio ſtant, vt impetum aduerſariorum vel impediant,vel re infecta faciant prꝺterire. Qui enim roſtro inſtructi aggrediuntur,ea ſpe ſunt,vt medios aciei profligant, omnesq́ turbẽt copias.Quod cùm principes copiarum pedeſtrium intelligant, vtraq; ex parte ſeſe veluti murum conſtituunt,& paulo inter ſe diſtantes,vergẽtesq́ ad locum penitiorẽ,impetum irritum reddunt aduerſariorũ. Genus id inſtruendi equeſtre quod roſtrum dicimus,Philippum regem Macedonũ inueniſſe ſcribitur.Præponere ille ſtrenuos omnes ſolebat, vt eorũ virtute miles quoq; deterior contineretur,opusq́ vnà cum præſtantioribus proſequeretur,more ſpiculi aut enſis,cuius acie pro ſua ſoliditate,ſuoq; acumine facile tranſadigente,reliquum etiam ferrum,quanquàm hebes eſſet,non ſine efficacia penetraret.

Phalanx duplaris occeps.

Roſtrum equeſtre.

PHalãx duplaris Periſtomus ſeu Amphiſtomus,id eſt, latericeps ſiue anceps illa eſt,cuius partes per deductionem cornu præpoſito obliquẽ procedant,& dextra habeat præfectos, & leua tergiductores intus. Cùm enim aduerſa acies quadra diuidat ſe in duo obliqua cornua,dextrum & ſiniſtrum,cupiens aciẽ hoſtiũ ſimilẽ circũuenire, hac de cauſa, qui circũuentum ſibi videt imminentem,

 in duplicem

PHalanx duplaris Homœoſtomus eſt,cùm partes æquali progredientes itine re,aut in dextra deductione ambæ continent ſuos duces,aut in leua.

Duplaris ſimiliceps.

ddd	ddd
ddd	ddd
ddd	ddd
ddd	ddd
ddd	ddd
ddd	ddd
ddd	ddd

PHalanx Heteroſtomus à frontis diuerſitate appellata, quam Verſicipitē dixerim,ita inſtruitur,vt ambulans per inductionem duces ordinis præcedētis habeat(vt fit)in dextra deductione,ſequētis autem in leua,ita vt ordines alternata principum locatione procedant.Nullus enim eodem latere ſuos continet principes,quo antecedens.

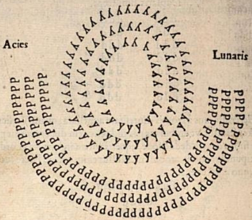
Phalanx verſiceps.

dddd
dddd
dddd
dddd
dddd
dddd
dddd
dddd
dddd
dddd
dddd
dddd

TVrmam quæ ad ſpeciem oui inſtruitur Ilion Theſſalus excogitarat, vnde I[illegible] vocata eſt, ſuosq́ Theſſalos eo ipſe genere inſtruendi exercuit. Vtile hoc eſt cùm ſingulis ſuis angulis habeat principes. Primū Ilarchā,hoc eſt, turmæ præfectum:vltimum tergiductorem, vtrinque autem lateris cuſtodes. Opponitur huic acies,quæ forma lunæ cornibus in partem ductis priorem formetur,ducesq́ ſuis in cornibus habeat, & ſuis brachiis circūuenire aduerſas equitum copias tentet. Quamobrem illæ more Tarentinorum à longe iaculantur, circularem retorquentes acceſſum & turbantes. Tarētinos iaculatores appello, ſicut inter initia operis dictum eſt, à Tarento Calabriæ oppido, cuius equites paruo quodam iaculo vti conſueuerunt.

Digitized by Google

Turma ad oui ſpeciem

TVrma parte altera longior duplici altitudine conſtat quàm longitudine. Vtilis hæc multifariam eſt, quippe quæ poſſit decipere aduerſarios quaſi paucos contineat milites (quoniam non multum latitudinis occupet) & rumpere facilè pro ſua denſitate & impetu aciem aduerſam. Apta etiam eſt vt ſenſim per locorum anguſtias tráſeat. Opponitur ei pedeſtris acies quæ tranſuerſa phalanx vocata eſt: porrigit enim ſe longius, vt etiam ſi interrũpatur, exigua ſit quæ rumpitur altitudo, & equitum impetus non in multitudine hæreat, ſed in vacuum breui efferatur. Hæc enim cauſa eſt, cur multiplicem ad ſuam altitudinem habeat longitudinem.

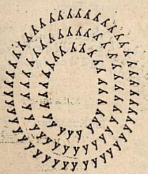
Turma parte altera longior.

y y y
y y y
y y y
y y y
y y y
y y y
y y y
y y y
y y y
Frons
dd d d d d d d d d d d d
dd d d d d d d d d d d d
Phalanx tranſuerſa.

Eſt &

EST & altera turma oui ſimilitudinem gerens, de qua nihil amplius dici poteſt, q̄ ita eſſe compoſitam, vt verſet quidē ſed non iuget. Nam eius vſum commoditatemq́ʒ ſuperius expoſuimus. Ergo genus id inuētum ab Ileone Theſſalo, mandatum poſt exercitationi ab Iaſone Medeæ marito. Tutum etiam & percommodum eſſe, cùm vndiqʒ cuſtodiatur decurione, tergiductore, cuſtodibus lateris, apertū iam eſt. Cōſtat hæc turma ex equitibus ſagittariis more Armeniorum & Parthorum. Opponitur ei acies pedeſtris quæ Epicampius emproſthia dicitur, id eſt inflexa antica, ob eam rem, quia ductis cornibus in partē priorem in ſinum ſe circumagit, flexumq́ʒ imitatur. Fraudem hæc in ſagittarios equites ita emolitur, vt vel egreſſos & cominus dimicantes ſuo complectatur ſinu, & circumueniat: vel cornibus ſuis perturbet illorum robur, & frāgat, atqʒ ita medio militeq́ alacriore poſſit euincere.

Turma ad oui ſpeciem.

d d d d   d d d d
d d d d Frons. d d d d
d d d d   d d d d
d d d d d d d d d d d d
d d d d d d d d d d d d
d d d d d d d d d d d d
d d d d d d d d d d d d

Phalanx inflexa antica.

QVin etiam genus habetur phalangis, quæ Epicampius opiſthia dicitur, cōtrario modo quàm ſuperior informata. Cùm enim illa ante ſe flectat, hæc ſua ornua in partem ducit poſteriorem, itaqʒ vt illa antica, ſic hæc poſtica nominetur. Vtilis ea quoqʒ ad fraudē eſt: quippe quæ parte media patens, paucos qui pręcedant oſtēdat, multos autem qui ponè ſubſequātur habeat: vt ſi confli-

Phalanx quadrata equeſtris.

y y y y y y y y y
y y y y y y y y y
y y y y y y y y y
y y y y y y y y y

Frons.

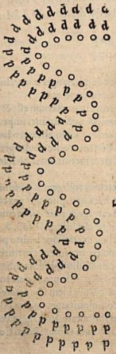
Fro ʎ ns.

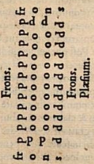
ʎ ʎ ʎ
ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ
ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ
ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ
ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ
ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ ʎ

Roſtrum pedeſtre

Phalanx implexa.

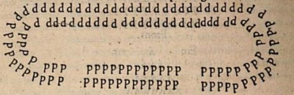
GEnus quod Plęſiū parte altera longius appellamus, multiplici longitudineq́ altitudine conſtare, & omni ex latere armatis componi ſagittariis ac funditoribus conſtitutis in medio, ſolitum eſt. Qui cōtra eiuſmodi formam prælientur, genus phalāgis quam implexam vocamus obiiciunt, vt ſuæ formæ inæqualitate prouocent Plęſiū aduerſum impetum facere in eos qui prominent, atq; ita reſoluant dēſam Plæſii inſtructionem. Et quidem decuriones implexæ phalangis duces aduerſos obſeruant, vt ſi denſa acie illi agant, ipſi quoque denſā excipiant. Sin illi reſoluātur, ipſi etiam diuiſi occurrāt.

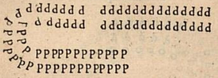
PHalangis circumuentio eſt, cùm cornu vtrumque ſuperat aduerſarios, hoc eſt, excedit, & quaſi complectitur.

Circumuentio phalangis.

ALterius cornu circumuentio eſt, cùm altero cornu hoſtem ſuperamus. Vnde fit, vt qui ſua phalange ſuperat, idem etiam cornu ſuperet aduerſarium: qui autem cornu ſuperat, non propterea idem phalange ſuperet. Fieri enim poteſt vt etiam paucioribus copiis hoſtem ſuperes tuo cornu & complectaris.

Circumuentio alterius cornu.

EXtenuatio eſt cùm altitudo phalangis contrahitur, vt ex xvi quibus conſtat hominibus redigatur in pauciores.

IMpedimenta haberi in primis neceſſarium eſt, & ducem iis conſtituere probum conuenit. Modis quinque poſſunt duci impedimenta. Aut enim præcedent copias omnes, aut ſequentur, aut in alterutro latere cõſtituentur, aut in medio copiarum claudentur. Ponentur ante phalangem, ſi hoſtilem agrum ingredieris. Poſt phalangem, ſi latera metuis. Intra phalangem, ſi planum agmen placuerit ducere.

POſtremo præcepta repetemus colligemusq; omnia acierum inſtruendarum, ſi prius admonuerimus breuiter quicquid præcipi vſus exigat, id & breue eſſe, & omnia ambiguitate carere oportere. non enim ſolum celeritate eſt opus verum & claritate vocabuli, ne alii hoc, alii illud, & plerũque contrariũ faciãt. Verbi gratia ſi dixeris, declina: verbo hoc audito poſſunt alii declinare in haſtam, alii in ſcutũ, quæ res non parum inferret perturbationis. Cùm itaq; generis ac totius loco habeatur vocabulũ illud, declina, adiungere debemus ad haſtam, aut ad ſcutũ, prout res exigit: & quidẽ ante, vt pars toti anteponatur hoc modo, Ad haſtam declina: ita enim omnes idem ſine errore facient. Item immuta aut euolue, generis præfert communitatem: quam obrem partem ſiue ſpeciem præponemus, vt in haſtam immutare. Sic itaq; præcipiemus, Laconicam euolue, Macedonicam euolue, Choreum euolue. Nam ſi euolue Laconicam dixeris

au

aut euolue Macedonicam,eueniet vt diuerſæ euoluẽdi agantur ſpecies.Hac igitur ratione cauendum eſt,ne quid ambiguè,ne quid obſcurè incerteq́ præcipiatur:& vt ſpecies ſuis anteponantur generibus,ſeruandũ omnino eſt.Iuuat porrò ad eam rem plurimum ſilentium militum.Quocirca ſilendum in primis attendendũq́ imp abis:quod Homerus quoq́ poëta præclarè illis carminibus notat,

Sic argiua phalanx in prælia denſa moueri
Aſſidue paritérq́ ſuos dux quiſque regebat
Imperitans:alii mox feſtinare ſilentes.
Dixeris haud tantas gentes ſub pectore vocem
Condere,conſpecti metuentes principis ora.

Barbarorum contrà tumultum & turbam pecori ita comparat.

Ac veluti innumeræ domini locupletis in aula
Ad mulctram coguntur oues,balatibus illæ
Perculſæ charæ ſobolis,voce omnia replent,
Sic Troum audiri per campos vndique clamor.

Et alibi eadem de re ita refert,

Tum Phryges ingenti ſtrepitu & clamore feruntur,
More gruum paſſis liquido ſuper aëre pennis.
Quæ poſtquam gelidas hyemes hymbremq́ niualem
Fugere,Oceani repetunt clangoribus vndas.
Aſt animos taciti ſpirantes ire pelaſgi,
Alter in auxilium alterius properare parati.

AGe ad arma, aſſiſte ad arma, impedimenta à phalange ſecedant.Miles attendat præceptis,ſuſcipe,recipe,diſta,erige ſpiculũ,verſa iuga,reſpice præcedentem,ſuam decuriam dirigat tergiductor. Conſtituta interualla conſerua,ad haſtam declina,collige,ita conſiſte,in arrectum redde,ad ſcutum declina,collige,ita conſiſte.Ad haſtam immutare,collige. Ita conſiſte. Altitudinem duplica,reſtitue.Laconicam euolue, reſtitue.Macedonicam euolue,reſtitue.Choreum euolue,reſtitue:ad haſtam cõuerte,reſtitue ad haſtã:infle&e,reſtitue. Hæc de aciebus inſtruendis habui quæ breuiter ad te ſcriberem,Imperator,tibi victoriam, hoſtibus profligationem allatura.

Vale.

Finis Aeliani.

Digitized by Google

tes dlv equites lxvi.Cohors octaua habet pedites dlv,eqtes lxvi: ſed & ipſa animoſos deſiderat viros:quia in ſecúda acie cóſiſtit in medio. Cohors nona habet pedites dlv,equites lxvi.Cohors decima habet pedites dlv,equites lxvi, & ipſa bonos cóſueuit accipere bellatores:quia ſicut in ſecúda acie ſexta dextrú,ita decima ſiniſtrú poſſidet cornu .Iis decẽ cohortibus legio plena fundatur, quæ habet pedites vi mil.cv,equites dccxxvi.Minor itaq; numerus armatorum in vnaquaq; legione eſſe debet.Maior autẽ conſueuit eſſe:& non tantùm vná cohortẽ, ſed etiá alias miliarias,ſi fuerit iuſſa,ſuſcipere. Tribunus maior per epiſtolá ſacrá Imperatoris iudicio deſtinatur.Minor tribunus ꝓuenit ex labore. Tribunus autẽ vocatur ex tribu,quia præeſt militibus quos ex tribu primus Romulus legit.Ordinarii dicútur qui in prælio primos ordines ducút. Aquiliferi, qui aquilam portát.Imaginarii,qui Imperatoris imagines ferút .Optiones ab optádo appellari,quòd antecedentibus ægritudine præpeditis,hi tanquam adoptati, cum eorú vicario ſolét vniuerſa curare.Signiferi,qui ſigna portant ,quos nunc draconarios vocant. Teſſerarii,qui teſſeras per contubernia militum nunciát . Teſſera autem dicitur præceptú ducis,quo vel ad aliquod opus,vel ad bellú mouetur exercitus. Torquarii duplares,torquarii ſimplares ,quibus torquis aureus ſolius virtutis præmiú fuit,quem qui meruiſſet,pręter laudem interdú duplá cóſequebatur annoná .Item primus haſtatus duas céturias,id eſt,cc homines ducebat in acie ſecúda,quem nunc ducétariú vocát.princeps autem primę cohortis centuriam ſemis,hoc eſt,cl homines gubernat .Sic decẽ cẽturionibus regebatur,quibus magnæ vtilitatis gratia magnus honor à veteribus eſt cóſtitutus vt cæteri milites ex tota legione omni labore ac deuotione contẽderẽt ad tanta præmia peruenire.Erát etiá cẽturiones qui ſingulas cẽturias curabát, qui nunc cẽtenarii nominátur. Erát decani x militibus præpoſiti,qui nunc caput cótubernii vocátur. Secúda cohors habet cẽturiones v.Similiter tertia & quarta,vſq; ad decimá cohortẽ.In tota autẽ legione erát cẽturiones lxvi . Sed legati Imp. ex cóſularibus ad exercitus mittebátur,quibus legiones & auxilia vniuerſa obtẽperabát in ordinatione pacis,vel neceſſitate bellorú,in quorú locú illuſtres viros conſtat magiſtros militú ſubſtitutos,à quibus non tantùm binæ legiones ſed etiá plures numero gubernátur.Proprius autẽ iudex erat præfectus legionis , habẽs comitiuá primi ordinis dignitatẽ,qui abſente legato,tanq̃ vicarius ipſius poteſtatẽ maximá retinebat:tribuni vel cẽturiones,cæteriq; milites, eius præcepta ſeruabát vigiliatú ſiue ꝓfectionis. Theſſeras ab eodẽ petebát.Si miles crimẽ aliquod admiſiſſet,authoritate præfecti legionis à tribuno deputabatur ad pœná. Arma omniú militú,item equi,veſtes,& annona ad curá ipſius pertinebát. Diſciplina,ſeueritas,exercitus non ſolùm peditum ſed etiam equitum legionariorum præcepto eius cotidie curabatur.Primú ſignum totius legionis eſt aquila,quam aquilifer portat. Dracones etiá per ſingulas cohortes à Draconariis feruntur ad pręlium.Sed antiqui qui ſciebát in acie commiſſo bello celeriter ordines acieſq; turbari atq; confúdi,& ne hoc poſſet accidere,cohortes in cẽturias diuiſerút,& ſingulis cẽturiis ſingula vexilla conſtituerút:ita vt ex qua cohorte vel quota eſſet centuria , in illo vexillo literis eſſet aſſcriptum : quod intuentes vel legentes *Profeſſionis.*

milites

Digitized by Google

ordines,ſed aduerſarios vehemẽtes excipere,& ſtando pugnandóq; repellere vel fugare. Tertius ordo diſponitur de armatis velociſſimis, de ſagittariis iuuenibus,de bonis iaculatoribus,quos antea ferentarios nominabant. Quartus autẽ ordo cõſtituitur de ſcutatis expeditiſſimis, de ſagittariis iunioribus,de his qui alacriter ſe agunt verutis vel martiobarbulis, quas plũbatas nominãt, qui dicebantur leuis armaturæ. Sciendum eſt ergo ſtantibus primis ordinibus, tertium, & quartum ordinẽ ad prouocandum cum miſſilibus & ſagittis primo loco ſemper exire:qui ſi hoſtes in fugam vertere poterunt,ipſi cum equitibus perſequuntur:ſi verò ab hoſtibus pulſi fuerint,redeunt ad primam & ſecundam aciem,& inter ipſas recipiunt ſe ad loca ſua. Prima autem & ſecunda acies cum ad machæras,id eſt,ſpathas & pila(vt dicitur)ventum fuerit, totum ſuſtinẽt bellum. In quinta acie ponebantur baliſtarii,funditores,tragularii,fuſtibulatores qui fuſtibalis lapides iaciunt.Fuſtibalus eſt longus pedes quatuor,cui per medium ligatur funda de corio,& vtraque manu impulſus,propè ad inſtar onagri dirigit ſaxa. Sextus ordo poſt omnes à firmiſſimis & ſcutatis & omni genere armorũ munitis bellatores tenebat,quos antiqui Triarios appellabãt.Hi vt requieti & integri acrius inuaderent hoſtes,poſt vltimas acies ſedere conſueuerant. Sed ſi quid in primis ordinibus accidiſſet,de eorum viribus reparationis ſpes tota pẽdebat.Omnes autem ſignarii,quàmuis pedites ſint,loricas minores accipiebãt, & galeas ad terrorem hoſtium vrſinis pellibus tectas. Centuriones verò habebant cataphractas, & ſcuta, & galeas ferreas, tranſuerſis & argentatis criſtis, vt facilius agnoſcerentur à ſuis. Illud autem ſciendũ eſt & modis omnibus retinendũ,quòd cõmiſſo bello,prima ac ſecũda acies ſtabat immota.Triarii quoq; reſidebant.Ferentarii autem armatura leuis,& ſagittarii,& funditores aduerſarios ꝓuocabant,ante aciem procedentes,ſi hoſtes fugare poterant,ſequebantur: ſed ſi eorum virtute ac multitudine premebantur,reuertebãtur ad ſuos,& poſt eos ſtabant.Excipiebat autẽ prælĩu grauis armatura,& tanquàm murus(vt ita dicam)ferreus ſtabat,& non ſolùm miſſilibus,ſed etiam gladiis cominus dimicabant.Et ſi hoſtes fugaſſent,non ſequebatur grauis armatura,ne aciem ſuam ordinationémq; turbaret,& diſperſos recurrẽtes hoſtes incompoſitos opprimeret,ſed leuis armatura cum funditoribus,ſagittariis, & eqtibus fugiẽtes ſequebatur inimicos.Hac diſpoſitione ac cautela ſine periculo legio vincebat,aut ſuperata ſeruabatur incolumis,quia legionis vis eſt facile nec fugere,nec ſequi:ſed ne milites aliquãdo in tumultu prælii à ſuis cõtubernalibus aberrarẽt, diuerſis cohortibus diuerſa in ſcutis ſigna pingebant.Prꝫterea in aduerſo vniuſcuiuſq; militis erat nomẽ literis aſcriptũ,addito ex qua eſſent cohorte, quàve cẽturia. Ex his autẽ apparet legionẽ bene inſtitutã quaſi inuictiſſimã eſſe ciuitatẽ, quæ omnia prꝫlio neceſſaria ſecũ vbiq; portaret:nec metueret repentinũ hoſtiũ ſupuentũ, quæ etiã in mediis cãpis ſubitò foſſa valloq; muniretur.Habet præterea legio tubicines,cornicines,buccinatores.Tubicines ad præliũ vocãt milites, & rurſus receptui canũt.Cornicines quoties canũt,nõ milites ſed ſigna ad eorum obtẽperant nutũ.Ergo quoties ad aliquod opus exituri ſunt ſoli milites,tubicines canunt:quoties mouẽda ſunt ſigna,cornicines canũt.Claſſiarii autẽ appellãtur buccinatores qui cornu ducunt exercitum:hoc inſigne videtur imperii, quia

Digitized by Google

tes,cum ipſis turribus affligerent atq; mactarent ,quo nihil tutius inuenitur,po-
ſtea venientibus beluis,quaſi irrupiſſent aciem,ſpaciũ milites dabant : quæ cùm
in agmen medium perueniſſent, circumfuſis vndiq; armatorum globis,à magi-
ſtris militum abſq; vulneribus capiebantur illæſi .Sed optima ratio eſt,& ad vi-
ctoriam plurimùm confert,vt lectiſſimos de peditibus equitibúsq;,cum vicariis
comitibus,tribunísq; vacãtibus habeat dux poſt aciem in ſubſidiis præparatos,
alios circa cornua,alios circa medium:vt ſicubi hoſtis vehementer inſiſtit ,ne rũ
patur acies,prouolent ſubitò,& ſuppleant loca,additaq; virtute,inimicorum au
daciam frangant.Huius cautelá primi Lacones inuenerunt, imitati Carthagi-
nenſes . Alteram poſt hæc vbiq; ſeruarunt:hac diſpoſitione nulla melior inue-
nitur.Nam directa acies hoc ſolũ agere debet,petere vt hoſtem repellat,aut fun
dat.Si cuneus ſit agendus,aut forfex,ſuperfluos habere debebit,de quibus cune-
um forficémq; faciens ducenda ſit.Gnauiter ex abundantibus ducitur . Nam ſi
de loco ſuo ordinatum militem transferre cœperis,vniuerſa turbabis . Quòd ſi
bellatorum copia tibi non abũdat,melius eſt habere aciem breuiorem,dummo-
do in ſubſidiis colloces plurimos.Cùm explorator hoſtium latenter oberrat in
caſtris,omnes ad tentorium ſuum per diem redire iubeantur:ſtatim deprehendi
tur explorator. Cùm conſilium tuum cognoueris aduerſariis proditum, diſpoſi
tionem mutare te conuenit.Raró enim manet abſconditum ,quod ad notitiam
multitudinis iam peruenit.Fieri quid debeat tractatocum multis:quid verò fa
cturus ſis,cum pauciſſimis ac fideliſſimis,vel potius ipſe tecum.Hæc Martii ope
ris præcepta per diuerſos autorum libros diſperſa,Imperator inuicte, mediocri-
tatem meam abbreuiare iuſſiſti,ne vel faſtidium naſceretur ex plurimis,vel ple-
nitudo fidei deeſſet in paruis.Neq; enim degenerauit in hominibus Martius ca
lor,nec defectæ ſunt terræ,quæ Lacedæmones,quæ Atheniẽſes,quæ Marſos,quę
Samnites,quæ Pelignos,quæ ipſos progenuere Romanos . Nonne Epiri armis
plurimum aliquando valuerunt? Nonne Macedones ac Theſſali ſuperatis Per-
ſis,vſq; ad Indiam bellando penetrarunt? Dacos autem & Myſos & Traces in-
ter bellicoſos ſemper fuiſſe manifeſtum eſt , vt ipſumMartem fabulæ apud eos
natum eſſe confirment. Longum eſt ſi vniuerſarum prouinciarum vires enume *Martis patria.*
rare contendam,cùm omnes in Romani imperii ditione conſiſtant . Sed longa
ſecuritas pacis homines partim ad delectationem ocii,partim ad ciuilia tradu-
xit officia:ita cura exercitii militaris primò negligẽtius agi, poſtea diſſimulari,
ad poſtremum olim in obliuionem perducta cognoſcitur.

FINIS.

280

